IULIAN NEGRILĂ

ÎNSEMNĂRI DESPRE SCRIITORI

FACLA

Scanned with OKEN Scanner

IULIAN NEGRILĂ

ÎNSEMNĂRI DESPRE SCRIITORI

POPA NECULAI
Bibliotecă Personală
Vol. Seria

EDITURA FACLA
Timişoara, 1987

Scanned with OKEN Scanner

CUVÎNT ÎNAINTE

Cu o experienţă temeinică a cercetării literare, mai ales consacrată valorificării documentelor din arhivele locale, din centrele noastre de cultură pe aria apuseană a ţării, Iulian Negrilă s-a impus prin contribuţiile sale la cunoaşterea lui Slavici, a tribuniştilor, a relaţiilor presei arădene cu mişcarea literară din ţara veche. Autorul acestei cărţi este şi un literat de real talent; mă gîndesc la volumul său de poeme consacrat momentului *Păuliş 1944*, unde noi, care am făcut parte din cunoscutul *Detaşament Păuliş*, ne reîntorcem mereu cu gîndul la acel punct culminant al eroismului tînăr, gata de orice sacrificiu pentru libertatea şi progresul ţării noastre.

Pentru scriitorii studiaţi de autorul cărţii de faţă, sînt aduse în discuţie detalii documentare noi, mai ales din arhivele şi din jurnalele arădene şi timişorene, uneori pornind de la semnalările fugitive ale cercetătorilor anteriori. Iancu Văcărescu a lăsat o poezie în nemţeşte în manuscris; „Tribuna poporului“ din Arad o publică după „România Jună“, în august 1900, de unde o reproduce autorul şi-i dă şi traducerea în versuri libere, o versificaţie ocazională, minoră. Ca şi cele patru poezii ale lui Timotei Cipariu, — de interes literar totuşi, căci ele pun în evidenţă sensibilitatea filologului, cunoscut de altfel şi în această ipostază, după volumul lui Nicolae Albu, tipărit în colecţia *Restituiri* (1976). Cît priveşte luptele pentru limba literară şi pentru alfabet latin în Ardeal, pe lîngă studiile citate mereu, utile desigur, ale lui Iosif Pervain, nu trebuie uitată excelenta *Bibliografie a limbii române literare*, apărută sub conducerea lui Tudor Vianu; şi, înainte de ea, studiile profeso-

Scanned with OKEN Scanner

rului D. Macrea asupra filologilor noștri mai vechi. Detaliile adunate în acest volum, după sursele documentare ale arhivei ziarului „Tribuna", cu privire la publicistica lui Cipariu sînt de interes necontestat, punînd în lumină tenacitatea filologului blăjean în apărarea latinității alfabetului, pentru care a militat mereu.

Actualitatea ideilor lui Andrei Mureșanu despre literatură, arte și limbă, readuce în atenția noastră cazul „Telegrafului român", gazeta prețuită de Eminescu, singura care apare din 1853, fără întrerupere pînă azi, la Sibiu. „Telegraful . . ." a împlinit deci 134 de ani de apariție neîntreruptă.

Finalul capitolului despre Creangă e marcat printr-un omagiu afectiv, concludent pentru prețuirea de care prozatorul se bucura în toate regiunile locuite de români, deci și în extremitatea apuseană a țării noastre, așa cum ne asigură Al. Sever în articolul *Gînduri, fapte, vești . . . Ion Creangă,* din „Tribuna", nr. 30/10—23 februarie 1910, p. 5.

Capitolul despre Slavici aduce detalii uitate de istoricii literari, cum sînt scrisorile de acum mai bine de un secol, pe care scriitorul le trimite din Italia, cu evocarea realităților de atunci, cu încîntarea celui ce descoperă nu numai tradiția romanică milenară, dar și un nivel de civilizație uimitor, un popor admirabil, o bogăție artistică fără egal, cum e Florența, un interes pentru dialecte, pentru studiul limbii și constatarea că ar exista „o mie de cuvinte care nu sînt italienești, dar se află în limba noastră". În final Slavici se referă la faza cea mai veche a contactelor italo-române, aceea ilustrată pe Columnă, unde se vede „nobila seminție a lui Decebal", dovadă în plus pentru pasiunea de istoric a scriitorului, filolog competent deopotrivă, ca și Eminescu, prietenul său constant și maestru în tinerețe al lui Slavici.

Poetul național, legat prin atîtea prietenii fidele de tinerii din Ardeal, apare în mărturiile presei arădene drept un autor repede acceptat și mult admirat pentru geniul său liric. La puțin timp după dispariția prematură, tragică, a poetului, „Tribuna" de la Arad tipărea variante la unele poezii de tinerețe, cît și date instructive despre revizoratul lui Eminescu, analize și comentarii competente asupra specificului operei eminesciene, cum e articolul lui Emil Isac din 1911, text adus în atenție de acest harnic cercetător literar.

Scanned with OKEN Scanner

După masiva monografie a lui Mihai Gafița asupra lui Duiliu Zamfirescu, iată acum atestări, ca și inedite, despre lupta de idei în jurul romanelor și al discursului său academic, ostil literaturii populare, cum se știe, controverse și lungi reproduceri de articole din presa arădeană („Românul“ și „Tribuna“, 1911), care aruncă o lumină nouă asupra dinamicei acțiuni de unitate culturală și lingvistică, într-un moment de pregătire politică intensă a acțiunilor în vederea unității statale a românilor, în preajma etapei explozive a luptelor internaționale pentru hegemonie, prefigurînd primul mare război. Analiza celor „Două cuvîntări academice“ din 1911, a lui Duiliu Zamfirescu și a lui Nicolae Iorga, dă relief antinomiilor din structura lor, conceptuală și stilistică, pentru a lăuda meritele tinerilor ardeleni, activi în arena literară: Octavian Goga și Ion Agârbiceanu. Opera acestora, după Coșbuc, unanim apreciat, pune un veto viziunii negative a romancierului de la Focșani, ale cărui romane *Anna* și *Îndreptări* fuseseră totuși recenzate cu multă simpatie la Arad; dar în chestia discursului academic: . . . *magis amica veritas,* — adevărul înainte de toate, — componenta istorică și tragică din lupta milenară a ardelenilor.

Despre începuturile poetice ale lui O. Goga și despre unele poeme uitate ale Elenei Farago aduc lumini noi arhivele cercetate, presa locală sau unele manuscrise păstrate de la contemporani fără glorie, documente utile pentru detaliile biografiei scriitorilor reputați.

Capitolul despre Minulescu ne evocă faima șezătorilor literare interbelice, mai exact din anii 1923—1943, cu participarea celor mai de seamă scriitori ai strălucitei epoci de efervescență creatoare (Rebreanu, Sadoveanu, Agârbiceanu, Ionel Teodoreanu, V. Eftimiu, I. Minulescu etc.). Interviul acestuia din urmă, acordat presei maghiare din Arad și publicat apoi și în românește în ziarul „Solidaritatea“ (9 mai 1923 — „Dorința noastră este să ștergem orice urme de dușmănie“ — spunea poetul), este grăitor pentru substanța umanistă a gîndirii și creației scriitorilor noștri interbelici, evocați în atîtea ipostaze inedite de documentele adunate și comentate de autorul acestei cărți. Multe pagini reproduc informații, recenzii, controverse din presa arădeană, cu o optică originală, adesea, asupra oamenilor, cărților, ideilor în dezbatere atunci.

Scanned with OKEN Scanner

Stabilit ca profesor la Arad, în 1919, Al. T. Stamatiad, căruia autorul îi consacră un documentat medalion, a contribuit la înviorarea mișcării literare, înființînd, în martie 1925, revista „Salonul literar", revistă ce s-a aliniat tendințelor novatoare ale literaturii noastre din primele decenii ale acestui secol.

Despre Gib. I. Mihăescu și Lucian Blaga se dau detalii care au fost ignorate, asupra vieții și operei lor, semnalîndu-se uneori și inevitabile erori prezente în lucrările anterioare, erori retușate acum de autor (Prima poezie a lui Blaga a fost *Pe țărm . . .*, nu *Noapte*, scrie Iulian Negrilă, referindu-se la începuturile poetice ale scriitorului).

În paginile rezervate lui Camil Petrescu e prezentată întreaga activitate publicisită și literară a scriitorului din perioada sa timișoreană, rod al unei cercetări minuțioase a revistelor bănățene, la care a colaborat sau pe care le-a condus.

Cartea mai cuprinde un pitoresc film al unor șezători literare, așa cum au avut loc la Arad, în plin regim austro-ungar (1911), după relatări din epocă, apoi un studiu despre colaborările poetice la „Luceafărul" timișorean, analizîndu-se mișcarea literară creată în jurul acestei publicații de către scriitorii bănățeni.

Volumul de față este încă o dovadă a resurselor documentare uitate, care-și așteaptă cercetătorii de talia și pasiunea lui Iulian Negrilă, care a scos la iveală atîtea informații utile, atîtea repere istorice instructive, valorificînd pagini de meditație și de luptă mișcătoare a ideilor, în spiritul unui umanism autentic, cu dorința de a pune umărul la progresul literelor românești, acolo în vestul țării, de unde venise Slavici, unde se recitau cu însuflețire poeziile lui Coșbuc și ale lui Goga, apoi ale lui Blaga, de unde era orientată acțiunea magnifică a luptătorilor pentru Unirea cea Mare din 1918, care a consfințit și a stimulat apoi forțele spirituale și geniul creator al ilustrei generații interbelice.

GH. BULGĂR

Scanned with OKEN Scanner

IANCU VĂCĂRESCU
(1792–1863)

Cel mai reprezentativ dintre poeții Văcărești a fost Iancu, fiul lui Alecu, devenit „un soi de Mecena al literaturii naționale"[1].

Ignorat pe nedrept o dată cu trecerea vremii, poetului i se recunoaște mai ales aportul la dezvoltarea liricii de la începutul secolului trecut, cînd s-au pus bazele poeziei noastre moderne. Opera sa, alcătuită din elegii, pasteluri, meditații, poezii didactice și de inspirație folclorică, are un pronunțat specific românesc. Ea a fost supusă diferitelor influențe, de la cele anacreontice, la modelele franceze, italiene și germane, pînă la manifestele cu caracter național. Iancu Văcărescu ne-a lăsat și cîteva traduceri notabile din literatura franceză și germană, despre care vorbește Timotei Cipariu unui prieten din Zlatna:

„Ieri, la 13—25 august am dat văzută d-lui I. Văcărescului, carele între altele ne-a arătat un metod de ortografie cu litere latine, în care cheia schimbărilor să fie *h* întreg sau jumătate și ne-au citit o scenă din *Britanic* de sine întors și așa scris . . ."[2].

Tot Cipariu a fost cel ce a popularizat multe dintre poeziile lui Iancu Văcărescu în Transilvania, poezii care circulau la acea vreme în Țara Românească în manuscris. Astfel, filologul blăjan i-a trimis lui Bariț, la insistențele acestuia, pentru a fi publicate în „Foaie . . .", lucrările: *Minutul îndumnezeit, Călătorie, Răspuns, Filomela, Frumusețea ta, Săvîrșirea firei* etc.[3]

După tipărirea lor în volume, începînd cu 1830, versurile lui Iancu Văcărescu au fost tot mai mult cunoscute și apreciate

Scanned with OKEN Scanner

în epocă. Au stîrnit interes și s-au impus în istoria literaturii române mai cu seamă *Primăvara amorului, Glasul poporului sub despotism, Marșul românesc, La Milcof, La pravila țării, Bunavestire.*

O poezie a sa de cinci strofe, în limba germană, nedatată, fără titlu, necuprinsă în volume, aflată la pagina 171 a manuscriselor poetului din arhiva Academiei Române, atrage atenția lui Z. (probabil Duiliu Zamfirescu). Acesta o prezintă în „România Jună". Vorbind despre geneza ei, autorul articolului o leagă de un anumit eveniment real din viața lui Iancu Văcărescu. Opinia avansată se bazează pe mărturisirile lui Grigore Alexandrescu, care a făcut în vara anului 1842, împreună cu Ion Ghica, o călătorie de o lună și jumătate la mănăstirile de pe Valea Oltului, iar la întoarcere a scris *Memorialul de călătorie*, ce a și apărut, fragmentar, în „Propășirea" din 1844. Fabulistul nostru notează:

„Aceasta era la 30 august 1842, zi și seară în care toată suflarea era datoare să se bucure: toate cunoștințele ce întîlneam îmi strigau de departe: — A! te-ai întors de la mănăstiri. — Acum să mai vezi! O să viu să-mi arăți ce ai lucrat pe acolo. În sfîrșit zării pe I. Văcărescu care, amestecat în mulțimea ce privea cu gurile căscate o păcătoasă luminație, părea a alerga dupe vreun vers pierdut sau dupe vreo copiliță de 16 anișori"[4].

Pornind de la cele spuse de Grigore Alexandrescu, imaginația enigmaticului Z. s-a dovedit destul de bogată:

„Vreo zburdalnică blondină, copilă pe aproape de cei 16 anișori ai fabulistului, va fi trecut prin București, să zicem c-o trupă teatrală . . . Poetul, mai în vîrstă, a văzut-o și va fi încercat s-o oprească în București, cum s-au oprit altele bine cunoscute d.e. din amintirile lui Ghica. Dar ea n-a voit, preferînd să-și deschidă comorile inimii la mai mulți, nu numai unui poet ale cărui versuri și a cărui glorie nu trecuseră Carpații și a cărui vîrstă și situație încă nu-i deschidea blondinei nici o perspectivă mulțumitoare. Dar noi ne-am ales cu o poezie pe care o poate îndrepta orice profesor de nemțește. S-o lase însă în pace! Căci Văcărescu scria limba și ortografia vremii sale: *Kein Land kann dich nicht binden,* d.e. este o negațiune care se aude și azi la Viena, unde învățase Văcărescu limba germană, iar în *Die Freiheit weckt die Sinnen,* nu s-a

Scanned with OKEN Scanner

zis *die Sinne*, pentru că de la *Sinn* pluralul veacului XVIII era Sinnen, formă care se află și în Goethe"[5].

Reproducerea poeziei în discuție în „Tribuna poporului" (Arad) nr. 145/3—16 august 1900, p. 2 ne-a favorizat cunoașterea și transcrierea acesteia în cele ce urmează:

Nun ist mein Herz erleuchtet
Durch die Vernunft gewarnt
Und durch die Ueberzeugung
Mein ganzer Wahn verbannt.

Nun ist gelöscht die Fackel!
Nun ist die Kette los!
Die Freiheit weckt die Sinnen
Und macht den Muth mir gross!

Jetzt kalt kann ich dich blicken,
Mir gleich ist Ernst und Scherz!
Erfüllung deiner Wünschen
Wünscht dir mein Mund und Herz.

Immer und ewig wandern
Irren mit leichtem Sinn
Von einem Land zum andern
Und fragen nie wohin?

Kein Land kann dich nicht binden
Und Glück für dich ist leicht,
Kannst viele Herzen finden —
Doch schone was dir nicht gleicht!

În traducere liberă, versurile au următorul conținut:

Acum inima mea este luminată
Prin rațiune prevenit
Și prin convingere
Toată iluzia mea a dispărut.

Scanned with OKEN Scanner

Acum lanțul este rupt!
Acum flacăra este stinsă!
Libertatea-mi deșteaptă simțurile
Și-mi crește curajul!

Acum te pot privi cu răceală,
Gluma și seriozitatea îmi sînt totuna!
Să ți se împlinească dorințele
Gura și inima mea îți doresc!

Să umbli mereu și veșnic
Cu gîndul ușurel
Dintr-o țară în alta
Și să nu mai întrebi: încotro?

Nici o țară nu te poate lega
Și fericirea pentru tine este ușoară,
Poți găsi multe inimi —
Dar cruță pe cele ce nu-ți seamănă!

Poezia, după cum se vede, este de nuanță erotică, minoră și ocazională. Aducerea ei în atenția noastră are doar o importanță documentară, înscriindu-se ca un fapt ce aparține în exclusivitate istoriei literaturii.

Scanned with OKEN Scanner

TIMOTEI CIPARIU
(1805–1887)

Despre activitatea literară a lui Timotei Cipariu nu se cunosc prea multe date. Desigur, învățatul pașoptist nu s-a impus într-un anumit gen literar. Cîteva încercări poetice au rămas în manuscris. Despre *Ecloga întru mărirei Măriei sale prea luminatului și prea santitului Domn D. Ioanu Lemenyi,* scrisă în 1832, în metru italienesc și apărută în anul următor, au vorbit I. Rațiu, N. Iorga, Ion Breazu.

Atît *Ecloga . . .*, cît și *Sonetul XXI.2* au fost publicate de autor (prima cu titlul *Drama pastorale*) în *Elemente de poetică . . .* (1860).

În 1835, la redeschiderea tipografiei Seminarului din Blaj, Cipariu publică oda *Însanatosiarea qua proba de la Typographia Seminariului de nou ridicata, Blasiu, 1 ianuarie 1835,* tot în strofe de opt versuri[1].

De altfel, versurile lui Timotei Cipariu au rămas, în marea lor majoritate, în manuscris, deși autorul a avut posibilitatea să și le publice în „Foaia literară" (1838), fiind invitat cu insistență în acest sens de G. Bariț. El însă a preferat să dea pentru tipar unele versuri ale lui Iancu Văcărescu și Hoșdu (un preot din Maramureș)[2]. Ar fi putut, de asemenea, să-și tipărească poeziile mai tîrziu, în 1847, în gazeta scoasă de el, „Organul luminarei", dar preocuparea sa majoră a rămas legată în primul rînd de chestiuni specifice limbii române și în special de folosirea alfabetului latin.

Unele versuri ale lui Cipariu au fost publicate, după manuscrisele acestuia, într-o antologie îngrijită, cu prefață și

Scanned with OKEN Scanner

note de Nicolae Albu, în colecția *Restituiri* a Editurii Dacia din Cluj-Napoca, în 1976, ce cuprinde 42 de texte. În afară de aceste poezii, cunoscute astfel de cititori, reproducem, în cele ce urmează, altele două din manuscrisele lui Timotei Cipariu, aflate la Biblioteca Academiei R.S.R. — Filiala Cluj-Napoca, atît pentru tematica lor patriotică și vizionară, cît și pentru inedițul imaginilor artistice. Este vorba mai întîi de o variantă (fără titlu) a poeziei *Deșteptarea*, apoi de poezia propriu-zisă. Citind ambele texte, observăm numaidecît asemănările dintre ele, atît ca tematică, precum și ca realizare artistică. Facem precizarea că prezentăm lucrările în discuție mai cu seamă pentru valoarea lor documentară. Și acum, versurile:

Blestemul a pierit
Și umbra a trecut
Iar charul a venit
Că noi l-am fost pierdut.
Tu care învățat
Erai să predomnești
De greu ai fost călcat
Și parcă și-acum ești.
Românul meu uitase
Uitase că-i român
Că-i din seminție-aleasă
Din sîngele bătrîn.
Sau poate că-i născut
Românului, să-i fie greu?
[...]
Ci minte-acum începe
Românul a-și veni
Și greul stă să crape
Că nu-l va mai orbi.
[...]
Aici, aici să bată
Tot sufletul român
Ca flamura-nălțată
În forul lui Traian.
În noaptea-ntunecată
În somnul cel cu greu
O rază ți s-arată

Scanned with OKEN Scanner

Ia vezi poporul meu!
Ca și-un fulger ce-n clipita
Trece cerul despicînd
Și-omenirea mărmurit-a
Din întuneric luminînd![3]

DEȘTEPTAREA

Blestemul a pierit
Și umbra a trecut;
Iar charul a venit
Ce noi l-am fost pierdut.
În noaptea întunecată,
În somnul cel cu greu,
O rază ți s-arată,
O, scump poporul meu.
Tu care învățat
Erai să-mpărătești,
De greu erai călcat
Și parcă și-acum ești.
Românul meu uitase,
Uitase că-i român,
Că-i din seminție aleasă,
Din sîngele bătrîn.
Se poate ce-i născut
Românul, să fie greu?
[...]
Ci-n minte-acum începe
Românul a-și veni
Iar greul stă să crape,
Că nu-l va mai orbi.
[...]
Aici, aici să bată
Tot sufletul român;
Ca flamura-nălțată
În forul lui Traian.
În jur s-adună toți
De-s vii sau de au murit,

Scanned with OKEN Scanner

Ai Romei nepoți.
Blestemul a pierit!

10 august, 1857[4]

Poporul român a moștenit arta scrierii de la romani și a păstrat-o neîntrerupt de-a lungul vremii. Dimitrie Cantemir, vorbind despre scrierea cu litere latine, sublinia: „Înainte de soborul bisericesc de la Florența (1439), moldovenii foloseau litere latinești, după pilda tuturor celorlalte neamuri al căror grai se trage din cel roman. Dar cînd mitropolitul moldovean a trecut la acest sinod, de partea papiștașilor, atunci urmașul său, cu numele Theoctist — diacon al lui Marcu din Efes, bulgar de neam, ca să stîrpească aluatul papistașilor din biserica moldovenească și să taie celor tineri prilejul de a citi vicleșugurile papiștașilor, l-a sfătuit pe Alexandru cel Bun să izgonească din țară nu numai pe oamenii de altă lege, ci și literele latinești și să pună în locul lor pe cele slavonești. Cu această rîvnă prea mare și nepotrivită, el a ajuns ctitorul cel dintîi al barbariei în care este împotmolită astăzi Moldova"[5].

Reintroducerea scrierii cu litere latine a început, în mod sistematic, din 1780, o dată cu apariția, la Viena, a celebrei gramatici a limbii române, *Elementa linguae dacoromanae sive valachicae* de Samuel Micu și Gheorghe Șincai. Putem afirma, însă, că încercări de a scrie românește cu litere latine au fost cu mult înainte. Una dintre aceste încercări, consemnată de istoriografia românească, o constituie iscălitura cu litere latine a logofătului moldovean, Luca Stroici, la 1580. Tot el a scris în 1593 rugăciunea *Tatăl nostru* cu litere latine, publicată la Cracovia, în 1597, într-o colecție a legilor polone, de Stanislav Sarnicki.

În colecția de patruzeci de specimene în diferite limbi și dialecte de diverși autori *(Specimen XL diversarum, atque inter de differentium linguarum et dialectorum, a diversis auctoribus colectarum, quibus oratio dominica est expressa)* apărută în 1592 la Frankfurt, de Hieronymus Megiser din Stuttgart, se află, de asemenea, textul românesc al rugăciunii scrise cu litere latine, sub titlul *In der Chinischen Sprache* — eroare ce produce, evident, zîmbete[6].

Scanned with OKEN Scanner

Spre deosebire de textul lui Stroici, care folosește mai mult ortografia polonă, redînd sunetul *ci*, prin *cz*, Megiser urmează fonetica latino-germană pentru literele latine.

În secolul al XIX-lea sînt continuate strădaniile pentru reintroducerea grafiei cu litere latine. Intelectualii români progresiști din Transilvania depun eforturi pentru scrierea gazetelor cu litere latine, subliniind în acest mod originea dacoromană a poporului nostru. O izbîndă plină de semnificații a fost însăși apariția primului ziar românesc din Transilvania. Acesta s-a numit „Foaia Duminicii" și a fost scos la Brașov de Ion Barac, cu cheltuiala lui Rudolf Orghidan, la 2 ianuarie 1837. După încetarea „Foii Duminicii", a apărut „Foaia literară" (Brașov, 1 ianuarie, 1838), sub redacția lui George Barițiu, care a sprijinit dezbaterile privind limba română, scrierea cu alfabetul latin, problemele de lexic și cele privitoare la neologisme. În cîteva scrisori expediate lui G. Barițiu, Cipariu și-a exprimat părerile pe teme lingvistice. El insistă mai cu seamă asupra unificării ortografiei și pentru găsirea unui sistem ortografic acceptabil în ceea ce privește scrierea în limba română cu litere latine[7].

După modelul „Foii Duminicii", episcopul Ioan Lemenyi, la insistențele lui Timotei Cipariu, a solicitat guvernului aprobarea de a scoate și la Blaj o publicație românească cu conținut bisericesc, politic și literar, întrucît acolo s-a născut, de altfel, ideea unui ziar românesc în Transilvania. Guvernul a cerut lămuriri în legătură cu scopul și principiile politice ale publicației. Episcopul comunică toate acestea la 25 octombrie 1838, iar la 13 aprilie 1839 trimite și *Planum et scopus Ephemeridum ecclesiastico-politico-literarium valachio idiomate et characteribus latonaslavicis cura societatis et typis typographiae Balasiensis edendorum*, semnate de Timotei Cipariu. În acest plan s-a menționat că publicația urma să se numească „Nunciul" și să aibă două părți: „una bisericească și politică cu litere latine, pentru pătura cultă" și alta „științifică, cu slove pentru popor", cuprinzînd poezii, povestiri, scene din istoria patriei, probleme de literatură, lingvistică, economie, pedagogie etc. Planul mai prevedea că: „Societatea editoare s-a construit pentru a contribui, după puteri, la promovarea cultivării morale și intelectuale a neamului său. Pentru munca sa nu dorește nici un cîștig, chiar și cel puțin cît va fi la sfîrșitul anului îl va jertfi binelui de obște, respectiv va edita

Scanned with OKEN Scanner

opere mai celebre, ori va ajutora institutele publice și pe cei lipsiți"[8].

Aprobarea pentru apariția foii a sosit la 28 octombrie 1841, dar gazeta a văzut lumina tiparului, în folio, la Blaj, abia la 4 ianuarie 1847, însă nu cu numele „Nunciul", ci cu acela de „Organul luminarei", pînă la numărul 70 din 27 aprilie 1848, iar din 12 mai 1848 a continuat cu titlul „Organul național", fiind prima publicație periodică românească din Transilvania scrisă cu litere latine.

Programul ziarului a fost sintetizat în cîteva rînduri de Timotei Cipariu: „Cînd atîtea interese din zi în zi mai nouă răsar pe cîmpul român, cînd fibrele din corpul amorțit parcă vor să înceapă a pulsa mai repede și o tineră roșeață surîzînd a i se revărsa pe palida-i față, a mai rămîne, a mai întîrzia era cu neputință. Noi pășim azi pe o cărare, pe care alții fii mai favoriți ai fortunei de mult cu fericitate ne-au prevenit; și simțim afund cît ne-ar fi de critică starea cînd orbiți de o presumțiune neiertată, cugetul ne-ar fi a ne măsura puterile cu cei mai mulți plătiți și încununați atleți. Nu, ci deviză pavezii noastre este pacea, unirea minților și a inimilor, bunul înțeles între frații de un sînge și o limbă. Cu această formă de intențiuni e cu neputință a deștepta indivizii, gelozie... Pașii de întîi, ca și ai tuturor începătorilor a umbla știm că nu ne vor fi destul siguri, ci ne place a crede că mîna întinsă a fraților nu ne va lăsa a cădea, cu atît mai puțin se va afla cine să se bucure de alunecarea noastră"[9]

Dacă programul „Organului luminarei" a avut un caracter pur literar, așa cum menționa conducătorul său în *Principii de limbă și de scriptură*, tipărite în coloanele publicației, „Organul național" devine un ziar politic, după cum a voit și Timotei Cipariu să fie „un adevărat organ al sentimentelor curat naționale românești"[10].

Pînă la apariția „Organului luminarei", gazetele românești din Transilvania, și chiar unele din vechea Românie, se tipăreau cu litere chirilice; singur „Curierul de ambe sexe" al lui Eliade Rădulescu începe să apară la 1842, cu alfabet mixt.

Scrierea cu litere latine a publicației lui Timotei Cipariu a fost adoptată și de alte ziare. Astfel la 1850, după mărturisirea acestui reformator, apărea cu aceleași caractere și „Gazeta Transilvaniei", iar apoi și „Telegraful român".

Scanned with OKEN Scanner

Bazați pe aceste fapte, considerăm că meritul de a fi primul care a introdus, cu izbîndă, în ziaristica românească din Transilvania, caracterele latine, îi revine lui Timotei Cipariu — figură proeminentă a lingvisticii românești și participant activ la revoluția pașoptistă transilvăneană. Tot el a tipărit cu litere latine și prima carte, *Ceaslovul*, în 1835.

Considerăm, de aceea, că i se potrivesc cu prisosință aprecierile lui Sextil Pușcariu:

„Cea dintîi preocupare a lui Cipariu a fost izgonirea alfabetului chirilic, cea mai eclatantă urmă a dominațiunii puternice slave asupra noastră... Mînă în mînă cu expulzarea slovelor chirilice, trebuie să urmeze normarea ortografiei care avea să înlocuiască pe cea veche... A fost firesc ca apropierea de limba latină să nu fie căutată numai în caracterele grafice, ci și în ortografie...

Meritul de căpetenie al lui Cipariu pentru filologia română stă în aceea că el a fost cel dintîi care a pus bazele cercetării istorice a limbii, înțelegînd că, pentru a face deducții retrospective asupra limbii, trebuie să cunoști trecutul ei"[11].

Scanned with OKEN Scanner

ANDREI MUREȘANU
(1816–1863)

Cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dominată de spiritul revoluționar pașoptist, fixează în paginile istoriei noastre literare, scriitori de talia lui Grigore Alexandrescu, Vasile Alecsandri, Cezar Bolliac, Dimitrie Bolintineanu. În același timp activează Andrei Mureșanu. Debutînd în 1839, versurile acestuia, risipite ani de-a rîndul prin publicațiile vremii și adunate în 1862 în volum *(Din poiesiele lui Andrei Mureșanu)*, au ca punct de plecare lirica sentimentală a vremii. Apropieri, pe linia tematicii poeziilor sale, se pot stabili mai ales cu Lamartine, dacă se iau în considerație reflecțiile de ordin religios, ce îmbracă însă la Mureșanu alte înțelesuri.

Andrei Mureșanu a fost un răzvrătit împotriva asupritorilor poporului român; majoritatea poeziilor lui și vizează, de altfel, aspectele sociale și naționale ale timpului. Dacă din punct de vedere al formei acestea au unele neajunsuri, ele sînt pline de înflăcărare, degajînd un puternic sentiment patriotic, care a răscolit conștiințele maselor populare românești din Transilvania, chemîndu-le la luptă pentru drepturi sociale și naționale.

Andrei Mureșanu și-a cîștigat un loc propriu între scriitorii epocii și a rămas în conștiința posterității ca autorul marseillezei române: *Un răsunet*.

El n-a fost numai poet, ci și un publicist important, ocupîndu-se de problemele creației literare, emițînd interesante păreri despre teoria și istoria artei, multe privind inițierea în tainele creației lirice. În articolul *Cîteva reflexii asupra poe-*

Scanned with OKEN Scanner

ziei noastre, publicat în numărul 26/1844 al „Foii pentru minte, inimă și literatură", îl critică pe Vincențiu Babeș, care scrie versuri ca acestea:

Nici visat
Nici cugetat
Am cîndva eu, zău de tine!

Autorul versurilor a luat cunoștință de observațiile lui Andrei Mureșanu, publicînd în numerele 44—45 ale „Foii . . .", o *Critică în reflexiile asupra poeziei noastre*. În alte numere ale aceleiași publicații, Andrei Mureșanu răspunde printr-o *Duplică* școlarului, pe atunci, Vincențiu Babeș*, din cursul al III-lea al seminarului din Arad, cu scopul de a „nu se mai amăgi de critica lui Babeș și alți tineri nevinovați" și „din milă pentru cititori, prieteni ai versificatorului rănit, care de ar avea plăcere și gust la absurdități, în privința versurilor ar fi rău". Și, ca un adevărat diriguitor de poezie al acelor vremi, Andrei Mureșanu stabilește în cîteva puncte calitățile și cunoștințele pe care trebuie să le aibă cel ce dorește să scrie poezii în limba română. Mai întîi, un adevărat poet trebuie să știe „gramatica limbii române, cu ce limbi este înrudită limba română, și care dintre ele îi pot subministra vreo analogie sănătoasă". El pretindea că un adevărat poet trebuie să posede un auz perfect și „să deosebească între limba latină și cea română".

Se constată că Mureșanu punea mare preț, pentru realizarea unor versuri bune, pe aspectul formal și, de aceea, obiecțiile făcute lui Babeș se referă îndeosebi la „veșmîntul dinafară al poeziei, la vers". Lui Andrei Mureșanu nu-i scapă din

* Vincențiu Babeș (1821—1907). Membru al Academiei Române. Distins cărturar, politician, patriot. A fost un fruntaș al culturii și politicii românești din Banat, întreținînd legături cu o serie de cărturari: B. P. Hasdeu, V. A. Urechia, A. D. Xenopol și cu *Societatea „Transilvania"* din București. A avut legături cu I. Ghica, pe atunci președinte al Academiei Române, și M. Kogălniceanu.

A fost un gînditor progresist bănățean, un înflăcărat luptător pentru drepturile naționale, militînd pentru o politică activistă și pentru independența României la 1877. A scris: *Cauza limbilor și naționalităților în Austria*, Viena, 1860; *Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului Andrei Mocioni, membru al Academiei Române*, București, 1883 ș.a.

Scanned with OKEN Scanner

vedere nici părerea lui Vincenţiu Babeş despre versurile albe, sancţionînd-o astfel: „de vreme ce văz că feciorașul n-are nici o idee de versuri albe, datoria creştinească mă face să explic lucrul acesta cevaș mai pe larg". Și se ţine de promisiune, folosindu-se în această incursiune de versurile lui Byron din poezia *Manfred*, tradusă de C. A. Rosetti și de *Satira a VIII-a* a lui Antioh Cantemir, în traducerea lui A. Donici și C. Negruzzi.

Atacurile lui Mureșanu asupra versurilor „candidatului de poet" au continuat, obiectul lor fiind versurile închinate lui Șincai:

Divin bărbat, ce cronica română
Care a-nmurgise, scoase la lumină,
Ce pe români ca soarele-ncălzea-n mai,
Fii iertat Șincai...

O altă intervenţie a lui Mureșanu are loc cu ocazia publicării în numerele 25 și 26 din 1838 ale „Foii pentru minte, inimă și literatură", a nuvelei *Focul amorului* de Melente Drăghici*, în care e vorba de doi îndrăgostiţi fără noroc. Eroii sfîrșesc tragic: amanta, Lucreţia, se otrăvește, iar bărbatul, Aurelian, se împușcă pe mormîntul ei. După lectura nuvelei, Mureșanu face următoarea observaţie: „autorul se încearcă a da scrieri romantice originale, dar acestea nu se potrivesc cu veacul nostru".

Cînd după revoluţie părăsește Brașovul, Andrei Mureșanu se stabilește la Sibiu, ca translator pe lîngă guvernul ardelean, iar în 1853, după apariţia „Telegrafului român", se numără printre colaboratorii publicaţiei, în special cu articole despre artă. În această direcţie el emite păreri valide, susţinînd, printre altele, că „aprecierea unui obiect de artă depinde de cultura privitorului". Dintre toate artele numite de el, poezia, muzica, desenul, pictura, arhitectura, sculptura, saltul, mimica

* Melente Drăghici (1814—1891) a fost protopresbiter al Timișoarei. A colaborat la revista „Biserica și școala". El a dat glas aspiraţiilor de independenţă a României, în 1877, publicînd în „Luminătoriul" din Timișoara diferite informaţii, date, relatări, articole despre independenţa ţării și războiului din 1877. A scris: *Care sînt literile române?*, Timișoara, 1855; *Despre măsura metrică*, Timișoara, 1874; *Extras scurt din istoria naturală și știința naturii*, Timișoara, 1871; *Istoria Ungariei* (compendiu), Timișoara, 1871; Timișoara, 1874 etc.

Scanned with OKEN Scanner

și teatrul, „chemarea românilor a fost mai mult lupta, iar poezia lor folosirea de victorie și de mărire în triumf"; de aceea „românii au o istorie [mai] bună, decît o poezie", care e ca „o plantă din aceea ce se coace mai tîrziu"[1]

Insistînd pentru însușirea limbii române, căreia „trebuie să i se dea o cultură", Mureșanu considera că această „cultură" nu i-o poate conferi decît poezia, pentru că ea „a fost limba de comunicare între cei apăsați și înfierați cu marca sclaviei. Ea a fost și va fi întotdeauna apostolul și propășitorul libertății cu care este așa de strîns înrudită"[2].

După ce își exprimă regretul că nu sînt adunate poeziile noastre populare, lansează, asemenea lui Vasile Alecsandri, îndemnul ca acestea să fie culese și trimise „Telegrafului român" spre publicare. Andrei Murașanu a fost sensibilizat de frumusețea poeziei populare a românilor ardeleni, dar, în comparație cu românii din Principate, cei din Ardeal au rămas, în domeniul poeziei culte, „sub semnul cel de ghiață din termometru". Cauza acestei rămîneri în urmă o vedea în lipsa unui „studiu regulat al gramaticii române". La aceasta se adaugă studiul greșit al poeziei, Andrei Mureșanu evidențiind faptul că peste Carpați prima carte ce cade în mîna cititorului e fie cea a poeziilor lui Eliade, Bolliac, Alexandrescu, Bolintineanu, fie aceea a lui Asachi, Negruzzi, Alecsandri, Sion, Donici etc. Îndemnînd tineretul român să-i citească pe acești poeți, Mureșanu dezaprobă încercările de a scrie poezii rmânești în metrica greacă sau latină: „Pentru ce noi singuri să ne facem de batjocură cu exametri, pentametri și versuri safice și încă aceste din urmă nu după metrul cel adevărat al odei safice, ci după o arie tristă, pe care ne învață piariștii a cînta, cînd eram gimnastici, plăcuta odă serafică: *Integer vitae*?" Apoi, transmite tinerimii un alt îndemn: „Deci tot ce se poate recomanda tinerimii diletante, pe lîngă cele zise, este ca să citească cu toată luarea aminte poeziile ce se scriseră pînă acum în limba noastră aici și în Principatele de peste Carpați, mai încolo să se silească a se face cunoscuți măcar cu una din limbile romanice vii"[3].

Articolele menționate, precum și multe altele semnate de Andrei Mureșanu au avut ca scop răspîndirea, în rîndul maselor populare românești din Transilvania, a diverselor cunoștințe de teoria și istoria artelor, inițiindu-le în cunoașterea acestora și în primul rînd a poeziei. El a reliefat în mod preg-

Scanned with OKEN Scanner

nant rolul artistului și menirea artei în societatea în care a trăit, atribuind, pe bună dreptate, artei în general, și poeziei în special, misiunea de a mobiliza poporul român la lupta pentru progresul societății, împotriva despotismului și împilării naționale. În domeniul poeziei A. Mureșanu s-a străduit să lege problemele teoretice de manifestările vieții artistice și culturale ale poporului nostru, pe care l-a îndrumat cu stăruință, dezvoltîndu-i gustul pentru frumos, în spiritul unor principii estetice ce nu și-au pierdut actualitatea.

Scanned with OKEN Scanner

ION CREANGĂ
(1837–1889)

Plămădit din huma Moldovei, în prima jumătate a secolului trecut, „cu un rar dar de povestire, cu nesfîrșita podoabă dialectală în grai, cu umorul și seninătatea atît de caracteristice românilor din acele regiuni“[1], Ion Creangă și opera sa oferă totdeauna posibilități noi de cunoaștere și interpretare.

O dată tipărite în „Convorbiri literare“, amintirile și poveștile lui au fost reproduse și de alte publicații, mai cu seamă de cele transilvănene, și răspîndite astfel în masele largi de cititori. Umorul și ușurința de a țese firul povestirii au înlesnit popularizarea operei lui Creangă. În „Gura satului“, bunăoară, a fost reprodusă povestea *Soacra cu trei nurori*[2], iar în „Tribuna poporului“ au apărut: *Ion Roată și Vodă Cuza* (nr. 71/19 aprilie—2 mai 1903, p. 5—6), *Cinci pîni* (nr. 75/26 aprilie—9 mai 1903, p. 6), *Dănilă Prepeleac* (nr. 85/10—23 mai 1903, p. 5, nr. 90/17—30 mai 1903, p. 5, nr. 98/31 mai—13 iunie 1903, p. 6).

S-a vorbit adesea despre poezia prozei lui Creangă (cu referire specială la *Amintiri din copilărie*), care ar consta în „nostalgicul paseism“ și în caracterul romantic al acesteia. Un argument în acest sens ni-l aduce Tudor Vianu, atunci cînd observă alternanțele unităților ritmice, ce creează o armonie perfectă și o muzicalitate deosebită, și care face din proza lui Creangă o adevărată poezie[3]. Cu toate acestea, stilul lui nu este încărcat de metafore, el este simplu, asemeni graiului popular. Observația nu ne îndreptățește a vedea totuși în scriitorul humulesțean un țăran. Problema a fost rezolvată de G. Călinescu.

Criticul îl consideră pe Creangă nu un „țăran primitiv", ci un „șiret patriarhal, condus de bunul simț", care, „deslipindu-se de folclor, nu s-a maimuțărit pe sine". Numai aparent, așadar, și în mod voit Creangă rămîne la Iași un „țăran sfătos". Dar el n-a fost niciodată opac față de ceea ce reprezenta viața orașului. La Iași, a luat parte din plin la viața politică, a ținut discursuri, a comentat evenimente, s-a interesat de problemele politice ale vremii[4].

Intrat ireversibil în istoria literaturii prin *Amintiri . . .* și *Povești*, Ion Creangă a scris, pentru uz didactic, cîteva poezii și povestiri. Acestea sînt însă de un nivel mediocru, ceea ce l-a făcut să nu persevereze. Dintre poezii, amintim mai întîi *Oltenii în Iași*[5], publicată în *Metodă nouă . . .*, ediția din 1892; deci după moartea autorului.

Semnată cu inițialele numelui, *I.C.*, poezia *Păsărica*, intitulată în *Opere* de Ion Creangă, Editura Minerva, București, 1970, *Păsărica în timpul iernii*, a fost tipărită și ea tot în *Metodă nouă . . .*, ediția a douăzeci și doua din 1891. Autorul este cuprins de un sentiment de tristețe față de „sărmănica păsărică" care, o dată cu venirea iernii, și-a încetat cîntecul. Textul nu dispune de imagini artistice deosebite, realizarea lui rămînînd deficitară prin simplitatea aproape banală a versurilor.

În ceea ce privește *Ia! clopoțelul sună*, menționăm că a făcut parte din *Învățătorul copiilor*, ediția I, 1871, cap. III, iar în ediția a IX-a, ultimele trei stihuri au fost modificate. Poezia nu transmite nici o emoție artistică, tematic însă este un elogiu adus minții omenești pentru descoperirile tehnice.

O ultimă poezie originală e *Nu lucrezi, n-ai ce mînca* și a fost tipărită în prima ediție a *Învățătorului copiilor* din 1871. Alături de celelalte, și aceasta are un caracter moralizator. Autorul condamnă anumite vicii, înainte de toate: lenevia:

Cine ziua nu muncește
Doarme noaptea nemîncat!

Ion Creangă a cules și îndreptat unele poezii populare. Ele au apărut în multiple variante, apreciate azi de istoria literară. Una dintre ele este *Bratu*, tipărită în „Contemporanul", an. I, 1881, p. 483, cu nota: auzită de la mama Bălașa, care era o gardiancă bătrînă, în spitalul Brîncovenesc din București".

Scanned with OKEN Scanner

De la aceeași persoană a cules și versurile din *Lina Cătălina,* ce a văzut lumina tiparului în „Convorbiri literare", XV, 1882, p. 383. Tema baladei o formează dragostea unui crai pentru „Lina Cătălină / Floare din grădină / Fată de română / Albă ca o zînă . . .". „Cinstita crăiasă" opunîndu-se fericirii celor doi, o înecă pe Lina Cătălina în Lacul Rotund apoi, văzîndu-l pe Crai mort de durere, se otrăvește și ea.

O apropiere vizibilă între *Mielușica,* publicată de Ion Creangă pentru prima dată în „Contemporanul", an. I, 1881, p. 431 și *Miorița* este dovedită de versurile ce urmează:

Stăpîne, stăpîne,
Vai nouă ciobani,
De sunt veri primari,
Ei că s-au vorbit
Și s-au sfătuit,
La apus de soare
Să mi te omoare,
Bănișori să-ți bea
Pe noi să ne ia
Să ne împărțească
Să ne răspîndească!

Ultima poezie populară, ce ne reține atenția, se intitulează *Cînd eram în floarea mea,* și a apărut în „Contemporanul", nr. 12/16 decembrie 1881, pp. 431—433.

În „Flacăra", IV, nr. 9—10/20 decembrie 1914, p. 49 vedea lumina tiparului *Satirice* (versuri inedite) de Ion Creangă, care în volumul *Opere,* Editura Minerva, București, 1970 apare intitulată după primul vers: *Azi am bani, azi am parale,* fiind reprodusă anterior și în ediția Ion Creangă, *Opere complete* de D. Marmeliuc (Cernăuți în 1924) după manuscrisul scriitorului aflat la Academia Română, înregistrat sub numărul 4 074, fila 8. Poezia, împreună cu *Cunoaște-te pe tine însuți* și *Poezii populare,* face parte din lucrările postume ale humulești eanului.

Faptul că poeziile nu se ridică la valoarea *Amintirilor* sau *Poveștilor,* nu știrbește cu nimic din locul cîștigat de scriitor în istoria literaturii române. Creangă va rămîne pentru totdeauna acel „caz unic" de originalitate, atît în ceea ce privește literatura română, cît și cea universală. Popularitatea și perenitatea operei sale sînt fapte certe. Criticul literar Ilarie Chendi

Scanned with OKEN Scanner

le explica astfel: „cu cît o lucrare este mai apropiată de sufletul mulțimii și cu cît forma ei este mai adecvată cu firea acelei mulțimi, cu atît trăinicia ei este mai asigurată și efectele ei sunt mai mari“[6].

Un portret deosebit și mai puțin cunoscut al scriitorului îl găsim în „Tribuna“, nr. 30/10—23 februarie 1910[7], la două decenii de la dispariția lui:

„Povestitorului voios și plin de viață senină, i s-a hărăzit o clipă tîrzie de amintire. Uitat de oameni, pierdut în umbra unui țintirim, fără înger păzitor, acoperit de bălării, sărmanul scriitor, fu găsit de acei tineri, care înțeleg că vremurile apuse trebuiesc pomenite, slăvite și alese călăuze ce nu dau greș, în străbaterea căilor întunecoase, care se cheamă viitor. Și tinerii aceștia gîndindu-se la creștinescul semn, a nu-l afla pe mormîntul unui om, ce trăise în gloata neoamenilor, au prins să-și aducă aminte și de străduințele și faptele omului, care pornit de la valea sărăcăcioasă, unde-s necazuri și nevoi numai, s-a ridicat ca un sfătuitor, în lumea plină de păcate a orașelor, ce-și uitau limba și neamul. Și-atunci ne-a dat uitatul sfătuitor, acele povești clasice, în care nu știi ce proslăvești mai mult, graiul fermecător al obiditului plugar, bun să răstoarne glia altuia, ori fondul minunat, senin și plin de viață, ca un torent de munte ce se rostogolește maiestos în vale. S-a putut zări atunci, și de-atunci zărim mereu, coliba cea prăbușită, care a fost locașul de păstrare și pază de nimicirea veacurilor, a atîtor scumpe tezaure, care fac moștenirea unor copii răi în virtutea cărora trăiesc în nesfîrșitul furnicar omenesc. Dar s-a păcătuit cu povestitorul cel înțelept, se nedreptățesc fără seamăn sărmani ce-și port zilele amare în nefericita colibă prăbușită!“

Dacă prin fondul de idei, poeziile lui Creangă, scrise numai cu scop didactic, critică diferite aspecte social-politice ale vremii, prin formă, ele rămîn, cum am mai spus, stîngace, fără valoare estetică. De aceea, Creangă n-a perseverat în acest domeniu, conștient fiind de neputința sa de a se ridica la valoarea unui Eminescu sau Alecsandri. Versurile lui Ion Creangă au avut o finalitate imediată pentru activitatea didactică, ele rămînînd importante doar din punct de vedere documentar.

Scanned with OKEN Scanner

IOAN SLAVICI
(1848–1925)

Posedînd arta narațiunii în totalitatea ei și inspirîndu-se din viața satului de la sfîrșitul secolului trecut Slavici realizează în nuvelistica sa o adevărată *Comedie umană,* povestirile constituind în același timp piesele de rezistență ale scriitorului.

Privind lucrurile mai mult din „interior", atent mai cu seamă la elementele etice ale „dezbaterii" și folosind limba poporului cu sintagmele-i specifice, nuvelele lui Slavici au avut, încă de la apariția lor, o circulație largă în rîndul cititorilor, fiind publicate nu numai în revistele literare și în calendarele vremii, ci și traduse în publicațiile germane și în biblioteca *Reklam* din Leipzig.

O dată cu publicistica din paginile celor dintîi reviste românești arădene, „Speranța" și „Lumina", pe teme îndeosebi pedagogice, Slavici a creat prima nuvelă, *Popa Tanda.* Alături de ea, *Scormon* (1875), *La crucea din sat* (1876), *O viață pierdută* (1877), *„Gura satului"* (1879), *Budulea Taichii* (1880), *Moara cu noroc* (1881) dovedesc nu numai că autorul lor a fost un prozator care a scris într-o limbă plină de seve, dar mai cu seamă un profund cunoscător al sufletului țăranului român:

„Nici pînă la el, nici de la el încoace nimeni n-a pătruns atît de intim în sufletul țăranului nostru, nimeni n-a scris cu atîta îmbelșugare de fine și drepte observațiuni asupra vieții noastre. El a dezgropat comoara neprețuită ce zace în inima poporului de aici, el ne-a făcut să ne ațintim privirile spre desfășurarea atîtor lucruri din popor"[1].

Apariția primului volum de nuvele slaviciene acum mai bine de un secol a fost înregistrată ca un moment deosebit, constituind „o revelație nu numai pentru viața literară săracă de la noi, dar chiar și în București... Slavici a tras brazdă nouă nu numai în ce privește literatura, dar are netăgăduitul merit de a fi inspirat atunci o pleiadă întreagă de scriitori de la noi, care toți au fost influențați, povățuiți și ajutați de dînsul"[2].

Preocuparea pentru aspectele sociale e susținută de un puternic simț de observație, ce merge pînă la pătrunderea în cele mai mici detalii ale vieții prezentate, realizînd ca nimeni altul o individualizare a personajelor, printr-o ingenioasă îngrămădire de fapte. Dintre toți eroii prozatorului Ghiță *(Moara cu noroc)* este cel mai complex, iar drama personajelor se dovedește zguduitoare.

Reeditarea, în 1908, pentru a treia oară în răstimp de douăzeci și șapte de ani, a *Nuvelelor* lui Slavici a marcat un eveniment important în condițiile social-politice de atunci: „... cîtă vreme țărănimea noastră va avea volumele de nuvele ale lui Slavici, dragostea de a citi aceste nuvele va covîrși asupra tuturor tentațiilor ce face stăpînirea pentru a-i îndemna pe români să citească proza mizerabilă și otrăvitoare de suflete" — consemnează într-un articol redacțional „Tribuna" arădeană în încheierea aprecierilor asupra nuvelelor lui Slavici. În prelungirea acestor considerații, publicația a hotărît deschiderea unei librării în localul redacției proprii, dovedind grijă nemărginită față de răspîndirea cărților românești, „unde să se adreseze toți cititorii care sunt rugați mai întîi să-și procure nuvelele lui Slavici, scrise parcă anume pentru ca în vremurile acestea de grele încercări să încălzească sufletele românești și să întărească în fiecare român dragostea de neam". Sînt, desigur, dovezi incontestabile ale popularității de care s-au bucurat în timp nuvelele slaviciene, deoarece au fost, după cum se menționează în același articol, „nu o carte care să ne ajute a petrece cîtă vreme le citim, ci învățăm din ele; nu e simțire, de la înduioșare pînă la ură, pe care să n-o atingă... E o carte deschisă a sufletului românesc... Slavici ne-a luat așa cum suntem și cum trebuie să facă orice artist... Cei mai mulți din citirea acestor nuvele, au îndrăgit citirea cărții românești... Volumul a adus duh nou între noi, pe cei cuprinși în mrejele culturii străine ne-a smuls din mijlocul străinilor și

ne-a povățuit spre literatura bogată poporală. Ne-a învățat să vorbim, să scriem, să cugetăm și să simțim românește. Iată de ce Slavici va rămîne pururea cea mai luminoasă figură în istoria literaturii noastre. El s-a ivit între noi și bogata-i comoară sufletească și-a cheltuit-o pentru întărirea noastră atunci cînd eram mai apăsați de străinism".

Ioan Slavici, om de mare cultură, s-a mișcat cu ușurință atît în domeniul filosofiei, eticii, esteticii, sociologiei, cît și al pedagogiei și gazetăriei, făcîndu-și cunoscută, în diferite articole din presa vremii, concepția despre artă și creația artistică. Stau mărturie în acest sens studiile *Literatura populară* și *Estetica*. Viziunea lui artistică e strîns legată de funcția morală a artei, respingînd arta pură și autonomia esteticului și fixînd, pe bună dreptate, izvorul poeziei românești în literatura populară. Slavici considera că misiunea artei e să contribuie la îndreptarea răului din societate, la educarea oamenilor, esteticul fiind subordonat binelui și adevărului. Dintr-un asemenea unghi a fost recenzat și volumul lui Octavian Goga, *Ne cheamă pămîntul*. Ioan Slavici pretindea poeziei „elan poetic", penalizînd poemul *Radu* de Ranetti-Roman, tocmai pentru faptul că eroul acestuia e lipsit de strălucire.

La începutul activității sale de critic, Slavici a avut o atitudine mai rigidă. Este semnificativ în acest sens cazul sublocotenentului Ioan Nenițescu, care, în 1877, cînd țara sîngera la Dunăre, după ce a fost refuzat la *Convorbiri literare* de Iacob Negruzzi, e respins și de Slavici, la „Timpul". Cu toate acestea, el a fost bine primit la „Românul", de către Rosetti, unde a prezentat poezia *Plugar român*. Din 1884, cînd înființează „Tribuna", la Sibiu, nuanțele observațiilor slaviciene sînt însă altele.

Ioan Slavici cerea poeziei să fie „limpede", deși „ne place nouă, oamenilor să vorbim în pilde și-n asemănări, să ne jucăm în gîndul nostru cu valurile mării, cu fulgerii din nouri și cu stelele de pe cer"[3].

El s-a aplecat nu numai asupra versurilor lui Eminescu, Coșbuc, Goga etc., ci a formulat și interesante reflecții despre primele încercări ale celor ce doreau să intre în sanctuarul poeziei, arătînd că:

„Dacă tinerețele sunt primăvara vieții, primele încercări de producțiune poetică sunt mugurii, cele mai gingașe semne ale acestei primăveri". Apoi, se întreabă: „Cum dau mugurii aceștia în floare? Ce fel e floarea lor?" Entuziasmat de gîndul că e frumos „să-ți gîndești oamenii trăind împreună, ca firele de iarbă în cîmp și urmîndu-și căile vieții, ca stelele pe cer, fără de împiedicare", concluzionează, totuși, sceptic: „E frumos, dar nu e destul!"[4].

Ioan Slavici consideră că întreaga osteneală a omului e „ca să poată avea din cînd în cînd cîte o clipă de repaos sufletesc..." iar clipele acelea, cînd omul se uită pe sine, „sunt rodul vieții" și al fericirii lui. După opinia scriitorului sînt însă mai fericiți cei ce pot să găsească și pentru alții uimirea și încîntarea, putînd să-i înalțe astfel deasupra „mizeriilor vieții". Alături de „rodul vieții", el situează, prin urmare și arta, „această floare a vieții omenești".

Preocuparea privind problemele de ordin teoretic ale creației artistice n-a fost un fapt întîmplător, legat de anumite predispoziții de moment, sau determinate de unele conjuncturi exterioare, ci o lucrare conștientă care l-a interesat în mod consecvent pe scriitor. Această latură a activității lui contribuie la o cunoaștere mai profundă a personalității marelui prozator.

Alături de opera literară, întinsa și semnificativa sa corespondență adaugă noi valențe umanismului și patriotismului scriitorului născut la Șiria.

În anul 1882, cînd devine membru corespondent al Academiei Române, la secția de istorie, fiind profesor de limba română și de filosofie la Azilul „Elena Doamna", în anul cînd se desparte de prima lui soție, Ecaterina Szöke Magyarósy, Ioan Slavici întreprinde o călătorie în Italia prin mijlocirea lui Titu Maiorescu, pentru îngrijirea sănătății.

Două scrisori, deosebit de interesante, expediate lui Vasile Mangra, redactorul responsabil al revistei „Biserica și școala" din Arad, vorbesc pe larg despre această călătorie.

Prima scrisoare, constituie răspunsul la rîndurile lui Vasile Mangra, primite la Florența. Ea cuprinde aprecieri confirmate cu privire la operele de artă din Italia, la frumusețea Florenței,

Scanned with OKEN Scanner

„leagănul renașterii italiene", elogiind sculptura și pictura și pe reprezentanții acestora: Rafael, Leonardo, Michelangelo.

Interesante și documentate sînt și părerile etnologice ale prozatorului. Acesta stabilește cu ușurință similitudini între români și italieni cu privire la înfățișarea, caracterul, portul, cîntecul și limba lor.

Reflecțiile lingvistice sînt și ele valoroase; scriitorul se folosește de exemple din limba italiană, pe care le compară cu termenii corespunzători din limba română, precizînd asemănările de ordin fonetic, fapt ce dovedește, fără echivoc, înrudirea dintre cele două limbi și popoare.

Pentru valoarea lor documentar-istorică de necontestat, transcriem cele două scrisori publicate de Vasile Mangra pentru prima dată în revista „Biserica și școala", an. VI, nr. 35/29 august—10 septembrie, 1882, pp. 367—368[5]:

Neapoli, 7 aug. 1882

Iubite Amice,

Te vei fi mirînd, că primești o scrisoare de la Neapoli. Am plecat sunt acum vreo trei săptămîni de la București cu intenția să trec pe la Arad, dar pe drum m-am răzgîndit și-am luat-o drept spre Pesta, de unde am trecut, apoi la Triest, și mai departe la Udine și Veneția, unde am stat opt zile, apoi mi-am urmat pe la Padua și Bolonia drumul încoa. La Neapoli stau acum de vreo zece zile și mîine am să plec la Roma, unde voi sta de asemenea vreo zece zile, apoi mă întorc pe la Florența, Genua (Geneva) și Milano acasă . . .

Viața în Italia nu e scumpă; poți răzbi cu șase pînă la opt franci pe zi. E însă multă cheltuială măruntă: trăsuri, bilete de intrare, bacșișuri și alte de asemenea. Cu toate acestea cine dispune de 600 de franci poate călători 40 de zile în Italia, se înțelege cu economie. Și banii nu sunt aruncați. În adevăr Italia e bogată mai ales în opere de artă. La tot pasul e ceva ce te face să zici: n-am venit degeaba. Astfel, de exemplu, singur muzeul din Neapoli răsplătește cheltuiala de călătorie. Am stat zece ceasuri în el, dar nu pot zice c-am văzut cele ce se aflau într-însul. Ieri am fost apoi la Pompei și-am stat de la 10 pînă la 4 1/2 după prînz, dar n-am văzut decît abia a treia parte

Scanned with OKEN Scanner

din cele dezgropate: forul, templele, teatrele, băile și cîteva case private; peste celelalte am trecut în fugă, deoarece voiam să urc pînă seara și pe Vezuv.

Îmi închipui ce o să fie la Roma.

Dar eu am să plec mîine la șase și acum sunt 12 din noapte. Adio și la revedere.

Salutări,

Ioan Slavici

Turin, 3 sept. 1882

Iubite Amice!

Să nu te miri că nu ți-am răspuns pînă acum la scrisoarea pe care am primit-o în ziua sosirii mele la Florența. Călătorind prin Iatlia, ai vrea să nu mai fie noapte, atît de scurt îți este timpul. Pe mine mă mai muncesc și așa numitele inspirații, încît ziua colind, iar serile mă pun să scriu, și (cum) să mai ajung și la scrisori . . .

În același timp îți împărtășesc că anevoie voi putea trece prin Arad, încît nu prea am nădejde să-mi revăd astă dată amicii de acolo. Am pierdut prea mult timp la Neapoli, la Roma și la Florența. Dintru început socotisem că voi trece în vreo opt zile prin aceste trei orașe și voi sta mai mult la Geneva, ca să fac băi. Cînd am sosit apoi la Neapoli, am uitat cu totul de băi și m-am pus la alte lucruri, încît în loc de 2—3, am stat zece zile acolo. La Roma am stat chiar patrusprezece, dar la Roma tot să stai și nu mai mîntuiești atîtea sunt de văzut și de aflat. La Florența, în sfîrșit, am rămas cu totul uimit. Nimeni nu-și poate închipui bogăția de frumusețe, care e îngrămădită la Florența. Înainte de toate orașul e și ca poziție și ca construcție unul din cele mai frumoase, după a mea părere — cel mai frumos în Italia. Dar aceasta, treacă, ducă-se: îndată însă ce-ai intrat în oraș, simți că aici e leagănul renașterii italiene și la fiecare pas dai de urmele epocii frumoase, în care cei dintîi oameni ai Italiei și atunci ai Europei se adunaseră aici ca să creeze alăturea cu lumea antică o nouă lume modernă. În fiecare uliță dai de cîteva vase frumoase în înțelesul adevărat al cuvîntului; în fiecare piață e cîte un monument ori cîte o biserică, în care poți petrece ceasuri întregi și

Scanned with OKEN Scanner

tot nu poți zice c-ai văzut-o astfel decît în treacăt. Cît apoi pentru galerii și colecțiile de tot felul, e destul să vezi Florența pentru ca să știi de ce e vorba. În ceea ce privește antichitatea, Roma și Neapoli sunt mai bogate, însă atît pentru sculptura, cît și mai ales pentru pictura modernă Florența e singură în felul ei. Mai ales omul nepregătit numai la Florența se poate orienta. Abia este pictor sau sculptor mai însemnat, care să nu fie reprezentat cu mai multe opere în cele două galerii mari din Florența și întregi aceste colecțiuni sunt aranjate după epoci și secoli, încît începi cu pictura orientală a secolului al XIII-lea și te urci pînă la Rafael, Leonardo și Michelangelo, și numai acum simți în adevăr ce sunt acești trei. — Noi, care n-am prea fost pe-aici, stăm cu gura căscată și ne mirăm, cum era cu putință, ca niște oameni ca aceia să moară.

Vorbă scurtă: am stat opt zile la Florența, apoi m-am mai oprit pe la Livorno, pe la Pisa cu turnul ei cel înclinat și cu domul lui Galileo, apoi am petrecut alte opt zile la Geneva . . .

Mai stau la Milano, la Verona și la Triest, apoi o iau drept spre apa cea dulce a Dîmboviței.

Te vei interesa fără îndoială să afli impresiile mele oarecum etnologice. Asta-i un lucru care nu se poate spune în cîteva cuvinte. Află numai, că sunt de tot bune: cine-i cunoaște pe români și face o călătorie prin Italia și nu e nici orb, nici surd, nici tîmpit, acela n-o să mai zică în viața lui, că este mai mult sînge roman pe Tibru decît pe Olt. Ba trebuie să cunoști bine pe români, pentru a ști unde este și unde nu este sînge roman în Italia. Cît ține coasta orientală de la Veneția pînă la Neapoli numai pe ici, pe colo găsești tipuri și forme care îți reamintesc pe români: e pe aici un neam de oameni mai mărunți, oacheși, iuți și iubitori de gălăgie, un element după părerea mea dizolvat, care o să-i dea Italiei mult de lucru. Îndată însă ce ai plecat de la Neapoli spre Roma, tot mai des întîlnești oameni, care-ți reamintesc îndeosebi de românii de pe valea Oltului, din spre Sibiu, de pe Tîrnave și pe Cîmpenii noștri. Îl găsești pretutindeni acest tip, dar aici începe a fi des. La Roma majoritatea, aproape, sunt oameni așezați ca românul, vorbesc rar, sunt cuviincioși, dar încă tot e destul de rar tipul românesc. Înspre Florența și la Florența găsești aproape numai tipuri românești încît îți vine să-i vorbești omului aceluia românește. Credeam acum că înspre Geneva iar se pierde acest tip: din contră, genovezii seamănă cel puțin tot atît de mult

Scanned with OKEN Scanner

ca florentinii cu noi. La Torino am sosit seara și n-am putut să-mi dau seama de tipuri; pe drum însă am observat că tipul se păstrează.

Cît pentru limbă, o să ne lămurim în curînd deoarece acum se adună cuvintele dialectelor italiene. Și dacă-i vorba, aceste dialecte sunt atît de deosebite, încît încetează a mai fi o singură limbă. Eu, se înțelege, nu le-am putut studia în pripa călătoriei mele, însă atît am simțit, că din toate dicționarele dialectelor italiene ar ieși poate și o mie de cuvinte, care nu sunt italienești, dar se află în limba noastră. Să ne înțelegem. Precum știi, unde noi avem așa numitul „u“ scurt, italienii au un „o“. Acest „o“ nu-l pronunță o mare parte din poporul italian. Se zice și aici „un om“, în loc de „un uomo“, întocmai precum se zice „porc“, „plop“ și „ouă“, în loc de „ova“ „doi“, în loc de „due“ etc. Dar ceva mai important: la Neapoli articolul masculin nu e „il“, ci „lu“, iar la Genova articolul feminin e „a“, „lu passarello“ (păsă . . .) și „a liberta“, în loc de „la liberta“. Iar acestea nu sunt dialecte vagabonde, ci dialecte în care se tipăresc foi. Dar mă mărginesc a o indica aceasta, fiindcă aici e vorba de un lucru care cere un studiu mai amănunt. Dacă piemontezul nu zice „piemont“, ci „piemunt“, o mai fi zicînd el multe ca noi.

Un lucru curios e portul.

Prin centrul Italiei, mai ales la munte, și în jos spre Sicilia, cu deosebire portul femeilor e aproape ca și la noi, catrința și ștergarul în cap, brîu, care în cele mai multe locuri s-a prefăcut în „Mieder“ și opinci. Cînd treci cu trenul peste țarine și-i vezi pe oameni la lucru, te simți curat ca pe Tîrnave. Mai înspre nord aceste „costume“, cum îi zic ei, se pierd și femeile sunt îmbrăcate ca niște jupînese, ca să zicem așa. Un lucru iese mai presus în uimire. Și noi avem țărănci, care poartă rochie și rochia are și aici și acolo același croi și materiile, ca desen, sunt aceleași. Le ai pe femeile din Micălaca [cartier din Arad, n.n.] înaintea dumitale. Ele poartă niște rochii cu pieptarul scurt. Afară de acesta, spetele pieptarului la romînce e lat, încît cusătura vine cam pre subțioară, pe cînd la unguroaice și la șvăboaice spetele se strîmtează, ca trupul să pară subțire pe la brîu. În sfîrșit rochia romîncei nu e croită pe sîn, ci sînul se pierde oarecum sub ea, în vreme ce mai ales la unguroaice rochia e făcută parcă anume de dragul . . .

Scanned with OKEN Scanner

doamne iartă-mă! Rochia romîncei o vei vedea și la italiancă, adică o rochie, care acoperă, iar nu scoate la iveală formele trupești, un lucru, pe care nu l-am găsit la nici unul dintre popoarele ce le cunosc afară de români și italieni. E chestiune de gust: gustul e același și, și formele trebuie să fie aceleași. Numai așa se poate explica și identitatea desenului, precum și a modului de a-și lega cîrpa pe cap, lucru pe care-l fac italiencele cam ca femeile de la Comlăuș [sat aparținînd comunei Sîntana, județul Arad, n.n.] și în general ca romîncele fără de conci.

În sfîrșit cîntecul.

Este o muzică italiană celebră. De asta nu e vorba. Ea își are pare-mi-se izvorul în Lombardia. La Neapoli, la Roma și Geneva omul prost cîntă curat doina noastră și anume la Neapoli cam ca în Țară, iar în Geneva ca în Ardeal. La Roma cîntecul aduce oarecum cu „lassú" al ungurilor; tot așa și la Florența.

Îți vor pare curioase lucrurile acestea, pentru că dacă-i așa, cum de nu se știa mai înainte. Nu se știa pentru că nu se știa. Înainte de toate Italia e o amestecătură de fel de fel de neamuri de oameni, pe care pînă acum nu le-au prea studiat nimeni din acest punct de vedere. Italienii, ei înșiși nu se cunosc și abia acum încep a-și da seama despre dialectele lor. Apoi — nu lesne se nimerește să treacă în lung și în curmeziș prin Italia un om care-i cunoaște pe români atît de bine ca mine... Dar se înțelege acestea sunt impresii, iar nu constatări și mult ar mai trebui să stau prin Italia pentru ca să pot afirma ceva hotărît. Toate acestea sunt chestiuni puse, întrebări ce urmează a fi rezolvate. Ceea ce pot însă afirma cu ochii închiși e că moții și sălăjenii și dimpreună cu aceștia partea hotărît de mare a românilor vor fi ce vor fi, dar urmași ai colonilor lui Traian nu sunt ca oltenii și ca partea mare a bănățenilor și chiar a Cîmpenilor noștri.

— Ce sunt? Asta e întrebarea și-o întrebare foarte importantă, pentru că de la ea atîrnă istoria viitoare a noastră. Luînd drept premise cele vreo 40 capete de daci, pe care le-am văzut în călătoria mea, eu conclud că bunăoară d-ta ești din nobila seminție a lui Decebal. (N-avem cauză de-a fi mai puțin superbi pe numele „dacic" ca pe cel „roman". Nota redacției).

Ca atare te salut,

Ioan Slavici

MIHAI EMINESCU
(1850–1889)

Literatura română din Principate a fost receptată corespunzător în Transilvania mai ales din prima jumătate a secolului al XIX-lea, o dată cu afirmarea conștiinței naționale a poporului român. Participarea scriitorilor de dincoace de Carpați, ca Vasile Alecsandri, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bolliac, Costache Negruzzi, Anton Pann, Vasile Cîrlova ș.a. la viața spirituală a Transilvaniei, constituie un argument în plus în sprijinul unității noastre naționale. Alături de ei, trebuie să-l amintim, mai tîrziu, pe M. Eminescu, care a cunoscut bine viața culturală transilvăneană, avînd, de asemenea, posibilitatea să ia contact direct cu ardelenii — aceștia revendicîndu-l ca pe unul de-al lor.

Suportînd cu greu „încătușarea" și tinzînd mereu spre „neatîrnare", M. Eminescu a părăsit școala în 1863. A revenit în Cernăuți pentru puțin timp în 1864 și 1865, pentru ca în primăvara lui 1866 să dispară cu totul din Bucovina[1].

Din primăvara lui 1866 pînă în toamna lui 1869, cînd se înscrie la Universitatea din Viena, M. Eminescu a pribegit prin România, Transilvania și Banat, astfel că în 1867 el își vizitează fratele, pe Nicolae, „scriitor la avocatul Emerich Cristiani din Timișoara"[2], iar în 1868 străbate cîteva orașe transilvănene, făcînd parte din trupa de teatru a lui Mihai Pascaly, în calitate de sufleur și, probabil, ca interpret. Cu această ocazie ajunge și în Arad. Presa de aici a recepționat evenimentul și a întîmpinat inițiativa lui Pascaly cu cuvinte însuflețitoare. Edificatoare în această privință sînt știrile ziarului maghiar

Scanned with OKEN Scanner

„Alföld“, care, într-o serie de articole, începînd cu numărul 164 din 18 iulie 1868, anunța publicul că din 1 august va avea ocazia să ia parte la reprezentațiile teatrale ale trupei lui Mihai Pascaly, „artistul eminent de la Teatrul Național din București“.

O dovadă elocventă că Eminescu a cunoscut bine viața românilor transilvăneni o constituie și scrisoarea expediată din Viena la 6 februarie 1871 lui Iacob Negruzzi, publicată fragmentar in „Tribuna poporului“ (Arad, nr. 64/6—9 aprilie, 1903, pp. 291—292); în ea poetul precizează:

„Asupra împrejurării, că din Transilvania căpătați scrieri a căror caracteristică e fraza patriotică, aș putea să vă citez [...] Dacă-ați cunoaște mai de aproape tendințele de desnaționalizare ale ungurilor, pe care ei le reped prin toate vinele, prin toate organele statului și exclud din viața publică tot ce nu e maghiar, atunci ați găsi o lămurire mai de aproape a împrejurării de mai sus... Cu învățămîntul maghiar în școli comunale întreținute de stat și cu instituțiunea militară inaugurată, fără o reacțiune puternică din partea românilor, nici nu știm unde va ajunge această parte a poporului nostru. E destul de tristă starea unui popor, cînd trebuie să se lupte pentru limbă și naționalitate în numele confesiunii religioase, căreia îi aparține...“.

M. Eminescu s-a contopit cu viața celor asupriți și săraci, el însuși ducînd o existență zbuciumată. „Vă spun drept — scria la 18 martie 1872 — că trăiesc cu mare greutate. În momentul în care vă scriu aceste șiruri mă aflu în lipsă deplină de bani, așa încît voiu trebui ca măni să împrumut de la cineva, deși și împrumutarea e grea, căci cunoscuții mei, studenți ca și mine, n-au nici ei de unde“[3].

Se știe că, în 1878, Gheorghe Eminovici, tatăl lui Eminescu, a vîndut moșia de la Ipotești, cu 8 200 de galbeni austrieci, lui Cristea Marinovici și a încasat prima tranșă de 2 000 de galbeni, pentru a plăti dota fetei sale Aglae, căsătorită Drogli. În acea vreme, Eminescu era redactor la „Timpul“, în București, „cu un salariu neîndestulător și nu la vreme plătit“[4]. Tot despre greutăți familiale aflăm și dintr-o altă scrisoare către un prieten, al cărui nume nu ne este destăinuit, reprodusă în „Hotarul“ (Arad, nr. 3—4/iulie—august 1933, p. 4) de pe manuscrisul nr. 2 255, p. 294, pe care o redăm în ortografia

actuală, fiind o mărturie în plus cu privire la nefericirea Luceafărului poeziei românești:

„Iubitul meu, aș fi dorit ca să nu fi trebuit să-ți scriu această epistolă nici pentru tine, pentru că te expun la o supărare, nici pentru mine, căci ea-ți va deschide ferestrele spre a te uita într-o casă care n-aș fi dorit s-o cunoască nimenea în lume, — a mea adică.

Nu știi ce tată am. Sărac și împovărat de o familie grea (șapte copii) — e cu toate astea înzestrat c-o deșărtăciune atît de mare, încît ar putea servi de prototip pentru acest viciu, după părerea mea cel mai nesuferit din lume.

Măritîndu-se o soră de-a mea, el i-a promis o zestre de două mii de galbeni. Este ridicol cînd un om promite în scris ceea ce nici are, nici poate realiza, dar obligațiunea față cu cumnatul meu este pozitivă și bătrînul meu este ca și ruinat.

Mai am o soră, un geniu în felul ei, cu o memorie ca a lui Napoleon I și cu o înțelepciune naturală cum rar se află. Dar ea-i pe jumătate moartă, căci e lovită de apoplexie.

Am frați mai mari și (mai) mici decît mine fără poziție-n lume — și asta nu din cauza lor, ci numai a deșertului care voia a face din fiecare din ei om mare, și sfîrșind prin a-i lăsa cu studii neisprăvite, risipiți prin străinătate, fără subzistență; în voia sorții.

O familie grea, îngreuiată încă prin deșărtăciunea îndărătnicului bătrîn — și întristarea mea cea mare este că eu ajut de-a-ngreuia prin nefolositoarea mea asistență.

Nu cred însă c-o fac din impuls propriu. Dacă de la al 14-lea an și pînă la 20-lea mi-am cîștigat pîinea singur, într-o viață aventuroasă și plină de nemulțumiri — am făcut-o aceasta cu deplină cunoștință a sacrificiului, însă nu din capriciu copilăresc, precum protestam foarte des față cu cunoscuții mei, căci voiam mai iute să trec de un lucru rău, decît de fiul unui om sărac și van!“

M. Eminescu a fost la curent cu presa din Transilvania, multe publicații, începînd cu „Familia“ (unde a și debutat), i-au oferit cu generozitate coloanele lor pentru tipărirea unor poezii sau articole. Din mărturisirile lui Ioan Slavici, aflăm că Eminescu a răsfoit și revista arădeană „Speranța“ (1869) — prima publicație periodică românească din Arad — și, probabil, și pe celelalte, ce au urmat: „Lumina“ (1872), „Biserica și

Scanned with OKEN Scanner

școala (1877), „Gura satului“ (1867). Scriitorul șirian mărturisea lui Gherasim Sîrbu într-o scrisoare:

„Nu știu cunoști pe Eminescu ori ba? E unul dintre cei mai talentați juni care îi cunosc eu. Numai o slăbiciune are: e pesimist literar. Pentru el nu produce nimeni bine; Chiar cu Alecsandri nu-i îndestulat. El a zis cum că „Speranța“ e mai mult decît a crezut că poate fi“[5].

De-a lungul vremii, publicistica transilvăneană a dat luminii tiparului, pe lîngă creațiile lirice eminesciene, și alte informații despre poet. În 1882, „Biserica și școala“ își anunța cititorii că *Societatea Academică „România Jună“* din Viena organizează o șezătoare literară festivă cu prilejul împlinirii a cincisprezece ani de la înființarea revistei „Convorbiri literare“, cu care ocazie, pe lîngă celelalte puncte din program, a fost recitată de către N. Popoviciu poezia *Scrisoarea III* de M. Eminescu. Aceeași publicație anunța, cu un an mai tîrziu, apariția *Almanahului „României June“* ce cuprindea, pe lîngă *Iarna vine* și *Izvorul (Horă din Mircești)* de Vasile Alecsandri, *Anecdotă* de Ion Creangă, și *Luceafărul* de M. Eminescu[6].

În 1889, cînd inima poetului a încetat să mai bată, publicațiile de pretutindeni și-au îmbrăcat slovele în doliu. „Biserica și școala“ remarca (pentru a cîta oară?): Eminescu „a fost unul dintre cele mai frumoase și neîntrecute talente“, publicînd în același timp poezia *Pre mormîntul lui Mihai Eminescu* de T. Ceontea:

Să plîng nu pot poete, n-am lacrimi pentru tine,
Că tu n-ai fost ființă creată din pămînt!
[...]
Să pun o glie verde pe sarbeda-ți movilă
Și tei cu frunze late și flori de bun miros
E în zadar că firea cu mîna sa agilă
Pe toate le conduce spre sînul său focos!
Să-ți cînt cîntarea demnă, cum tu cîntai odată
N-am lira ... că tu singur la noi fuseși Pindar!
Voiesc să chem românii din lumea depărtată
Ca ei să te jelească, dar toate-s în zadar.
Ferice ești, poete, că spiritul tău mare,
Ca Prometeu de stînca, de lut s-a dezlegat
Ferice ești că-ajunseși la visurile tale,
În cîmpul veșnic verde, ce-atîta l-ai cîntat!

Scanned with OKEN Scanner

Acolo idealuri acum te înconjoară!
Acolo auzi glasul părintelui ceresc!
Acestuia te roagă, prin lira ta ușoară,
Să binecuvînteze poporul românesc!"[7].

Aproape că n-a existat publicație românească în care să nu apară numele lui Eminescu. „Tribuna poporului" îi publică, în 1902, versuri scrise sub formă de cîntece populare. Redacția sublinia caracterul lor inedit, manuscrisele fiind găsite la Academia Română. Apariția volumelor *Poezii postume*, în 1902 și 1905, a prilejuit, de asemenea, tipărirea poeziilor *Sonet* (1902), *Sonet* (1905), *Spre mormînt, Dați-mi arpa de aramă*, pentru ca în numărul 129/1909, pagini întregi să fie consacrate memoriei lui Eminescu.

În „Calendare" (publicații foarte populare, ce ajungeau cu ușurință în mîna cititorilor de la sate) au apărut o serie de poezii eminesciene[8]. Dintre ele transcriem *La un nou născut (Arab):*

Plîngînd tu ai venit pe acest pămînt
Acei, ce te-așteptau, te-au salutat zîmbind;
Dar să trăiești astfel, încît cînd te vei stinge
Să părăsești zîmbind amicii, ce te-or plînge!

Pentru semnificația ei patriotică reproducem, de asemenea, și poezia *Doină din popor:*

Străinu-s ca pui de cuc,
Și n-am milă und' mă duc;
Străinu-s ca pasărea,
N-am milă nicăierea;
Și-s străin ca cucu-n codru,
Necăjitu-s, de nu-i modru.
Pădurință, deasă ești,
Țara mea, departe ești!

Dintre poeziile apărute în „Românul" (Arad): *Veneția* (variantă), *Alexandru-Vodă* (fragment), *Copilei cu ochi albaștri* și *Reflexiune*, ultimele două nu sînt ale lui Eminescu, ci atribuitelui de Octav Minar. O eroare se produce și atunci cînd Teo-

Scanned with OKEN Scanner

dor V. Ștefanelli crede că poezia *Icoanei din altar (La mormîntul Voievodului Ștefan cel Mare)* e a lui Eminescu, cînd, de fapt, nu e altceva, decît un fragment din *Închinare lui Ștefan Vodă*, ce aparține lui D. Gusti[9].

Alte poezii au fost publicate în „Tribuna" (Arad), alături de versurile de factură populară sau culese din popor de Eminescu: *Din munți bătrîni, Cum oceanul, Horea, Cine ești?* (poezie inedită). Pe cea din urmă o reproducem, fiind mai puțin cunoscută:

Nici luna plutitoare, nici stelele din cer
N-or să pătrundă-n umbra trecutelor dureri,
N-or să pătrundă-amorul pierdutei tinereți,
Măcar să am de-acuma o sută de vieți. —
Căci sufletu-mi de-atuncea e-atît de-ntunecat...
— Doar ochii tăi de înger în visul meu străbat.
Că toamna cea tîrzie e viața mea, și cad
Iluzii ca și frunze pe undele din vad,
Și nici o bucurie în cale nu culeg,
Nimic de care-n lume iubirea să mi-o leg; —
Pustiul și urîtul de-apururi mă cuprind...
— Doar brațele de marmur în visul meu se-ntind!
Precum corăbii negre se leagănă de vînt,
Cu pînzele-atîrnate, departe de pămînt,
Cum între cer și mare trec paserile stol,
Trec ale mele gînduri pe-al sufletului gol
Și-ntind ale lor aripi spre negre depărtări...
— Tu ești în visu-mi negru luceafărul pe mări![10]

„Tribuna" pune în discuție două dintre poeziile lui Eminescu. Este vorba de *La moartea lui Neamțu* și *Amicului F. I.* Dacă problema identificării personajului căruia îi e adresată prima poezie n-a fost încă elucidată, în schimb, cel de al doilea, la care se referă cealaltă poezie, nu este altul decît Filimon Ilea. Ștefan Cacoveanu precizează că acesta urma Facultatea de litere a Universității din București, iar Eminescu îl cunoscuse în timpul cînd a umblat prin Blaj, unde „se ocrotise pe la seminarul teologic". Filimon Ilea era „credințer" la acest seminar („Credințerii serveau la masa teologilor și se alegeau dintre studenții cei mai săraci"). Între anii 1868—1869 pe

Scanned with OKEN Scanner

Eminescu îl găsim la Teatrul Național din București, iar Filimon Ilea, student și copist la Tribunalul de Ilfov din Capitală, „dovedind o stăruință extraordinară. Se vorbea de dînsul că la Blaj învățase dicționarul german-român al lui Bariț pe de rost și se apucase și de stenografie. Așa știu, că la București cu stenografia ajunsese departe. Idealul său era să ajungă stenograf la Cameră ori la Senat. S-a și prezentat de mai multe ori la concurs, dar se plîngea că din lipsă de protecție rămăsese totdeauna pe jos. Fiindcă-mi fusese amic după ce venisem acasă din București, la ocaziuni întrebam de dînsul. Mi se spunea că a ajuns profesor la Giurgiu, dar pentru unele neplăceri cu băieții dezmățați din școală și-a dat demisia din postul de profesor și s-a înscris la Facultatea de drept, pe care terminînd-o cu bun succes, știu sigur, că a dat la lumină *Cursul de drept civil* în două volume și *Cursul de drept comercial*“[11].

Ambele poezii în discuție au fost scrise în 1866. Față de textul poeziei *Amicului F. I.*, apărută pentru prima dată în „Familia“ din 30 martie—11 aprilie 1869, în manuscris apar și alte strofe, tăiate de poet cu creionul, care aduc informații utile:

Tîrnava prinsă în galbine valuri
Șoptea prin aburi gîndirea sa
Pe cînd plimbarea ne rătăcea
Visări, speranțe pe frunți de valuri.
Ții minte, oare, cînd te-ntrebai,
Ce este omul și ce-i omenirea?
Ce-i adevărul? Dumnezeirea?
Și tu la nouri îmi arătai?
Dar credeam ambii în adevăr,
Sorbeam din aer ca din dreptate
Priveam în soare ca-n libertate
A fi credeam că-i un drept de fier.
Un an de lacrămi ... și tot s-a stins
Nu trec la oameni astfel de glume
Visuri sunt visuri, lumea e lume
Și cu ea cată să te aprinzi.
Dar tot amice nu voi uita
Acele doruri tainice, sfinte
Farmecul vieții, îl ții tu minte?
Cum șoptea dulce, deși mințea.

Scanned with OKEN Scanner

Versurile dovedesc că Eminescu avea mulţi prieteni la Blaj (oraşul de pe Tîrnave). Poetul a adăugat următoarea notă: „Orice definiţiune ţi-aş da, trece ca nourii în nestabilitatea ideii“[12].

Iată şi poezia *La moartea lui Neamţu*, aşa cum a fost ea publicată în „Tribuna“:

Lăsaţi clopotul să plîngă
Cu a lui voce de aramă
Lăsaţi turnul ca să mişte
Cu a lui inimă de fier,
Căci de stele mai aproape
El le dă acuma seamă
Că un suflet bun şi nobil
Se-ndreptează către cer.

Clopote tu simţi durerea
Şi urmezi cu a ta cîntare
Cînd din stea în stea se suie
Sufletul într-un avînt,
Pe cînd noi urmăm cu pasul
Cel zărit de întristare
Trupul palid, fără suflet
Să-l depunem în pămînt.

Ochii? cîte dulci imagini
Au sorbit a lor lumine
Capul? O, de cîte gînduri
El a fost împopulat
Inima? Cîtă simţire
Frămîntat-a ea în sine?
Sufletul cîte speranţe?
Cîte visuri a păstrat?

Şi-azi nimic. Lumea gîndirei
E o lume sfărîmată,
De lemnoasa mînă-a morţii
Inima e stoarsă-acum
Şi imaginile-i şterse
Ce prin el treceau deodată,

Scanned with OKEN Scanner

Sufletul (dacă există)
Printre nori își face drum.

Ai simțit tu scumpe frate,
Că pămîntu-i o ruină?
Că-i o sarcină viața,
Că-i martiru să trăiești?
Ai știut tu, cum că moartea
E un caos de lumină
Că la finea veciniciei
Te-așteaptă stelele cerești?

De-a vieții grea enigmă
Ție-acum nu mai îți pasă
Căci problema ei cea mare
La nimic o ai redus,
Pe cînd nouă încă viața
Ni-i o cifră ne-nțeleasă
Și-n zadar cătăm răspunsul
La-ntrebarea ce ne-am pus . . .[13].

Dintr-un interesant articol reprodus în „Tribuna" după „Viitorul" aflăm de asemenea că, în 1875, Eminescu, fiind numit revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui, ca să-și poată inspecta școlile din diferite localități, și-a cumpărat o diligență cu doi cai. Din carnetul său pentru inspecțiile școlare, reținem atenția unele notițe, pînă acum nepublicate în volum:

„Ierbiceni, 19 noiembrie 1875. Astăzi, inspectînd școala din Ierbiceni, am aflat 23 de elevi prezenți. Răspunsurile lor au satisfăcut pe deplin. Lectura în clasele superioare merge bine, metodul intonării e foarte bine aplicat în clasa I-a. Cunoștințele gramaticale par peste tot sigure. Se vor introduce în semestrul viitor următoarele cărți: Cl. I, *Metodă nouă*, de Creangă; Cl. II, *Carte de citire*, ed. Socec, vol. I; Cl. III, *Carte de citire*, ed. Socec, vol. II; Cl. IV, *Carte de citire*, ed. Socec, vol. III.

Totoiești, 19 noiembrie 1875. Inspectînd azi școala din satul Totoiești am aflat 15 elevi prezenți din 40 înscriși. Răspunsurile mi s-au părut mecanice, încît ar fi de dorit, ca învățămîntul să aibă mai multă viață. Cu deosebire mai trebuie ca, copiii

Scanned with OKEN Scanner

să nu învețe nimic pe de rost, ce n-au priceput pe deplin. Deprinderile gramaticale îndelungate trebuie să procedeze orice definiție scrisă. Cînd citesc copiii ceva trebuie să precedeze orice definiție scrisă. Cînd citesc copiii ceva trebuie să se facă luători de seamă la înțelesul celor ce au citit și să povestească cu cuvintele lor proprii cuprinsul bucății de lectură. Afară de aceasta se recomandă exerciții de stil, adică mici compuneri asupra unor obiecte cunoscute copiilor. Cu începerea semestrului viitor se vor introduce în clasele următoare cărți de lectură: clasa I ca pînă acum . . .".

Printre aceste notițe școlare se găsesc și unele versuri:

Să pun încă odată
Mînuța ta la piept
Și-n ochii tăi cei limpezi
Să mă uit lung și drept.
Apoi pe a ta gură
Să te sărut cu foc,
Și-apoi să plec în lume
Copil făr' de noroc.
Să nu se mai aleagă
Din numele-mi nimic
Uitat, pierdut-e soarta
Ce mie mi-o prezic!

Apoi, alte strofe:

Ușor este a-ți spune
Că mult frumoasă ești,
Cu fața ta de ceară
Regină din povești . . .

Sau:

Iubind în taină mi-am impus tăcere
Gîndind tăcerea că îți place ție,
În ochii tăi citeam cu bucurie
Un blînd răspuns la ceea ce voi scrie
[. . .]
Tu, blînd copil cu lungi și blonde plete
Cu o suflare îndulcești suspinu-mi
Cu-un zîmbet faci durerea să-mi încete
O! vin la sînu-mi . . .
Deschid a mele brațe . . .[11].

Scanned with OKEN Scanner

Felician Batist, autorul unor notițe reproduse tot de „Tribuna“ după „Liberalul“ din Iași, menționează:

„În mănăstirea Râșca, jud. Suceava, se află încă și azi camera unde poetul Mihai Eminescu a locuit cîteva luni și unde a compus multe din versurile lui frumoase; acolo a compus versurile din *Singurătate,* versuri ce-s scrise pe ușorul ușei din dreapta, purtînd iscălitura lui. Odaia e identică cum el a descris-o în poezie; e o chilie izolată, mai mult o baratcă așezată în mijlocul grădinii din dosul mănăstirei și-n fața căreia se află un loc de o frumusețe feerică, rară, mai ales seara pe lună. Odaia e lungă numai de vreo trei metri, căptușită pe dinafară cu scînduri de brad, iar pe dinăuntru lipită cu lut și văruită. Masă și scaun de brad, bătută în pămînt, o sobă și un pat, acestea compuneau mobilierul întreg — deasupra podul, unde călugării păstrau în timpul iernii legume și fructe . . .

Mulți de prin împrejurimile mănăstirei cunosc versuri de-ale lui Eminescu care n-au fost scoase la iveală, fie din prejudicii, fie din neștiință; cele mai multe sunt prea realiste, dar a căror imagini și formă sunt uimitoare și nu pot fi atribuite decît maestrului Eminescu; așa e o poezie compusă din vreo douăzeci de strofe, intitulată *Elisa,* unde descrie viața unei femei decăzute în halul cel mai de pe urmă; imaginile sunt atît de bine legate, onomatopeizarea versului e atît de plîngătoare că ar întrece chiar *Luceafărul* — versuri excelente menite să moară fără să se spună“[15].

Într-un articol despre viața și activitatea poetului german Lenau, născut la Ciata, lîngă Timișoara (azi Lenauheim), Ilarie Chendi, comparînd poeziile acestuia cu cele ale lui Eminescu, criticul arată că ei se apropie ca structură lirică, deoarece „pesimismul e de natură organică, ereditar . . . Același temperament, aceeași lipsă de energie, același dor de viață pribeagă . . .“[16].

În contradicție cu părerile lui Chendi sînt aprecierile lui Ion Gorun exprimate în ediția critică a scrierilor complete ale poetului; cel din urmă afirmă că Eminescu a avut „o nesecată credință în puterea de viață și în viitorul neamului său, dezamăgind pe cei care vedeau în el un fanatic îndrăgostit de Nirvana“. Comparat cu Vasile Alecsandri, se subliniază că M. Eminescu a căutat mai mult decît acesta să pătrundă în sufletul poporului român, să-l cunoască de aproape, să-l studieze în

Scanned with OKEN Scanner

toate manifestările lui: „Eminescu a visat o glorie și o cultură unitară pentru toți românii. El a evocat trecutul ca o măsură de comparație și ca îndemn la lupta de conservare națională. Nu a fost un plîngător dezamăgit și resemnat pe ruinele trecutului glorios, ci un cîntăreț specific al rasei sale, intonînd o întreagă gamă națională, de la domoalele accente ale poeziei populare pînă la registrele stridente ale unui marș de revoluție“[17].

Șapte scrisori din corespondența lui Eminescu cu Veronica Micle, publicate de N. Baboianu într-o broșură intitulată semnificativ *Iubire și Durere*, oferă „Tribunei“ (nr. 194/1904) prilejul să prezinte în cuvinte elogioase strădania autorului de a aduce noi contribuții privind cunoașterea personalității poetului. Tot în 1904, Nicolae Iorga, scriind despre *Geniul pustiu*, elaborat de Eminescu la nouăsprezece—douăzeci de ani, cînd era student la Viena, afirma că opera bardului de la Ipotești se înalță „din societatea pe care a rezumat-o, dacă n-a putut s-o stăpînească și s-o conducă“, fiind nu numai un poet, ci „un cugetător, un luptător, un profet . . ., biciuind și arzînd, de o parte, sfătuind și relevînd, de alta în numele aceluiași Dumnezeu al înțelepciunii“[18].

Continuînd tradiția „Tribunei“, nu numai pe plan politic, dar și cultural-literar „Românul“ a dat luminii tiparului mai multe poezii și articole despre personalitatea lui Eminescu.

Din seria articolelor publicate de „Românul“ despre ceea ce înseamnă Eminescu în cultura și literatura noastră, ne oprim asupra celui semnat de Emil Isac în numărul 146/6—19 iulie 1911, p. 5, netipărit pînă acum în volum:

„. . . a fost redactor care a scris în cartea veșniciei cu cerneala neagră a suferințelor sale. Și în fiecare poezie a lui tremură o lacrimă strălucită a plînsului curat, în zîmbetele lui ironice rîde inima mare de român căci în satirele lui nu rîde gura de poet, ci rîde sufletul săgetat de lenea boierească. Și a murit ca o noapte frîntă în noapte, pe care n-o mai cheamă magica putere a luminii, a murit frînt, cu creierul zdrobit de vedenii negre și cînd a murit, la mormîntul lui s-au plîns plînsurile oficiale, domni cu joben și doamne cu voal negru . . .

. . . dar el e viu între noi, s-a tămăduit din noapte, căci ne dă viață moartea lui, scrierile lui trăiesc în mîna noastră

și din ele vorbește Eminescu căruia i-a fost sufleurul: Veșnicia. În el n-au trăit anii, primăverile albastre și iernile negre, în el trăiește timpul virgin, neîmpărțit de clipe și de ani... viața lui nu e viața pământului, ci a stelelor la care muritorii privesc uimiți și înduioșați... Și viața lui va fi viață pentru toate generațiile..., căci poezia lui nu trece, ea este altarul pe care nu ard lumînările timpului, ci candela cu focul divin al eternității... El e simbolul geniului latin pe care nu l-a putut frînge furtuna nopților!"

În „Românul" apar și poeziile: *Lacul, Dorința, Revedere, Doina, Mai am un singur dor, Somnoroase păsărele, Floare albastră, Pe aceeași ulicioară, Și dacă ramuri bat în geam, De ce nu-mi vii* și *Ce te legeni codrule,* alături de care se publică și *Un imn francez lui Eminescu* de Lucien Bazin, poem tradus de Șt. O. Iosif și reprodus după „Semănătorul" din 9 decembrie 1905, p. 3[19].

Versuri eminesciene mai apar și în eleganta revistă a lui Al. T. Stamatiad, „Salonul literar" (Arad, 1925). Este vorba de versiunea franceză a poeziilor *O, mamă* și *Veneția,* realizată de Al. Șuțu în numărul al doilea pe 1925 al acestei publicații.

Însăși *Biblioteca „Semănătorul"* a Editurii Diecezane din Arad a scos în 1917 volumul de *Poezii* de M. Eminescu, care a fost reeditat în 1925 cu multe adăugiri. În *Prefața* la ediția a doua a poeziilor eminesciene se subliniază scopul acestei întreprinderi: „ca ideile și concepțiile profunde ale nemuritorului poet să străbată în sufletele tuturor fiilor noștri, și din aceste idei sorbind energia renașterii, să ne hrănim și însuflețim pentru zilele mari ce aveau să urmeze..."

În urma apelului lui Octavian Goga din 1921 de a se ridica un monument lui Eminescu, Teodor Bucurescu, directorul Școlii medii din Sînicolaul Mare a luat această inițiativă, adăugînd:

«Aici la două hotare trebuie să ne gîndim a avea un nesecat și nebiruit izvor al conștiinței și integrității noastre naționale. În fața valurilor dușmane ce pîndesc la hotarele țării, aici spre vest, trebuie să ne avem templu cu altarul sfînt al naționalismului curat, unde sufletul poporului nostru să îngenunche, să se roage și de unde să primească noi forțe în

lupta cu dușmanul. Tot aici trebuia să ne gîndim a avea străjerul care văzînd pericolul să sune din corn, pentru ca:

Clopotele să le tragă
Ziua-ntreagă, noaptea-ntreagă
Doar s-o-ndura Dumnezeu
Ca să-ți mîntui neamul tău!

cum scria Eminescu în poezia *Doina*.

Și pe cine dintre mai marii neamului nostru puteam pune aici la graniță, să străjuiască altarul credinței naționalismului nostru?

Cine a văzut mai clar dorințele și aspirațiile acestui neam și cine i-a cîntat mai fermecător, mai duios și mai năpraznic, punînd și blestem în cuvînt, numai a-și scăpa neamul și țara de străini . . . Cine altul, dacă nu nemuritorul poet Mihai Eminescu. El, care este „părintele ideologiei naționale moderne în evoluția noastră?“[20]»

Dezvelirea monumentului a avut loc la 11 octombrie 1925, iar la eveniment au participat și mulți arădeni. O elevă a Liceului „Ghiba Birta“ din Arad, prezentă și ea la dezvelirea monumentului, scrie unei colege de la Școala medie din Sînicolaul Mare astfel:

„Arad, 12 octombrie 1925. Dragă verișoară. Vei ști că azi am sosit la Arad cu bine. Am fost la prelegere, acum mă aflu între colegele mele, la care le povestesc despre festivalul ce s-a ținut în Sînicolaul Mare cu ocazia dezvelirii monumentului Eminescu. Le mai spun despre înflăcărata cuvîntare pe care a ținut-o poetul nostru Octavian Goga, despre a d-lui Minulescu, ale celorlalți și despre profunda mulțumire pe care a adus-o d-l T. Bucurescu atît lor, cît și celor ce au contribuit cu ceva la ridicarea acelui monument. La multe le pare rău că n-au venit și ele. A ta verișoară, Aurica“[21].

Pornind de la ideea că Eminescu nu este numai al tuturor românilor, ci al lumii întregi, Ioan Scurtu se ocupă într-un interesant articol de cei ce-au fost atrași de concepția universală a geniului eminescian, dorind să-l pună la îndemîna cititorilor de lată limbă[22]. Dintre traducătorii lui Eminescu e amintită Mite Kremnitz, care a publicat la Bonn, chiar în anul morții poetului, un volum de traduceri din poeziile lui Vasile

Scanned with OKEN Scanner

Alecsandri, Mihai Eminescu, Dimitrie Bolintineanu. Tot Mite Kremnitz traduce *Scrisoarea III* de M. Eminescu, într-o mare antologie germană a poeților pesimiști din toate literaturile, *Stimmen des Weltleids*. În „Arhiva" (Iași, 1894 și 1895), Iohanna Minekwitz (fosta soție a savantului profesor de la Iași, Al. Philippide) a tălmăcit în nemțește mai multe poezii ale lui Eminescu. Dar primul care a publicat, la București, în 1892, o culegere de nouăsprezece poezii eminesciene, în limba germană, a fost Em. Grigorovitza. În același an, traduce din Eminescu, în limba germană, A. Franken, după ce în 1889 tradusese L. von Fischer, iar în 1891 S. Dische, toți trei în „Rumänische Revue". Acestora le sînt adăugate și alte traduceri: profesorul Rudow, soțul poetei Lucreția Suciu, în 1892, *Geschite des Rumänischen Schrifttums;* O. Neuscholtz, în 1889, și N. Al. Daniel în „Das Bukarester Salon", 1893; profesorul bucureștean F. Bergamenter, în *Vaterländische Gedichte*, 1900, și, în 1903, D. Teconția, care a redat în limba germană mai multe poezii postume ale lui Eminescu[23].

În limba franceză au tradus din poeziile lui Eminescu: Margareta Miller-Verghi, în 1892, la Paris, volumul *Quelques poèsies,* ce cuprinde și prețioasele amintiri ale lui Alexandru Vlahuță despre poet, Al. Șuțu, la Iași, în 1911, volumul *Quelques poesies,* conținînd în text paralel, francez-român, poeziile: *Despărțire, Doina, O, mamă, La steaua, Somnoroase păsărele* etc.

Cuvinte măiestrite, pline de sensibilitate, au umplut, de-a lungul timpului, coloanele multor publicații transilvănene sau de aiurea, precum și paginile unor volume care prezintă publicului personalitatea complexă a Luceafărului poeziei noastre și opera lui nemuritoare:

„Eminescu răsare în mintea vremurilor noastre mai măreț și mai puternic decît l-au putut vedea contemporanii săi. Eminescu stăpînește azi sufletul românesc. El își întinde împărăția sufletului său asupra românimii. Poezia și proza sa va fi păstrată în graiul românesc ca un izvor de apă vie din care pornesc rîurile născătoare de mări. El e regele care domnește dincolo de pragul morții, în domeniul legendelor . . . El a aprins în diamantele versului etern simțirea și gîndirea neamului său deopotrivă cu gîndirea universală. El e poetul și cugetătorul

Scanned with OKEN Scanner

care a deschis literaturii române porțile largi ale literaturii tuturor timpurilor și tuturor neamurilor creatoare în arta literară. În istoria culturii noastre moderne personalitatea sa stă dreaptă și mîndră, printre oamenii mari ai veacului apus"[24] se scrie în „Românul" din 16—29 octombrie 1911.

«Singuralitatea operei lui, privită în alternarea planului orizontal, istoric, cu cel vertical, poetic, conchide, mai aproape de noi, Eugen Todoran, face din el nu numai un poet romantic, ci și „poetul" prin definiție, prin care poezia românească și-a găsit propria ei ființă, ca poezie modernă»[25].

Scanned with OKEN Scanner

DUILIU ZAMFIRESCU
(1858–1922)

Scriitor atît de controversat, Duiliu Zamfirescu a plecat la drum cu influențe din Alecsandri, Bolintineanu sau Gr. Alexandrescu, familiarizîndu-se, în timp, și cu manierele literare ale lui Goethe, Byron, Lamartine, Musset sau Gautier, ceea ce probează o cunoaștere temeinică a literaturii europene. N-a rămas cantonat însă niciodată prea mult într-o anume direcție, așa cum îi era de altfel și firea, căutîndu-și noi prilejuri pentru alte și alte ieșiri în arenă. În orice manieră ar fi încadrate versurile sale, caracterizarea cea mai exactă le-a făcut-o autorul însuși: acestea sînt „căznite, livrești și reci ca de marmoră"[1].

Pare inexplicabilă ușurința cu care singur își recunoaște lipsa vocației poetice, sau gestul nu este altceva decît o exagerată modestie, ce poate cuprinde chiar și o fire irascibilă, vanitoasă și dură? Autorul însuși notează: „Eu cred că, în adevăr, la mine este oarecare originalitate, dar nu mă cred în stare de a impune nimic, ba chiar această originalitate mă tem să nu pară căutată, în lipsa adevăratei simțiri poetice"[2].

Duiliu Zamfirescu a fost atras însă de Macedonski și direcția simbolistă, mai ales după apariția în „Literatorul", nr. 40/10 februarie 1880, a poeziei sale *Levante și Kalavryta;* în urma acestui fapt el e considerat „un novator". Pînă a ajunge la simbolism, străbate o primă perioadă poetică mai aproape de romantism, fără efuziuni sentimentale, dar preocupat de problemele majore ale vieții.

Într-o scrisoare către Titu Maiorescu, delimitîndu-și poziția literară Duiliu Zamfirescu ripostează cu vehemență îm-

Scanned with OKEN Scanner

potriva lui P. P. Negulescu întrucît acesta, într-un articol din „Convorbiri literare", nr. 1/1898, pp. 13—15 îl pune alături de Slavici, Caragiale și Vlahuță, prilej de a afirma că: „Slavici și-a închipuit toată viața că a dat icoana sufletească a țăranilor, în amorurile și poezia lor vagă, iar de fapt a plăsmuit ființe himerice, false din punct de vedere al asemănării, monotone și neclarificate din punct de vedere al tipului, Caragiale e superior lui Slavici, dar nici el nu se leagă cu mine prin nimic"[3].

Într-o altă scrisoare, afirmînd că pentru el Slavici e „o enigmă", iar „novelele" acestuia sînt „false" și „se aseamănă între ele", argumentează că: „Eu fusesem pe la țară, anume prin podgoriile de la Cuvin și Ghiorac, pe la Păuliș și Măgherat [Măderat, *n.n.*] și nu întîlnisem nimic, dar nimic din nota lui Slavici . . .". Într-adevăr, Duiliu Zamfirescu trece în vara lui 1901 prin Arad (și comunele mai sus amintite din județul Arad) prilej cu care șade de vorbă cu N. Oncu, directorul băncii *Victoria,* cu V. Mangra, locțiitor de episcop și cu Vasile Goldiș, secretarul consistorului. La Restaurantul „Crucea Albă", unde își petrec o seară, poetul are ocazia să facă unele reflecții asupra muzicii și literaturii: „Eu socotesc că a venit vremea să lăsăm dulcegăriile artificiale ale țăranilor amorezați și blegi și să facem oameni vii în literatură"[4].

De atunci datează și prietenia lui cu Vasile Goldiș, care va căuta, ca director al „Românului" (Arad, 1911) să îndulcească reacția ardelenilor față de opiniile eronate ale lui Duiliu Zamfirescu în legătură cu creația noastră populară, cu opera lui Slavici, Coșbuc, Goga și Agârbiceanu. De altfel, s-a și afirmat că poziția lui Duiliu Zamfirescu ar fi izvorît îndeosebi din provincialismul greu de suportat de la „Viața românească", din tradiționalismul și semănătorismul unor publicații ale timpului ce limitau orizontul literaturii noastre și tendința acesteia spre europenizare, el însuși fiind «cel mai „european" poet al nostru din ultimul sfert al veacului trecut»[5].

Legăturile scriitorului cu gazetele arădene datează însă dinainte de a sosi în Arad. „Tribuna poporului", nr. 240/16—28 decembrie 1899, p. 2, i-a publicat poezia *Don Juan,* scrisă încă din perioada sa ateniană (1892) și cuprinsă apoi în volumul *Poezii nouă,* București, 1899.

La o lună de la vizita în Arad, aceeași publicație reproduce după „Familia", în mai multe numere, începînd cu 155/22 au-

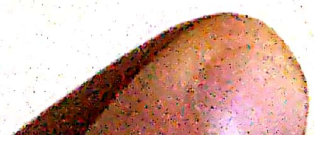

Scanned with OKEN Scanner

gust—4 septembrie 1901, p. 1, pînă la 172/18 septembrie—1 octombrie 1901, studiul lui Il. Chendi, *În chestiunea limbii literare. Răspuns d-lui Duiliu Zamfirescu,* prin care criticul ia atitudine împotriva părerilor romancierului față de scrierile lui Caragiale, Slavici, Coșbuc, expuse în numărul din 1 iunie al „Noii reviste române", și unde se anunța și apariția ultimei părți a romanului *Viața la țară*. Articolul, referitor la limba noastră în general, urmărea să convingă, fără izbîndă însă, că limba romanelor proprii ar fi singura corectă și admisă ca normă în proza literară românească.

Deși ecoul discursului său de intrare în Academie nu se stinsese încă, el stabilește legături cu noul ziar „Românul", organ al Partidului Național Român din Transilvania, aflat sub conducerea lui Vasile Goldiș. Și, probabil, directorul „Românului" (care semnează cu inițiala prenumelui, *V.*), îi prezintă în cuvinte elogioase romanul *Anna* (*Ceea ce nu se poate*):

„Este romanul nou și eram siguri că numai de la d. Duiliu Zamfirescu ne puteam aștepta să ne dea un roman nou, ieșit din cadrele obișnuitului, în care nu aflăm numai un singur erou, ci fiecare personaj este un erou în felul său, atrăgînd atenția cititorului, în mod atît de sugestiv, încît ar fi imposibil oricărui să întrerupă citirea cărții în întregime. Negreșit, este cel mai fin roman din cîte s-au scris în limba românească. Acțiunea se petrece în jurul cîtorva familii din societatea înaltă; iar eroul principal, care se joacă foarte delicat cu inimile și sufletele și ale femeilor și ale bărbaților, îl întrupează autorul în figura donjuanică a unui căpitan, înzestrat cu marile calități ale omului superior. Autorul ni-l lasă înfășurat în taină. Ori acest erou înțelege frumosul, ori îl reprezintă în mod inconștient.

Dintre eroine, Anna iese în vileag, apărînd dintre imagini și situații, cu o atitudine duioasă, simpatică, foarte cunoscută și totuși foarte deosebită de celelalte Anne, ce le-am văzut în viață. Deosebirea aceasta este asemenea aceleia, cu care distingem aurul lucrat de cel mat... Dar suferințele Annei se măreau încă prin faptul că el nu era iubit numai de alte femei, dar încă și de nevasta lui (Porția)...

O rafinată psihologie se desfășoară aproape din toate frazele romanului și adeseori scapă din ele poezia și cugetarea în metafore strălucitoare, în expresii impecabile. N-avem spațiu pentru a le cita aici, citînd atunci întreg romanul. Adevărata

Scanned with OKEN Scanner

critică nu poate decît a-l impune intelectului ca una din cele mai delicioase hrane. D. Duiliu Zamfirescu, care a atins înălțimile artei în poezie, le atinge cu noul roman în proză. Academia Română se poate mîndri, că are în sînul său pe cel mai mare artist al neamului după incomparabilul Eminescu"[6].

La scurt timp după aceasta apare o notă nesemnată, care pune problema „poporanismului ardelenesc", așa cum a fost ea prezentată în conferința de la Academie de Nicolae Iorga:

«Într-o ședință publică de la Academie, cu vreo două săptămîni în urmă, d-l D. Zamfirescu a îndreptat a doua săgeată împotriva literaturii mai noi, numită de d-sa „poporanistă" — și, în special, împotriva celei reprezentate de scriitorii ardeleni.

Prima dată l-a dojenit Titu Maiorescu despre acest lucru cînd a rostit discursul de intrare în Academie.

În ședința de luni d. Nicolae Iorga a răspuns celei de-a doua ieșiri a domnului Zamfirescu»[7].

Pentru unele explicații, Duiliu Zamfirescu expediază directorului ziarului o scrisoare de protest:

«Domnule Director, Am primit zilele astea, prin poștă, două numere din „Gazeta Transilvaniei", în care se vorbea, cu amărăciune, de comunicarea făcută de mine în Academie, cu titlul *Metafizica cuvintelor și estetica literară*. Nu știu cine s-a gîndit a-mi trimite ziarul de peste munți. Afară de „Românul", la care m-am abonat din disciplină de spirit, ca unul ce reprezintă Comitetul național — nu citesc nici o foaie din cele ce se publică în Transilvania . . .

Mărturisesc că tonul articolelor de astăzi din „Gazeta Transilvaniei" m-a mișcat și țin să asigur pe autor că se înșeală cu totul asupra mea, cînd mă crede că sunt dușman al poporului și mai cu seamă al poporului român de peste munți. Se înșeală amar. Se înșeală asupra simțămintelor mele de bărbat; se înșeală asupra aspirațiilor mele de român; se înșeală asupra credințelor mele de scriitor.

Vă trimit prin pachet aparte, două lucrări ale mele, *Îndreptări* și *Lydda*. Vă rog să le citiți. Veți vedea în cea dintîi toată dragostea mea pentru pămîntul și pentru țăranii Ardealului. Veți pricepe stima ce am pentru clasele sale conducătoare, cînd veți constata că am ales o fată de preot transilvănean, pentru a îndrepta stricăciunea unor clase femeiești de la noi.

Protestez împotriva unor insinuări atît de nedemne.

Aș fi dorit să scriu mai lung și să motivez scrisoarea mea.

Scanned with OKEN Scanner

Văd însă că-mi pierd vremea.

Vă rog să primiți salutările mele cordiale, Duiliu Zamfirescu, Odobești, iunie 1911».

La sfîrșitul acestei scrisori, ziarul publică următoarea notă:

„Publicăm cu plăcere această scrisoare a distinsului scriitor român. Oricît nu am putea să ne identificăm cu părerile d-lui Zamfirescu referitoare la curentul poporanist în viața noastră politică, literară și socială, dar tot atunci exprimăm indignarea noastră, că s-au aflat condeie și organe de publicitate, care să combată cu insulte și calomnii ordinare părerile unui bărbat, cum este d. Duiliu Zamfirescu, pe care Academia Română de bună seamă va fi știut prea bine pentru ce l-a ales între membrii săi"[8].

Despre romanul *Îndreptări* apare peste cîteva zile o recenzie laudativă, care după stil, nu poate fi decît tot a lui Vasile Goldiș. Pentru a putea urmări în continuare cursul evenimentelor, o prezentăm în rîndurile următoare, punînd-o astfel la îndemîna celor interesați:

«Este al patrulea din seria Comăneștilor și precedentul celui recent, *Anna*, despre care am vorbit la dările noastre de seamă. După cum *Anna* este o perfecțiune din punct de vedere artistic al operei de artă, *Îndreptări*, pe lîngă această calitate, are prin subiectul său mai mult drept de a pătrunde în casa fiecărui român, ca una dintre cărțile cele mai necesare pentru cultura sufletului și înălțimea sufletească a poporului nostru.

Acțiunea începe la București, în casa generalului Villara, a cărui soție, Anna luase la dînsa pe Mia, fiica unui preot din Ardeal. Soția preotului fusese colegă de pension cu soția generalului și în amintirea acelor vremuri aceasta din urmă simțea plăcerea avînd lîngă dînsa pe fiica prietenei sale, trimisă pentru studii în București. Locotenentul Alexandru Comăneștieanu, răsfățatul casei generalului, era ființa care trezise Annei Villara sentimentul ei de altă dată și autorul ne dă aici, interesante și foarte sugestive dialoguri, din care urmează un incident, care a dat naștere apoi întregii acțiuni a romanului. Ca să facă pe placul Annei, Comăneștieanu se decide să se însoare cu Mia, fata preotului. Dus la moșia părintească, lîngă tatăl său, ni se desfășoară pasagii admirabile, pline de duioșie și larg impresionism. Comăneștieanu luă aici hotărîrea de a lua pe Mia, hotărîre pe care o consideră ca și o jertfă:

„Trebuia să se sacrifice pentru Anna . . .

Să-și jertfească el libertatea pentru vanitatea nejustificată a unei femei! Nu era logic. Nu era. Dar adevărata frumusețe a sufletului stă tocmai în împlinirea unor datorii, ce mai întotdeauna par nelogice. Nu e logic să sufere el, ca să nu sufere ea; dar e frumos!"

De la tatăl său, Comănești eanu, îndepărtat de vălmășagul unei vînători, trece la moșia generalului Villara, unde erau sosiți din Ardeal și preotul Moise Lupu cu soția sa Porția, pentru a petrece sărbătorile Crăciunului lîngă fata lor Mia și lîngă prieteni. Aici găsim pagini pline de spirit și învățături. Anna dă prilej la o discuție întinsă cu părintele Lupu [. . .]

Anna aranjează aici, la țară, căsătoria lui Comănești eanu cu Mia. Tinerii pleacă după aceasta în Italia.

Sunt strălucitoare și impresionează adînc paginile acestei călătorii cu scene psihologice, redate cu o finețe rară, care arată, că elegantul poet poate fi tot atît de elegant romancier. Adeseori ne uimesc motivele de cugetare, care uneori subtile, parcă se ascund printre rînduri, ca să reapară apoi clare, cînd recitești frazele aici emotive, aici deschizătoare de orizont.

Căsătoria asta a fost negîndită bine, aproape bruscă. Comănești eanu încă sub mrejele în care-l ținuse Anna, scapă din ele din ceas în ceas, prin farmecul Miei, pe care o știe nevasta lui și în apropierea căreia, simțurile lui îl îndemnau să găsească fericirea. Rezerva Annei nu era decît așteptarea aceasta. Cînd ea, după mai multe zile de observări și vegheri sufletești, s-a convins că el simte pentru ea adevărata iubire, atunci și-a lăsat inima să-i palpite în voie, sigură și fericită. Ea simte de la început că-l va iubi, el nici nu visase s-o iubească și acum se iubeau amîndoi cu adevărat.

Și fericiți părăsesc Italia, după dorința Miei de a nu cheltui prea mult și se reîntorc în Transilvania, spre a vizita Ardealul, unde Mia avea părinți și rude prin mai multe sate. Autorul scoate în evidență deosebirea între frați, cu impresiile lui Comănești eanu asupra limbii și moravurilor. El se miră cînd intră în Sibiu, avînd impresia că vede o țară românească nouă [. . .]

Un preot strînge poporul într-o piață, după ieșirea din biserică și-i cere ofranda pentru un scop național, și toți se grăbesc să-și dea creițarul. [. . .]

Preotul este arestat, Comănești eanu se revoltă, amenință un jandarm, din care atitudine fu și el arestat neavînd actele

necesare la dînsul. Mia rămîne singură și simte atunci, și după ce se plînse tatălui său, că își iubește bărbatul mai mult chiar de cum își iubise părinții, ca ochii din cap.

Scena aceasta dintre fiică și tată este zguduitoare. Preotul Moise Lupu, preotul-apostol, își vede fata pe care o crescuse atîția ani în vigurozitatea credințelor naționale, transformată dintr-odată în femeie dominată de bărbatul ei, care era totul pentru ea.

Revolta tatălui dezmeticește pe fiică și Mia, întărindu-și sufletul, se decide să se ducă la socrul său în România pentru a aștepta acolo întoarcerea bărbatului. Cu asta se sfîrșește *Îndreptări.*

Romanul românesc este foarte restrîns și în acest gen avem puțini scriitori, dintre care poeții Vlahuță și Traian Demetrescu au reușit, primul cu *Dan,* al doilea cu *Cum iubim* să ne dea opere de seamă. Poetul Duiliu Zamfirescu și d. Delavrancea ne-au dat mai multe romane de valoare. Dar poate că nici unul din romanele românești n-ar prinde mai bine poporului nostru, ca *Îndreptări.* Îl recomandăm cu toată căldura cititorilor noștri»[9].

Celor două frumoase prezentări de romane care apără personalitatea scriitorului Duiliu Zamfirescu, le urmează articolul *Pilde bune,* în urma căruia se declanșează mai puternic ostilitățile. Intervenția, după părerea noastră a directorului ziarului, a fost mai mult decît necesară și ea s-a concretizat prin cîteva rînduri nesemnate. Atît stilul și conținutul articolului, cît și faptul că Duiliu Zamfirescu corespondase și pînă atunci cu Vasile Goldiș în problema curentului poporanist, îndreptățesc, credem, această afirmație. Dar să dăm, în continuare, textul:

„Am publicat pînă acum în coloanele acestui ziar două scrisori din condeiul distins al d-lui Duiliu Zamfirescu. Din prilejul primei scrisori am declarat deja că nu ne identificăm cu părerile d-lui Zamfirescu referitoare la curentul poporanist în viața noastră politică, literară și socială. Spre a preveni oricărei eventuale răstălmăciri, repetim această declarație cu adaosul că nu putem aproba îndeosebi vederile d-lui D. Zamfirescu în chestia țărănească din România. Despre răscoala țăranilor de la 1907, noi avem altă părere, decît cea vădită în articolul *Pilde bune,* publicat în numărul 155 al acestui ziar cu iscălitura d-lui D. Zamfirescu. Pe d-l Zamfirescu îl cunoaștem însă bărbat, care ia răspunderea întreagă pentru scrierile sale, iară co-

Scanned with OKEN Scanner

loanele acestui ziar — de altă parte — sunt întotdeauna deschise pentru toți bărbații de talia d-lui D. Zamfirescu în chestiile obștești ale neamului nostru chiar și pentru cazul cînd în aceste chestiuni părerile noastre ar diferi de acelea ale domniilor lor"[10].

De la acest punct, discuțiile din coloanele „Românului" încetează. În schimb, Nicolae Iorga deschide furtunoase acuzații atît împotriva ziarului, cît și a lui E. Lovinescu, pentru că scrisese bine despre D. Zamfirescu. În noua situație, cu diplomația-i caracteristică, Vasile Goldiș intervine încă o dată cu lămuriri clare, după ce înainte cu cîteva zile îi publică poezia *Poeții*[11]. Directorul ziarului se adresează lui Nicolae Iorga:

«Orice cuvînt aspru mi-ar adresa d. N. Iorga, nu poate micșora stima și iubirea ce i-o păstrez. Urmăresc cu admirație lupta ce o poartă pentru înfăptuirea, treptata dezvoltare și întărirea unității culturale a întreg neamului nostru românesc. Nu mai puțin știu să apreciez ostenelile d-lui N. Iorga pentru aprofundarea conștiinței despre imperativa necesitate a acelor reforme politice în Țara Românească, care ar avea de scop dezrobirea țăranului român din iobăgia și noaptea neștiinței, în care se află și acum.

Sunt un biet muritor mult mai neînsemnat, cu puteri mult mai modeste, decît să mă încumet a intra la polemică cu un N. Iorga. La asta ar putea să se gîndească cel mult un O. Goga, ori Il. Chendi. Eu trebuie să mă mărginesc a declara încă o dată, că iubesc tot atît de mult țărănimea română, cît o iubește d. N. Iorga, căci iubirea nu cere deosebit geniu. Am mai declarat în două rînduri la acest ziar, că vederile d-lui Duiliu Zamfirescu referitoare la curentul poporanist în viața noastră culturală, politică și socială nu sunt ale mele și nu sunt nici ale „Românului". Nici nu cred însă, că însuși d. Duiliu Zamfirescu să fie dușmanul țărănimii române. Dovedește contrarul romanele sale *Îndreptări,* mai ales însă *Viața la țară.*

În orice caz, pentru vederile d-lui D. Zamfirescu nimeni nu poate fi răspunzător, nici chiar eu, decît numai însuși d. Duiliu Zamfirescu. Că publicarea articolului *Pilde bune* ar fi fost greșeală, — se poate. Nu intru nici aici în polemică cu d. N. Iorga.

Încît privește foiletoanele d-lui E. Lovinescu am urmărit cu atențiune scrisele acestui „universal june bucureștean", dar — mărturisesc sincer — nu am aflat în scrisele acestea abso-

lut nici un singur cuvînt, care ar putea să fie insultător pentru cineva în lumea aceasta.

D. E. Lovinescu își are părerile sale referitoare la literatura română a zilelor noastre și își așterne pe hîrtie părerile acestea. Oricine are dreptul a le combate, ori dacă nu sunt vrednice nici de atît, se vor scufunda în negura uitării veșnice. Poate nici atît nu merită, că de dragul lui, — să nu supăr întru nimic pe d. N. Iorga, — de urîtul lui să-mi iau osteneala ca să mătur redacția. „Românul", — între marginile bunei cuviințe — admite discuție liberă în chestii literare. Îl rog pe d. N. Iorga să nu fie supărat pentru atîta treabă și închei aceste rînduri prin cuvintele d-lui N. Iorga din ultima sa carte *Oameni care au fost,* zicînd și eu: „Niciodată nu am jertfit adevărul vreunei dușmănii, dar multe prietenii am jertfit adevărului"»[12].

Dintre toate poeziile lui Duiliu Zamfirescu, *Eleonora D'este* și *Mazurka,* ultima semnată doar cu inițialele numelui, *D.Z.*, constituie ultimele apariții lirice la „Românul", ceea ce dovedește că Vasile Goldiș își ține cuvîntul dat în fața lui N. Iorga, căruia îi promite că „nu voi publica de la dînsul absolut nimic!"[13]

Tribuniștii nu-l iartă nici ei, mai ales că erau în conflict cu Comitetul Național și oficiosul acestuia „Românul", care îi luase de mai multe ori apărarea. De asemenea, „Tribuna" nu putea rămîne neutră față de acest caz, întrucît atacurile lui Duiliu Zamfirescu erau îndreptate și împotriva lui Octavian Goga, unul dintre cei mai importanți colaboratori și susținători ai grupului tribunist, din rîndul „tinerilor oțeliți". Anul 1911 fixează momentul cînd deosebirile de păreri dintre conducerea Partidului Național Român din Transilvania și ziarul „Tribuna" ajung în punctul lor culminant, ceea ce a adăugat mai mult patos discuției în jurul lui Duiliu Zamfirescu.

Luînd apărarea scriitorilor ardeleni, a limbii în care scriu și a „socialismului" lor, autorul articolului, semnat: *Corespondent* (probabil Ilarie Chendi), aduce în sprijinul ideii sale argumente revelatoare:

«Ce frumoasă grădină e literatura noastră! O grădină fermecată în care crește, pe lîngă crinul alb ca lumina zilei, sparanghelul, păpădia și spanacul indispensabil atîtor mîncări picante. Cresc toate într-o dulce armonie, flori izolate și timide, unele desfătîndu-se în lumina soarelui, altele iubitoare de um-

bră, unele cu trunchiul puternic, altele avînd nevoie să se sprijinească de tulpina arborilor. Iar grădinarul, criticul, știe că fiecare din aceste flori, chiar și mătrăguna își are rostul ei pentru varietatea de culori a straturilor. Chiar și mătrăguna se bucură de liniște.

Vin însă uneori oameni cu gîndul de a face o selecție. Și, cum nu sunt grădinari de meserie, iar simțul mirosului l-au pierdut din cauza parfumurilor tari pe care le-au întrebuințat, încep să smulgă tocmai florile cele mai parfumate. Smulg crinii imaculați, lăsînd șteghia, smulg garoafele, lăsînd neatinse urzicile.

Un astfel de om este dl. Duiliu Zamfirescu, care pare a-și fi pus de gînd să facă ordine în republica literelor române. Aristocrat prin voință, dacă nu prin origine, interesantul membru al Academiei Române disprețuiește tot ce vine de jos, tot ce miroase a popor. Poporul nu este făcut pentru artă. Arta e a celor aleși, printre care cu atîta mîndrie de sine se numără și dl. Zamfirescu. Coborîtor, după afirmațiile d-sale, din neam de cărturari de pe malul Bosforului, este foarte firesc să nu poată suferi pe cei care au ajuns în grădina literaturii române, venind mai dinspre apus, de pildă din Ardeal. Vrea să scoată pe ardeleni cu orice preț din literatură. Oamenii ăștia nu știu să scrie. De aceea, D-sa are de gînd să-i distrugă. Pe Goga l-a dat gata. Acum vine rîndul lui Agârbiceanu.

Nu voi înșira aici toată poliloghia pesimistului de la Soleni. Ar însemna prea mare muncă pentru a reproduce tiradele, prin care ridică în slavă un anumit fel de a scrie căutînd să scoboare în același timp pe toți scriitorii ardeleni [. . .] Și care-i motivul? „La scriitorii ardeleni se observă un socialism scandalos și o limbă, care ne aduce un mare neajuns. O literatură ardelenească nu este cu putință". De unde o fi inventat această „literatură ardelenească", nu putem ști. Căci dl. membru al Academiei Române o fi știind că există pentru noi o singură literatură, literatura românească, după cum există o credință și un ideal. E o biserică unde vine fiecare cum poate. Vorba e că să vie numai cu sufletul curat. Nu-l întreabă nimenea de unde vine. Totul este să știe să se închine.

Socialismul scriitorilor ardeleni îl neliniștește. [. . .] De aici ura, de aici pornirea în contra lor. Numai cît acest „socialism" și-o fi avînd și el motivele lui sufletești, și, să ne ierte d. Zam-

Scanned with OKEN Scanner

firescu, dar se înșeală cînd afirmă că poezia este un calcul mintal ca și matematica. Poezia e după orice om o manifestare a sufletului. Tot ce-i calculat, e nesincer, după cum nesincere și afectate sunt multe din cele date în vileag de d. Zamfirescu. Și unde e calcul și afecție, arta nu poate trăi.

În lecțiunea sa de deschidere a cursului de filologie d. Ovid Densușianu a arătat că Academia se ocupă prea puțin cu mișcarea actuală a literaturii noastre. Se poate că d. Zamfirescu vrea să demonstreze tocmai contrarul: că la Academie se vorbește și despre scriitorii actuali. Însărcinare foarte frumoasă, cînd nu ești condus de patimă. Cînd însă debitezi și vulgarități și insulte de stradă, numai interes față de literatură nu se poate numi.

Cu voia sau fără voia d-lui Zamfirescu, scriitorii ardeleni vor trăi și se vor dezvolta, după înclinările firești ale sufletelor lor de „socialiști" [. . .].

D. Zamfirescu care are pretenția de a reprezenta spiritul latin, uită că „socialismul", ca și toate ideile generoase, sunt apărate tocmai de rasa latină mai mult. Uită că „*Orizonturile*" dsale și *Imnurile păgîne* s-au uitat demult, pe cînd „*Clăcașii*" lui Goga trăiesc spre rușinea veacului și spre mîndria literaturii române»[14].

Următoarea intervenție a „Tribunei" are loc la numai cîteva zile și se ocupă de lămurirea așa-zisei poezii *abstracte* și *senzoriale*. Avînd convingerea că pentru cei interesați de problemele istoriei noastre literare aceste articole sînt utile, îl reproducem și pe acesta în rîndurile următoare, precum și pe cele ce-au urmat în luna august 1911, privitoare la cuvîntările academice ale lui Duiliu Zamfirescu și Nicolae Iorga, care încheie, de altfel, referirile la controversa cu scritorii ardeleni[15]:

«Mărturisesc că nu mi-ar fi trăznit niciodată prin minte să mă întreb, citind poeziile d-lui Duiliu Zamfirescu, dacă autorul lor este sau nu aristocrat. Considerațiunea aceasta îmi pare așa de secundară în epoca în care trăim. Ea ar fi și mai deplasată cînd s-ar aplica scriitorilor și artiștilor în general. Dacă am ajuns însă la convingerea că dl. Zamfirescu nu este un aristocrat, convingerea aceasta s-a format fără de voie în sufletul meu; și vina e numai a d-sale, creînd prilejuri și acumulînd afirmări peste afirmări în scopul de a ne dovedi cuartierele d-sale de nobleță, academicianul [Duiliu Zamfirescu — *n.n.*] ne probează tocmai contrarul. Căci e cunoscut lucru căci adevă-

Scanned with OKEN Scanner

ratul aristocrat, așa cum îl definește tradiția, se distinge mai întîi de toate printr-o discrețiune și un tact rar, prin lipsă de agresiune și, mai cu seamă, printr-un simț hiper-afirmat al ridicolului.

Cunoașteți poate *Little Dorrit*, duiosul roman al lui Dickens? În această operă stufoasă, figura bătrînului Dorrit vibrează de adevăr. După o viață întreagă de mizerii acest om se vede odată în fruntea unei moșteniri considerabile. Cea dintîi grijă a lui este să se înconjoare de un lux ostentativ, s-o rupă în mod brutal cu vechile lui cunoștințe și să frecventeze numai oameni bogați. Bătrînul Dorrit însă era nemulțumit. El se simțea foarte umilit la gîndul că averea lui nu dăinuia decît de un timp relativ scurt. Cît n-ar fi dat să fi fost bogat în toată vremea și, mai ales, să convingă pe noile sale cunoștințe de vechimea averii lui. De aceea, le repetă pînă la saţietate și fără ca nimeni să-i ceară socoteală, că el așa s-a pomenit de cînd a venit pe lume, îmbelșugat și greu de bani. Vă închipuiți cîtă umilire împrăștia în juru-i și cum își trăda trecutul, tocmai prin stăruința pe care o punea în a-l ascunde. Apoi, printr-un explicabil proces sufletesc pe care-l întîlnim la toți renegații, bătrînul Dorrit deveni dușmanul cel mai înverșunat al îmbogățiților de curînd.

Fără îndoiala că e mare deosebire între simplistul personaj al lui Dickens și între onorabilul academician român. Și aș dori din toată inima să nu mi se impute intenţiuni pe care nu le am. Fondul sufletesc al acestor oameni e însă la fel. Caracteristica lor este o uimitoare lipsă de măsură în preferințele ca și în urile lor, și care lipsă de măsură zădărnicește de multe ori eforturile unei inteligențe reale. Căci nefericita lor voință de a fi ceea ce nu sunt în esență, și ceea ce reușesc numai să pară, printr-o continuă tensiune de energie, ia uneori proporțiile unei idei fixe. Și numai Dumnezeu știe la cîte stîngăcii îl condamnă pe bietul domn Jourdain, nesățioasele sale pretenţiuni!

Vă asigur că nu m-aș fi așteptat vreodată ca un om de valoarea d-lui Duiliu Zamfirescu să se pronunțe cu o îngustime de vederi așa de triumfală într-o materie largă și curată ca poezia, pe care tocmai d-sa ar trebui s-o cunoască mai în fond. A afirma că poezia trebuie să fie abstractă și deci aristocratică, iar nu senzorială, adică poporanistă — iată ce nu încap în bietele noastre mijloace. A vorbi de arta patriciană și de arta plebee — iată desigur ceva nou. Înțeleg și mai puțin încă, de ce

Scanned with OKEN Scanner

poezia e un calcul mintal. Eu credeam pînă acum că ea e constituită din cel mai viu și din cel mai fluid sentiment omenesc, turnat în cuvinte; și mai credeam că ea cuprinde nu numai fiorii sufletelor aristocratice, dar și pe aceia din sufletele muritorilor de rînd. Un lucru îi cerem însă: ca autorii ei să fie oameni de talent.

Dar, la drept vorbind, n-am priceput încă clar care sunt cauzele ce-l determină pe d-l Zamfirescu să dea dreptul la existență numai poeziei pe care d-sa o numește abstractă, și pentru ce d-sa fulgeră, cu un dispreț atît de aristocratic, așazisa poezie senzorială. Onorabilul academician [...] are expresiunea confuză. Cum să înțelegem noi preferința d-sale pentru cea dintîi și aversiunea pe care i-o inspiră cea de a doua? De ce măsură se servește d-l Zamfirescu întru a le încorona sau suprima? Îmi pare că dacă aș scrie că d-lui Duiliu Zamfirescu îi lipsește profunzimea spiritului de observație, nu m-aș înșela prea mult. Dacă n-ar fi așa, autorul lui *Tănase Scatiu* n-ar judeca arta cu îngustimea în care a închis și opera însemnată. Dacă ne-ar fi așa, d-l Zamfirescu și-ar fi dat seama că operele de artă sunt produsele unor temperamente diverse și chiar contradictorii, că acei chemați să le aprecieze, adică publicul, — în cazul de față cititorii, — sunt și ei influențați în judecata lor de propriile lor temperamente, nu mai puțin diverse, nu mai puțin contradictorii; că pe cînd unii găsesc expresia sufletelor lor în operele X, ceilalți îl preferă pe Y, care simte și cugetă cu totul altfel ca cel dintîi — că în sfîrșit, dacă unii iubesc grația rece din versurile d-lui Zamfirescu, nu e imposibil și nici surprinzător că celor mai mulți să le placă accentele calde și sonore din generoasele poezii ale lui Goga.

Îmi pare că numai prin intuiție s-ar putea limpezi cîtva crezul agresiv dar obscur al scriitorului [...]. Cam simt eu ce se petrece în sufletul d-lui Zamfirescu. N-ați uitat, desigur, că d-l Duiliu Zamfirescu e un reacționar înverșunat — nu e vorba dacă am uita, aceasta onorabilul scriitor nu pierde niciodată prilejul să ne-o amintească... Și iar în treacăt fie zis, democrației să se liniștească: dl. Zamfirescu nu constituie nici o primejdie pentru ei. Dar să revenim la subiectul nostru... Cu zelul particular oricărui neofit, dl. Duiliu Zamfirescu s-a însărcinat să extermineze prin foc și prin sabie toate elementele nearistocratice, pe oricare domenii ar sălășlui ele. Ori, ce se petrece în creierul bogat dar obsedat pînă la manie al acade-

Scanned with OKEN Scanner

micianului nostru? Prin ce deducțiuni conchide d-sa că a căuta Veneția e nobil, dar a căuta Poenarii e vulgar, că a vorbi în versuri de o batistă parfumată și cu monogram, este a face poezie, în vreme ce a exprima tot în versuri melancolia inspirată poetului de o biată năframă țărănească e trivial? Aceasta o pricepem numai prin intuiție, dar nu știm cum să ne explicăm. Și crezul acesta ne amuză și ne surprinde, întocmai după cum ne-ar amuza dacă ne-ar mărturisi cineva că apa pompată dintr-o fîntînă cu robinet e nobilă, pe cînd cea scoasă dintr-un puț cu ghizduri e netrebnică, trivială și nefolositoare. Dar ceea ce admirăm mai cu deosebire la dl. Duiliu Zamfirescu e imperturbabila gravitate cu care susține că poetul trebuie să se ferească de contactul mulțimei impure, că limba poporului aduce neajunsuri literaturii, că poeții cuvîntului au datoria să se înconjure cu un triplu cerc de aramă, ca nu cumva dialectul mulțimii să le pîngărească altarul. Nu, mă întreb serios, sunt acestea vorbe demne de un om cult, de un scriitor de talent? Dacă dl. Zamfirescu n-ar avea oroare de socialiști, l-aș sfătui să citească anumite studii scrise de un oarecare Anatole France asupra limbii populare în general și a poeziei în particular. Se va găsi dacă nu mă înșel în tomul III sau IV din *Vie littéraire* sub titlul de *Chansons de route et chansons populaire*. Și l-aș mai sfătui pe dl. Zamfirescu să consulte studiul aceluiași autor asupra lui Rabelais; ar vedea academicianul român ce crede confratele său francez despre incomparabila comoară de expresie pe care o posedă poporul . . . orice popor. Mi-e teamă însă că d-lui Zamfirescu îi repugnă să intre în contact cu ideile unui scriitor care nu e aristocrat — căci d-l Anatole France a comis crima de a se da cu democrații. Cît despre neînsemnătatea mea, mărturisesc cu umilință că mă încred mai mult în autoritate și în gustul literar al d-lui Anatole France decît în aceea a academicianului din București.

Ernest Renan, în faimoasa lui bucată *Rugăciune pe Acropole,* în care exaltă spiritul democratic, are și el o frază pe care nu mi-o amintesc întocmai, dar al cărei sens sună cam astfel: „O, poeți, extrageți din popor prețiosul diamant al simțirilor eterne, căci mîna poporului e nesleită".

Ea este nesleită, într-adevăr. Și adevărul acesta e atît de bătător la ochi, încît teoria academicianului român, asupra trufașei distanțe pe care artiștii ar trebui s-o pună între mulțime și ei, nu poate decît să ne amuze. Discursul academic al d-lui

Duiliu Zamfirescu și fulgerile d-sale împotriva poporanismului, în general și a scriitorilor ardeleni, în particular, nu constituie decît — de ce să nu-i zicem pe nume? — o simplă farsă, antipatică ce-i drept, dar fără consecințe serioase»[16].

„Tribuna" se simte implicată direct în problema cuvîntării academice a lui Duiliu Zamfirescu din 1911, de aceea o comentează cu obiectivitate, fiind vorba de scriitori ardeleni pe care i-a susținut cu consecvență și succes:

«. . . D. Zamfirescu se relevă pentru nu știu cîta oară acum ca un bun elev al școlii pismătărețe a decadenților de sub Macedonski, de la care a pornit: aceeași poză nesfîrșită, aceleași afectări de falsă aristocrație, aceeași lipsă de simț pentru adevărul istoric, sau științific și aceeași intoleranță față de genurile din alte regiuni ale credințelor estetice și literare! Detractor mai mult, decît apreciator; element dizolvant mai mult decît creator; element în materie de progres, ce legătură sufletească putea să se stabilească între personalitatea asta disarmonică și activitatea noastră culturală? Exact aceeași impresie ne-o face și expunerea din urmă. Paginile prime din broșura sa alcătuiesc un joc de cuvinte, prea puțin legate între ele, despre începuturile limbii și mai ales despre limba „gesturilor". De la gest trece apoi direct la o lecție arhielementară, pe care, nu fără zeflemele, o face cititorilor săi, vorbindu-le despre „interjecțiuni" și „aglutinații". În tonul întreg al expunerii sale pune o notă falsă de savant și de filozof al metafizicii cuvîntului. Și, uneori, în acest ton, are aerul că-și bate joc pe față de cititori și de auditor, cînd îi apostrofează, într-o notiță ironică: „Presupun, că cititorul cunoaște înțelesul cuvintelor de *apercepțiune, conștiință* și *imaginație*!" Se poate zice despre aceste apucături, că sunt uneori pur și simplu gesturi de diletant încrezut.

Cît despre filozofia d-lui Zamfirescu credem că suntem destul de bine informați de mai înainte, căci am citit și noi fragmentele schopenhaueriane ale lui Jean Bourdeau și ne putem imagina în consecință izvoarele d-sale de ispirație și în alte chestiuni. Ceea ce ne spune și aici, în continuare, asupra „principiilor matematice ale filozofiei naturale", de la Newton pînă la ilustrul francez Poincaré, a cărui teorie asupra matematicii d-l Zamfirescu catadicsește a o contesta cu autoritatea sa necunoscută, nu constituie nimic lămurit. Și cînd vedem că distin-

Scanned with OKEN Scanner

sul combatant se leagă, în treacăt, și de Lessing, pentru motivul că n-ar fi simțit bine limba franceză, ne vine să facem glume pe socoteala salturilor acestora de logică a amestecului acestuia al unor argumentări bizare filologico-metafizico-matematico-dramaturgice, cu care, după suciri și învîrtiri, d-l Zamfirescu ajunge, în sfîrșit, la întîia concluzie teoretică mai esențială:

„Asupra acestui singur punct se diferențiază marii poeți, de poeții obișnuți — poeții abstractivi, de poeții senzoriali. Este evident că forma în care se exprimă gîndirea este însăși o parte însemnată a frumuseții gîndirii; dar poeții senzoriali rămîn în formă, ca într-o grație deasă, prin care sufletul lor nu străbate, ci se mlădie ca iedera și ia contururile balconului sau porții de care atîrnă (cine atîrnă, balconul sau iedera? Red.); pe cînd poeții abstractivi străbat cu sufletul dincolo de formă, trec gratii și luminează bolta castelului, în care scînteie păienjenișul din ani în ani . . .".

Et nunc fiat aplicatio! Dacă poeții senzoriali rămîn adică în formă și „în gratii" și sunt fără suflet, cei abstractivi în schimb se vîră cu sufletul chiar dincolo de formă și gratii. Iar abstractivi între care, după aceste în primul rînd și cei senzoriali, sunt scriitori de a doua mînă! Ca să fie mai intuitiv și să ne dea dovezi peremtorii, ne înșiră modele de poezii din literatura noastră, în comparație cu cea străină. Caută să fixeze o paralelă între Leopardi și Eminescu, cărora le acordă mărul de aur al „abstractivității", uitîndu-se, modest, pe sine. Trece la bieții „senzoriali", unde-și caută victime și începe cu d-l Coșbuc, a cărui poezie, *Nunta Zamfirii* îi inspiră direct următoarea adîncă reflexiune: „E un alai de cuvinte încîntător; e mai mult: o pînză pe care se mișcă atîta lume. Și pe urmă? pe urmă nimic!" Și după această constatare gravă de tot, pornește să-i pună în vedere poetului *Firelor de tort,* că s-ar bucura dacă maturitatea vieții l-ar pune pe calea simțurilor mai mari!

Coșbuc odată dăscălit, d-l Zamfirescu trece apoi la generația mai tînără. „Pe o treaptă mai jos stă d-l Goga. Odată pentru totdeauna declar că nu am nimic cu el." (Cine se apără, se acuză! Red.) „Senzoritatea lui Goga atinge culmile ridicululuí" (Poftim stil de academician! Red.) Și cu aceeași lipsă de cumpăt d-l Zamfirescu se năpustește asupra tinerilor noștri prozatori „lipsiți de nervi și de gust și fără finețea oamenilor culți" [. . .] Și după ce își astîmpără rîvna de ponegrire și îm-

potriva lui Agârbiceanu, își încheie pologhia asta cu un gest contra „substituirii personalității colectivității de jos autonomiei individuale de sus“ și cere ca, singura întruchipare a frumosului, să fie legată de un principiu de autonomie individuală, care nu admite concesiuni mulțimii sau inspirații de la ea.

Cam acestea sunt reflexiunile, care într-o adorabilă incoerență și neseriozitate se înșiră, ca într-un labirint, în cuvîntarea d-lui Zamfirescu. Pornirea aceasta a d-sale de a se afișa ca reformator estetic și literar și a-și impune cîteva credințe, pe care opinia publică le află nepotrivite și glumețe, în orice caz incompatibile cu trecutul și evoluția noastră culturală, face ca toată propaganda d-sale să îmbrace forme și motive aventuroase. Nici trecutul, nici valoarea personalității d-lui Zamfirescu nu pot să ne convingă a-i da vreo importanță specială de om primejdios cu intențiile acestea de îndrumări fără noimă. Nici nu-i dau acestea dreptul să se pronunțe, cu atîta dîrză prezumțiune și ușurință în răspîndirea unor fantasmagorii. Și în numărul viitor îi vom da o probă vie de ceea ce poate face un alt bărbat, cu vocațiune specială, pregătit și obiectiv, cînd e vorba de a vorbi leal și pătruns de simțul adevărului despre problemele mai largi din viața noastră culturală, unde soiul acesta problematic de „autonomii individuale“ n-ar mai trebui să se îmbulzească împotriva „concesiunilor mulțimii“.»[17].

Și, peste cîteva numere, redacția se ține de cuvînt, dînd luminii tiparului considerațiunile pe marginea cuvîntării academice a lui Nicolae Iorga:

«Părăsind atmosfera nervoasă și agitată, ce o creează citirea discursului d-lui Zamfirescu și trecînd la răspunsul indirect, pe care de dragul restabilirii, i-l dă d-l Iorga, un spirit de demnitate ne captivează dintr-un început. Toată pleava și tot jocul de vorbe și pretenții ale boierului, improvizat ca teoretician lingvistic și estetic, se spulberă. Toată indignarea noastră ni se potolește cînd o minte ordonată, un iubitor de adevăr și un sentiment atît de profund, pornește cu toată convingerea omului de adevărată știință să răstoarne cu o singură constatare tot castelul de hîrtie și întreaga incoerență a nepotului lascarizilor: „Cultura românească e una singură. Trebuie să aibă aceleași forme exterioare, același stil, dacă nu același vocabular și aceleași întorsături sintactice. *Dar poporul românesc, care se poate mîndri cu ceea ce găsește în graiul deosebitelor provincii atîta bogăție de cuvinte, de o neprețuită valoare în poe-*

zie și atît de originale figuri în locuțiunile ce se păstrează în fiecare colț din românime, nu trăiește pretutindeni în aceleași condițiuni politice și sociale. Scăderea mare ce rezultă din aceasta, se compensează însă literar, cultural și moral prin varietatea de inspirație, pe care puține popoare o pot avea în același grad!"

Sublinierile din ideea fundamentală a cuvîntării d-lui Iorga le facem noi, pentru ca să arătăm cît de zdrobitoare și osînditoare este această concepție istorică, față de excursiile întortochiate și de șurubăriile matematico-metafizice ale colegului său. Simplu și categoric, D-l Iorga în această formulă a sa ne fixează tot temeiul pe care s-a răzimat în trecut și vor trebui să se razime și în viitor evoluțiile noastre culturale. Temeiul acesta firesc trebuie să fie principiul unității. Prin urmare este falsă orice pornire a unora de a încerca să elimineze din literatură și din formarea limbii literare unitare: tot ce este neaoș românesc, luat din popor, tipuri și moravuri din toate provinciile noastre și locuțiunile cu toate coloraturile lor locale. Modul cum d-l Iorga acordă în această definiție o importanță specială „varietății de inspirație", înseamnă că d-sa este contrar principiilor sectare, al importațiilor și monotoniei concepțiilor cuvintelor străine și respinge multele manii de știrbire propagate de intelectuali hiperzeloși împotriva caracterului de unitate cu mișcarea din alte provincii. Astfel și afirmația d-lui Zamfirescu, că „o literatură ardelenească nu este cu putință", rămîne pur și simplu o mică frivolitate.

Profitînd apoi mai pe larg de prilejul ce i se dă, d-l Iorga dă problemei sale mai întîi o îndreptățire istorică și, în pagini curate și pline de cuviință, arătînd meritele și curățind susceptibilitățile, ne înșiră figurile mai vechi de muncitori culturali ardeleni, trecuți pe pămîntul României. Autorul ne face să înțelegem că cei dintîi dascăli ardeleni care s-au pus „să învețe carte" pe cei amenințați de grecizare, nu aveau deloc metoda d-lui Zamfirescu de astăzi, ci, dimpotrivă, o carte românească, într-o limbă curată. În familiile boierești de atunci cei dintîi care au sădit cunoștințele „proastei limbi țărănești" au fost dascălii noștri de aici, care au tăiat întîia brazdă: în afară de Lazăr, o figură simpatică și cunoscută ca Aaron Florian, Marcian cel „blînd ca un adevărat pedagog și totuși autoritar ca un comandant de oaste"; bătrînul Densușianu și în special Ioan Maiorescu, „fecior de țăran din Maier", care cel dintîi se ridică

Scanned with OKEN Scanner

împotriva „castei aristocrației, crescute grecește și franțuzește și înghesuită de superficialitate, trăgînd în prăpastie nația întreagă".

Articolul acesta a fost întîiul apel la lupta pentru o bună limbă românească și d-l Iorga ne dă și de data asta o serie de amănunte asupra exagerărilor, petrecute în urmă, în conflictul dintre latiniștii lui Laurian pe de o parte și poporaniștii lui Kogălniceanu pe de alta. Ceea ce ne spune aici d-l Iorga despre episodul urmat apoi în „războiul limbilor" dintre cele două provincii e o dovadă strălucită de obiectivitate critică a d-lui Iorga, căci vedem cu bucurie că d-sa nu uzează de mijloacele atîtor istorici literari incorigibili și ale altor esteți și filologi metafizici, care în interpretarea memorabilei încăierări lingvistice se întrec în satire la adresa ardelenilor. Intervenția obiectivă a lui Bariţiu și cumpătul lui Kogălniceanu sunt contribuții nouă la înțelegerea, în spiritul vremii, a acestei războiri, pe care d-l Iorga o încheie cu aceste rînduri:

„Astfel se isprăvi cel dintîi război cu ardelenii. Pornit de la moldoveni de la vederi drepte, *el se înrăise prin acele apucături de dispreț boieresc față de dascălul plătit* (din Ardeal! Red.), *față de țăranul de sînge inferior, apucături care constituie o pată în toată cultura noastră mai veche, dincoace de munți . . .*".

Al doilea război, cel cu „Convorbirile literare", îl cunoaștem cu toții și noi, căci este de dată mai recentă și știm să apreciem influențele regeneratoare ale polemicilor d-lui Maiorescu împotriva limbii ziarelor ardelene de odinioară. Remarcăm însă că în credința d-lui Iorga despre Bărnuț, căruia îi consacră un pasaj de o caldă pietate, spiritul de dreptate istorică iarăși a săvîrșit o faptă frumoasă.

Și acum scriitorul culturii noastre intră în epoca nouă și reia punctul din care a plecat discuția. Continuînd expunerea relațiunii noastre de reciprocitate culturală, arată cît de puțină literatură reală s-a făcut la noi, cu toate că stiliști buni ca „smeritul călugăraș Clain", Lazăr, Bariţiu și Mureșanu aveau talentul scrisului limpede. Și ceea ce se dorea mai mult în epoca aceea era, pe cum scrie d-l Iorga: „era o literatură ardeleană proprie, în formă general românească și cu inspirație pronunțat locală. Așa se îmbogățesc și cîștigă un necontenit interes literaturile cele mari în care, oric.t de departe ar fi

mers perfecția formală a manufacturii dibace, nimic nu e salutat cu un mai sincer entuziasm decît o nouă revelație de sinceritate, de la un om izolat, de la un ținut răzleț“ . . .

Se ivește d-l Slavici, căruia zice, d-l Iorga, „îi va rămîne marele merit de-a fi fost cel dintîi scriitor specific ardelean“. Analizîndu-i apoi subiectele și limba, populare, îi ia apărarea față de „estetismul care piere de langoarea lui Narcis“ și spune cîteva adevăruri crude la adresa cunoscuților critici bucureșteni, a căror „eleganță“ se revoltă împotriva „trivialității“ presupuse ale acestui prozator.

Apare Coșbuc și d-l Iorga îi relevă, cu deosebită atenție, tocmai *Nunta Zamfirei,* despre care afirmă, în opoziție cu d-l Zamfirescu, care o respinge, constatînd că amestecă motivele vieții românești de astăzi cu icoanele înviate ale vechilor basme. Și, cu ocazia aceasta trece în revistă literatura cea mai tînără, la tocmai aceea, care a fost mai mult insultată în celălalt discurs. Vorbind de actualitatea pe care d-l Zamfirescu o respinge constant și o combate ca fiindu-i prea „senzorială“, iată ce credințe mărturisește d-l Iorga:

„Doi scriitori ardeleni stau astăzi în fruntea literaturii tinere din Ardeal: d-nii Octavian Goga și Ion Agârbiceanu. Amîndoi au adus o notă nouă, sinceră și simpatică. Multe elemente din operele lor sunt comune și istoricul ca și criticul drept recunoaște cu plăcere respectul față de tradiția națională și religioasă, simțirea pentru scopurile cele mari ale ființei neamului nostru și o adîncă iubire pentru cei mici, cei nerăsplătiți și cei muncitori. În acest sens s-a desfășurat pînă la un punct poezia unuia și talentul de povestitor al celuilalt. Nota națională, socială, patriarhală și țărănească . . . corespunde cu toate condițiile de viață din acel ținut românesc . . .“.

Continuînd apoi să arate meritele acestor doi scriitori, d-l Iorga amintește de literatura rusească modernă a lui Turgheniev, Tolstoi, Dostoievski, care și ea s-a înnoit prin preocupări de acestea. Iar cuvîntarea d-l Iorga și-o încheie cu un vizibil *veto* împotriva adversarilor literaturii noastre tinere de talia d-lui Zamfirescu:

„. . . literatura ardelenilor va rămîne cîtă vreme se va păstra, fie și în ciuda noastră, bunul lor simț, care e una din cele mai mari însușiri ale acestei țărănimi românești de peste

Scanned with OKEN Scanner

munte, ca și a țărănimii noastre îndeobște. Și noi trebuie să ne bucurăm de asta, pentru valoarea scrisului românesc!"»

Și redacția concluzionează edificator, încheind cu succes acest episod din istoria literaturii noastre, dovedind încă o dată că „Tribuna", ca și celelalte publicații arădene, au fost ancorate în mișcarea literară a începutului de secol, aducîndu-și un substanțial aport la dezvoltarea acesteia și la propagarea, în general, a culturii în rîndul maselor populare:

«Iată dar, cum rămînem acum cu „principiul autonomiei individuale, care nu admite concesiuni mulțimii și nici inspirații de la ea", pentru care d-l Zamfirescu și-a rostit glasul său în pustiu! În fața acestei cuvîntări, clare oricărei minți, a d-lui Iorga, cine dintre cititori nu va vedea calea bună, pe care suntem și trebuie să înaintăm? Și datoria noastră de cronicari ai vremii ne îndeamnă, să fim recunoscători d-lui Iorga, că într-o instituție culturală înaltă, unde idealurile naționale în cultura noastră unitară sunt uneori atît de violent atăcate, d-sa se ivește ca un drept și neiertător judecător»[18].

Scanned with OKEN Scanner

ELENA FARAGO
(1878–1954)

Poeta s-a bucurat în timpul vieții de aprecieri elogioase din partea lui Nicolae Iorga, E. Lovinescu, Gala Galaction, Perpessicius, Ion Gorun etc. și a fost alăturată simboliștilor Dimitrie Anghel, Ion Minulescu, Ov. Densusianu. Elena Farago este într-adevăr un glas original plin de vibrații sensibile în lirica noastră de la începutul acestui secol, versurile ei punînd în drepturi depline cele mai pure sentimente de dragoste, iar acest lucru nu i s-ar fi potrivit decît unui suflet delicat ce zăvora în el emoțiile unei iubiri sfioase, pline de gingășie.

Cînd a descoperit-o Nicolae Iorga, versurile Elenei Farago aveau un fond clasic, dominate de semănătorism, împrumutînd maniera lui George Coșbuc:

Întoarce-te în umbra care
m-am fost deprins să te știu mut,
De mi-am greșit ori nu cărarea,
nu-i nimeni să mi-o poată spune,
Și au trecut de mult și vremea,
și rostul vrerilor nebune...
Că azi înfrunt în cale piedici
de care-odată m-am temut.

(De vorbă cu trecutul)

Mai tîrziu, însă, E. Lovinescu sesizează unele nuanțe simboliste, marcate de muzicalitate în spiritul lui Ion Minulescu, dar superioare acestuia:

Tu ce-ai venit zîmbind prin bruma
Ce-ai înfruntat-o în zadar,
Fereşte-ţi florile şi-ntinde-mi
Doar caldul bun rămas al bunei,
Curatei, mîini neştiutoare
de tot ce poate mîna mea
îţi va fi dat,
Nevrînd s-atingă măcar
ce-ar fi putut să-ţi ia...

(Renunțare)

Nu poate fi pusă la îndoială, desigur, nici filiația eminesciană, mai ales a *Scrisorilor* Elenei Farago, din care transpar simțirile feminine cele mai delicate, ce conferă versurilor un farmec deosebit, în ciuda abundenței verbale și a lipsei de compoziție[1].

Tipărite mai întîi în paginile unor publicații la care a colaborat de-a lungul vremii, începînd cu „România muncitoare" (unde a debutat, în 1899, cu pseudonimul *Fatma*, luînd legătura, în această împrejurare, cu mișcarea socialistă) și continuînd cu „Luceafărul", „Semănătorul", „Ramuri", „Sburătorul", „Adevărul", „Năzuința" (revistă editată de scriitoare în 1922, la Craiova), unele dintre poeziile ei au apărut și în coloanele publicațiilor arădene din acea vreme.

Două poezii, reunite sub titlul *Scrisori*, au fost publicate în „Tribuna nouă", nr. 202/19 septembrie 1925, p. 2. Prima *Scrisoare*, („De mult mi-am închis ochii și-acum te am aproape"), a apărut mai întîi în „Adevărul" din luna mai 1902, fiind semnată *Fatma*, iar în 1906 a fost inclusă în primul volum de *Versuri* al poetesei.

Cugetul poetic e muncit de gînduri triste, de regrete. Zbuciumul ia naștere mai cu seamă din închipuirea bogată în nuanțe și în situații pline de patimă duioasă, ce se întrupează

Scanned with OKEN Scanner

din lacrimile strivite sub pleoapele care stăvilesc lumina, determinînd întrebări pline de nesiguranță și reținere:

[...]
Și-acum să-ți scriu... De unde să-ncep?...
[...]

Frica de-a nu pierde din minte chipul iubitului, o determină să nu-și deschidă ochii, lumina readucînd-o la realitate, din lumea gîndurilor proprii. Nici rostul vieții nu l-ar fi-nțeles, dacă ei nu s-ar fi cunoscut, rolul principal revenindu-i celui de departe, de care-i e atît de dor, încît nu mai știe ce spune:

Și nu gîndi nimica de-am scris vreun gînd nebun, —
Așa mi-i dor de tine, că nu mai știu ce spun,
Și nu știu cum cuvinte să caut, cum s-aleg,
Să-mi leg în ele dorul, să ți-l trimit întreg.

Cea de a doua *Scrisoare,* („Și nu-i știuta șoaptă a gîndului, — ci cînd"), intitulată la început *Și nu-i știută șoapta,* a apărut în „Semănătorul", an. II, din 4 decembrie 1903, semnată tot *Fatma.* Ea a fost republicată în „Revista noastră", an. I, nr. 20/1 ianuarie 1906, p. 290, iar apoi a făcut parte din volumul *Versuri* (1906). Ulterior în volumul cu același titlu, *Versuri,* ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante de C. D. Papastate, editura Scrisul Românesc, Craiova, 1978, poezia poartă titlu *Fără cuvinte.*

Scrisorile Elenei Farago, alcătuite din monologuri cu un pronunțat caracter intim, sînt parcă niște versuri pline de melancolie, ale unor deziluzii ce i-au inundat sufletul, alteori se constituie în neliniști ajunse la teama de a nu pierde norocul în iubire sau chiar în sfîșieri de dor, care-o macină fără întrerupere. Gîndurile, ca niște ființe ce-i vin în ajutor, pleacă ca să-i spună iubitului taina lor:

Pe același drum nespornic au pornit
Acuma, iar
Gîndurile mele toate să-ajungă
Și să-ți spună

Scanned with OKEN Scanner

Că și-n seara asta-mi bate tare inima
Nebună...
Gîndurile mele toate
Au pornit la tine iar...
Le adunasem să-mi ajute să lucrez ceva
— Dar crezi
Că mai pot să le înduplec
Să rămîie o seară acasă?...
Se-nvoiesc și răzvrătite ți se duc
Spunîndu-mi: — lasă
Că mai este timp și mîine
Și poimîine
Să tot lucrezi!...
Ți le dau și-n seara asta
Cum ți le-am mai dat și ieri
Și alaltăieri.
— Și-n toate serile nenumărate,
De cînd stau și-ascult,
Cu ochii adormiți pe jumătate
Ce-mi vrăjește-n suflet
Șoapta mîngîioaselor tăceri
Care-mi vin în toată seara,
Ca o soră care știe
Și-nțelege toată taina dorului
Neîntrebat, —
Și mă mîngîie
Și-ascultă ce nepotolit se zbat,
Și în inimă și-n tîmple,
Gîndurile duse ție...

Poezia prezentată, intitulată tot *Scrisoare,* a apărut la rubrica „Foileton" a ziarului „Tribuna nouă", nr. 192/5 septembrie 1925, p. 1 și nu figurează în volumul *Versuri* de Elena Farago, ediție îngrijită de C. D. Papastate, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1978. Ea este cea de a IX-a *Scrisoare* din volumul *Scrisori* de Elena Farago, editat de *Biblioteca „Semănătorul"* a editurii Librăriei Diecezane din Arad, în 1925, cu numărul 93, volum ce cuprinde optsprezece *Scrisori.* Celelalte două *Scrisori,* despre care am vorbit, sînt, în ordinea prezentării noastre, a III-a și, respectiv, a II-a, din acest volum.

Scanned with OKEN Scanner

Tipărirea versurilor Elenei Farago în *Biblioteca „Semănătorul“* constituie o dovadă elocventă a aprecierii de care s-a bucurat creaţia poetică a autoarei, deoarece această bibliotecă a fost, asemenea *Bibliotecii pentru toţi*, întemeiată de Mülier, o colecţie de popularizare alcătuită cu gust şi cu un sigur simţ al selecţiei. „Întemeiată în vremea războiului (1916) — scria Perpessicius, a cărui primă carte, *Repertoriu critic* a fost tipărită de editura Librăriei Diecezane din Arad, în 1925 — *Biblioteca „Semănătorul“* a întrunit, în colecţiile ei, literatură adaptată pentru marile mase, mici tratate de ştiinţă popularizată, schiţe de istorie literară şi, în patru volume compacte, o foarte utilă antologie a scriitorilor români de la 1821 încoace. Tipărite în condiţiuni excelente şi oferite pe un preţ mic, utilitatea lor e cu atît mai evidentă“[2].

Cîteva poezii, de asemenea necuprinse în ediţia lui C. D. Papastate din 1978, reţin atenţia cititorului prin modalitatea originală de a împleti reflecţiile etice cu elementele naturii, sau pe acestea din urmă cu fiorul erotic[3]. Dintre ele se detaşează *Ispita*; o transcriem în continuare:

Tu dor străin, ce-n noapte
Mă chemi atît de des,
De unde-mi vii şi cine
În gînd mi te-a trimes?
— De nu m-ai cere însăţi
Eu n-aş putea să-ţi vin,
Căci nu m-aude gîndul
De care sunt străin.
— Eu nu mai ştiu de-n gîndu-mi
Vii singur ori te chem,
Dar simt că făr-de voie
Mă bucur şi mă tem.
— Te bucură nădejdea
Şi nu te temi deloc,
Ci te-nspăimîntă poate
Prea marele noroc.
— Şi de mă-ncred în tine
Ce-mi dai şi ce-ai să-mi ceri?
Îţi dau un veac de viaţă
Trăită în plăceri.

Scanned with OKEN Scanner

Îți dau un veac de viață,
În care-ai să trăiești
Minuni ce nu-ndrăznit-ai
Măcar să le gîndești.
Și-n schimb îți cer ce însăți
Ar trebui să-mi ceri, —
Să uiți din viață-ți pînă
Și ziua cea de ieri.
Să nu mai știi nimica
Din tot ce-ai fost trăit,
Căci numai astfel vine
Norocul negrăit.
Primesc orice de-acuma —
O, ce noroc, să pot
De tot ce suferit-am
Să-mi uit de tot... de tot...
Ca s-ajungi la țintă
Sunt drumuri ce le știi,
Dar trebuie să-ți fie
De orice dor pustii; —
Ci-ți vei închide ochii
Și bine-ai să te-ncrezi,
Că nu-i iertat o clipă
Măcar să vrei să vezi.
Doar asta-i încercarea
Și-apoi în veci de veci
Nu le-ai mai ști cunoaște
De-o fi să le mai treci.
Și-acum închide-ți ochii
Și hai la drum întins...
— Mă duc, dar uite, nu știu
Ce jale m-a cuprins.
Nu-ncape jalea-n drumul
Eternului noroc,
Vezi nu uita că ochii
N-ai să-i deschizi deloc.
Sunt două căi piezișe
Și-n mijloc drumul drept
Tu dor străin, mă-nvață
Pe care să mă-ndrept?

Scanned with OKEN Scanner

Pe drumul cel din mijloc
Spre țintă mergi întins
Pe drumul drept odată
O rază mi s-a stins!
Atunci pe cel din dreapta.
Nu dorule, nu merg,
Sunt urme dragi pe care
Mă tem să nu le șterg!
Cînd ținta e aceeași
Și drumurile-s trei,
Nu-i greu, pe cel din stînga
Pornește-o dacă vrei.
Pe drumul cel din stînga?...
Nu, dorule străin,
E-o cruce-n fața cărei —
Nu pot să mă-nchin...
E-o cruce-n fața căreia
Nu pot să nu mă plec,
Și n-am să pot în preajma-i
Cu ochii orbi să trec...
[...]
Și-a pierit ispita,
Și-ai rămas pe loc,
Biet suflet ce porniseși
Spre veșnicul noroc.
Și crucea-n preajma cărei
N-ai vrut să treci străin
E tocmai amintirea
Celui mai mare chin...[4].

Ascultînd îndemnul lui Nicolae Iorga, Elena Farago a scris numeroase și frumoase versuri pentru copii. Semnificative pentru gingășia și grația ce-o degajă sînt volumele: *Copiilor*, *Din traista lui Moș Crăciun* (1920, premiat de Academia Română), *Să nu plîngem*. În „Solidaritatea", an. I, nr. 5/23 noiembrie 1922, p. 2 i s-a tipărit poezia *Din preajma leagănului*, în care locul vechilor dureri îl ia cîntecul mamei rostit în „preajma leagănului". După ce-și exprimă gîndurile privitoare la felul

cum ar vrea să-i fie copilul, poeta încheie cu atîta delicateţe şi convingere:

Şi mai ales, aş vrea să simtă
În orice pas din trai, mereu,
Că cel mai credincios prieten
I-oi fi de-a pururi numai eu...

Cele patru strofe ale poeziei constituie partea a cincea din poezia cu acelaşi titlu, cuprinsă în volumul *Poezii* (1906—1936), apărut în colecţia *Scriitori români contemporani,* la Fundaţia pentru literatură şi artă, Bucureşti, 1937, pp. 30—40, ediţie definitivă îngrijită de autoare[5].

Cu toate că părerile criticilor sînt împărţite cu privire la apartenenţa poetei la simbolism, rămîne certă simpatia ei pentru acest curent, care se instaurase în viaţa literară de atunci, dovadă fiind traducerile efectuate din Verlaine, H. de Régnier, Verhaeren, Prudhomme. Ele alcătuiesc volumul *Traduceri libere şi Reminiscenţe* (1921). Dintre traduceri semnalăm, în „Tribuna nouă", nr. 200/17 septembrie, 1925, p. 1, două poezii ale Elenei Văcărescu, „fiica boierilor Văcăreşti de pe Dîmboviţa", prin care „sufletul nostru s-a strămutat în literatura franceză"[6], *Amurg* şi *Cîntec românesc.* Le reproducem, nu numai pentru frumuseţea lor artistică, dar şi pentru armonia şi ineditul versului, deoarece „poeta nu traduce, ci prelucrează"[7]:

E cineva care se roagă, acolo-n cer în astă seară,
Aşa de-ncet coboară-amurgul, aşa de molcom îşi presară
Asupra codrilor în freamăt, mărunte pulbere de foc,
Cele din urmă raze-n mersul ce parcă-ar vrea să stea pe loc.
Nu-i o durută despărţire cu şovăieli de bun rămas
Ci-n povîrniş de drum acuma se face-un minunat popas.

E cineva care se roagă acolo-n cer, e cineva,
Un dor, un gînd ce-n seara asta-şi aşteaptă soarta undeva
Acolo-n marginea genunii din care nopţile pe rînd
Cuprind şi culcă-n beznă toată lumina zilelor... Un gînd,

Un suflet care stă să plece, ori altul care stă să-nvie,
Au prelungit străluminarea unui amurg şi cine ştie
De raza asta, cea din urmă ce scapătă din soare acum,
A luminat nădejdea vie, ori ispăşirea unui drum.

(Elena Văcărescu, *Amurg,* traducere de Elena Farago)[8]

Scanned with OKEN Scanner

Și, mai departe, a doua poezie:

Galben era cîmpul tot,
Lung doinea porumbul,
Toarce sprinten fusul meu
Inima-i ca plumbul.
S-a lăsat o cioară-n drum
Pe cofița-mi plină,
Iia mi-i subțire văl,
Inima mi-i tină.
Galben era cîmpul tot
Și doinea de-a rîndul
Spune-mi vînt de toamnă tu
Ce-ți tînjește gîndul?
Mult e joasă poarta mea,
Inima trudită:
Dragostea de-o vezi trecînd,
Las-o neoprită.
Sprinten toarce fusul meu,
Inima mi-i seacă,
Ca pe-o frunză-n vînt s-o lași
Dragostea să treacă.
S-ar putea să ningă-acum?
Inima-mi se zbate
Vai, zăpada va zdrobi
Cuiburile toate.
Toarce sprinten fusul meu,
Tu, surată dragă
Vin din inimă să-mi strîngi
Tînga mea întreagă.
A-nceput să ningă-n zări,
Strînge-mi tînga toată,
Ș-o bocești încetișor
Și s-o-ngropi, surată...

(Elena Văcărescu, *Cîntec românesc*, traducere de Elena Farago)[9]

Considerată de E. Lovinescu cea mai mare poetă din epocă a literaturii noastre, versurile sale sînt un arpegiu de durere înăbușită, iar iubirea ce-o exprimă e mare prin suferința ce-o

naște în sufletul autoarei. Elena Farago, paradoxal, nu are nevoie de zile senine, orice ieșire din starea creată ar fi cutremurătoare. Plăcerea ei nu e bucuria, ci tristețea, consumată în interior, fără accente de revoltă, dar încărcată de muzicalitate. Iată de ce E. Lovinescu spunea că ea „e poezia însăși prin reducerea ei la elementul esențial al sentimentului, la un lirism incapabil de a ieși din domeniul emoțiunii sentimentale“[10].

Aceleași caracteristici sînt consemnate și de Dumitru Micu. Criticul remarcă faptul că iubirea este înțeleasă de poetă „ca un element indispensabil al vieții de toate zilele, ca o nevoie sufletească permanentă“, iar „sentimentele sînt uneori aluzive, prin simboluri și alegorii, ce produc impresia trăirii într-o lume diafană, desfăcută parcă din viziunile lui Maeterlinck“[11].

Scanned with OKEN Scanner

OCTAVIAN GOGA
(1881–1938)

Transilvania a dat, de-a lungul vremii, prestigioși scriitori care s-au înscris ireversibil în istoria noastră literară. Dintre aceștia, un loc aparte îl are Octavian Goga, a cărui activitate literară prezintă interes nu numai fiindcă a stabilit o relație între orientările estetice ale unui secol ce-și încheia existența și ale altuia ce se deschidea ca o speranță, ci, mai ales, pentru tematica și originalitatea artistică a creației lirice.

În anul cînd vedea lumina zilei fiul preotului Iosif din Rășinari, a avut loc la Sibiu Conferința pentru unificarea Partidului Național Român din Banat și Ungaria cu Partidul Național Român din Transilvania într-un singur partid, care a primit numele celui din urmă. Începea o etapă nouă a luptei românilor pentru dobîndirea libertății și unității lor naționale. Așa se explică faptul că Octavian Goga a cunoscut încă din vremea copilăriei, petrecute la Rășinari și Crăciunel (satul tatălui), viața plină de trudă și plîngerile clăcașilor. Dar mai cu seamă la Rășinari, în preajma munților, temperamentul i-a devenit mai dîrz, deoarece aceștia „au intervenit cu pedagogia lor aspră, cu bolovanii lor de voință și îndrăzneală care încordau nervii și-l învățau religia forței . . .“[1].

Clasele primare le-a urmat la școala din satul natal, iar în 1890 a plecat la liceul din Sibiu. Acolo, înstrăinat, copilul care de-abia împlinise nouă ani și jumătate a avut multe de suferit, școala fiind ungurească iar el necunoscînd limba maghiară. Atunci a trimis, de ziua tatălui său (28 martie 1891), prima lui poezie, un elogiu adus țăranului român exploatat. La Sibiu,

Scanned with OKEN Scanner

profesorii erau șovini, aţîţau ura între copiii români şi maghiari şi făceau tot ce le stătea în putinţă pentru desnaţionalizarea românilor.

În anul şcolar 1892/1893, Octavian Goga se afla în clasa a III-a la liceul din Sibiu[2] şi era coleg cu arădeanul Constantin Mihulin[3].

Dintr-o mărturisire a lui Constantin Mihulin, aflăm că:

„În Sibiu absolvai clasa a III-a la liceul de stat. În gazdă am fost cu actualul poet şi publicist Octavian Goga cu care eram prieten bun, căci nu-l denunţam gazdei că şade mai mult, peste orele de culcare. Anume, dînsul era copilul preotului din Răşinari, la care şi eu mergeam de multe ori cu fiul său, care strîngea capete de lumini de acasă, pe care le ardeam sub masă, unde Octavian Goga scria poezii, iar eu ţineam de lumină, înconjurată fiind masa cu covoarele de pe pat ca să nu vadă lumina, deci aici a fost începutul poeziilor poetului nostru, pe care nu l-am mai văzut, pînă cînd scriu aceste rînduri“[4].

De la cei ce l-au cunoscut, reiese că Octavian Goga era de mic un revoltat faţă de nedreptăţile sociale şi naţionale ale timpului, atitudine păstrată şi în poeziile scrise mai tîrziu. De altfel, poetul însuşi afirmă că a fost „toată vremea un revoltat pentru nedreptăţile care loveau poporul“. În continuu însă, precizează el, am trăit sub presiune, am protestat, m-am bătut, am scris poezii revoluţionare“[5].

În anul în care a avut loc la Cluj procesul politic intentat de către guvernul maghiar „memorandiştilor“, Octavian Goga mergea cu tatăl său la întîlnirile de la „Hermannsgarten“. În legătură cu episodul respectiv, colegul arădean al poetului precizează:

«În anul 1894, pare-mi-se în luna martie, după ceva proces al Memorandumului de la Cluj, veniră românii la Sibiu într-un local numit pe atunci „Gesellnbaftsbans“, ţinură vorbiri înflăcărate pentru apărarea drepturilor poporului român, Raţ, Coroianu, Cristea ş.a. şi între aceştia se aflau şi studenţi din liceul de stat, cari fură denunţaţi direcţiunii. Cătară şi după mine şi Goga, dar noi, din întîmplare, plecarăm des de dimineaţă (ceva ferii* am avut) la ei la Răşinari şi numai de

*Ferie=frică, teamă.

Scanned with OKEN Scanner

către seară ne-am întors, avînd martori că n-am fost de față, așa am scăpat»[6].

Despre acest moment, I. D. Bălan consemnează în monografia *O. Goga:*

«Printre cei care au luat parte la manifestația din gara Sibiu a fost și el. În urma acestei participări îndrăznețe a fost amenințat cu eliminarea din școală, dar, pînă la urmă, s-a ales numai cu o notă rea la purtare. Cu demnitate Goga a mărturisit sincer participarea sa la acea acțiune patriotică și, întrebat de un profesor de unde știe *Deșteaptă-te române,* a răspuns ferm: „de la mama"»[7].

Oricare ar fi fost situația reală privind participarea directă a viitorului poet la acea manifestare a „memorandiștilor", un lucru rămîne cert, că adeziunea lui Goga și a colegilor lui români la idealurile naționale, pentru care luptau memorandiștii, este incontestabilă, iar știrile despre atitudinea plină de curaj și bărbăție a acestora în fața tribunalului au impresionat și influențat conștiințele maselor populare românești și mai cu seamă pe cei tineri.

În perioada cît a stat la Sibiu, Octavian Goga a scris multe poezii. El însuși susține că: «La cincisprezece ani am început să public la „Familia" și „Tribuna", vor fi vreo zece duzini de poezii slabe risipite pe la toate gazetele din Ardeal»[8].

Despre începuturile literare ale poetului Octavian Goga, I. D. Bălan menționează: „Debutul în presă a avut loc ceva mai tîrziu, între sfîrșitul anului 1897 și începutul anului 1902"[9].

Se cunoaște însă faptul că el a publicat, poezii și proză, nu numai la „Tribuna" și „Familia", ci și la „Tribuna literară", „Revista ilustrată" și „Tribuna poporului" din Arad. În aceasta din urmă a apărut schița *În taina serii* (După Schopenhauer), în nr. 160/25 august — 6 septembrie 1898, p. 782, cînd autorul avea doar 17 ani și se afla în vacanța de vară dinaintea clasei a VIII-a. Lucrarea e datată: *Rășinari* și e semnată: *Octavian,* așa cum de altfel semnase și alte creații din acel timp[10].

După absolvirea liceului în 1900 la Brașov, Octavian Goga urmează Universitatea la Budapesta și acolo, împreună cu alți studenți români, frecventează *Societatea „Petru Maior"*. În toamna anului următor, marele nostru istoric Nicolae Iorga se întîlnește în capitala Ungariei cu studențimea română, fiind de față și Octavian Goga. Momentul prezintă importanță pentru

Scanned with OKEN Scanner

cunoașterea stării de spirit a timpului, în care activau studenții pentru rezolvarea problemelor arzătoare ale românilor transilvăneni de sub imperiul austro-ungar.

La două luni de la vizita la Budapesta, Nicolae Iorga avea să consemneze:

„O diplomă ungurească le este cerută, pentru aceasta trebuie să-și petreacă vrînd, nevrînd, cea mai mare parte a timpului în Cluj și în Budapesta... Acești studenți simt ei înșiși necesitatea de a-și completa cunoștințele privitoare la poporul lor. Voiesc să se dezvețe de accentul lor provincial, a se deprinde cu limba frumoasă ce se vorbește în țară..."

Marele nostru savant încheie, adresînd o întrebare cu un pronunțat caracter retoric, dar de o deosebită importanță patriotică:

„S-ar găsi cineva, printre acei care au mijloace, ca să pună bazele unui azil pentru studenții săraci din Transilvania și din alte provincii, care studenți ar veni să stea cîte un an la noi, după ce-și vor fi luat diploma și înainte de a-și începe cariera în orașul sau satul lor?"[11]

În această perioadă se formează cu adevărat personalitatea viitorului poet. Îl urmărea chiar ideea de a renunța la studii, pentru a se întoarce în sat, cuprins fiind de criza dorului de natură și libertate. Cu gîndul la sat și la oamenii lui, Goga creează poezii de un puternic realism, în care își găsesc loc toate frămîntările sociale și naționale ale românilor de la începutul secolului nostru. La toate acestea, un rol covîrșitor l-a avut apariția la 1 iulie 1902 a revistei „Luceafărul", din redacția căreia a făcut parte.

Un adevăr incontestabil al istoriei noastre literare este că Octavian Goga și-a dezvoltat și impus personalitatea poetică prin, și o dată cu revista „Luceafărul". Acest lucru e confirmat de debutul său editorial la sfîrșitul anului 1905, cînd îi apare volumul *Poezii*. Presa de pretutindeni a consemnat apariția cărții în cuvinte elogioase. „Tribuna" arădeană reproduce după „Voința" din 28 octombrie 1905 aceste rînduri, dînd faptului dimensiunea unui eveniment literar:

Splendid tipărit în noul Institut de editură al revistei „Luceafărul" din Budapesta, volumul atît de așteptat de către toți cîți au urmărit mișcarea noastră literară în ultimii trei ani este de-a dreptul un eveniment literar. De la *Baladele și idilele* lui

Coşbuc încoace nu cunoaştem carte, care să aibă o aşa însemnătate şi să merite o mai călduroasă primire. Goga nu este numai un nou talent, el este şi original şi este mare, prin ce a creat pînă acum"[12].

Peste două numere, publicaţia, sub semnătura lui Il. Chendi, continuă cu mult entuziasm:

„Ei, dar iată şi Goga cu volumul lui de poezii. Dragii mei cititori, închinaţi-vă înaintea acestui nume! Bucuraţi-vă cu mine că aveţi iarăşi un poet mare şi citiţi-i creaţiunile, smulse din frumosu-i şi bogatu-i suflet, cu acea ceremonie cu care vă apropiaţi de potirul sfînt al cuminecăturei"[13].

Articolele din „Tribuna", elogiind poeziile lu Goga, se ţin lanţ, fie că sînt inedite ori reproduse după alte publicaţii. Nu putea să nu semneze astfel de aprecieri şi E. Lovinescu, prietenul său de mai tîrziu, cu care îşi va împărtăşi părerile la Paris, în 1914:

„Dar acest poet în care se reflectează aşa de întins conştiinţa naţională, care e legat atît de strîns de neamul şi ţara lui, care are nişte rădăcini locale atît de adînci, a fost dezrădăcinat de tînăr şi mînat pe căile îndepărtate ale străinătăţii... Am văzut în Goga un poet al Ardealului, am văzut în urmă că chiar atunci cînd se cîntă natura, preocupaţia naţională şi socială se vede la bază. Un astfel de poet ieşit din inima naţiunii transcarpatine trebuia să cînte şi satul în care s-a născut, cu care are legătură indisolubilă. Goga l-a cîntat evocînd figuri înălţătoare şi simbolice, ce propăvăduiesc cuvîntul nou şi sfînt al libertăţii"[14].

În decembrie 1909, Goga a fost arestat. Cauza arestării era publicarea unor poezii şi articole curajoase, prin care lua atitudine împotriva asupririi poporului român din Transilvania de către clasele dominante austro-ungare. Un astfel de articol a fost şi *Generaţia nouă*, apărut pentru prima dată în „Ţara noastră", an. II, nr. 11/9—22 martie 1908, pp. 87—88, apoi în „Tribuna", nr. 63/16—29 martie 1908, pp. 1—3 şi, în 1911, în volumul *Însemnările unui trecător*. Articolul se referă la situaţia dificilă a tinerilor români, obligaţi să se instruiască în şcolile maghiare:

«Am ajuns la „şcoala ungurească". Aici mişună lume din toate părţile. Au venit părinţii cu copiii. Cei mai mulţi sunt ţărani în straie de duminica, — scot bani din şerpar şi se fe-

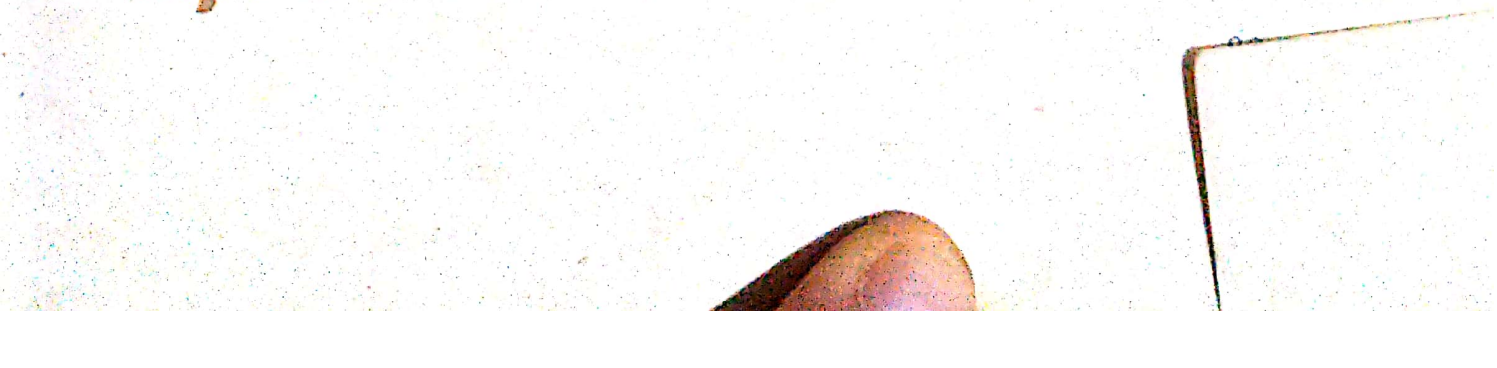

resc din drumul domnilor profesori cu pălăria în mînă, — sunt și preoți cu haina lor cam trecută și copii de toată mărimea. Graiul e românesc în toată zarva asta. Doar ici colo se aude cîte o vorbă străină; numele unei cărți ungurești, numele unui profesor care împestrițează poveștile . . .

O astfel de școală e un microcosm, în care se înfățișează foarte lămurită icoana relațiilor anormale din țara noastră. Spiritul de căpătuială pe nemuncite, privilegiile la tot pasul, care întovărășesc în toată viața lor pe compatrioții maghiari, se deslușesc binișor pe băncile școlii. Elevii maghiari sunt eupatrizii școlii. Muncesc puțin fără încordare. Crescuți într-o mîndrie întărită zilnic de povața profesorului, ei văd în colegii lor români doar pe vecinul bun de-a întinde mîna de ajutor la o traducere din Salust. În conștiința lor de superioritate, față de „valahul" înfățișat cu atîta batjocură de cutare profesor — se socot îndreptățiți a privi cu dispreț pe acești vecini, care își vorbesc altă limbă. Astfel, în această școală trăiesc două lumi, care din zi în zi se deosebesc mai mult . . .

Tinerii noștri trăiesc numai ei de ei cu gîndurile lor, cu sărăcia lor, cu mîndria lor care nu mai poate fi supusă. Învață din greu, spun lecția cu graba datoriei impuse. Cartea e învățată, dar slova ei se oprește numai la minte. Inima are alte îndemnuri care se simt străine între pereții școlii și zbucnesc cu toată puterea cînd trec pragul. În camerele lor studențești unde stau striviți grămadă cîte cinci, acești băieți după ce au făcut lecțiile citesc ziare de-ale noastre, citesc reviste, cărți românești. Se agită de întîmplările vieții politice și simt cu întreg sufletul lor amărăciunea necazurilor zilnice. Cu toată școala lor străină, ei ajung să-și formeze un stil românesc din cetanii și n-aș crede că elevii din liceele române ar avea mai multă pietate pentru numele lui Eminescu, Vlahuță, Coșbuc — ca acești tineri chinuiți. Ajunși odată la această treaptă, băieții noștri nu mai pot fi cuceriți. Conștiința lor de români se întărește zilnic și tresare în zbuciumul unei tulburări sufletești, cînd cutare profesor de istorie le batjocorește neamul. [. . .]

Negreșit că va recunoaște oricine nedreptatea strigătoare care se aduce unui neam prin educație străină. Simțim cu toții primejdia legilor maștere, care ne fac ucenicii unei culturi străine. Dar credem cu toții, că din această luptă, noi, „generația tînără", nu ne-am ales cu pornirile urîte ale acestui „oraș

Scanned with OKEN Scanner

[...] cu mult zgomot și multă obrăznicie. În izolarea noastră noi nu ne-am știrbit sufletele și ne-am întors acasă cu alte însușiri. Am adus sufletul oțelit din truda atîtor ani, în care ne-am chinuit cu o limbă străină, am adus spiritul de repulsiune al demnității noastre jignite la tot pasul, am adus îndrăzneala credinței în ziua de mîine. Iată de ce credem noi în această „generație tînără", de la care așteptăm mai multă putere...»

După temnița din 1909 de la Budapesta, lui Goga i se intentează un alt proces de presă și este condamnat din nou, de data aceasta la închisoarea din Seghedin. Un interesant articol, intitulat *De vorbă cu Goga,* apărut în „Tribuna", nr. 47/28 februarie — 12 martie 1912, pp. 3—4, sub semnătura lui C. Șărcăleanu (pseudonimul lui Constantin Stere), aduce noi mărturii privind activitatea scriitorului în cadrul Comitetului Național Român și al redacției ziarului, între care se restabilesc bunele relații, prin fuzionarea *Tribunei* cu *Românul,* noul organ al Partidului Național Român, înființat în 1911, sub conducerea lui Vasile Goldiș. Articolul e mai puțin cunoscut, n-a apărut în volum și, de aceea, îl prezentăm în întregime:

«Înaintea porții de fier m-am oprit o clipă. Fiorul amintirilor din vremurile de mult apuse a trecut prin mine. *Închisoare politică!* ... Desigur închisoarea din Seghedin se îndepărtează mult de „idealul" așezămintelor de acest soi din Rusia. Însă faptul că statul ungar nu se poate lipsi de această instituție este prin sine însuși mai sugestiv decît volumele ce s-ar putea scrie asupra stărilor de aici. După o a doua poartă de gratii de fier, o tristă clădire cu un etaj, tăcută și mohorîtă — trec curtea deștul de îngrijită, sui o scară de piatră, — și iată-mă în fața poetului răzvrătit.

Goga mă întîmpină cu un zîmbet liniștit, dar în ochii săi citesc o tainică durere. E încă îndurerat de zbuciumări recente? Își face o nouă icoană asupra lumii și vieții? Caută cărări noi? E cuprins, cum din cînd în cînd se întîmplă, fatal cu orice adevărat poet, de un „Weltschmertz" în fața micilor mizerii omenești? Nu știu. După un scurt schimb de vorbe prietenești, nu mă pot opri să nu abordez chestiunea ce pasionează toată românimea în momentul de față. (Suntem în 6 martie). În situația de astăzi sentimentele și ideile lui Goga prezintă atîta

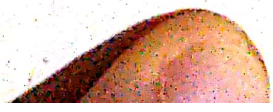

Scanned with OKEN Scanner

interes, încît voi încerca ca să reproduc cu scrupulozitate conversația noastră în această privință:

— Ce știi despre pace? Ai luat parte la tratările din Arad? Ești mulțumit că s-a încheiat? O aprobi? . . .

— Fiind în închisoare cunosc numai fragmentar lucrurile ce se petrec afară. Nu am luat parte la tratările dintre comitetul național și proprietarii ziarului „Tribuna", fiindcă aceste tratări s-au mărginit numai la o chestiune de ordin juridic: proprietatea „Tribunei". Eu, după cum se știe, nu am fost decît colaboratorul acestui ziar. Acum deci, cînd proprietarii ajungînd la înțelegere cu Comitetul național, au decis înșiși asupra sorții ziarului, aplanîndu-și conflictul după cea mai bună chibzuință a lor, eu numai bucura mă pot, văzînd că se restabilește armonia dinainte, de pe vremea cînd mi-am început colaborarea la „Tribuna", la care am rămas consecvent pînă deunăzi, cînd cu intrarea mea în închisoare. Dar din parte-mi am accentuat în nenumărate rînduri că doresc sincer să fie înlăturate notele violente personale, — eu n-am deci nici un motiv. și din acest punct de vedere, să dezaprob pacea încheiată.

— Dar această pace va avea urmări însemnate, ea pune capăt certurilor atît de pasionate din ultimii doi ani. Nu crezi dumneata că prin însuși faptul că lupta din fericire a încetat, atît comitetul nu mai are temei de a se plînge împotriva „tribuniștilor", care prin actul lor consolidează acțiunea națională, cît și, pe de altă parte creează îndatorirea tuturor luptătorilor de a-și strînge rîndurile? Pacea te privește, deci, și personal, — trebuie oare să înțeleg că te simți atins?

La întrebarea aceasta convorbitorul meu îmi strînge, zîmbind, mîna:

— Aici în singurătatea mea am putut să aștept în toată liniștea desfășurarea acestor tratări. Împrejurarea că d-l Stere era la mijloc mi-a dat deplina garanție a seriozității și asigurarea că, întrucît mă privește, demnitatea mea personală va fi păzită. Firește că după încheierea acestei păci, după reabilitarea morală și politică a proprietarilor „Tribunei" de către Comitetul național, conflictul e terminat și războiul încetînd, lucrurile revin la starea dinainte de izbucnirea ostilităților, la „restitutio in integrum".

Scanned with OKEN Scanner

— Dar aceasta presupune o colaborare sinceră din ambele părți, valurile unei dușmănii îndelungate nu se potolesc așa ușor. Ce crezi să faci în această privință?

— Eu, întrucît depinde de mine, nu voi pune nici o piedică în fața acestei noi situații. După cum am declarat în atîtea rînduri, unitatea de partid o am considerat în împrejurările de la noi o dogmă politică, și prin toate năzuințele mele în activitatea mea de pînă acum, de ordin pur publicistic, n-am vrut să depășesc cadrele organizațiunii noastre de partid. Nici eu, nici prietenii mei, nu ne-am depărtat de principiile fundamentale ale programului național.

— Eu înțeleg că în sînul unui partid poate fi o luptă de idei, precum și critica obiectivă a activității politice, dar aceasta nu poate și nu trebuie să degenereze într-o luptă împotriva partidului. Recunoști și dumneata că lupta de idei trebuie să se mențină în limitele compatibile cu unitatea de partid?

— Bineînțeles. Mi-am dat totdeauna seama și o văd și astăzi, că în cadrul partidului nu pot dispare niciodată diferitele curente de idei și propaganda pentru ele. Fără această fermentație de credințe, fără o cumpănire critică a fenomenelor politice și sociale din jurul nostru nu poate fi viață de partid, nici o evoluție normală a politicii naționale. De aceea, asupra ideilor lansate n-au fost și n-au putut fi tratări, fiind acestea expresiunea firească a unor stări organice.

— Întrucît în lupta d-voastră a fost și acest element de propagandă, el, desigur, trebuie să rămînă și de aici înainte, fiindcă și eu cred că propaganda de idei, dusă cu sinceritate și seriozitate, nu este numai compatibilă cu viața de partid, dar este chiar indispensabilă pentru propășirea neamului. Știu pozitiv că aceasta este credința conducătorilor partidului. Întrucît critica obiectivă și propaganda de idei nu poate împiedica pe nimenea să-și ia locul ce i se cuvine în rîndurile partidului, dă-mi voie deci să te întreb: față de faptul că ți se cere, ca semn ulterior și vădit de împăciuire, să reintri în organizația partidului, ce ai de gînd să faci?

— Eu voi lupta, se înțelege, și de aici înainte pentru ideile mele, propagîndu-le mai departe, și dacă mi se cere să reintru în Comitetul național, acum după aplanarea conflictului pentru care l-am părăsit, primesc această sarcină, avînd convingerea că fruntașii partidului cu toții vor înțelege necesitatea unei

Scanned with OKEN Scanner

asemenea evoluții. Numai întemeindu-ne pe acest adevăr, lăsînd la o parte toate frecările și interesele personale, deschizînd drum liber în fața discuțiunilor de ordin principal se poate înstăpîni (convorbitorul meu apasă asupra acestor cuvinte), o *pace sufletească* și deci reală, în rîndurile noastre, așezîndu-ne pe fiecare din noi la postul ce ni se cuvine în lupta pentru apărarea neamului. De altfel eu, acum o bucată de timp, simțind nevoia unei reculegeri pe urma multelor hărțuieli, nu voi lua parte mai activă la luptele politice. [. . .] C. Șărcăleanu»

În ultimul număr al publicației arădene, care-și înceta apariția, pe lîngă alte documente, apare și următoarea telegramă expediată lui Goga la închisoarea din Seghedin, în 12 martie 1912, orele 3 d.m.:

„În clipa despărțirii, cînd apare cel din urmă număr al „Tribunei", ne aducem cu drag aminte de tine, care prin acest ziar ai dat glas la atîtea dureri și nădejdi ale neamului nostru. Te asigurăm și în aceste clipe, de veșnica noastră alipire către tine și ideile mari pe care le-ai reprezentat atît de luminos și pentru care am luptat cu toții cu dragoste, avîndu-te în fruntea noastră"[15].

Telegrama, prezentată acum pentru prima dată, a fost semnată de Sever Bocu, Iosif Șchiopu, Ion Montani, Eugen Goga, Gheorghe Stoica, Radu Găvruș și Iuliu Giurgiu.

Preocupat din ce în ce mai mult de politica ce-l acaparează, Octavian Goga, la împlinirea vîrstei de cincizeci de ani, are cîteva momente de „revizuiri de conștiință". Sînt doar simple reflecții ce nu au schimbat nimic, în esență. A fost sărbătorit cu mare fast. În anul acela a fost gratulat și de colegul său de la Sibiu, Constantin Mihulin, căruia scriitorul îi răspunde printr-o scurtă scrisoare, necunoscută pînă acum, datată: Ciucea, 30 decembrie 1931, și pusă la dispoziția noastră de Teodor Mihulin (fiul lui Constantin Mihulin, decedat la numai cinci ani de la primirea acestor rînduri de la cel cu care pătimise, colegi fiind, pe băncile liceului unguresc):

„Iubite amice, Primește te rog caldele mele mulțumiri pentru cuvintele prietenești ce mi-ai trimis ca să-mi aducă aminte de vremurile frumoase ale copilăriei noastre. Toate amintirile

Scanned with OKEN Scanner

trăiesc vii în sufletul meu și cu toată puterea lor îți strîng (mîna, n.n.) în pragul anului nou. Oct. Goga"[16].

Scrisoarea dovedește nostalgia poetului avîntat în luptele politice, din care n-a putut ieși decît cu sufletul zdrobit, o nostalgie pentru poezia părăsită în favoarea politicii ce i-a grăbit sfîrșitul.

Cu toate acestea, valorea liricii „bardului-profet transilvan", rămîne de necontestat. Romantismul ei e o rezultantă a mesianismului ce-și are izvorul în mitul *misiunii* unei națiuni în devenirea ei, a cărei împlinire nu e altceva decît o „participare la cauza finală a istoriei. Suferința și litania de proporții cosmice din poezia lui Octavian Goga, ca în atîtea viziuni romantice din lirica europeană, este o consecință estetică a filozofiei istoriei . . ."[17]

Scanned with OKEN Scanner

ION MINULESCU
(1881–1944)

La patru decenii de la dispariția autorului *Romanțelor pentru mai tîrziu*, a rămas vie în conștiința publicului cititor imaginea poetului care la începutul secolului nostru îndemna să se aprindă torțele pentru a lumina prezentul literar, deoarece cei grupați în jurul „Revistei celorlalți" (20 martie 1908), deși nu erau alchimiști căutători de pietre filozofale" și nu umblau după „lucruri noi, căci lucruri noi nu există", își asumaseră răspunderea de a găsi totuși „forme noi pentru lucruri vechi". Apărută într-o vreme cînd semănătorismul își trăia apogeul, iar în lirica noastră se simțea imperios nevoia de înnoire, poezia „cavalerului medieval" a realizat o adevărată revoluție artistică. Cel care n-a cunoscut gustul tristeții și-avea „ochii încrezători și zîmbetul schițat în colțul gurii, zîmbetul răspîndit pe dinții albi și masivi de oltean sănătos și optimist"[1], a fost un iubitor al boemei și a determinat lirica românească să cunoască poteci neumblate, motive noi de inspirație și un glas original opus radical tradiției, mai ales în ceea ce privește forma și vocabularul poetic. Poeziile minulesciene nu numai că au fost bine primite, dar și-au păstrat prospețimea și farmecul prin timp, fixînd personalitatea autorului lor definitiv în istoria literaturii române.

Dacă E. Lovinescu avea sau nu dreptate atunci cînd susținea că o contribuție de seamă a lui Ion Minulescu ar fi aceea de „stegar al mișcării simboliste", faptul poate fi considerat secundar din perspectiva din care dorim a prezenta cîteva dintre trăsăturile esențiale ale poeziei și prozei lui și modalitățile

estetice ale acestora. Ceea ce rămîne însă cert este că Ion Minulescu a aplicat mai mult simbolismul doar la forma poeziei sale. Versul lui, declamator, are și un substrat umoristic, jovial, din care se degajă o melancolie puțin sesizabilă. De aceea, poetul a fost considerat mai puțin simbolist și mai mult umorist sentimental — caracteristici ce transpar și din poeziile *Echinox de toamnă* și *Toamna,* apărute în „Salonul literar" (Arad), an. I, nr. 3/mai 1925, p. 26 și nr. 7/noiembrie, 1925, p. 58.

Autorul simte și prevestește apropierea toamnei. În locul veveriței, pe aceeași creangă e o cioară. Își amintește de-o cunoștință fără importanță, de-o strîngere de mînă și-o sărutare, dar din acea iubire, curată ca o păpădie, n-a mai rămas decît o cioară, un plop pe malul Oltului și glasul echinoxului de toamnă.

Vorbind despre poezia lui Ion Minulescu, Al. T. Stamatiad, directorul „Salonului literar", arată că în primii ani ai secolului nostru, cînd semănătorismul era în floare și tiraniza toate conștiințele, înăbușind orice spirit de originalitate, versurile poetului primite la început cu zîmbetul pe buze, au cucerit, după un timp relativ scurt, generațiile tinere. Revistele mari și tradiționale i-au deschis porțile, iar muzicalitatea versului minulescian, plasticitatea viziunii, îndrăzneala imaginilor, noutatea subiectelor au adus într-adevăr ceva nou în poezia noastră. Al. T. Stamatiad a vestit primul apariția poetului Ion Minulescu în „Viitorul" din 13—26 aprilie 1908, iar după aproape două decenii, în 1925, îl găzduiește cu satisfacție în coloanele „Salonului literar". La rîndul lui, Minulescu i-a dedicat lui A. T. Stamatiad mai multe poezii. Una dintre ele, intitulată *Toamnă,* a fost cuprinsă în ciclul *Strofe pentru faptele diverse* din 1930, schimbîndu-i-se titlul în *Cîntec mediocru.* De altfel, Ion Minulescu a fost prezent în paginile „Salonului literar" chiar de la primul număr, cu poezia *Ecce homo,* în traducerea franțuzească a lui Alexandru Macedonski.

Legăturile poetului cu publicistica arădeană datează însă mai demult. Cronologic, prima colaborare poetică a fost *Spovedania unui om putred,* reprodusă, după „Viața literară", în „Tribuna", nr. 159/24 august — 6 septembrie 1906, pp. 3—6, fiind dedicată lui Aurel Niculescu-Bratu. Aceasta e urmată de *Cîntă-mi lăutare,* apărută în „Calendarul pe anul bisect 1908",

Scanned with OKEN Scanner

p. 113 și de *Trei lacrimi reci de călătoare*, publicată de „Solidaritatea", nr. 31/6 mai 1923, p. 1.

Poezia minulesciană a fost cunoscută și în orașul de pe Mureș. Sosirea poetului la Arad, sîmbătă, 5 mai 1923, orele 4,30 p.m., împreună cu un grup de scriitori, venind de la Deva, este relatată cu mult entuziasm de ziarul „Solidaritatea":

„La descinderea lor din vagon, muzica militară a Regimentului I Dolj a intonat un marș, după care d-ra Iris Barbura a prezentat d-lui Minulescu un splendid buchet de flori. Salutul de primire a fost rostit de d-l dr. Robu, primarul orașului".

Vorbitorul sublinia că în persoana scriitorilor salută, însuși sufletul și geniul românesc. Poetul Aron Cotruș a vorbit ca reprezentant al scriitorilor și al presei române din Arad. Poetul Ion Minulescu, în răspunsul său, a spus: „Vă mulțumesc pentru cuvintele măgulitoare prin care ați ținut să încadrați modesta noastră personalitate de apostoli ai culturii. Mulțumesc colegilor mei străini, asigurîndu-i că venim în numele înfrăției și cu sentimente curate, dorind din suflet o sinceră apropiere. Mulțumesc, de asemenea, publicului românesc în mijlocul căruia am venit pentru a desăvîrși unitatea noastră sufletetască. Sunt convins că zilele ce le vom petrece în mijlocul d-voastră, ne vor da prilejul să ne cunoaștem mai bine și să ne iubim. Ne bucurăm că v-am găsit aceiași purtători cu sfințenie ai graiului și datinilor strămoșești".

Ziarul precizează că în numele presei maghiare a vorbit, la sosirea scriitorilor români, în ungurește, d-l Mayor, iar discursul lui a fost tălmăcit de d-l C. Savu, în românește. De asemenea, se arată că o dată cu Ion Minulescu au venit: Ion Agârbiceanu, Liviu Rebreanu, N. Davidescu, Alfred Moșoiu. Seara oaspeții au fost invitații prefectului de Arad, I. Georgescu, în saloanele Clubului Loyd din Restaurantul Central[2].

Duminică, 6 mai 1923, orele 11 a avut loc ședătoarea literară la Palatul Cultural, cu următorul program:

1. Urarea de bunăvenire din partea primarului, dr. Robu;
2. Răspunsul la urare al lui Ion Minulescu, „în care subtilul autor presară perle retorice de neîntrecută frumusețe".

În cadrul ședătorii au citit din lucrările lor literare:

1. Aron Cotruș „a recitat plin de entuziasm" poema *Nebunul*, confiscată de cenzura maghiară a orașului Arad în anul 1916, cînd a fost scrisă;

2. Ion Agârbiceanu a citit nuvela *Zîmbetul lui Martin;*
3. N. Davidescu a recitat poeziile *Rugăciune* și *Făt-Frumos;*
4. Mircea Rădulescu „a recitat cu patima părintelui", *Doina* fragment din piesa sa *Serenadă din trecut* și *Odă ostașilor ardeleni,* scrisă în cinstea ardelenilor voluntari de pe frontul moldovenesc;
5. Victor Eftimiu a declamat cu talentul marelui artist, *Clopotele din Suceava;*
6. Liviu Rebreanu, titanul romanului românesc, a citit o spirituală schiță, *Ghinion;*
7. Al. T. Stamatiad a citit două minunate poezii;
8. Alfred Moșoiu a prezentat poeziile *Cîntecul amintirilor* și *Tatăl nostru,* ultima gustată cu nesaț de public;
9. Al. Cazaban a citit nuvela *Traviata la Vaslui;*
10. Ion Minulescu a recitat trei romanțe[3].

Atmosfera ce cuprinsese orașul cu ocazia sosirii scriitorilor români a fost descrisă astfel de cronicar:

„Un cer senin își revarsă din belșug lumina-i de primăvară peste lumea selectă și numeroasă care aștepta pe peronul gării. Era multă lumină, dăruitoare de viață și era mîngîietoare, ca în praznic, ca un zorit. Se asemuia clipa cu un minut revărsat de zori în care sufletul biruitor peste întunericul nopții își întinde brațele spre o îmbrățișare largă cu însăși viața. Era sufletul geniului național, pe care ni-l aduceau scriitorii să se înfrățească cu viața noastră pe care o păstrăm aici din vremuri lungi. Atît de cuprinzătoare era emoția ce învăluia lumea cînd ne-am apropiat simpli și comunicativi: cum sunt sufletele alese"[4].

Poetul Al. Popescu-Negură a solicitat un interviu lui Ion Minulescu, pe atunci inspector general în Ministerul Artelor, pentru ziarul „Solidaritatea", la care i s-a răspuns cu amabilitatea-i cunoscută:

« — Ce anume vor să știe cititorii „Solidarității"?
— Impresia d-voastră din actualul turneu prin Ardeal.
— Numai atît! Bine . . . atunci scrie:

Primiți cu cea mai mare însuflețire în toate unghiurile Ardealului, ne-au făcut să credem că nobilii gospodari români s-au zbătut pentru găzduirea noastră și nu ne-au dat voie să mergem la hotel. La șezătorile ținute a asistat peste tot un public foarte numeros și îmbucurătoare a fost în special participarea elementului școlar — nădejdea zilelor noastre de mîine. În dru-

mul nostru am avut surprize care ne-au mișcat simțămintele noastre naționale. E cazul, cînd fiind în drum spre Satu Mare, ne-au ieșit în gara Careii Mari oficialitățile și toate școalele invitîndu-ne să rămînem și în acel oraș, pentru ținerea unei ședzători culturale. Același lucru a fost în gara Simeria — o simplă colonie ceferistă — unde oficialitățile și toate școalele ne-au întîmpinat la gară și, la rugămintea de a rămîne doar o zi printre ei, ne-am simțit obligați să improvizăm o ședzătoare între două trenuri, unde cîțiva dintre noi am citit versuri. Cazul s-a repetat la Hunedoara, unde ducîndu-ne pentru vizitarea Castelului Huniade și a turnătoriei de fier, am fost asemeni nevoiți să improvizăm o mică ședzătoare literară în una din sălile fabricii de fier. Mă rog, m-am convins că sufletul țăranului ardelean vibrează mai mult la manifestațiunile culturale decît la cele politice și socotim că una din laturile operei reale pe care am înfăptuit-o, a fost că prezența noastră în mijlocul poporului ardelean a reușit să niveleze dezbinările din sînul lui, contribuind astfel la unificarea unei singure căi spre frumosul aspirațiilor noastre naționale»[5].

Cu aceeași ocazie, Ion Minulescu a vorbit, de asemenea, și presei maghiare. Vorbele poetului au fost publicate în „Aradi Hirlap“ și traduse în românește în coloanele „Solidarității“:

«Salutul pe care ziarul maghiar „Aradi Hirlap“ ni l-a adresat în limba românească, dacă ne-a măgulit amorul nostru de români, el ne-a emoționat cu atît mai mult cu cît l-am socotit din primul moment, nu ca un schimb de curtuazie, ci ca expresia unei sincerități intelectuale reciproce. Salutul confraților maghiari l-am judecat după propriile noastre sentimente de stimă, față de cei care ca și noi luptă pentru statornicia frumosului în formulele lui eterne. Vreau să spun că pe terenul cultural, apropierile sufletești nu sunt posibile decît după ce ele au parcurs întreaga filieră de stimă și admirație pentru opera de artă, pe care creierul o plăsmuiește pentru a o da apoi în păstrarea sufletului. Sentimentele scriitorilor români față de intelectualii maghiari din Ardeal erau fixate mai dinainte, fiindcă nici unul din ei nu erau străini de progresele culturii maghiare pe care le stimează la fel ca oricare altă creație de artă cu care au venit în contact. De aici dar și pînă la desăvîrșirea apropierii sufletești ce se urmărește nu ne mai rămîne decît un foarte scurt drum de parcurs. Confrații maghiari tre-

Scanned with OKEN Scanner

buie să știe că entuziasmul caracteristic sufletului românesc exclude orice preocupări meschine. Toleranța lui excesivă, îmbrățișează larg și spontan orice manifestație artistică și culturală care îl poate impresiona în mod plăcut. Or, scriitorii români care sunt depozitarii chintesenței acestui suflet, nu pot face excepție de la această nobilă și tradițională atitudine, recunoscută pînă chiar și de dușmanii noștri. Dorința noastră este să ștergem orice urmă de dușmănie. Trecutul nu trebuie să ne mai intereseze decît ca o amintire uitată într-un colț tăinuit al sufletului. Prezentul și viitorul ne pasionează, în schimb, cu voluptatea păgînă a unei noutăți imperative. Dar dacă intelectualii maghiari ne oferă colaborarea lor sufletească, fie siguri, că noi le-o primim fără să le-o precupețim, le-o primim sincer, fără nici un gînd ascuns și fără nici o altă preocupare de ordin tangențial față de adevărata noastră sferă de activitate artistică și culturală. De altfel, sunt fericit că cu prilejul banchetului ce ni l-a oferit populația Aradului, am putut constata că începutul acestei colaborări a intrat pe calea realității. O artistă maghiară a recitat poezii românești, traduse în limba maghiară. Aplauzele unanime — românești și maghiare — au pecetluit, cred, primul plic cu documentele secrete ale apropierii culturale româno-maghiare. Rămîne acum ca plicul să ajungă la destinație și în clipa aceea opera noastră poate fi considerată ca înfăptuită“[6].

Ion Minulescu a iubit mult călătoriile, din care a rămas cu atîtea amintiri frumoase, iar ecoul lor i-a hrănit sufletul multă vreme. Unele impresii de călătorie, culese în timpul scurtelor popasuri pe la Porțile de Fier, Orșova, Cazane, spre Mehadia le-a înfățișat în *Cetiți-le la drum,* text apărut în „Românul“, nr. 113/25 mai — 7 iunie, 1911, p.p. 1—4.

În *Manuscrise găsite,* material publicat tot în ziarul arădean condus de Vasile Goldiș (nr. 195/6—19 septembrie, 1911, pp. 1—2 și următoarele), vorbește despre folosul deosebit al cărților. El însă nu mai citește, ci scrie. Nu are încredere însă în ce scrie, pentru că el nu scrie nici pentru a instrui, nici pentru a distra pe cineva.

Ion Minulescu scria, de obicei, noaptea. Un subcapitol al prozei amintite se intitulează *Frica.* Autorul prezintă atmosfera nopții cu ploaie și vînt și concluzionează că: „Așadar și nopțile își au rostul lor, poate pentru a putea să ne prețuim mai bine pe noi care trăim în timpul nopții“.

Pe lîngă acestea, scriitorul mai este prezent în coloanele „Românului" cu *Orașul morților* (nr. 170/4—17 august 1911, pp. 1—2), *Elogiul banalității* (nr. 261/27 noiembrie — 12 decembrie 1911, pp. 1—2) etc. Mai interesant ni se pare a fi articolul *Charles Baudelaire*, scris cu prilejul împlinirii a patruzeci și patru de ani de la moartea poetului „corespondențelor", apărut în aceeași publicație arădeană, nr. 190/31 august — 13 septembrie 1911, p. 1.

Interesante sînt și părerile lui Ion Minulescu despre viața de cafenea a unor scriitori ai vremii, pe care și le expune cu vervă în articolul *Cafeneaua boemilor*[7]. Le reproducem:

„Nu știu dacă trebuie să mulțumesc celor cîțiva scriitori boemi, care mă tolerează și pe mine în cercul lor. Mulțumesc însă necunoscutului inventator al cafenelei — al acestui local enigmă, în care pășești cu emoția sinceră a elevului din clasa I primară și din care ieși cu satisfacția deplină a unui reușit la examen.

Aci la cafenea și nicăieri în altă parte, mai mult ca pe trotuar și în cafenea, viața de toate zilele nu-ți apare mai artistic cinematografiată în toate amănuntele ei de subterană sufletească, iluminată de nu știu care torță magică, ocultă și adeseori satanică. Aci la cafenea și nicăieri în altă parte mai mult ca pe trotuar și în cafenea, viața nu-ți pare mai complexă, mai policromă și mai destilată, mai logaritmică și mai banală.

Boemii și-au ales cafeneaua drept templu — un templu profan, în care alcoolul însă cedează onoarea loviturii de moarte obsesiei de artă și în care religiile noi se desprind din rotogoalele de fum pe care țigările fără număr le înalță spre tavanul meschin, ca pe niște rugăciuni de grație ce s-ar pierde de-a lungul unor colonade gotice.

Viața de cafenea are parcă ceva din caracteristica stilului gotic — ceva masiv și înalt, ondulat și înflorat. Boemii de pe la mese împrumută figura sfinților dintr-o frescă reconstituită, iar gesturile lor largi dar hotărîte, par simple resemnări de binecuvîntare . . .

În seara aceasta, însă, cafeneaua pare pustie. Boemii sunt toți la locul lor. Dar locul boemilor de data asta pare gol . . .

O atmosferă stranie plutește în jurul mesei reci ca și un altar de marmoră, în care cărțile sfinte nu se mai deschid, iar potirul de argint a fost necinstit de mîini profane.

La ora asta cafeneaua nu răsfrînge decît descrescendul unui

final de simfonie. Viața își pîlpîie parcă ultimele ei drepturi de perpetuare iar cafeneaua își apropie parcă pereții unul de altul ca și ușile unui cavou ce s-ar închide pentru totdeauna. În clipa asta, însă, un boem se ridică și strigă:

— Jean Dayros... tu ai avut dreptate! și în timp ce tovarășii de la masă își ridică ochii nedumeriți spre cel care pronunțase profetic numele unui alt boem tot atît de necunoscut ca și cei mai mulți dintre ei, vocea lui continuă să scandeze sentința definitivă a vieții de cafenea:

La vie est un cafè
Ou l'on ne peut plus boire;
Le comptoir est dèsert
et les garsons enfuis!*

Și ecoul versurilor se pierde în golul oglinzilor ce par aș fi pătat reflexul de lumina becurilor mai roșie ca de obicei...

— Jean Dayros, tu ai avut dreptate!

Boemii însă au curiozitățile lor. Viața de boem constituie poate cea mai ciudată împreunare de extreme sufletești. Veseliile neașteptate se succed tristeților latente, iar exotismul, cules de prin cine știe ce cărți cu coperțile îngălbenite de vreme, produce adevărate erupții arteziene în calmul banalului autohton al celor ce avizează cu coatele pe masă.

E de ajuns ca un nou venit să-și facă apariția și atmosfera se schimbă ca prin farmec. Sosirea boemului filozof e primită cu surîsuri semnificative. La cafenea se filozofează mai mult și mai cu folos decît de pe înălțimile catedrelor universitare.

Subiectul unei discuții nu poate fi niciodată frivol atîta timp cît spiritele nu sunt mărginite. Filozofii cafenelelor, — acești amici ai înțelepciunii, ai frumosului și ai științei — găsesc subiecte interesante, misterioase și captivante, oriunde găsesc un prieten cu care să stea de vorbă. Ori între doi inși care stau de vorbă, intervin totdeauna fenomene de explicat, comparații de stabilit, principii de formulat, metode de fixat și consecințe de prevăzut...

* Viața este o cafenea / În care nu se mai poate bea; / Tejgheaua este goală / și chelnerii dispăruți!

Scanned with OKEN Scanner

Sosirea boemului filozof dar, e primită cu o deosebită satisfacție. Atmosfera tristă e condamnată la moarte, iar viața boemilor din seara aceea nu se mai aseamănă cu cafeneaua, în care nu se poate bea.

Chelnerii încep să sosească, masa se încarcă de băutură și filozoful își începe predica asupra ... parfumurilor.

Pentru ce însă asupra parfumurilor?

Fiindcă se reia o discuție asupra frumuseții feminine și fiindcă parfumul nu-i decît un atribut natural al acestei frumuseți.

Plutarh vorbește despre parfumul virtuții, iar Hammond despre al credinței religioase. Istoricii de pe vremuri ne asigură că Alexandru cel Mare mirosea a violete, Cleopatra a garoafe, Maria de Medicis a trandafiri, Margareta de Navara a mărgăritar, iar Malherbe a mosc.

Parfumul mărește farmecul frumuseții, fie ea feminină sau masculină.

Rafinații și perverșii aleg parfumurile puternice, care amețesc ca și privirile suverane ale unei persoane idolatre. În seara nunții chinezii aprind în cameră niște plante parfumate, care transportă deliciul spasmurilor în lumea visurilor.

Baudelaire scria:

Il est des parfums frais
comme des chairs d'enfants
Doux comme des haut bois
verts comme des prairies
Ayant l'expansion
des choses infinies
Comme l'ambre, le mosc,
le benjoin et l'anceus
Qui chanteut le transport
des l'esprit et des sens...*

Parfumul a fost inventat anume pentru completarea și desăvîrșirea grației feminine. Primii fabricanți de parfum au fost

* Sînt parfumuri proaspete / ca și carnea copiilor / Dulci ca pădurile înalte / verzi ca și preeriile / Avînd expansiunea / lucrurilor infinite / Precum chihlimbarul, parfumul de mosc, / de rășină și ambrozie / Care cîntă transpunerea / spiritelor și simțurilor...

Scanned with OKEN Scanner

preoții — aceiași preoți care au propăvăduit adevărul și respectul pentru frumos.

În templele egiptene existau anume compartimente în care se preparau parfumurile după rețete secrete și necunoscute oamenilor de rînd.

În *Cîntarea cîntărilor*, acest sublim poem nupțial, rolul parfumului în antichitate ia proporțiile unei adevărate orgii. Romanii răspîndeau în sălile de baie și de mîncare parfum de flori de cîmp, iar camerele de dormit erau stropite cu parfumuri sălbatice, care îți ușurau somnul și-ți produceau visuri frumoase.

În evul mediu, fabricația parfumurilor ajunsese pînă la perfecțiunea de a fi întrebuințate ca otrăvuri.

Același lucru se petrece însă și azi. Cîte parfumuri nu omoară? . . . Și cîte femei frumoase nu cuceresc pe nevrozații timpurilor noastre cu aceleași parfumuri oculte, din care amanții vremilor de altă dată își făcuseră un anestezic al suferinței lor!

Dar pentru a ajunge aici femeia trebuie să-și păstreze același parfum. O femeie care schimbă parfumul după modă se parfumează . . . O femeie care păstrează același parfum, parfumează . . .

Și filozoful boem se ridică să-și plătească consumațiunea și pleacă . . . Cafeneaua începe să se golească și tristețea pășește victorioasă pe urmele unei femei care se strecoară prin fața mesei boemilor, lăsînd în urma ei obsesia unui miros de parfum primăvăratic! . . .

— Jean Dayros, tu ai avut dreptate:

La vie est un café
Ou l'on ne peut plus boire;
Le comptoir est dèsert . . .
Les verres sont brisés!

Bardul nostru a cîntat pentru întregul suflet românesc și dorindu-se a fi „. . . tot una cu catargul / Ce sfîșie în două infinitul . . .“, a adăugat noi valențe verbului poetic în perioada postemineseiană, dîndu-i o strălucire nouă.

* Viața este o cafenea / În care nu se mai poate bea; / Tejgheaua este goală . . . / Paharele sînt sparte!

Scanned with OKEN Scanner

ALEXANDRU TEODOR STAMATIAD
(1885–1956)

O dată cu înfăptuirea unirii Transilvaniei cu România, la 1 Decembrie 1918, au loc o serie de transformări de ordin politic, social, economic și cultural în viața românilor ardeleni. O astfel de înnoire o găsim și în domeniul învățământului românesc. Anul școlar 1919/20 avea să consemneze deschiderea la 5 octombrie 1919 a cursurilor Liceului „Moise Nicoară" din Arad (azi Liceul „Ioan Slavici"), cu profesori veniți din Țara Românească. Dintre ei amintim în primul rînd pe Dumitru Panaitescu-Perpessicius, care se reîntorsese de pe front invalid, apoi pe C. Teodorescu, pe poetul Al. T. Stamatiad, iar mai tîrziu, în 1924, pe Al. Constantinescu, tatăl dramaturgului Paul Everac. La serbarea de deschidere a anului școlar a luat parte și Vasile Goldiș, ca reprezentant al Consiliului Dirigent de la Sibiu, ce răspundea de resortul învățământului. În cuvîntul rostit cu această ocazie, profesorul Dumitru Panaitescu-Perpessicius arăta:

„Noi am venit aici, pentru a răspîndi cultura și a ne face datoria de apostoli. Ne-am făcut-o pe cîmpul de luptă și, dacă picături de sînge au stropit odată pămîntul Ardealului, dacă sîngele nostru a cimentat legăturile dintre noi, azi vă aducem cultul românismului și acest cult îl vom propaga tinerelor vlăstare. O armă puternică e cultura și e datoria noastră să facem ca această armă să fie cît mai puternică, mai curată și mai strălucitoare"[1].

La acea serbare, profesorul Al. T. Stamatiad a recitat poezia *Țării mele*, scrisă la Iași, în refugiu:

O, Țara mea, cea mai frumoasă-n lume,
Cu ceru-nalt și pururea albastru,
A trebuit din nou să urci calvarul
[...]
O, Țara mea, cea mai frumoasă țară
Și cea mai glorioasă între toate,
Ridică-ți, mîndră, fruntea către soare,
Căci va sosi sortita zi, în care
Vei stăpîni doritele hotare;
Căci va sosi sortita zi, în care
Sub steagurile tale-nvingătoare,
Vor crește, iarăși, pruncii pentru tine,
Iar cei căzuți vor odihni în pace
Și fericiți cum n-au fost niciodată!

Versurile dovedesc patriotismul poetului, care de altfel l-a și determinat să vină ca profesor la Arad. Caracteristica generației sale a fost remarcată de Dimitrie Nanu; acesta a denumit-o „generația memorandului", întrucît ea s-a format în întreaga mișcare a sufletelor din acel timp.

Alexandru Teodor Stamatiad s-a născut la 18 mai 1885, în București, fiind descendent prin tată din familia Pallade. A studiat în capitală, la liceul „Matei Basarab" și apoi la „Sfîntul Gheorghe", luîndu-și după aceea licența în litere la Universitatea din București. Ca profesor, a dovedit inteligență și un dar înnăscut al recitării. Era un foarte bun cunoscător al literaturii române, manifestînd exigență la cursuri. Se simțea neîndreptățit că nu preda în învățămîntul superior, mai ales că nu avea răbdarea necesară cu elevii din clasele mici. A fost ales președinte de onoare al Societății literare a elevilor din liceu, care purta numele lui Ion Russu-Șirianu; după plecarea sa din Arad, în 1928, această cinste i-a revenit profesorului. Al Constantinescu.

Al. T. Stamatiad a venit pentru prima dată la Arad în 1911, cu ocazia șezătorii literare organizate de Societatea Scriitorilor Români. Cu acel prilej a cunoscut-o pe viitoarea-i soție, pictorița Letiția Dumitrescu, originară din Pîncota.

Scanned with OKEN Scanner

Poetul era discipolul lui Macedonski, iubea versul eminescian şi se străduia să semene, în ţinuta exterioară, cu marele poet naţional, purtînd lavalieră şi plete.[2]

Legat de mişcarea parnasiană, în ceea ce priveşte forma versului, Al. T. Stamatiad aducea cu el atmosfera literară de la Capşa şi Terasa Oteteleşanu, unde se adunau scriitorii generaţiei sale, numiţi de E. Lovinescu, „splendida generaţie": Ion Minulescu, Cincinat Pavelescu, Dimitrie Nanu, C. Moldovan, Liviu Rebreanu etc. Avea un temperament impulsiv, apărîndu-şi convingerile cu toată hotărîrea.

Sosise la Arad cu întregul său trecut literar legat de mişcarea simbolistă de la noi, al cărei lider, după dispariţia lui Macedoski, devenise Ion Minulescu. Discuţiile literare le purta cu prietenii şi colegii la Cofetăria „Dacia" (azi Cofetăria Tineretului), Capşa arădeană.

Debutul în literatură al lui Al. T. Stamatiad a avut loc în 1905, sub zodia lui Macedonski. Colaborează intens la „Literatorul", „Viaţa nouă", „Convorbiri critice", „Convorbiri literare", „Revue Roumaine", „Sburătorul", „Adevărul literar", „Revista fundaţiilor", „Viaţa românească" etc., dovedind un adevărat cult pentru artă:

Nimic nu mă-nspăimîntă, nimic nu mă răneşte,
Regină-mi este arta, tovarăşă şi scut...

Registrul poetic al lui Al. T. Stamatiad este larg. El cîntă iubirea, natura, patria. Uneori se simte însingurat, nostalgic, înalţă rugăciuni sau rosteşte psalmi. O reuşită poate fi considerată *Templul iubirii,* simţindu-se totuşi şi în această poezie influenţa macedonskiană:

Am ridicat un templu — minune din minune —
Întreg este din aur şi pietre nestemate,
Cu turnurile mîndre, vederea ţi-o răpune;
Cînd îl privesc păgînii, spun vorbe blestemate!
[...]
Fîntîni suspinătoare ce-ţi amintesc de basme,
Boschete suspendate şi păsări cîntătoare,
Statui de alabastru privesc triumfătoare
În lumea noastră-n care părem nişte fantasme.

Scanned with OKEN Scanner

Atmosfera bacoviană predomină în unele poezii:

Afară ploua, plouă,
În trista mea odaie,
Pe etajeră roză,
Azi am găsit, iubito,
O altă tuberoză,
Pe etajera neagră,
Un trandafir mai galben ca părul tău de aur.

(Pe etajera roză, pe etajera neagră)

Poetul e stăpîn pe uneltele proprii și se simte absorbit de poezie. Bucuria lui prinde glas în versuri precum acestea:

La masa mea de lucru îmi reciteam poema
Pe care-o isprăvisem de cîteva minute.
Prin largile ferestre, deschise-n spre grădină,
Aroma-adormitoare intrase în odaie
Și mă simțeam ca-n vise, plutind spre alte sfere...

(Dintr-un roman)

Din punct de vedere al tehnicii, versurile lui Stamatiad sînt apreciate mai întîi de Ovid Densusianu, chiar de la începutul colaborării poetului la „Viața nouă", deoarece „inspirațiunea d-sale, agitată, clocotitoare, se potrivește mai bine cu tehnica nouă" (E vorba de versul liber, *n.n.*)[3].

La rîndul lui, Perpessicius spunea că poezia lui Al. T. Stamatiad „aparține acelei părți din lirica românească, cu începuturile cam prin 1905, anul în care, o dată cu apariția revistei „Viața nouă" a d-lui Ovid Densusianu, procesul dintre semănătorism și poezia modernă, nouă sau simbolistă, se pusese cu mai multă acuitate, cu un început de rezolvare chiar. Ceea ce aducea această poezie era, în primul rînd, o lărgire a sferei de inspirație, o radicală înnoire a mijloacelor de expresie, o muzicalitate mai intensă în rezonanță și cu ecouri prelungindu-se pînă în substraturile conștiințelor"[4].

Autorul a publicat șase volume de versuri, un roman, o piesă de teatru într-un act în colaborare cu C. Rîuleț, la care se mai adaugă un volum de critică literară și numeroase tra-

duceri din Baudelaire, Wilde, Maeterlink și din literatura chineză[5].

Ca profesor la Arad, nu putea să nu colaboreze la „Hotarul". Între 1933 și 1938, Al. T. Stamatiad semnează în paginile acestei reviste traduceri din Li Tai Pe, mai multe poezii din volumul *Peisagii sentimentale,* apoi *Poetul* — pentru care i s-a decernat premiul național de poezie pe anul 1938. Versurile sale erau adesea puse pe muzică de compozitorul șirian Emil Monția.

Este interesant de reținut momentul cînd a creat poeziile din volumul *Pe drumul Damascului* (1923). În 1916—1917, în plin război mondial, Stamatiad a trăit la Iași. Poeziile din această carte sînt inspirate din suferințele oamenilor ce trăiau în condițiile grele ale războiului. Versurile par rupte din sufletele îndurerate, dar mîndre.

În drumul de fiecare zi, pe care îl făcea între Iași și satul din apropiere, de unde se aproviziona cu alimente, se închipuia pe drumul Damascului călătorie în timpul căreia un personaj din lumea transcedentală îi dicta poeziile din volumul amintit, el însuși nefăcînd altceva decît să le transcrie în paginile pe care mai tîrziu avea să le publice[6].

Volumul *Poezii* (1925) s-a bucurat de aprecieri din partea lui D. Karnabat; pentru poet, susține acesta, „poezia nu e un simplu joc al fanteziei, nici fantoma de purpură a gloriei, nici trenul de aur al înaltelor situații de oficialitate și funcționarism literar". Poezia pentru Stamatiad a fost un cult „în a cărui cinstire și în al cărei misticism și-a răspîndit mănunchiurile de flori roz-albe ale tinereții și a înălțat miresmele pure ale celor mai intime și fundamentale iluzii de visător incorigibil". Și tot Karnabat adaugă:

„Într-o epocă în care poezia a fost doborîtă de pe soclul ei de marmoră, pe care se ghicesc ca o amintire inscripțiile cioplite de mîinile inspirațiilor altor vremuri, Marsyas înfrîngînd pe Apollo sub batjocoririle plebei, Al T. Stamatiad poate apare în fața multora ca un idolatru întîrziat pe mormîntul unei religii moarte. Poate că el însuși resimte tortura unei asemenea conștiințe, găsindu-se stingher într-o lume străină. De aceea, o umbră de melancolie acoperă ca un diafan voal de doliu superba lui voce de altă dată care striga în cenacluri sonor și sfidător"[7].

Scanned with OKEN Scanner

Anotimpul predilect al poetului e primăvara, pe care o cîntă, lăsîndu-și libere gîndurile și sentimentele pentru iubita întîlnită, pierdută însă tot în primăvară, dar pe care o simte mereu „în flori și-n orice rază, în caldele-adieri“ și-l cuprinde apoi visarea și regretul *(În primăvară)*.

O dată cu trecerea anilor, în inima poetului își fac loc regretele, iar amintirile devin o hrană amară a sufletului care se deschide și își revede trecutul, cînd a fost cu adevărat fericit; acuma i se pare totul un vis și o poveste *(Poveste)*.

Un alt anotimp adesea prezent în versurile lui Stamatiad e toamna, aducînd cu sine „frunze de aramă“, „lacrimi“, „suspine“, „drumuri prăfuite“, „zări pustii“, „nopți fără stele“, dar și „vise sfărîmate“, „picături de sînge“, „singurătate“ *(Toamnă)*. Cuprins de aceleași regrete, după atîtea speranțe eșuate poetul are viziuni sumbre:

Tăceri de doliu mă-nfășoară
Și corbi întruna năvălesc,
E întuneric, mucezesc,
Și-n suflet — iată-i — se coboară!

(Întuneric)

Dedicată lui Mihail Dragomirescu, poezia *Urmează-ți zborul, te avîntă,* din volumul de *Poezii,* cuprinde un îndemn fierbinte la desăvîrșire, deși sfîrșitul e tragic. Pasărea cu aripa ruptă, cutezînd să zboare peste mare, e simbolul artistului cu conștiința rănită, ce se înrolează în lupta cu ignoranța și moravurile unei societăți care nu prețuia adevărata artă. Glasul încurajator al îngerului nu-i ajută la nimic și pasărea cade în valuri:

Și-o duc departe peste ape
Și țărmul iată-l e aproape
Și corul îngerilor cîntă:
Urmează-ți zborul, te avîntă!...

Decepția poetului se resimte și în alte poezii (*Poema morții* ș.a.).

Al. T. Stamatiad n-a fost numai un scriitor ce a îmbrățișat mai toate genurile literare, ci și editor și conducător de

reviste. Astfel, în 1912, scoate la București „Grădina Hesperidelor", la care colaborează Dimitrie Anghel și alți prieteni de-ai săi de aceeași orientare estetică. La sosirea în Arad, acest important centru românesc de cultură, aici apărea ziarul „Românul", care a reușit să concentreze multe din forțele scriitoricești de pe ambele versante ale Carpaților. Mai tîrziu, în 1923, a apărut ziarul „Solidaritatea", sub patronajul lui Vasile Goldiș și Ioan Suciu, iar după un an „Tribuna nouă", sub redacția colegului său de cancelarie, Al. Constantinescu. Tot în această vreme se publica la Arad Biblioteca „Semănătorul", sub diriguirea tînărului poet Aron Cotruș. Se crease o adevărată mișcare literară, căreia avea să i se adauge, în 1921, și Alexandru Popescu-Negură, grupul scriitorilor constituindu-se din: Al. Grigoriu, Aron Cotruș, G. Groza, Tiberiu Vuia și, desigur, Negură, Al. T. Stamatiad și Al. Constantinescu.

În primele decenii ale secolului nostru apar și dispar în același timp o serie de publicații literare, care încearcă să atragă în paginile lor semnături ale scriitorilor de valoare. În 1920, revista „Cosînzeana" a lui Sebastian Bornemisa se mută de la Orăștie la Cluj, unde după un an se înființează „Gîndirea" sub redacția lui Cezar Petrescu și Adrian Maniu. La Oradea se publica „Gazeta de Vest" și va reapărea „Familia" sub Mihail Samarineanu. În 1920 încetează, în prima sa serie, „Sburătorul", iar în 1924 apare „Mișcarea literară" a lui Liviu Rebreanu, gazetă săptămînală de critică și informație literară, artistică și culturală.

În această atmosferă culturală, la 15 martie 1925, la Arad, se tipărește primul număr al „Salonului literar"; directorul revistei este Al. T. Stamatiad. Publicația avea drept scop continuarea curentului simbolist în poezia românească, după dispariția „Vieții noi" a lui Ovid Densusianu, în 1925. „Salonul literar" servea dezideratului exprimat de Al. T. Stamatiad de a sluji poezia în sensul perfecțiunii desăvîrșite a acesteia atît în conținut cît și în formă, condiții îndeplinite, după opinia sa de poezia simbolistă. Redacția și administrația se aflau pe strada Ioan Calvin, nr. 4 (azi strada Vîrful cu Dor), etajul I, iar tipărirea se făcea în tipografia Rèthy Succesor. Revista apărea lunar, în opt, șaisprezece sau treizeci și două de pagini.

Articolul-program, *Puterea ideii*, semnat de Dimitrie Nanu, constituie o pledoarie pentru „ideea de dreptate și înfrățire",

Scanned with OKEN Scanner

pe care publicistul este dator s-o slujească, el fiind „inima și avîntul publicului, voința unitară, conștientă a energiilor latente, nu egoismul unei clase împotriva tuturor". Autorul susține că ideea, ca o făclie trecută din generație în generație, se transformă într-o forță ce poate sfărîma lanțurile robiei, poate dărîma bastiliile și „întronează în locul bunului plac sfetnicii îngrădiți cu răspunderea faptelor". Scriitorul vede ideea la gurile Dunării „încolțind timidă în fabulele lui Grigore Alexandrescu sau vibrînd în versurile lui Cîrlova; ea a adunat pe românii răspîndiți de atîta vreme într-un singur suflet și o singură iubire". Se fac și recomandări cu destulă convingere în numele unor principii etice pe care trebuie să le respecte publicistul, în sensul că cel ce nu se simte capabil de abnegație ar face mai bine „să nu îmbrățișeze niciodată o cauză sfîntă, căci ar lua numele adevărului în deșert și adevărul se răzbună". Este citat Titu Maiorescu ca exemplu de îndrumător al generațiilor la cultură. Acesta a găsit secretul prestigiului pe care trebuie să-l aibă un publicist și care constă din „statornicia în convingeri și sinceritate". Cuvintele nu trebuie risipite la întîmplare, deoarece talentul, dacă nu e însoțit de principii etice sănătoase, care izvorăsc din conștiința poporului și servesc propășirii lui, nu poate avea mare importanță și nici influență. În sprijinul acestei afirmații, autorul citează cuvintele junimistului Petre Carp: „Talentul nu scuză toate încarnațiile, cum frumusețea nu scuză toate prostituțiile". Articolul-program subliniază funcția socială a presei, de care atît colaboratorii, cît, mai ales, directorul revistei au ținut seamă de-a lungul celor douăsprezece numere, apărute pînă în luna mai 1926[8].

Presa vremii a consemnat elogios apariția „Salonului literar", subliniind rolul deosebit al lui Al. T. Stamatiad nu numai în ceea ce privește alcătuirea revistei, cît și grija față de scriitorii tineri găzduiți în paginile publicației.

«Al. T. Stamatiad face să apară de mai multe luni la Arad, unde l-au așezat îndatoririle lui profesionale, o revistă pe care a intitulat-o, cu simpatică nuanță de cochetărie, „Salonul literar". Gazda e plină de atenții pentru fiecare. Interiorul e de gust, s-ar putea spune chiar elegant. Oaspeții sunt dintre cei mai aleși. O dată pe lună se face aici literatură de cea mai bună calitate. Revista într-adevăr apare în excelente condiții de tipar, cu note interesante asupra evenimentelor culturale din

țară și din străinătate, avînd totdeauna cel puțin o colaborare de preț din partea unui scriitor de seamă. „Salonul literar" corespunde astfel, la granița de apus a României, unei alese necesități sufletești, și, deși nu are caracterul unei publicații de popularizare, căci nu se adresează marelui public, credem că va izbuti să dăinuiască multă vreme, strîngînd în jurul său tot mai mulți cititori. Al. T. Stamatiad, cu mari sacrificii și cu o nobilă stăruință, a înțeles rostul prezenței sale la frontieră» — menționează „Țara noastră"[9].

„Viața literară" din București, condusă de George Murnu, completează aprecierile la adresa „Salonului literar":

«D. Al. T. Stamatiad, cu binecunoscuta sa vocație literară, susține „Salonul" într-un spirit în care e ușor de recunoscut tradiția sa poetică. Traduceri din franțuzește, articole bine gîndite și frumos scrise, colaborări prețioase și totdeauna așteptate, întrețin fiecare număr al revistei acesteia, care pe lîngă funcția sa literară, apărînd în Arad, mai îndeplinește și pe cea națională. Numai eleganța sufletească a directorului ei a putut concepe o publicație tipărită cu atîta îngrijire, scrisă cu atîta seriozitate și atît de divers alimentată».

Revista „Salonul literar" nu și-a propus o revoluționare declarată a literaturii; a fost, totuși, partizana unei poezii moderne, autorii fiind în majoritatea lor simboliști trecuți prin experiența publicistică de la „Viața nouă" a lui Ovid Densusianu. În peisajul literar al Ardealului, această revistă a adus un aer înnoitor, oferind posibilități de afirmare unor creații destul de diferite de cele cunoscute pînă atunci, dar care țineau, totuși de tradiția literaturii noastre. Revista punea un deosebit accent pe respectarea principiului estetic și etic, subliniat chiar din primul articol al lui Dimitre Nanu. Acest scriitor publică în numărul al doilea al „Salonului literar" un răspuns la replica lui Panait Istrati din „Omul liber" (nr. 3—4/februarie 1925, p. 9—13), intitulat *Între patrie și umanitate*, susținînd, în numele generației sale, patriotismul care „cu cît va fi mai copt și mai tenace, cu atît va duce mai repede la sinteza sa superioară: umanismul!"

Poezia este cel mai bine reprezentată în revistă, mai ales de Al. T. Stamatiad, Aron Cotruș, Perpessicius, V. Demetrius, E. Speranția, Al. Popescu-Negură etc."

Scanned with OKEN Scanner

Dacă „Salonul literar“ se dovedește deficitară în ceea ce privește proza artistică originală, în schimb sînt publicate mai multe articole cu tematică ideologică și lingvistică, dintre care amintim: *Între patrie și umanitate* și *Două aspecte și o singură concluzie* de Dimitrie Nanu, *Autoritate și evidență* și *Două profesiuni de credință* de Tudor Vianu, *Presa și limba literară* de E. Lovinescu etc.

Cele cîteva colaborări cu proză, dintre care amintim: *În furtună* de Dimitrie Anghel, *Amintiri* de Gh. Bogdan-Duică, *Pe un drum de țară* de Em. Bucuța, *Sărutarea lui Antistene* de Eugeniu Speranția, sînt mai puțin semnificative și dovedesc că atît directorul revistei, cît și redacția în general s-au ocupat în mai mică măsură de problema prozei, care în primele decenii ale secolului al XX-lea înregistrase mari succese prin Mihail Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Cezar Petrescu etc. Ca și în cazul poeziei, au fost publicate, totuși, și traduceri din proza unor scriitori străini; dintre aceștia amintim pe Baudelaire, apoi Guillaume Apollinaire, Remy de Gourmont, M. Maeterlinck, Guy de Maupassant, Giovani Papini, Oscar Wilde.

Redacția „Salonului literar“ n-a neglijat nici critica literară. Constantin Șăineanu analizează romanul *Chira Chiralina* de Panait Istrati, iar Al. Constantinescu comentează poeziile lui C. Moldovan și ale lui Perpessicius.

Revista a ținut, de asemenea, la curent cititorii și iubitorii de artă cu noile apariții editoriale sau cu diferitele evenimente de ordin cultural și literar, prin rubrica *Știri și însemnări literare*, ținută preponderent de Al. T. Stamatiad.

În publicistica ardeleană de după unire, revista „Salonul literar“ reprezenta un important moment cultural, ea producînd un adevărat reviriment în viața spirituală a românilor. Perioada cînd directorul revistei a fost preocupat de susținerea și îmbogățirea mișcării literare, la care a participat cu multă angajare, marchează o etapă însemnată, în evoluția sa ca poet. Al. T. Stamatiad rămîne în conștiința posterității așa cum l-a caracterizat Tudor Vianu într-o scrisoare expediată cu doi ani înainte de dispariția poetului:

„Mi-a făcut plăcere să parcurg *Arta poetică*. Te-am regăsit așa cum te cunosc de mulți, de foarte mulți ani, căci după socotelile mele se vor împlini în curînd patru decenii de cînd ne-am întîlnit în preajma marelui și scumpului nostru Ale-

xandru Macedonski... Mica scriere copiată de d-ta în forma și dispoziția viitoarei ei publicări, mi te aduce în față, așa cum n-am încetat să te admir și să te iubesc: pasionat și orgolios... iar iluziile d-tale pun în evidență, în primul rînd, substratul etic al creației literare, făcut din intransigență, din mare hărnicie, din austeritate, din cultul marilor înaintași"[10].

Perioada de apariție a revistei a însemnat o configurare pregnantă a personalității poetului Aron Cotruș, aflat în deplină maturitate de creație. Poetul ardelean a fost unul dintre cei mai activi colaboratori ai „Salonului literar", alături de Al. T. Stamatiad, însumînd un număr de douăzeci de poziții bibliografice. Revista i-a oferit coloanele sale încă de la primul număr, cînd îi apare poezia *De-aproape sau din depărtări*. Autorul își îndreaptă un gînd spre cei ce au trecut pe lîngă el, prieteni sau dușmani, „În trăsurile și în mașinile de aur ale nepăsării lor". Versurile exprimă frămîntarea poetului, neliniștea, întrebările ce-i inundă cugetul. Sufletul lui n-are astîmpăr și nu se înspăimîntă de nimic:

Cui ce-am stricat dacă-am voit să lupt,
să-nving, să mă ridic
Și c-am întrezărit minuni
Acolo unde alții n-au văzut nimic?

Concluzia e cuprinsă în ultima strofă; întreaga-i viață s-a frămîntat „ca un tînăr plop sub vînturi" iar „carnea" i-a fost „numai foc și vijelie?".

Se constată că poezia lui Aron Cotruș, așa cum preciza E. Lovinescu, „se revarsă acum tumultuoasă în cataracte de un accent sufletesc, acum în leneșe pînze de ape, inegală, silnică și neobișnuit de verbală"[11]. Această atitudine năvalnică, impetuoasă, face să se dezlănțuie o apreciabilă energie, susținută de o mulțime de verbe și adjective, ca expresii forte, cum se procedează în poezia *De m-aș fi născut naturo după voia mea!* Dacă s-ar fi putut realiza acest lucru, autorul ar fi pe măsura visurilor sale fără hotare, ar crește peste timp și ar fi puternic ca munții, trăind cît ei și n-ar mai vedea „În dosul zîmbetului: rînjetul / În dosul cărnii fragede: scheletul / Și-n dosul biruinței: zădărnicia!"

Scanned with OKEN Scanner

Poezia *Primăvara* este un pastel reușit și plin de gingășie, care-i trezește regrete:

Prin geamul larg deschis
Primăvara îmi întinde-un ram de liliac în floare
Lacăte de liniște la uși atîrnă seara...
Cu degetele ei de catifea
Și un liliac atins de-o mînă nevăzută
Își ninge florile în amintirea mea...

Tristețea se amplifică în poezia *În cimitir*, poetul gîndindu-se la faptul că atîția foști prieteni dorm sub cruci în timp ce, cu fiecare primăvară, coboară el însuși:

Mereu
Înfrînt
Fărîmă cu fărîmă în mormînt!

Tinerețea poetului și-a iubitei se-mprăștie sălbatic ca florile de măr purtate de vînt și n-are cine s-o adune niciodată *(Se-mprăștie sălbatic tinerețea mea)*. În această ipostază, el se vede copil și privește ca odinioară cum cad întruna florile de pruni *(Cad întruna florile de pruni...)*. Se consideră fiul singurătății, ce îi apare ca o catedrală sălbatică, cu ferestrele larg deschise spre infinit, sub a cărei boltă protectoare dorește să se odihnească *(Singurătate)*.

Cîteva poezii din volumul *Neguri albe* aduc o schimbare a decorului liric, fiind dominate de gînduri triste de sentimentul zădărniciei, ceea ce-l tulbură puternic *(Cum stau gîndind)*. Altădată, viața i se pare „un port feeric" din care rînd pe rînd, cu sau fără voia noastră, vom pleca „singuri, goi și săraci, spre veșnicie" *(Viața, port feeric)*.

Din volumul *Versuri*, editat de Biblioteca „Semănătorul" din Arad, „Salonul literar" publică în numărul 6/1925 trei poezii: *La atac*, *Prin întuneric de pădure* și *Firul de iarbă*, ultimele două fiind inspirate de frumusețile naturii.

Alte colaborări ale acestui poet, considerat de G. Călinescu ca făcînd parte din familia poeților barocului, giganticului și mesianismului apocaliptic, pe linia lui Walt Whitman, Verhaeren, Blok, Bjelyj, Esenin[12], sînt două poezii din volumul *În ro-*

Scanned with OKEN Scanner

bia lor, a cărui apariție era anunțată. Este vorba de *M-am întrebat* și *Mi-am deschis fereastrele*.

În cadrul redacției revistei s-au format și trăsăturile esențiale ale liricii lui Al. Popescu-Negură, personalitatea sa poetică, care, în calitate de cîntăreț al Transilvaniei, se aseamănă cu Octavian Goga: „A mai fost cu noi prin nordul țării și un confrate mai tînăr, poetul Alexandru Negură, care locuiește la Arad de vreo douăzeci de ani, gazetar și bard inspirat, cîntăreț al Transilvaniei, călcînd cu dîrzenie pe urmele lui Octavian Goga“ — avea să-și amintească Victor Eftimiu[13].

Acel tînăr „confrate“ nu era altul decît poetul Alexandru Popescu, cel ce-și primește botezul pseudonimului de *Negură* de la Șt. Ioachimescu, coleg de redacție cu el la „Dacia“ lui Al. Vlahuță și Ioan Alexandru Brătescu-Voinești.

Venit la Arad în iarna anului 1921, în calitate de „observator“ al „Daciei“ pentru Transilvania și Banat, îi găsește aici pe poetul Aron Cotruș, preocupat de redactarea unor lucrări ce apăreau în colecția Bibliotecii „Semănătorului“, și pe Al. T. Stamatiad, sosit în urbe cu doi ani mai înainte. Al. Popescu-Negură va colabora cu articole, recenzii, diferite note în ziarele arădene „Tribuna nouă“ și „Românul“. A debutat ca poet, în 1923, la revista „Flacăra“ de sub redacția lui C. Banu, cu poezia *Crinul*. A susținut cu generozitate acțiunea culturală inițiată de Al. T. Stamatiad și va colabora atît la „Salonul literar“, cît și la ziarul „Știrea“. Împreună cu alți confrați, Al. Popescu-Negură a scos primul ziar românesc de la Arad de după Marea Unire, „Solidaritatea“, iar o dată cu înființarea cenaclului „Ateneul Popular“, la care au participat Al. T. Stamatiad, Aron Cotruș, Al. Grigoriu și uneori, Cincinat Pavelescu, care venea de la Oradea, viața culturală a Aradului a luat un nou avînt. Așa a apărut, după puțin timp, revista „Hotarul“, unde Al. Popescu-Negură și-a adus o substanțială contribuție.

Poetul avea o privire proaspătă pentru imaginile naturii, fapt ce reiese din primul său volum de versuri, *Sărmanul pescar*, apărut în tipografia Corvin I. Lanyi din Arad, în 1926. Din acest volum i se publică în „Salonul literar“ poezia *Pescarul*. De la primele versuri aflăm un portret sumar, dar edificator al celui ce se luptă cu valurile împinse de vîslă, lăsînd în urmă o șoaptă cadențată.

Scanned with OKEN Scanner

Față de forma în care a fost publicată această poezie în revistă, în volumul *Ecoul tăcerii* (Editura Minerva, București, 1972), apar unele modificări:

Versul 8, în revistă: „Și-n urmă lasă-o șoaptă cadențată“
în volum: „Și-n urmă lasă-o șoaptă murmurată“;
Versul 15, în revistă: „Aruncă-ntregu-i foc și-n vîlvătaie“
în volum: „Aruncă-ntregu-i foc și-o vîlvătaie“;
Versul 16: în revistă: „Acuma arde-ntreaga apă-a mării“
în volum: „Înflăcărată-i toată apa mării!“

Despre volumul *Sărmanul pescar* Dimitrie Nanu notează: „Cu o asemenea senitătate și siguranță de accent în expresie se poate ajunge la realizări mari, căci numai ce se filtrează de mult și cu răbdare, prin sita interioară a inconștientului, ajunge cristalizat și definitiv în admirația noastră“[14].

Opera poetică a lui Al. Popescu-Negură este expresia unei conștiințe sensibile la efortul creator al omului. Elogiul muncii generoase, făuritoare de valori, constituie una din notele dominante ale poeziilor din volumul amintit, din care în „Salonul literar“ i se mai publică și poezia *Zidarii*. Cei ce se desprind treptat de suprafața pămîntului și se înalță prin „pămîntul aspru roșit în guri de foc dogoritoare“ sînt conștienți de utilitatea muncii lor:

Ei știu că truda lor va încălzi
Pe cei ce vin în urmă — într-o zi,
Cînd blocul fruntea își va limpezi
În marea de lumină și de soare...

Și în cazul acestei poezii apar versuri modificate în volumul *Ecoul tăcerii,* ceea ce dovedește grija permanentă a poetului pentru expresia cea mai potrivită, pentru forma artistică a poeziilor sale.

Alături de lirica socială și patriotică inspirată din realitățile social-politice ale peisajului ardelean, Al. Popescu-Negură cultivă și poezia de idei, ilustrată în special prin *Cîntecul din urmă,* apărută în „Salonul literar“, nr. 4—5/1925. O ultimă colaborare, intitulată *Vin dorurile-acasă,* este dedicată lui Al. T. Stamatiad. Vorbind concluziv despre poezia lui Al. Popescu-Negură, Victor Eftimiu, remarca echilibrul și autentici-

Scanned with OKEN Scanner

tatea acesteia în *Cuvîntul înainte* la volumul *Ecoul tăcerii*: „Al. Popescu-Negură a rămas credincios versului clasic, reușind să încadreze în el imagini noi și de multe ori îndrăznețe, dovedind un autentic talent poetic“[15].

Înființată într-o vreme cînd literatura română era dominată de semănătorism și apoi de poporanism, revista „Salonul literar“ se încadrează, cu forțele scriitoricești de care dispune, la acțiunea specifică momentului de emancipare a artei cuvîntului. Scriitorii tineri sau mai vîrstnici, începători sau cu oarecare experiență literară, ce se aflau în pragul apariției primului lor volum sau care își înscriseseră numele pe mai multe cărți, au încercat să se alăture noului suflu ce cuprinsese nu numai literatura noastră, ci și pe aceea a altor popoare, și în mod deosebit poezia.

Prin „Salonul literar“ modernismul pătrunde și se manifestă mai ales practic, prin operele publicate în paginile revistei, făcînd să crească tot mai mult prestigiul cultural al Transilvaniei în perioada de după Marea Unire, oferind noi posibilități de dezvoltare publicisticii literare și dezvoltînd o literatură care s-a integrat organic în mișcarea culturală românească a secolului.

Scanned with OKEN Scanner

GIB I. MIHĂESCU
(1894–1935)

Gib I. Mihăescu, prozatorul înrobit de himere și neliniștit, dar mereu cu judecata trează, s-a impus, nu fără contestări, ca un remarcabil scriitor al perioadei interbelice. Fire modestă și delicată, el n-a cunoscut pornirile deșarte de-a ocupa un loc cît mai în față, preferînd să treacă neobservat, în mers echilibrat, fără zgomot și fast. Și-a împărțit tinerețea, după cum se știe, deopotrivă între front și facultate, tranșeele învățîndu-l să privească cu ochii adevărului realitățile social-politice de la noi din primele decenii ale acestui secol. Privelișteа cîmpului de luptă l-a maturizat prea de timpuriu și i-a sensibilizat sufletul pentru totdeauna. Dar cunoașterea vieții în toată goliciunea ei l-a făcut mai hotărît, mai sigur pe sine. Siguranța și calmul sînt elemente ce transpar chiar din prima schiță, *Linia întîi*, publicată în „Luceafărul", nr. 3—4/15 februarie 1919 și care reprezintă debutul său literar. Lucrarea a fost bine primită și recomanda un condei cu reale posibilități artistice, cu suficiente calități de structurare a materialului de viață și apreciabile resurse arhitectonice.

Atît colaborarea la „Luceafărul", cît și aceea de la „Țara nouă", constituie acea ucenicie necesară oricărui prozator cu vocație. Și-a format însă personalitatea scriitoricească, aproape în exclusivitate, în vremea cît a colaborat la „Gîndirea", sub diriguirea lui Cezar Petrescu.

În 1920, scriitorul, împreună cu prietenul său Cezar Petrescu, descinde în Cluj. Aici va colabora la „Înfrățirea", „Gazeta Ardealului", iar de la 1 mai 1921, la „Gîndirea", din cer-

cul căreia a făcut parte. „Gîndirea“ s-a ivit în „capitala de dincoace de munți — chemare cu ecouri multiple, mulțumită condeielor bine alese —, revista s-a plăcut plantată în capitala țării întregi; făgaș socotit cu mai mult soare și mai bună căldură. Închisă la început în cerc limitat, a prezentat ca nici una alta interesul eleganței gîndirii și tehnicei: atribute pentru care cititorul român n-a ajuns încă să facă deosebire în vraful atîtor risipe de tipar. Trecînd un timp prin eclipsa ... apariților tot mai întîrziate, a cules, de dincolo de ce ne obișnuise să credem că este, colaborări nu din cele mai prețioase“[1].

Ardealul primilor ani de după unire constituia pentru tinerii publiciști o oază spirituală. Și pentru Gib I. Mihăescu, Țara Ardealului a fost locul de împlinire a idealului propriu, cel de a contribui la stimularea vieții culturale românești de peste munți, desfășurată după 1918 în alt cadru politic.

Proza lui Gib I. Mihăescu, creată sub influența cercului gîndirist, e populată de ființe obsedate, trăindu-și viața sub imperiul impulsurilor primare. Remarca a fost unanim acceptată de critica literară a vremii și a dat naștere la rezerve în aprecierea nuvelisticii autorului. Cazul lui E. Lovinescu este elocvent, deși acesta își revizuiește părerea o dată cu apariția romanelor scriitorului.

În afară de schițele cunoscute din cele două volume, *La Grandiflora* (1928) și *Vedenia* (1929), precum și de romanele și publicistica risipită prin ziarele și revistele vremii și adunată în volumul *Însemnări pentru timpul de azi*, ediție îngrijită și prefață de Diana Cristev, editura Dacia, Cluj-Napoca, 1975, o schiță mai puțin cunoscută și necuprinsă în volum este *Baba Măndica*, publicată mai întîi în „Lamura“ (1919—1928), patronată de Al. Vlahuță. Schița a fost reprodusă și în „Tribuna nouă“ (Arad), an. I, nr. 10/28 iunie 1924, pp. 1—2, în forma în care o prezentăm în rîndurile ce urmează:

«Și cînd, dinaintea ochilor încremeniți spre ceva nedeslușit în spațiu, se deschise largul luminos al cîmpiilor, ea clipea genele cuprinsă de aceeași spaimă nețărmurită și picioarele-i se împleticeau, ca în singura zi din viață, în care se îmbătase. Șoseaua se întindea tot așa de dreaptă și de pietruită, ca și prin mijlocul orașului; de o parte și de alta undele lanurilor, mărunt aținate de vreo suflare pribeagă pe drum, mergeau lărgindu-se să se potolească acolo unde marea de verdeață se

împreuna cu cerul. Și soarele stropea foc ca-n vremurile, despre care popa citea la slujbă din cărțile lui sfinte. Brabeții se dau de-a prestegala prin praf, o ciocîrlie trezită tîrziu își împlinea zborul la înălțimi mici, rușinată, temîndu-se să n-o vadă soarele. Iar baba Mândica înainta, ploconindu-se necontenit din șele de parcă ar fi stat să cadă la fiecare pas. Dinaintea ochilor ei slăbiți aluneca de-a-ndărătelea aceeași umbră nedeslușită care i se pusese în priviri de la tribunal; iar în urechi, o loveau în răstimpuri egale zgomotele de ciocănaș ale acelorași cuvinte:

— Ai pierdut, femeie...

Cine îi spusese aceste vorbe? Porniseră de bună seamă de undeva de alături; ea nu putuse să vadă de unde anume, căci ochii ei erau țintă în ai judecătorului celui mare. De la început pînă la sfîrșit i-a ținut astfel și tot timpul a zîmbit. Căci așa socotise că se cuvine pentru fețe atît de însemnate. Un ceas și mai bine, poate două, a privit astfel smirnă pe judecător; și zîmbetul plin de bătrînească binecuvîntare nu l-a ascuns nici cînd domnul judecător se mîniase într-un rînd pe dînsa, că s-a încurcat în răspunsuri:

— Ascultă colea, unde te gîndești de tot rînjești întruna...

Aș, domnul judecător vroia s-o încurce, însă oricît se va strădui, nu va izbuti s-o facă să-l privească cu ochi dușmănoși. Numai astfel se poate sta în fața celor mari, supusă și zîmbitoare.

Cînd s-a terminat totul, ea zîmbea încă și vorbele de alături i s-au părut fără înțeles: „Ai pierdut, femeie!“ Abia afară s-a lămurit puțin; a lămurit-o un binevoitor. Și a înțeles că a pierdut ceva, că a pierdut totul, dar ce anume și acum era nedumirită, căci umbra cea nedeslușită i s-a așezat tocmai atunci drept de-a curmezișul privirilor. Capul începuse s-o doară și a înțeles că umbra aceea nu poate fi decît a lucrului greu care i s-a așezat pe cuget. Ba parcă i s-a așezat pe muchia sprîncenei, dar ea nu poate ridica ochii să vadă, căci ochii parcă i s-au legat de umbra dinainte și umbra trage de ei ca pe doi boi de funie.

Drumul a cotit brusc și ogorul carbonizat de soare, care i-a înnegrit deodată vederea, i-a amintit totul. Căci peste tarlalele printre care înainta acum, focul cerului nu lăsase decît

arătura goală. Așa precum focul dreptății n-a lăsat decît scrum din tot avutul ei. Într-o singură clipă, la o singură vorbă a domnului judecător cel mare. Și-n gîndu-i apăru deodată cei trei judecători, îmbrăcați în odăjdii negre de preot și crucea înaltă și neagră.

Bătrîna își face cruce și privește năucă împrejuru-i peste cîmpul ce se scaldă în mînia lui Dumnezeu. Mîna lui Dumnezeu e strălucitoare, căci fiecare bulgăr de brazdă parcă aruncă raze. Iar soarele nu este decît o ploscă de sticlă cu apă de lumină; parcă s-a plecat puțin pe-o parte, căci apa de foc lasă un gol deasupra. Însă nu te poți uita mult la el: golul îndată începe să se învîrtească și așa de repede, încît, cu toate că bătrîna îl privește pe sub strașina mîinii sau prin întrețesătura genelor, tot îi vine să amețească. Pe urmă soarele se lungește ca un ou și golul de deasupra îl face să pară un ou cu capul tăiat. În sfîrșit se preface într-o pară, sau cine știe cum se mai scălămbăie de-i vine bătrînei să rîdă. Parcă-i strigă cineva din tipsia de jar: Haha, pînă ieri te uitai urît la mine că-ți vestejesc rodul și acum te-a găsit veselia cînd mă privești? că-i venea să se țină cu mîinile de pîntec.

Bătrîna își curmă repede bucuria printr-un oftat adînc și dureros.

Așa cum era pămîntul acela acum două zile: uscat, prăfuit, crăpat, fără colț de rod . . . ce bun era el și ce multă vreme i-a fost tovarăș de nevoie grea! De la moartea răposatului numai el a ținut-o, numai el i-a dat de mîncare! I-a fost ca un al doilea bărbat. Și acum, acum îi moare și acela! Cu cine va rămîne acum? . . . Săracu . . . Cum se uscase și cum se crăpase! parcă știa c-o părăsește . . .

Și lacrimile sbiciră pe străveziul ochilor ca ploaia pe geam; în curînd îi inundară vederea, apoi se potoliră și începură să se prelingă una cîte una pe un clin și pe celălalt al nasului, lungi, subțiri, sărate . . .

Baba Mândica mergea repede cu pas mărunt și îndesat. Și la fiecare mutare de picior, se ploconea și-acuma. Iar lacrimile îi ajungeau în colțul buzelor de unde le lua cu vîrful limbii înghițindu-le cu încăpățînare, pentru a-și da seama și mai bine de amarul tristeții. Merse multă vreme așa, apoi se opri, se izbi cu pumnul în piept, se prăbuși la pămînt, pe care-l sărută, făcînd mătănii și începu să blesteme îngrozitor.

Scanned with OKEN Scanner

Și deodată se sculă și porni aproape în fugă, bocindu-se, trăgîndu-și palme și trăgîndu-se de păr, de parcă tocmai aci, în drum, o vestise cineva nevăzut de moartea neașteptată a unei ființe dragi.

Drept în fața-i, o colibă arsă, fără acoperiș, cu ușa smulsă, o privea venind prin golul celor două ochiuri de fereastră rotunde și înnegrite de fum și părea o hîrcă aruncată de mult pe cîmpie și cu țeasta zburată. Hîrca uriașă privea atît de stăruitor pe bătrînă, că aceasta, cînd o întîlni cu ochii, scăpă un țipăt fără voie și dădu îndărăt. Apoi se închină.

— Ziua-n amiaza mare, bolborosi ea . . .

Doamne, iartă-mă, n-am să mai blestem . . . și privi umilită și neînțelegătoare cerul vesel de soare, care-i lua această din urmă mîngîiere.

— Nuu . . . nu mai blestem, Doamne, blestema-m-ar Maica Domnului să mă blesteme . . .

Spunea vorbele acestea pe un ton șuierător, prelung, parcă tremura în mlădieri de cîntec . . .

Pe urmă, ca să nu-i mai vie în minte nici un blestem, prinse să se gîndească iar la pămîntul ei, pe care an de an l-a curățat, l-a arat, l-a îmbrăcat de verdeață, l-a plivit de buruienile stricătoare.

— Unde mă lași și te duci tu, omu meu, pămîntul meu, pămîntul meu! începu iarăși cîntător și plîngăreț.

Departe hăt, ochilor ei nu le putură scăpa o trîmbă de praf și omenet mult în mers. Poate să fie doar o părere, căci îndată o închipuire fără rost i se așeză în miezul creierului: îi duceau pămîntul la îngropăciune.

Însă părerea creștea ca și praful pe care mulțimea de albituri îl făcea în drum. Bărbați, femei, copii. Și convoiul luneca încet ca un [fruct?] pe-o ramură de prun.

— Au plecat după ploaie! Se cutremură bătrîna, cînd fu doar la cîteva aruncături de băț. Și-i veni să se întoarcă în loc, să se pună pe fugă, rușinată de toată mulțimea aceasta care o cunoștea, care-i știa durerea.

Uite barba roșie cît o mătură a popei Elefterie; se vede tocmai de aici! Și-i întreg satul! Nu-i unul să n-aibă pentru ce se ruga afară de dînsa. Gligore, dușmanul, hrăpărețul, trebuie să fie de asemenea. De mult a zburat cu chibitca lui să ducă vestea năpestei ce-a lovit-o.

Scanned with OKEN Scanner

Bătrîna stă în loc și nu știe ce să facă; procesiunea se apropie necontenit; se aud răspunsurile repezite brusc, apoi deșirate jalnic de vocea tărăgănată a lui Mitruț, țîrcovnicul. Baba Mândica se găsește tocmai în gura drumeagului ce se desface din șleahul mare și pornește cotit printre pogoanele negre ale sătenilor într-acolo unde-o aștepta pînă acum și moș-negutul ei de ogor. Ea privește zăpăcită tuleiele verzi de bucate, răsărite rar pe întinderea nemărginită, așa cum dă iarba pe un obraz de român, a doua zi după răsătură. E gata s-o ia la picior îndărăt spre orașul care-i furase pămîntul dîndu-l dușmanului, orașul plin de păcate, pe care Dumnezeu nu-l pedepsea totuși căci în juru-i bucatele crescuseră de două palme. Însă soarele îi prinde privirea speriată și-o îndeamnă să stea pe loc: — Oprește-te! îi spune el clătinîndu-și apa de foc în plosca de lumină —, oprește-te și bate-ți joc de ei. Nu mai văd ei bucatele anul ăsta . . .

Mătușa Mândica stă înțelenită locului. Toți ochii rugătorilor care înaintează s-au agățat de rușinea, de desnădejdea ei. Patrafirul părintelui Elefterie o îmbărbătează însă, căci a furat ceva din lumina soarelui și aceasta îi spune rîzînd că totul nu e decît o comedie de prisos. Dar deasupra bărbii roșii a părintelui Elefterie doi ochi verzui o fulgeră din creștet pînă-n tălpi. Ea își ferește speriată privirile; alături de popă, înaintează icoana Mîntuitorului și deasupra ei o sfredelesc pînă-n șira spinării, ochii galbeni și luători în rîs ai lui Gligore, care ducea tablaua chipului sfînt. Baba Mândica începe să tremure; ea își plimbă privirea speriată de la popa Elefterie la Gligore și de la acesta înapoi la sfinția sa. Apoi și-i lasă, cerînd ocrotire, pe icoana cea mare, pe care un meșter vopsitor, o vînduse de curînd pe preț scump satului.

Ochii lui Cristos o măsoară însă la fel de crunt și fără îndurare; iar cele două degete înălțate spre cer o amenință mustrător. Baba Mândica, uluită, bolborosește ceva, face semnul crucii și-și simte genunchii îndoindu-se.

Icoana a ajuns lîngă dînsa și ea și-a ascuns fruntea în țărînă: o clipă numai a îndrăznit s-o ridice iarăși pe furiș că ochii parcă fulgerați s-au închis îndată de durere și groază.

Părintele Elefterie a oprit procesiunea spre a îndeplini slujba de răspîntie. Tot satul s-a lăsat în genunchi și baba

Scanned with OKEN Scanner

Mândica, una cu pământul, a înlemnit ca moartă la picioarele hrăpăreţului»[2].

Schiţa *Baba Mândica* apare în perioada cînd scriitorul era avocat la Drăgăşani şi este inspirată de atmosfera specifică tribunalelor provinciale, unde se judecau banale şi adesea dureroase procese pentru o palmă de pământ. Autorul se înduioşează pentru oamenii simpli, care încearcă zadarnic să-şi caute dreptatea, sfîrşind tragic.

Eroina, baba Mândica, se aseamănă cu mătuşa Neacşa din *Împricinaţii* (fragment din romanul neterminat, *Vămile văzduhului*), apărută pentru prima dată în „Familia", nr. 4/iulie—august 1935, pp. 9—14, ambele fiind victimele unor legi nedrepte. Ele pierd procesul şi, implicit, pământul. Durerea lor este fără margini.

Paralel cu procesul lui moş Toma şi al mătuşei Neacşa, cu Ioniţă Badea Bondoc şi femeia lui, Mitriţa Bondoc din *Vămile văzduhului*, se desfăşoară, la acelaşi tribunal din Drăgăşani, procesul preotului Tănăsescu, «care nu te lasă să-i zici „popa Gligore" ... trebuie să-l chemi „domnule părinte", şi numai grangurii cei mari, ca şi primarul şi învăţătorul şi cei care sunt la „partid" cu dînsul, îi mai pot spune „părinte Gligore", cu un mejdinaş»[3].

Asemănările existente între subiectul fragmentului *Împricinaţii* şi cel al schiţei *Baba Mândica* precum şi apariţia în ambele lucrări a personajului Gligore, ne determină să considerăm schiţa ca un alt fragment al romanului *Vămile văzduhului*. Această ipoteză dovedeşte că prozatorul a început să scrie romanul respectiv în jurul anului 1924, dar l-a abandonat, ocupîndu-se de alte lucrări.

Pentru fixarea în timp a elaborării fragmentului în discuţie, care constituie schiţa *Baba Mândica*, trebuie luată în considerare şi atmosfera unor evidente ecouri semănătoriste ce transpar din atitudinea babei Mândica faţă de oraşul ucigător. Apreciat ca o lucrare independentă, aşa cum a fost de altfel şi publicat, fragmentul (schiţa) nu se ridică la valoarea artistică a nuvelelor ce l-au impus pe Gib I. Mihăescu, alături, în primul rînd, de Liviu Rebreanu, cu care are similitudini, ca pe unul dintre marii noştri nuvelişti interbelici.

La aceste considerente, trebuie să adăugăm şi faptul că *Cetatea bunului plac*, publicată pentru prima dată în „Hiena",

nr. 1/24 decembrie 1922, pp 6—7 și semnată *Gh. Stegaru*, nu figurează în nici o bibliografie a operei scriitorului. Schița *Baba Măndica* este menționată doar în monografia dedicată prozatorului de către Florea Ghiță, monografie publicată de curînd la Editura Minerva, București, 1984, p. 340, unde se precizează că ea a văzut lumina tiparului în „Lamura", nr. 7—8/aprilie—mai, 1923, pp. 298—302, fără a se preciza și reproducerea textului în „Tribuna nouă" (Arad).

În deplinătatea puterilor sale creatoare, Gib I. Mihăescu se stinge la 19 octombrie 1935. Revistele vremii anunță cititorilor vestea tristă, evocînd personalitatea scriitorului. Sub semnătura a.n. (Alexandru Negură), revista arădeană „Hotarul" publica în ultimul număr pe 1935 următoarele:

«După Panait Istrati, a venit rîndul lui Gib Mihăescu. Aceste două mari tristeți au făcut din anul care își va strînge curînd aripile, un an de dureroasă umbră în ogorul literaturii românești.

„A murit un mare scriitor", a fost pe buzele tuturor cititorilor, cînd vestea morții lui Gib. Mihăescu a trecut dincolo de zidurile spitalului din Șoseaua Ștefan cel Mare. Autorul atîtor descătușări și evadări cît mai în larg, a fost sortit să-și închidă ochii sub pîlpîirea obștescului muc de lumînare în cel mai posibil restrîns spațiu: odaia de spital!

Un accent de dramă în plus, intercalat într-o acțiune banală. El, care pentru eroii lui știa să dibuiască deznodămintele cele mai fantastice și-a ales pe cel mai lipsit de decor.

A murit un mare scriitor și în manuscrisele rămase neterminate cele două fetițe rămase în urma lui vor putea descifra odată felul în care „a murit tata", cînd înaintea lui erau încă mulți ani de viață.

Vedenia [...] și *Dona Alba* își vor fi deschis în ultimele zile paginile, pentru a da putința să evadeze din cuprinsul lor sufletul aceluia care a știut să dea multora dintre cititori o cît de mică parte din el»[4].

Prin opera scrisă, Gib I. Mihăescu a dovedit că literatura este un reactiv al vieții sociale, contribuind la descoperirea unor nuanțe și înțelesuri noi. El a marcat o apariție neașteptată, singulară, personalitatea lui fiind nu numai nouă, ci și puternică, evidențiindu-se înainte de toate prin reliefarea unor trăsături scoase din afundul subconștientului. Planul realității

Scanned with OKEN Scanner

se suprapune la prozatorul nostru cu halucinația. Tărîmul inconștientului inundă realitatea, dînd naștere la sublime tablouri tragice. De cele mai multe ori, pentru scriitor nu personajele contează, ci o anumită stare sufletească ce domină cu timpul desfășurarea evenimentelor. Stările subconștiente au nu numai tendința, dar și reușesc să domine personajele, preluînd toate atributele acestora, devenind, paradoxal, ființe. Acest fenomen e înlesnit de faptul că stările sufletești izbutesc să devină autonome. Totul pare de-o indiferență aparentă, gîndurile ascunse ce contribuie la ivirea acestor stări lucrează pe plan interior; ele sînt preponderent de natură erotică. Constituie toate acestea coordonatele cele mai importante ale unei excelente proze de analiză psihologică, ce se impunea tot mai mult în literatura noastră.

Scanned with OKEN Scanner

CAMIL PETRESCU
(1894–1957)

Camil Petrescu face parte din rîndul marilor personalități interbelice românești. Scriitorul contribuie la orientarea prozei noastre spre modernitate, prin schimbarea unghiului sub care era privită problema „realului", ca un proces al devenirii și nu în mod mecanic, ca o înlănțuire de fapte determinate de anumite cauze. Realul este în directă legătură cu „unicitatea" și „inefabilul". Conștiința umană, și cunoașterea în general, se va constitui pe baza „intuiției concrete", după cum va susține scriitorul în conferința *Noua structură și opera lui Marcel Proust*. Pe aceste principii sînt construite romanele *Patul lui Procust* și *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război*, în care eroii înșiși devin o sursă de inteligență și cunoaștere, un „flux al conștiinței", precum la J. Joyce, deoarece realul se substanțializează, capătă o serie de semnificații, de valențe caracteristice, iar în final toate acestea duc la crearea iluziei, a absolutului *(Jocul ielelor)*[1].

Demersul nostru însă nu și-a propus să-l prezinte pe scriitor din acest punct de vedere; e un aspect analizat în studii remarcabile, din care amintim: M. Ilovici, *Tinerețea lui Camil Petrescu* (1969), A. Petrescu, *Opera lui Camil Petrescu* (1972), I. Sîrbu, *Camil Petrescu* (1973), Ov. Ghidirmic, *Camil Petrescu sau patosul lucidității* (1975) etc. Noi îl vom însoți pe tînărul Camil Petrescu pe parcursul ședерii sale în orașul de pe Timiș și apoi în cel de pe Bega.

Războiul se terminase și se înfăptuise Marea Unire. Camil Petrescu venea în acea vreme de la București, unde, reîntors

de pe front, funcționa ca profesor suplinitor la Liceul „Gh. Lazăr". Plecarea din capitală n-a fost o aventură, ci un gest cugetat, la care a contribuit, desigur, și insistența prietenilor lui din această parte a țării și mai ales a poetului și publicistului Cassian R. Munteanu; întors de pe cîmpul de luptă, cu sănătatea șubredă, acesta a pus bazele ziarului intitulat semnificativ „Banatul", apărut la 24 ianuarie 1919, la București. Începînd cu numărul 8 din 17 aprilie 1919, ziarul va apărea la Lugoj, iar din 10 august 1919, o dată cu numărul 10, publicația va fi editată la Timișoara, sub noul său titlu de „Banatul românesc".

Ceea ce-l îndemna pe Camil Petrescu să părăsească Bucureștiul era mai întîi dorința de a contribui, ca profesor și gazetar, la propășirea culturii noastre în partea de vest a țării, de a se angaja activ la dezvoltarea educației și instrucției publice, așa cum procedaseră și Al. T. Stamatiad, Perpessicius și, mai tîrziu, Al. Constantinescu, sosiți ca profesori la Liceul „Moise Nicoară" din Arad, precum și G. Călinescu, pe care în 1926 îl găsim profesor la Timișoara.

Camil Petrescu, asemenea celorlalți profesori și publiciști veniți din București, și-a asumat rolul de „luptător" pentru consolidarea Marii Uniri și organizarea spirituală a acestor meleaguri românești.

La vremea sosirii sale, mai întîi la Lugoj, și apoi la Timișoara, scriitorul avea doar douăzeci și cinci de ani și, desigur, nu devenise un autor cunoscut. Putem să ni-l închipuim mai cu seamă după portretele fizice și morale creionate de prietenii sau colaboratorii la publicațiile conduse de el. Iată cum și-l amintește scriitorul Ion Th. Ilea: „... un om puțintel la trup, neastîmpărat, cu ochii ageri, sfredelitori... În personalitatea lui intelectuală perfect închegată și omenia lui de o incomensurabilă arie de cuprindere ... se interferau ideal virtuțile eruditului ... Citea enorm, întins pe sofa ..., așezat în fotoliu, pe marginea sofalei ... Scria însă numai la masă ... Totdeauna ideea îl interesa"[2].

Anișoarei Odeanu i s-a imprimat în memorie aspectul fizic, exterior, al scriitorului: „Era un bărbat mai mult scund, dar proporționat, blond ..., ochii neobișnuiți de albaștri ... erau mici ca la păsări și puțin oblici"[3].

Un portret mai amplu îi face Nicolae Roman, în a cărui revistă, „Zorile“ (Lugoj, ianuarie 1920), vom găsi semnătura lui Camil Petrescu. Lucrînd alături de el la gazetele pe care le-a condus la Timișoara, Nicolae Roman și-l amintește ca pe un „bărbat tînăr, de statură medie, subțirel ... Totdeauna apărea tuns și ras proaspăt ... părul lung, veșnic parcă ciufulit de vînt ... Solitar, dar niciodată claustrat ... iubea oamenii ... Avea două pasiuni: munca de scriitor și lectura ... Purta haine de culoare închisă, uneori neagră, cu dungi subțiri cenușii ..., batista de mătase fină, cochet aranjată, la buzunarul de la piept ... Era vioi și umbla de obicei repede, cu capul puțin aplecat pe un umăr, cu pasul puțin săltăreț ... Cu o intuiție și receptivitate uimitoare ... Aproape toți biografii și portretiștii lui Camil Petrescu au subliniat luciditatea lui. A ridicat probleme programatice, principiale, de concepție ... Scrisul lui era prelungit, oarecum fluid, curat și feminin ... Vioi în toate, în mers, în discuție, în gest, în scris, în activitatea lui de publicist, păstra totuși acea modestie decentă, acea ținută respectuoasă față de om, a intelectualului de elită“[4].

Adăugînd la aceste caracterizări obiective și cuvintele lui Tudor Vianu despre colegul său de mai tîrziu de sub cupola Academiei Române, putem avea imaginea întreagă a personalității scriitorului. Pentru Vianu, Camil Petrescu era „un om aprins, dîrz, nebiruit ... inteligența trecea la el înaintea sensibilității“[5].

Înainte de a sosi la Lugoj, scriitorul a trecut prin Sibiu, pentru care are cuvinte de laudă, întrucît orașul „a căpătat dintr-o dată aspectul unei Capitale“[6].

Își începe colaborarea la „Banatul“ cu articolul *Sub români,* apărut în numărul 18 din 21 mai 1919. Camil Petrescu se referă la starea deplorabilă a țăranului român, care nutrește speranța ca după război să «nu mai fie „sub“ nimeni». Apoi, își îndeamnă interlocutorul:

«Scoate cuvîntul acest nenorocit din vorbirea ta, îngroapă-l o dată cu zdrențele robiei. Nu vei mai fi „sub“ nimeni și va fi bine sau rău, așa cum îți vei așterne tu, tu singur, vei fi și tu odată făuritorul bucuriilor — și dacă vor fi acestea — și al necazurilor tale. Ceea ce va face cugetul tău drept și mîna ta voinică va fi bun făcut».

Scanned with OKEN Scanner

Scriitorul va lua și altă dată apărarea țărănimii. În articolul *Chestiunea islazurilor*, va scrie: „Spiritul vremii, dar și politica de stat a României Mari cere ca țărănimea noastră, care formează 80% din populația țării, să fie satisfăcută în ceea ce privește justele sale trebuințe. Una din cele mai arzătoare chestiuni ale țărănimii din Banat este chestiunea rezolvării grabnice a pășunatului"[7].

Comparînd situația lucrătorilor industriali cu aceea a muncitorilor pămîntului, el constată că pentru ultimii nu s-a făcut nimic:

„Nu s-a căutat nici cît de puțin să li se reglementeze în așa fel prețul producției lor, încît, dacă nu să cîștige, cel puțin să poată suporta în mod mai puțin sensibil pierderea pe care le-o produce cumpărarea uneltelor necesare lucrărilor lor"[8].

Camil Petrescu observa într-o serie de articole că viața se înrăutățește întruna, în timp ce specula ia amploare:

„Din zi în zi, speculanții își fac tot mai mult de cap, din zi în zi jaful este tot mai mare în toate părțile!"[9]

Apoi, nici existența funcționarilor nu e mai bună. Salariile lor au rămas neschimbate, în timp ce totul s-a scumpit, astfel că „perioada de după război a adus pe funcționar într-o situație de mizerie... Ar fi timpul, pentru siguranța lor viitoare, ca și funcționarii să se organizeze pe categorii, pentru a-și apăra interesele și atunci suntem siguri că plîngerile lor ar avea mai multă trecere în fața guvernanților"[10].

Țărănimea însă constituie obiectul principal al preocupărilor publicistice ale scriitorului. Ea și-a cucerit după întîiul război mondial dreptul la o eră nouă, plină de speranțe, dar mai rămînea „chestiunea ca reforma agrară să se desăvîrșească". În acest sens trebuia să acționeze partidul țărănesc, care era necesar să devină cu adevărat un „partid al țăranilor". În plus, se impunea „să îmbogățim și să luminăm satele noastre, să le ridicăm la un grad superior de cultură, la aceea ce, conștienți de forțele neamului nostru, putem spera. Aici stă viitorul program al partidului țărănesc, un program de cultură, un țărănism cultural"[11].

Publicistica lui Camil Petrescu a fost axată pe mai multe coordonate. Mai întîi i-a stat în atenție, pe lîngă situația poporului, demascarea politicianismului vremii și a demagogiei

acestuia. Astfel, vorbind despre „dreptul de critică", într-un stil ironic la început, apoi de-a dreptul usturător, el va afirma:

„. . . dreptul de critică e de acum un drept definitiv cîștigat pentru viața politică a timpului de față . . . E recunoscut astăzi chiar de acei care au neplăceri din cauza aplicării lui. Căci dacă cineva își iubește într-adevăr țara și neamul nu se poate dezinteresa de ele într-atîta încît, după ce le-a dat pe mîna unui guvern, să-și frece mîinile bucuros că a scăpat de o belea . . ."[12].

Convins că politicianismul trebuie dezavuat Camil Petrescu prezintă un scurt istoric al partidelor conservator și liberal, iar alături de ele, fracțiunea conservator-democrată a lui Tache Ionescu, demascînd toate mașinațiunile pe care acestea le-au făcut în alegeri, în ședințele parlamentului, în viața poporului, întrezărind o iluzorie speranță o dată cu succesul țărăniștilor, care-i înfrîng pe liberali în alegeri:

„Această trecere de putere de la partidele istorice la păturile de jos, elaborată sub efectul votului universal, a fost o adevărată revoluție"[13].

Singurul ziar politic condus de Camil Petrescu a fost „Țara". Depărtîndu-se de politica „Banatului românesc" și a directorului acestuia, Avram Imbroane, care a trecut la averescani, el își păstrează gazeta, apărută la 16 mai 1920, „independentă". Despre programul publicației ni se spune:

„Domnilor, n-avem nici un program . . . Ba da, avem unul. Iată-l: Vom sili pe toți ceilalți să-și țină frumoasele lor programe și promisiuni. E destul pentru niște oameni cinstiți . . ."[14]. Vorbind despre „independența" ziarului, directorul lui va menționa:

„Iată deci o redacție de pene tinere, avîntate care vrea puternic și știe ce vrea. Iată alături de ea maturitatea unei experiențe viguroase, oțelită în luptele pentru întregirea neamului, care va fi o chezășie pentru atitudinea națională a ziarului și o garanție de îndelungată durabilitate". Camil Petrescu și-a dorit publicația „un organ de control politic și adevărată tribună democratică de protestare", al cărei rol important nu va fi altul decît să vegheze asupra intereselor poporului, contribuind astfel „la reala consolidare a României Mari, ce nu poate fi decît un măreț edificiu pe un teren sănătos". Tocmai

Scanned with OKEN Scanner

pentru a putea realiza acest deziderat, «„Țara“ nu va face deci nici o politică de partid!»[15].

Explicînd într-o serie de articole de ce a scris la „Banatul românesc“, de ce a părăsit această publicație și de ce apare „Țara“, Camil Petrescu vorbește despre acțiunile sale ca profesor și gazetar de cînd a sosit la Lugoj și apoi la Timișoara, arătînd că «scriitorul acestor rînduri și-a croit o nouă arenă de luptă, ca o continuare a visurilor de renaștere culturală din clipa pornirii, alături de activitatea de profesor la școala reală superioară de aici din Timișoara, a făcut să apară „Limba română“, foaie pentru cultivarea și învățarea limbii românești. Căldura cu care a fost îmbrățișată această publicație, aici în Banat și Ardeal, prietenoasele și numeroasele articole care, în presa românească de pretutindeni aproape, au salutat această publicație, au fost desigur suficienta răsplată a unei munci stăruitoare de zi și noapte aproape»[16].

Convingerea fermă a scriitorului aceasta era: „că trebuie să întărim ce-am cucerit, că trebuie să refacem țara, că trebuie s-o scoatem din valul de anarhie care ne bîntuie . . .“[17]. Iar în legătură cu compoziția parlamentului, ideile lui vizează o conștiință cu adevărat democratică: „Idealul nostru este să nu intre în parlament numai membrii unui partid, ci toți oamenii cinstiți și valoroși ai țării, fără partid — vorba domnului Imbroane, fără cadre și ambiții —, ci numai cu mandatul de reprezentați ai țării și cu dorința cinstită de a face bine . . .“. Stăpîn pe sine, gazetarul, afirmă apoi solemn: „vrem grupuri . . . de oameni liberi, independenți . . . Jos partidele mari, jos cu înscrierile la Club!“[18]

Cu tot entuziasmul său, la mai puțin de un an, Camil Petrescu va reflecta: „De cîtăva vreme constatăm dezgustul pe care masele populare au început să-l aibă pentru așa-zisa viață politică de la noi . . . Cauza o vedem noi în patima și lipsa de răspundere cu care s-au războit pînă acum micile noastre grupări politice . . . Marile chestiuni naționale, urgentele probleme culturale, tot ce privea viața înaltă a poporului nostru au fost neglijate, uitate și deasupra lor, ca pe niște estrade, luptau caraghioșii campioni politici. Înainte de țară și neam, fiecare simte partidul lui“[19].

Alegerile, parlamentul, guvernele ce se succedau cu repeziciune sînt tot atîtea ocazii ce-i oferă gazetarului incisiv po-

Scanned with OKEN Scanner

sibilitatea să-şi exprime dezaprobarea faţă de viaţa politică din acea vreme. După ce apreciază că în timpul „cînd conştiinţa românească era siluită“ şi se urmărea de către imperiul austro-ungar să fim desfiinţaţi ca neam, „românii s-au făcut una, rîndurile s-au strîns, steagul iubirii de neam s-a ridicat împotriva duşmanului şi asupritorului de veacuri“[20], e scoasă mai întîi în relief importanţa alegerilor ce au avut loc imediat după primul război mondial:

„E vorba ca ele, [alegerile, *n.n.*] făcute deodată în toate colţurile românismului, să formeze temelia politică a vremurilor care vor veni în statul român“[21].

Entuziasmul lui Camil Petrescu creşte apoi în momentul cînd, după alegeri, succesul îi revine partidului ţărănist:

„Ţăranul român, ţăranul acesta care sîngerase pe toate văile pămîntului românesc... îl ştiau toţi bun, răbdător, cuminte şi inimos la treabă. Iată-l acum conştient de drepturile lui, iată-l acum, după ce a apărat şi mărit ţara — el, în primul rînd — că se ridică deodată impunător, doborînd la pămînt pe improvizaţii doctori politici, care, crezîndu-l bolnav, îl tratau cu leacuri băbeşti. Ţăranul a ieşit grandios din aceste alegeri“[22].

Lupta deschisă şi acerbă dintre diferitele partide politice sau fracţiunile acestora îl va întrista însă definitiv pe ziaristul nostru, entuziasmat doar pentru o clipă: „În alegeri, ca într-o uriaşă bătălie, stau astăzi faţă în faţă Federaţia naţională şi Partidul poporului“[23]. Revolta sa creşte şi mai mult atunci cînd guvernul Averescu încearcă, printr-o lege stranie, să răpească preoţilor şi învăţătorilor dreptul de a fi aleşi deputaţi şi nu se sfieşte să califice respectivul proiect de lege, ca pe o „reacţionară răzbunare a clasei suprapuse împotriva acelor minunaţi luminători ai satelor“[24].

Camil Petrescu simte ardent răspunderea morală a gazetarului şi se implică, prin scris, în lupta pentru dreptate socială şi naţională. Opiniile scriitorului, mai ales în ceea ce priveşte alegerea de deputaţi, sînt ale unui democrat-revoluţionar cu mari speranţe în schimbarea lumii după primul război mondial. În acest sens, atribuia presei rolul covîrşitor de-a influenţa şi transforma realităţile social-politice ale timpului. Crezul său era că „un candidat trebuie să facă dovada unei inteligenţe strălucite, scînteietoare, capabile să se intereseze nu numai de nevoile unui sat, ci de soarta românismului întreg şi de viitorul

Scanned with OKEN Scanner

statului nostru . . .“ Candidatul de deputat trebuie „să fie muncitor, . . . să fie iubitor de adevăr și dreptate . . . Toată activitatea lui să fie o necondiționată dovadă de neţărmurită dragoste pentru adevăr . . . Candidații noștri trebuie să fie înainte de toate luptători pentru adevăr și dreptate“[25]. Iar cînd își depune el însuși candidatura pentru cercul din Oravița, își anunță detaliat programul, ale cărui principale puncte sînt: unirea desăvîrșită, unificarea administrativă, descentralizarea administrativă, rezolvarea chestiunii țărănești, (înființarea de școli la sate, editarea de cărți și foi pentru țărani, ajutoare pentru copiii de țărani ca să studieze în școli mai înalte, înființarea de bănci populare și cooperative pentru ajutorarea țăranilor etc.), dreptate socială pentru muncitori, o bună armonie cu naționalitățile, dările să fie egale pentru toți, legalitate, muncă și cinste și, nu în ultimul rînd, „decretarea unei zone culturale la granițele României Mari . . . pentru întărirea culturală a acestei regiuni!“[26]

Ocupîndu-se de parlamentul țării într-un articol din 1920, publicat în „Banatul românesc“, Camil Petrescu arată că, surprinzător, „prima ședință a fost de o liniște . . . plictisitoare . . . Un orator a vorbit un ceas nesupărat de nimeni“[27].

Acuzînd parlamentul că nu se ocupă de conducerea treburilor țării, care „are nevoie de legi noi“, Camil Petrescu ia atitudine fermă împotriva acestuia, considerîndu-l incapabil „să facă vreo ispravă: de doi ani de zile țara se guvernează cu decrete legi pe care parlamentul nici n-a început măcar să le ratifice. Nu se știe cel puțin dacă le va ratifica vreodată. Nu e nici o deosebire între timpurile cînd avem parlament și cînd n-avem“[28]. Pentru ca, la puțin timp, să își exprime din nou totala dezamăgire: „Privind activitatea parlamentului din primele zile, mîngîierile, speranțele și tot bagajul măsurilor salvatoare, anunțate mulțimii la sfîrșitul anului trecut de către guvern și parlamentari, vedem că luna aceasta credința ne-a fost din nou înșelată, reîntorcîndu-se răfuielile, invectivele și bufoneriile, care nu onorează deloc programul de lucru al mandatarilor națiunii și guvernului actual“. Iar, apoi, să sublinieze cu tărie: «Dacă acest guvern este „răul necesar“, atunci parlamentarii să caute să înlăture prin activitatea lor folositoare „răul“ și să întărească „necesarul“»[29].

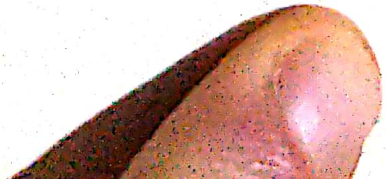

Scanned with OKEN Scanner

Între două articole în care tună și fulgeră împotriva politicienilor recinstiți, a demagogiei și a corupției, Camil Petrescu își întoarce privirile și asupra ostașului român, dezrobitor de glie căruia îi rezervă pagini măiestrite, evocîndu-i vitejia și luptele cu dușmanii și prezentîndu-i cu talent neîntrecut măreția în izbîndă:

„Sunt frumoși astăzi sub ploaia de raze care dau luciri lamelor de baionetă. Dar noi i-am văzut și mai frumoși. Cîndva pe drumurile Focșanilor, într-un amurg ploios și rece de decembrie 1916, cînd cîmpurile dezolate ale Munteniei rămîneau sub orizont departe în urma noastră, ne-am dat în șanțurile șoselei pline de gropi și de bălțoace, ca să treacă o coloană decimată și sleită de lupte și marșuri. Au trecut pe dinaintea noastră soldați în uniforme zdrențuite și cu picioarele goale în noroiul rece, unii acoperiți de răni: au trecut tunuri trase numai de cîte trei cai slabi ca niște schelete. Cineva a întrebat, și ca un fior s-a lățit printre noi vestea: sunt oltenii.

Erau cei care, după ce luptaseră amarnic prin pădurile și culmile de la trecătorile Jiului și Oltului, făcuseră șapte sute de kilometri în eroice și disperate lupte de retragere, zi și noapte sub focul inamic, flămînzi, fără somn și goi.

Căci, bănățeni, trebuie să știți că divizia care calcă astăzi pămîntul vostru a semănat drumurile dintre Mare, Dunăre și Carpați cu morții ei“[30].

Cu incandescența de netăgăduit a scrisului său, Camil Petrescu continuă să dea glas speranțelor naționale și elanurilor proprii într-o viață românească bogată, pentru cîștigarea unui loc onorabil în istoria culturii și civilizației omenești. De aceea, în „Limba română“, va înființa o rubrică intitulată *România de azi — Pași spre viața românească*, unde își propunea să îndrume cititorii „spre orizonturile și adîncurile vieții românești de astăzi ... Rînd pe rînd ne vom ocupa deci de instituțiile din București în special, de școlile de acolo, de teatre, de muzee, de presă, de reviste literare și de specialitate, ... de literatură și de muzică, de pictură și de arhitectură etc.“ Scopul propus va fi atins numai atunci cînd numele lui Enescu, Vetura, Pillat, Minulescu „vor deveni aproape familiare“[31]. Și cutezătorul publicist se ține de promisiune. Începutul îl face cu prezentarea presei bucureștene. După un scurt istoric al acesteia, luînd-o de la „Curierul românesc“

(1829) al lui I. Heliade Rădulescu, ajunge la „Universul“ (1882), la „Adevărul“ (1887) și „Dimineața“, care concură „Universul“, trece apoi la „Izbînda“, „Dacia“, „România nouă“, „Viitorul“, „Independence Roumaine“, „Îndreptarea“, „Steagul“, „Epoca“, „Le progrès“, continuă în alte articole cu marile reviste literare, între acestea amintind „Convorbirile literare“, „Contemporanul“, „Literatorul“, „Lumea nouă“, „Semănătorul“, „Viața nouă“, „Viața românească“, „Luceafărul“ etc., dovedind o temeinică cunoaștere a revuisticii vremii și a mișcării literare românești. El însuși a fost un pasionat cititor de gazete. Citea ziarele zilnic o oră și jumătate dimineața, o jumătate de oră la prînz, o jumătate de oră seara și o oră revistele străine[32]. Într-o însemnare din „Universul“, Camil Petrescu menționa: „Amintirile cele mai vechi despre mine ale celor care m-au cunoscut sunt pare-se însemnate de acest fapt, bizar pentru ei, că am fost un foarte precoce cititor al ziarelor. Ei mă descriu, amuzați de această imagine, așa de minuscul, la vîrsta de șapte ani, cînd se manifesta dintru început această pasiune, că gazeta desfăcută era mai mare mult decît mine . . . dragostea mea pentru gazetă e cea dintîi, dominînd de departe gustul pentru literatură“[33].

Acordînd importanța cuvenită misiunii de ziarist, el se va situa în fruntea luptei pentru drepturile gazetarilor și sporirea personalității acestora prin înființarea de sindicate menite să le apere interesele. Scriitorul de mai tîrziu își făcuse ucenicia într-ale gazetăriei la „Rampa“, „Facla“, „Cronica“ și „Capitala“, fiind elev și student al lui Rădulescu-Motru, P. P. Negulescu și Mihail Dragomirescu, astfel că la Timișoara avea experiența necesară unui publicist.

Cu toate greutățile materiale prin care trecea, Camil Petrescu editează la 2 ianuarie 1920, la Timișoara, prima sa revistă, intitulată „Limba română“, convins fiind că Marea Unire trebuie consolidată, în primul rînd, pe plan cultural și spiritual. În articolul-program din numărul 1 al publicației, intitulat *Cîteva lămuriri inevitabile,* scriitorul arăta că ea se adresează tuturor categoriilor de cititori[34].

Revista lui Camil Petrescu constituie, prin rubrici precum *Cum vorbește Octavia,* un adevărat îndreptar de vorbire și scriere corectă în limba română. Necesitatea și importanța publicației nu mai trebuie demonstrate. O parcurgere atentă a

Scanned with OKEN Scanner

paginilor ei se dovedește edificatoare în această direcție. Informațiile din domeniul teatrului, muzicii, literaturii țin la curent cititorii cu aspectele de actualitate din respectivele domenii: «Teatrul Național din București a sărbătorit o sută de ani de la prima reprezentație de teatru românesc... Marioara Voiculescu, marea actriță bucureșteană, a jucat pentru prima oară rolul titular din *Monna Vanna*, nemuritoarea capodoperă a poetului belgian Macterlinck. G. Georgescu este astăzi numele „en vogue" în București...»[35]. Sau alte informații: „Scriitorii români constituiți în societate (S.S.R.) au avut prima lor ședătoare intimă, cu mare succes... Va avea loc la Cluj, în ziua de 1 februarie serbarea inaugurală a Universității..."[36]. În numărul următor, cititorul ia cunoștință cu noutățile din literatură: «După moartea lui Vlahuță, se părea că poezia românească a rămas fără stea de mărimea întîi. Domnul E. Lovinescu, în revista sa „Sburătorul", vestește lumea că a descoperit un nou luceafăr literar, pe dl. I. Barbu, care, o dată cu articolul de lansare al directorului revistei, își publică și primele versuri... Sonetul *S-a stins viața falnicei Veneții* al celui mai mare poet român M. Eminescu trece drept cea mai frumoasă poezie din cîte s-au scris despre Veneția»[37].

Problemelor de ordin cultural le-a acordat atenția cuvenită Camil Petrescu și în paginile „Banatului" („Banatului românesc") și apoi ale „Țării": „Dl. Ioan Vidu e un artist de rasă. Totul poartă pecetea personalității sale. Corurile rearmonizate, disciplina și dragostea cu care e ascultat și înțeles de către coriști..."[38]. Sau: „Seara la orele opt, spectacolul s-a început cu *Poemul Unirii*, scenă în versuri de poetul atît de iubit Zaharia Bârsan... Urmează după aceea reprezentarea piesei lui Delavrancea *Apus de soare*. A fost un succes extraordinar... Maestrul Nottara a fost un mare actor în cel mai pur înțeles al cuvîntului..."[39]. Apoi, în „Țara" continuă: „A-l lăuda pe Athanasiu e inutil. Ar fi totuși locul să spunem că pentru timișoreni a fost o adevărată surpriză... D-na Lucia Cosma a apărut în Gilda și pe urmă la concert... Pe noi ne-a obsedat însă dumnezeiasca, neuitata voce de cristal și aur pe care, nu mai departe decît acum 6—7 ani, am auzit-o la Ateneu în București..."[40].

Tot în „Țara", Camil Petrescu a acordat atenție și sărbătoririi unor evenimente însemnate din istoria noastră. Unul

dintre acestea a fost împlinirea a doi ani de la realizarea Marii Uniri, despre care va scrie: „Astăzi se împlinesc doi ani de la marele act, care înseamnă cea mai mare dată în istoria de aproape două mii de ani a românilor. O eră nouă națională începe cu 1 Decembrie 1918... Un act de neasemănată înțelepciune politică“[41]. Împlinirea unui secol de la revoluția lui Tudor Vladimirescu, îi prilejuiește prezentarea evenimentelor de la 1821 și a personalității eroului: „Fecior de moșnean din ținutul Gorjului, deși căpătase un rang de boierie (sluger), cu toate că ajunsese maior în armata rusească, decorat pentru vitejie, Tudor Vladimirescu reprezintă de minune însușirile caracteristice... minte limpede, judecată chibzuită, inimă curată, bărbăție. Acțiunile sale, ca și documentele rămase, oglindesc apoi mult simț practic și bună știință de carte“[42].

Școala, pe care a slujit-o cu devotament, ca profesor la catedră, deși autoritățile timpului îl îndepărtează din învățămînt în octombrie 1920, devenind pentru ele „persoana non grata“, a ocupat un loc important în publicistica scriitorului. Astfel, vorbind de limba de predare la Liceul „C. Brediceanu“ din Lugoj, el va cere răspicat: „... pentru români, liceu românesc, cît mai românesc și numai românesc!“[43].

Deschiderea, la 1 septembrie 1919, a liceului românesc din Timișoara, sub conducerea dr. Bejan, îi oferă încă un prilej pentru a sublinia rolul deosebit al școlii românești, imediat după primul război mondial: „Considerăm deschiderea acestui liceu ca un eveniment național de o deosebită însemnătate, căci e incontestabil că el va deveni un factor de cultură și de viață națională, de care au fost atît de lipsiți pînă acum bănățenii. Credem că profesorii acestui liceu, împreună cu elevii lor, în afară de viața pur școlară, vor izbuti să facă din Timișoara un adevărat centru cultural, mai cu seamă că aici atîtea mijloace le stau la dispoziție“[44].

Gazetarul cerea, de asemenea, cu insistență statului să vină în ajutorul copiilor din popor dotați, pentru a urma cursurile liceale, înființînd internate: „Să se deschidă numaidecît internate pentru elevii români... Nici un sacrificiu nu va fi prea mare pentru acest lucru. Cînd se găsesc fonduri, de zeci și sute de milioane, pentru orice bănci și întreprinderi, nu e iertat să se procedeze cu zgîrcenie atunci cînd e vorba de sufletul poporului“[45].

Scanned with OKEN Scanner

Conlucrarea tuturor factorilor, dar mai ales sprijinul Primăriei din Timișoara și al primarului de atunci, Vidrighin, au dus la înființarea Politehnicii timișorene, în toamna anului 1920. Vestea e consemnată în coloanele „Țării" astfel: „. . . în sfîrșit, Timișoara va fi înzestrată cu mult dorita Politehnică, menită să dea un caracter de oraș universitar acestei capitale a Banatului . . ."[46].

Între calitatea de gazetar și cea de scriitor, Camil Petrescu nu făcea o demarcație rigidă, întrucît, după părerea sa, un bun ziarist e, în același timp, și un bun scriitor și invers, amîndoi trebuind să fie slujitorii credincioși ai adevărului și ai dreptății. Însușindu-și o bogată experiență ca ziarist, el o va folosi la elaborarea romanelor și a pieselor sale de teatru. Autorul însuși mărturisește că o serie de articole din paginile unor publicații au fost folosite ulterior în *Ultima noapte de dragoste, întîia noapte de război* și în *Patul lui Procust*. Dar, activitatea literară a lui Camil Petrescu este anterioară celei gazetărești. El a scris poezii încă din anii de liceu, iar în timpul războiului din 1916 a alcătuit acel ciclu de versuri *Drumul morții*, stihuri definitivate în perioada sa timișoareană în volumul *Ciclul morții* (1923). Tot în acea vreme a scris, într-o primă variantă, piese *Suflete tari*, pe care i-a prezentat-o lui Mihail Dragomirescu.

În răstimpul cît a fost profesor și ziarist la Timișoara, colaborările literare ale lui Camil Petrescu au fost sporadice; a publicat mai mult versuri, ceea ce dovedește că a urmat întocmai promisiunea făcută dascălului său P. P. Negulescu: „. . . Voi scrie pînă la 25 de ani versuri, pentru că este vremea iluziilor și a versurilor, voi scrie între 25—35 de ani teatru, pentru că teatrul cere și o oarecare experiență și o anumită vibrație nervoasă; voi scrie între 35—40 de ani romane, pentru că romanele cer o mai bogată experiență a vieții și o anume maturitate expresivă. Și abia la 40 de ani mă voi întoarce la filozofie . . ."[47].

Poezia *Melopee* i-a apărut în „Banatul", nr. 32/27 iunie 1919, p. 1. Ea mai fusese publicată în „Sburătorul", nr. 8/7 iunie 1919 și a rămas necuprinsă în volumele de poezii ale autorului. Se retipărește la *Addenda* volumului I, *Opere*, ediție îngrijită de Al. Rosetti și Liviu Călin, introducere, note, variante de Liviu Călin, Editura Minerva, București, 1973, p. 122.

Textul are șaisprezece versuri scurte, din care emană tristețea poetului pentru o dragoste trecută, ce i-a rămas în amintire și pe care o cîntă:

Versurile mele,
Flori dintre ruine,
Versurile mele
Toate-s pentru tine.

O dată cu poezia *Melopee,* publică, tot în „Banatul", și tot după ce apăruse în „Sburătorul", poezia *Alchimie.* Aceasta va face parte din volumul *Versuri* (1957), fără primul stih („Ce lege ne-nțeleasă"), ca și în *Opere I* (1973), unde apare cu titlul *Fragment II.*

Stanțe a văzut lumina tiparului prima dată în „Sburătorul", nr. 8/7 iunie 1919 și a fost reprodusă în „Banatul", nr. 50/10 august 1919. Nici această poezie n-a mai fost cuprinsă în volume, figurînd doar în *Opere I* (1973), p. 123.

Pe o întreagă pagină de album apar versurile din *Cronică veselă,* scrise la Bulci în vara lui 1919 și oferite cititorilor în „Banatul", nr. 47/1 august 1919. În același număr al publicației îi apare lui Camil Petrescu și traducerea poeziei lui Heine, *Țesătorii Sileziei.*

O altă poezie, *Luna,* poate fi citită pentru prima dată în „Țara", nr. 5/7 ianuarie 1921, p. 1 și nu în „Sburătorul", cum se susține în *Opere I* (1973). Poezia face parte din *Ciclul morții.* Strădania ostașilor de a-și săpa adăposturi primește valențe cosmice:

Zîmbește încurcată
Și apoi,
Umplînd priveliștea toată de lumină și polei,
Se-nalță luna, tremurînd
Și peste noi
Și peste ei.

Alături de cele cîteva poezii amintite, Camil Petrescu publică în „Banatul", nr. 38 — 41/11, 12 și 18 iulie 1919 și proza *O recunoaștere ofensivă,* care va deveni în *Ultima noapte de*

Scanned with OKEN Scanner

dragoste, întîia noapte de război (1930) fragmentul cu titlul *Post înaintat la Cohalm.*

Primul comentator al poeziilor lui Camil Petrescu a fost Tudor Vianu; acesta le consideră „notațiile unui intelectual înzestrat cu o sensibilitate atentă și înfrigurată . . . Natura inspirației sale pare a fi făcută din luciditate și febră . . .“[48]. Lui Tudor Vianu i se alătură E. Lovinescu, care aprecia mai ales „precizarea cuvîntului, lipsit de armonia versului riguros construit“. Valoarea poeziei camilpetresciene constă, după E. Lovinescu, în „noutatea situării, prin vigoarea realismului și prin suflul ei unitar“[49].

Despre primul volum de versuri al lui Camil Petrescu, Felix Aderca scria: „. . . inteligență lucidă, și deci pasiune teatrală, logică, și deci lumină, simetrie și deci arhitectură. E primul pas al scriitorului . . . și deci pasul are tot farmecul și toată nedesăvîrșirea acestei virginități de mișcare“[50].

Perpessicius îi apreciază *Ciclul morții* în raport cu poezia ce se scria în acea vreme, găsind potrivit limbajul poetului: „Sunt apoi acele cruzimi de vocabular așa de la locul lor, sunt acele adjective, multe foind peste tot, închizînd în vocabularul lor sîmburele unor întregi metafore sterilizate“[51].

Iată ce scrie G. Călinescu despre poeziile de război ale lui Camil Petrescu, pe care le aseamănă cu cele ale lui Aron Cotruș: «. . . cultivă cu o mare virtuozitate apocalipticul. Ele nu sunt „imagiste“, ci vizionare.»[52]

Un alt aspect, asupra căruia se cuvine să întîrziem puțin, îl constituie interesul acordat de Camil Petrescu mișcării literare din întreaga țară. În paginile „Banatului românesc“ apar poezii sau lucrări în proză ale celor mai reprezentativi scriitori ai noștri. Deși publicațiile pe care le-a condus sau la care a colaborat în acea vreme nu aveau un caracter literar specific, printre articolele din diferitele domenii ale vieții politice, sociale și naționale și-au făcut loc și versurile lui Ion Pillat, versuri ce vibrează de frumusețe și prospețime. Astfel, poezia *Solie* din „Banatul românesc“, nr. 22/11 aprilie 1920, p. 2:

O, toamnă, fie voia ta, regină!
Tu care faci din trandafir un spin
Tu, ce pe codri de-aur prinzi rugină
Tu ce-ai sădit alături de suspin
Iubirea ce durerile alină!

Alături de Ion Pillat îl găsim, în același număr al publicației amintite, și pe Al. T. Stamatiad, cu poezia *Streinul*.

Două poezii semnate de patriotul Cassian R. Munteanu, cel ce și-a lăsat sănătatea în tranșee, sînt mișcătoare prin frumusețea sentimentelor exprimate. Prima, intitulată *Tîrziu*, apare în nr. 9/16 ianuarie 1921, p. 1 al „Banatului românesc", făcînd parte din volumul *Pribeag:*

Doream să fiu plugar în sat
Să port căciula pe-o ureche
Să cînt frumos în strana veche —
Păcat că voi nu m-ați' lăsat!

Vezi, mamă, astăzi ce flăcău
Aveai și tu la bătrînețe
Ți-aș strînge satul la povețe
Doar popa m-ar ține de rău...

Că știi, vreodată pe-nserat
M-aș nimeri la șezătoare
Și-aș îndrăgi vreo torcătoare
Dar las'că asta nu-i păcat!

Și-n sărbători la horă-n sat
De m-ar lua la cătănie
Aș chiui cu vrășmășie
C-așa-s feciorii în Banat.

Și-n vremuri bune, după post,
Atuncea cînd o vrea și tata
Eu v-aș aduce-n casă fata
Cea mai frumoasă și cu rost.

Apoi trăire-aș ca un sfînt
S-ajung primar și om cu stare
Cînd mor, tot satul să-mi presare
În groapă-o mînă de pămînt!

Scanned with OKEN Scanner

[...] Tîrziu, tîrziu m-am deșteptat
C-am rătăcit pe altă cale
Mă doare inima de jale
C-atîta m-am înstrăinat!

A doua poezie, *Rugăciune* se publică tot în „Banatul românesc", nr. 18/18 ianuarie 1921, p. 1, publicare ocazionată, ca și prima de altfel, de moartea tînărului poet, în seara de miercuri, 12 ianuarie, spre joi, 13 ianuarie 1921. Poezia are un pronunțat caracter patriotic:

În țara unde a murit robia
Și frunțile se poartă ridicate
Unde-i slăvită munca între gloate
Și-nvinsă în luptă, piere sărăcia
Și sufletul înalță armonia
Popoarelor pe veacuri împăcate;

Unde gîndirea sinceră străbate
Cîmpiile întinse-ale culturii
Și, ca un vis hain, povestea urii

S-a stins în groapa vechilor păcate;
În țara-aceasta-a libertății sfinte
S-ajungă falnic neamul meu, părinte!

În paginile „Banatului românesc" au mai apărut poezii de M. Eminescu, G. Coșbuc, Maria Cunțan, Al. Mateevici, Victor Eftimiu, precum și proză de I. L. Caragiale, Emil Gârleanu, I. C. Vissarion, Damian Izverniceanu etc., ceea ce dovedește că publicația a fost receptivă la mișcarea noastră artistică, dînd totodată informații utile și interesante asupra șezătorilor literare ale scriitorilor români. O asemenea șezătoare a fost cea organizată la 9 mai 1922 la Timișoara, cu participarea lui Ion Minulescu, Mircea Rădulescu, Al. T. Stamatiad, N. Davidescu, Liviu Rebreanu, Al. Cazaban. La o altă șezătoare, organizată tot la Timișoara, cu doi ani mai tîrziu, au luat parte C. Pavelescu, Octavian Goga, Brăescu, Liviu Rebreanu, A. Moșoiu, M. Rădulescu, N. Davidescu, George Gregorian și, cum era și firesc, Camil Petrescu.

Scanned with OKEN Scanner

Publicîndu-l în paginile publicației pe Ion Pillat, Camil Petrescu îl prezintă ca pe „unul din cei mai străluciți reprezentanți ai poeziei noi românești", cunoscut mai ales „pentru complexitatea de sentimente pe care versurile sale fine și delicate o exprimă într-o limbă românească de-o bogăție și de-o maleabilitate puțin obișnuite"[53]. Dintre poeziile pillatiene apărute în „Țara" amintim *Trei îngeri zboară-n asfințit* (nr. 5/7 ianuarie 1921, p. 1) și *Doi oameni stau . . .* (nr. 9/14 ianuarie 1921, p. 1).

Alături de Ion Pillat, îl găsim pe Ion Minulescu, a cărui poezie a avut atîta succes în epocă. Aprecieri elogioase la adresa poetului apar într-o notă a publicației: «Ion Minulescu este o figură cu totul originală în literatura noastră. Poate fi considerat ca șeful curentului simbolist în literatura română. Cu toate curiozitățile lui a dat cîteva „romanțe", care au întrunit admirația unanimă. Facem încercarea să-l prezentăm bănățenilor»[54].

Redacția se ține de cuvînt, publicînd *Glasul morilor* (nr. 5/7 ianuarie 1921, p. 1) și *Cînta un matelot* (nr. 9/19 ianuarie 1921, p. 1).

Ocupîndu-se de alt important poet român, George Topîrceanu, publicația își informează cititorii că el este „cel mai de seamă poet umorist român. În *Baladele* sale, pe care le vom face pe rînd cunoscute publicului bănățean —, el a ridicat acest gen la înălțimi de rară poezie"[55]. La rubrica *Versuri vesele* văd lumina tiparului *Catrene* și *Testamentul meu.*

Fără a aminti toate prezențele literare din coloanele publicațiilor ce-au apărut la Timișoara și sînt legate de numele lui Camil Petrescu, se cuvine, totuși, să menționăm și tipărirea versurilor eminesciene din *Sonet,* în limbile română, germană și maghiară, în „Limba română, nr. 3/29 ianuarie 1920, p. 5.

Toate acestea dovedesc că gazetarul și, implicit, scriitorul Camil Petrescu și-au făcut cu prisosință datoria de ostaș al slovei românești. Activitatea sa de publicist, conducător de gazete și poet din perioada șederii la Timișoara clarifică și sporește întreaga-i operă.

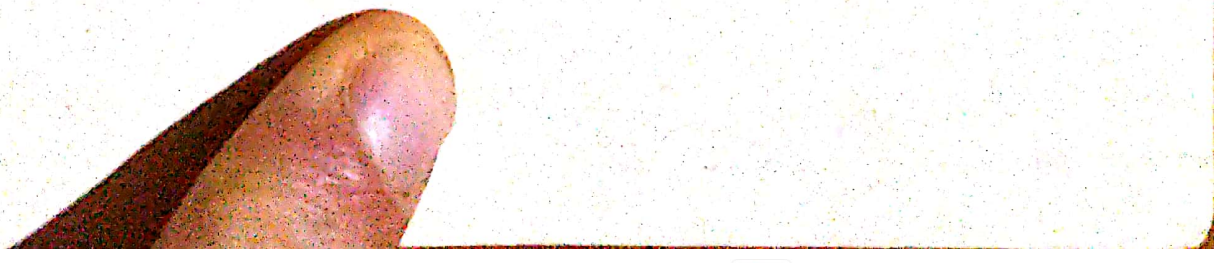

Scanned with OKEN Scanner

LUCIAN BLAGA
(1895–1961)

La treisprezece ani, cînd rămînea orfan de tată L. Blaga era elev în clasa a III-a, în particular, la liceul „A. Șaguna" din Brașov și își încerca „cu unghia zimții darului poetic", după ce un an mai înainte se îndeletnicise „cîteva săptămîni, prin genul fabulei". Scria versuri «pe măsura acelora ce apăreau pe atunci în revista „Luceafărul"». Tot în acea vreme, trimisese o poezie la „Țara noastră", de la Sibiu și poșta redacției i-a răspuns cu o încurajare[1].

După doi ani, în primăvara lui 1910, se văzu „luat de un nou val poetic". Trimite o încercare revistei „Luceafărul", semnată *Lulu Popii*, cu care ocazie, deși i se reproșa „păcatul de a scrie versuri fără rimă", este îndemnat să continue[2].

În urma acestor tatonări, debutul său poetic avea să se petreacă o dată cu publicarea poeziei *Pe țărm . . .*, semnată cu inițialele numelui: *L. B.*, în ziarul „Tribuna" din Arad, nr. 57/3—26 martie 1910, p. 3[3].

Peste două luni, cînd împlinea cincisprezece ani, același ziar îi publica cea de-a doua poezie intitulată *Noapte*, în nr. 89/25 aprilie — 8 mai 1910, p. 1.

În prima poezie, *Pe țărm . . .*, autorul exprimă melancolia cauzată de stingerea primei iubiri, pentru ca în *Noapte* să declare, nu fără regret, că se simte cununat cu întunericul, în care își îneacă privirile. Glasul razei ce i se ivește în cale îi este necunoscut, el rămînînd, înduioșat, să asculte „cum picură din slavă / Povestea dragostei trecute . . . "[4].

Atras din ce în ce mai mult de lecturile filosofice, Lucian Blaga, după publicarea celor două poezii, nu mai scrie versuri, dorind „o lărgire a rariștei". Într-adevăr, „rariștea" a fost lărgită, întrucît versurile sale „libere în ritmuri abrupte, de proză extatică" din primul volum sînt deosebite de cele tradiționale și impersonale, scrise la cincisprezece ani[5].

În iarna lui 1917, poetul avea gata volumul *Poemele luminii*.

După un an, în 1918, Cornelia Brediceanu — viitoarea lui soție — expediază, fără a-i cere consimțămîntul, poeziile profesorului Sextil Pușcariu de la Cernăuți. La începutul lui 1919, o cunoștință din Sebeș îi trimite ziarul „Glasul Bucovinei" (3—6 ianuarie 1919), apărut de cîteva zile sub conducerea profesorului, unde era publicat un articol cuprinzător, prezentînd cititorilor, în cuvinte de laudă, manuscrisul volumului *Poemele luminii*. Același ziar i-l aducea și fratele său, Liciniu, întors din război. Acest eveniment l-a încurajat în publicarea cît mai urgentă a cărții. În articolul respectiv, intitulat *Un poet: Lucian Blaga*, Sextil Pușcariu scria: „... După lectura poeziei următoare știam că am în fața mea un poet adevărat. Versurile acestea nu erau gîngăvitul unui începător, ci trădau o maturitate poetică deplină... Lucian Blaga m-a autorizat să public versurile sale. Sunt fericit că pot da, începînd cu Anul nou, pentru întîia oară în foaia noastră, rînd pe rînd, *Poemele luminii*, despre care sunt sigur că mai tîrziu, odată, se va vorbi în istoria literaturii noastre".

La apariția lor, *Poemele luminii* au fost bine primite. În primele săptămîni chiar, Nicolae Iorga se pronunța: „... Sunt bucăți de suflet, prinse sincer în fiecare clipă și redate cu o superioară muzicalitate în versuri care, frînte, cum sunt, se mlădie împreună cu mișcările sufletești înseși... În rîndurile, rărite, îngrijorător, ale cîntăreților simțirii noastre de astăzi, fii binevenit, tinere Ardelean!"[6]

Lucian Blaga a trimis volumul nu numai lui Nicolae Iorga, ci și lui Alexandru Vlahuță, pe care l-a vizitat la București, la sfîrșitul lui mai 1919. Poetul, grav bolnav, l-a întîmpinat cu cuvintele: „Am primit volumașul dumitale. Și, ca să vezi ce mult mi-a plăcut, uite — îl țin sub pernă... Forma aceasta neobișnuită a versului, artificială la alții, dumitale îți vine bine, ca mănușa pe-o mînă"[7].

Scanned with OKEN Scanner

După propriile mărturisiri din *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, tot din 1910 datează și preocupările spre analiză și sinteză. Lucian Blaga scrisese pe atunci o lucrare de vreo treizeci de pagini asupra visurilor, mînat fiind la o asemenea întreprindere de studiul lui Vaschide și de „unele teorii spenceriene"[8], dar textul respectiv nu s-a păstrat[8].

Iată, deci, că și preocuparea pentru filosofie datează tot din timpul anilor de liceu, cînd era atras de „imaginația abstractă".

„Scurt timp înainte de bacalaureat, cînd hălăduiam iarăși prin adumbririle Brașovului, am scris niște note *Despre intuiție în filozofia lui Bergson*". Acesta este primul său foileton filosofic, care a fost publicat de ziarul „Românul" (Arad), nr. 57/12—25 martie 1914, pp. 1—2, cu titlul *Reflexii asupra intuiției lui Bergson*, fiind semnat, *Ion Albu*. Autorul, pentru „a vedea scrisul înflorind pe litera tiparului", a folosit o mistificare, dîndu-l drept traducere după un autor oarecare[9].

O a doua lucrare de același gen este terminată în iarna lui 1915 și se referea la conceptele de „materie" și „energie" în economia inteligenței umane; a fost publicată în „Convorbiri literare" și-a însemnat prima colaborare a autorului la publicistica bucureșteană[10].

Dar, înaintea acestora, Blaga așternuse pe hîrtie în 1908 primele exerciții de natură filosofică despre „număr" și „judecăți matematice", care însă n-au văzut lumina tiparului.

La Arad, tînărul Blaga a continuat să publice articole filosofice, în 1916, în revista „Pagini literare". Primul dintre acestea a fost *Mit și cunoștință* și cuprinde crezul său filosofic: „Fracțiunea cea mai intimă a cunoașterii omenești a fost și este și astăzi mitul". La baza cunoașterii Blaga așază intuiția, cu ajutorul căreia se construiesc diferite tipuri de fenomene, iar „aceste fenomene originare considerate ca feți ai minții creatoare sunt miturile", care au rostul de a organiza „haosul impresiilor". În opoziție cu mitul, „dogma e păcatul mortal al cunoștinței". Pentru tînărul filosof, „teoria cunoașterii", nu este o simplă teorie între multe altele, ci „începutul strălucit sau dezastruos al unei adînci sau mărginite concepții despre lume"[11].

Se știe că poetul a fost un „născocitor de motive mitice la fiecare pas, modificînd, tratînd liber, creator, amplificînd

după necesități...". Pînă și «*Gorunii sferici* trimit multiplu spre mitic, spre... simbolica sferei și cercului, a „centrului", cu semnificații de totalitate și totalizare cosmică»[12].

Luînd atitudine împotriva „psihologismului", Blaga pune la temelia cunoașterii lumii „puterea creatoare a inteligenței pe temeiul intuițiilor imediate". Din grupul celor care pun la baza științei senzațiile, sînt amintiți: Hume, Avenarius, Schuppe, Nietzche, iar dintre cei ce cred că „senzațiile trebuie strînse în cercul de fier al formelor intelectuale, pentru ca să devină știință exactă", fac parte Kant, neokantienii, Școala de la Marburg. Blaga are rezerve și față de unii și față de alții, condamnînd „ușurința cu care se face saltul de la așa este un lucru, la așa trebuie să fie", fiind pentru o teorie a cunoașterii „dincolo sau mai presus de adevăr și ficțiune"[13]

Concepțiile sale filosofice, deși metafizice și idealiste, au trezit interes. Felul în care se puneau problemele, mai ales în ceea ce privește cunoașterea, era o dovadă de îndrăzneală, fiindcă ce putea fi altceva afirmația că „știința nu poate pătrunde în toate ascunzișurile realității, deoarece însăși ființa lucrurilor îi este inaccesibilă"[14].

Recunoscînd limitele științei, filosoful pune accent pe faptul că mintea omenească are dreptul să facă speculații, deoarece „există atîta patimă pentru extazuri mitice și mai ales cîtă stăruință pentru halucinații metafizice". Blaga regretă nerezolvarea relației dintre spirit și materie, precum și pe aceea privitoare la mecanism și vitalism. Cînd lucrurile n-au primit o rezolvare științifică, autorul subliniază că nu poate fi vorba decît de o „sărmană părere neutrală, obiectiv indiferentă".

Un ultim articol publicat de revista arădeană la rubrica de filosofie este intitulat *Problemele fantome* și a apărut în nr. 9—10 din 15—18 iulie 1916, pp. 185—186. Autorul se ocupă de izvorul științei, pe care-l fixează în simțuri. Blaga își exprimă îndoiala în facultățile intelectuale ale omului, acestea neputînd răspunde unor teze filosofice sau „e vorba de niște pseudo-întrebări, pe panta cărora se alunecă și se răspunde cu un nonsens"[15].

În „Patria" din 15 mai 1919 Ion Agârbiceanu, scriind despre Lucian Blaga, arăta:

«Înainte cu trei ani am citit uimit în „Românul" din Arad cîteva cugetări iscălite, *Lucian Blaga*. Profunzimea, senină-

Scanned with OKEN Scanner

tatea și adevărul lor m-au impresionat adînc și o rară bucurie mi-a umplut sufletul. Mi-am zis: iată un om nou în Ardeal, unul care va deschide drumuri noi în mișcarea noastră culturală.»

Prozatorul ardelean crezuse că e vorba de profesorul Blaga, dar Victor Stanciu, conducătorul revistei „Pagini literare", i-a atras atenția că este fratele profesorului, elev la Seminarul din Sibiu. Surprinderea a fost cu atît mai mare.

Într-adevăr, atît în „Românul", cît și în „Pagini literare", iar apoi în „Ecoul" din 1937, Blaga publică în mai multe numere cugetări, care-l recomandă ca un spirit pătrunzător și lucid, capabil să sintetizeze, în cuvinte puține, adevăruri solide, idei reieșite dintr-o gîndire profundă, în stare să prindă elementele esențiale ale fenomenelor sociale, istorice și sufletești.

Multe din aceste *Frînturi,* cum le intitulează, se referă la adevăr, muncă, filosofie etc.: „Că adevărul poate avea influențe dezastruoase asupra noastră nu dovedește împotriva valorii sale ideale, ci mărturisește împotriva tăriei sale. Suntem ca bolnavii care nu pot suporta aerul aspru și curat al munților"[16].

De-a lungul vremii, poeziile lui Lucian Blaga au continuat apoi să apară în mod sporadic în publicistica arădeană. Astfel, în „Calendarul gospodarului pe anul 1940", p. 47 se reproduce poezia *Trezire,* după „Gîndirea", nr. 7/septembrie 1937, p. 326; lucrarea apăruse în 1938 și în volumul *La curțile dorului.*

Tot la Arad, Editura Librăriei Diecezane îi editează în colecția *Biblioteca „Semănătorul"*, în 1925, volumul de eseuri *Fețele unui veac,* iar în anul următor — volumul *Ferestre colorate.*

Iată, așadar, cîteva momente ale începuturilor întru poezie și filosofie, care explică, istoricește, evoluția ulterioară a lui Lucian Blaga, în ambele direcții.

Scanned with OKEN Scanner

SCRIITORII ȘI ȘEZĂTORILE LITERARE

Obiceiul de a organiza întîlniri ale scriitorilor cu publicul cititor datează de peste opt decenii. Lucrul acesta îl aflăm de la Emil Gârleanu, care afirmă: «Întîia oară cînd s-a întrebuințat această denumire de *șezătoare literară* pentru citirile literare în public a fost în martie 1906, după vestita tulburare de sînge, din seara de 13 martie, cînd mulțimea a oprit reprezentarea unor piese în franțuzește pe scena Teatrului Național din București. Atunci, într-un cald avînt și pentru propășvăduirea limbii și literaturii românești, Nicolae Iorga, însoțit de cîțiva dintre scriitorii grupați în jurul revistei „Semănătorul", au plecat din țară, de la un capăt la altul, citind publicului scrisul românesc, publicului care era chemat să asculte șezători literare».

Autorul *Nucului lui Odobac* ne mai spune că prima descindere scriitorii au făcut-o la Craiova, unde, împreună cu Nicolae Iorga, au mai fost Mihail Sadoveanu, Șt. O. Iosif, Dimitrie Anghel și cîțiva autori locali. Trecînd apoi prin alte orașe, pînă la Iași și Botoșani, scriitorii au fost pretutindeni primiți cu entuziasm și ascultați cu căldură: „Începutul se făcuse, firește, în împrejurări priicioase, cauza ce apărase scriitorii era prea dreaptă ca să nu trezească un răsunet în sufletele tuturor. Cît de dreaptă a fost acea cauză o vedem astăzi, în urmările ei, cînd aceeași societate înaltă joacă pe aceeași scenă piese românești scrise de scriitorii noștri"[1].

De-a lungul timpului, „acest nou fel de a împărtăși scrisul românesc a prins și, așa fiind, și după acea neuitată călătorie

Scanned with OKEN Scanner

de luptă, ședătorile literare au fost tot atît de nerăbdător așteptate, tot așa de călduros primite", devenind mai apoi „o trebuință sufletească, și nu lipsise decît inițiatorul găsit într-un chip atît de fericit în ființa de rară energie și de mare talent a d-lui Nicolae Iorga". Mai cu seamă după înființarea Societății Scriitorilor Români, la 28 aprilie 1908, al cărei președinte a fost Cincinat Pavelescu și vicepreședinte Mihail Sadoveanu, s-au organizat numeroase asemenea ședători literare. Un rol important l-au avut cele din Bucovina, în 1910, unde „faptul a luat însemnătatea unui mare pas cultural". În ceea ce privește Transilvania, o astfel de întîlnire literară a avut loc la Sibiu, în februarie 1911.

Ședătoarea aceasta a sporit în importanță, mai ales pentru că a oferit scriitorilor bucureșteni prilejul de a cunoaște, în mod nemijlocit, stările de lucruri din Ardeal. Evenimentul este comentat pe larg la „Tribuna" (Arad), care printre altele precizează: „Apropierea scriitorilor români din Regat de regiunile noastre ardelenești de altfel a fost chiar o datorie... Dacă noi am dat Țării Românești pleiada de dascăli, filologi și propagatori entuziaști ai iubirii de neam, generația mai tînără a scriitorilor români din Regat este de sine obligată a ne împărtăși cu formele mai nouă și cu rezultatele mai înaintate ale artei lor. Căci ne-a binecuvîntat Dumnezeu și pe noi ardelenii cu cîțiva scriitori de seamă este știut. Și, dacă în timpul din urmă faptul acesta se remarcă tot mai mult de opinia publică este că ei își fac datoria. Negreșit condițiile de creațiune și de activitate sunt mult mai grele și datoriile mult mai complicate la scriitorii ardeleni de-acasă"[2].

La numai două luni de la ședătoarea literară de la Sibiu, scriitorii români vin la Arad, la 16—29 aprilie 1911. Anticipînd acest eveniment, „Tribuna" scrie: „Marii cîntăreți și povestitori ai neamului, care ne-au robit cu scrisul lor de-atîtea ori sufletele, vin la noi, ca să ne arate pe o clipă strălucirea geniului românesc. Va fi o zi de rară sărbătoare ziua aceasta pentru noi. Românii din toate părțile, dar mai ales din apropiere, cărturărimea și țărănimea se grăbesc în această zi la Arad, căci prilejul acesta unic, cînd pot vedea într-un mănunchi lamura neamului nostru, cine știe dacă se va mai da vreodată"[3].

Își anunțaseră sosirea Ioan Gorun, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, Șt. O. Iosif, Cincinat Pavelescu, D. Anghel, H. Lecca, Victor Eftimiu, Emil Gârleanu, A. Hertz (Dinu Ramură), Caton Theodorian, Zaharia Bârsan, Ion Minulescu, Dimitrie Nanu. Din Ardeal, urmau să sosească: Octavian Goga, Ion Agârbiceanu, Ion Lupaș și Al. Ciura. Venind prin Turnu-Roșu, scriitorii din țară trebuiau să se întîlnească în Sibiu cu cei din Ardeal și să ajungă împreună la Arad. Se convenise ca în aceeași zi, seara, la restaurantul „Crucea Albă" să aibă loc „întîlnirea de cunoaștere", iar a doua zi, duminică, să se desfășoare ședătoarea literară!

Apropiindu-se ziua respectivă, se dau publicului noi știri despre eveniment. Astfel, scriitorii din capitală au anunțat că au plecat, în număr de șapte, urmînd să se întîlnească a doua zi, sîmbătă, cu cei din Ardeal, la Arad[4].

În sfîrșit, scriitorii au sosit, dovedind „înțelegerea lor pentru nevoile noastre, o înțelegere care le face nu numai o deosebită cinste, dar îi și ridică la un nivel de seriozitate vrednic de frumusețea operelor lor"[5].

Un entuziasm general se simte în rîndul populației arădene, pe care „Tribuna", ca organizatoare a acestei ședători, îl înregistrează în paginile sale. Cărturarii, țăranii în haine de sărbătoare i-au întîmpinat cu cîntece și imnuri, realizîndu-se contactul sufletesc „între deținătorii idealului culturii românești și între acei care de veacuri suferă cel mai cumplit zbucium sufletesc, luptînd pentru realizarea acestui ideal". Poporul a ieșit prin gări în întîmpinarea scriitorilor. La Vinț, preotul Man salută în numele locuitorilor pe Ion Agârbiceanu și pe Octavian Popa, căruia o domnișoară îi înmînează un frumos buchet de flori de liliac. La Orăștie, fiind de față Lepădatu, Moța, dr. Papiu reprezentanți ai Partidului Național Român și alții, a fost adusă o cunună cu inscripția „Librăria Națională Orăștie, omagiul scriitorilor români" și un buchet cu o panglică tricoloră purtînd inscripția «„Foaia interesantă", Orăștie, care prin voi trăiește». Totodată, se alătură scriitorilor și Sebastian Bornemisa, conducătorul librăriei din localitate, iar la Simeria grupul se mărește cu Vasile C. Osvadă, „apostolul cooperației în Ardeal".

La Deva îi întîmpină iarăși multă lume, iar la Ilia li se alătură tînărul avocat Ion Maior. La Săvîrșin, corul țăranilor

Scanned with OKEN Scanner

îi întîmpină cîntînd *Pe-al nostru steag* ... În sfîrșit, la Arad, unde sosesc sîmbătă, 16—29 aprilie 1911, ora 8 dimineața sînt așteptați și primiți călduros, printre cei de față fiind și redactorii „Tribunei“: A doua zi, ziarul consemna acest eveniment:

„D. Cincinat Pavelescu, cu verva-i scînteietoare, Gârleanu, cu graiul său dulce moldovenesc, simpaticul Dinu Ramură (A. Hertz), toți erau în cea mai bună dispoziție. Oboselile călătoriei nu lăsaseră urme nici asupra d-lor D. Nanu, Corneliu Moldovan, Victor Eftimiu și Al. Stamatiad“[6].

După o vizită făcută lui Nicolae Oncu și Sava Raicu, precum și palatului „Tribunei“, scriitorii au fost invitați la masă la Sever Bocu, directorul publicației. După aceea au mers la gară să-i întîmpine, la orele 16, pe Goga și Agârbiceanu. Gara era asaltată de lume. La întoarcere, au venit cu un convoi de trăsuri. Seara, s-au întîlnit toți în sala mică a Restaurantului „Crucea Albă“: „Mentalități atît de deosebite se întîlnesc și se înțeleg totuși în aceeași simțire: dragostea de neam și de cultura românească“. Entuziasmul a fost general, iar taraful lui Berki le-a cîntat cîntece românești.

A doua zi, duminică (17—30 aprilie 1911), la prînz, a avut loc un banchet de 248 de tacîmuri, la același restaurant. Cu această ocazie s-au rostit toasturi:

„Ei [scriitorii, *n.n.*] ne aduc — a spus Nicolae Oncu — gîndirea lor și frumoasa limbă românească, ale cărei accente fac să ne tresară inimile de fericire ... Ei sunt stegarii noștri, pentru care ne dăm sufletul ... Voi sunteți apostolii culturii române și ca pe adevărați apostoli vă primim cu brațele deschise și sufletul curat“.

În numele scriitorilor a răspuns Emil Gârleanu:

«La poftirea ce ne-a făcut-o ziarul „Tribuna“ am răspuns cu toată graba ce ne dă idealul pentru care luptăm cu toții: unitatea culturală a tuturor românilor! În frămîntarea noastră pentru ajungerea acestui ideal avem nevoie nu numai de căldura inimilor noastre, ci și de înțelepciune și ea ne vine de la bătrînii neamului românesc».

Primit cu aplauze, a luat cuvîntul Octavian Goga, care a spus:

„Nu pot să primesc ovațiile ce-mi faceți ca fiind adresate mie, ci ideii ce slujesc ca modest scriitor. Ideea aceasta e unitatea sufletească a poporului românesc de pretutindeni ... [...]

Noi, scriitorii din Ardeal [...] lucrăm, ca și cei de dincolo, pentru același ideal. Dar aceștia lucrează la adăpostul libertății naționale, în vreme ce noi suntem înlănțuiți de cătușele asupririi. Venirea scriitorilor a trezit în sufletul nostru un adevărat zbucium...; dacă mergeți acasă spuneți-le acolo tuturor că ați găsit aici aceleași suflete primitoare ca și la Sibiu și că și noi luptăm pentru același ideal care vă călăuzește pe voi: unitatea noastră culturală!"

A urmat la cuvînt Cincinat Pavelescu:

«În ziua aceasta frumoasă de primăvară, cînd cerul e senin și soarele strălucește în toată mîndria sa, scriitorii din România au venit în mijlocul d-voastră ca să aducă o parte a sufletului lor. Am venit să facem să bată inimile românești o clipă împreună în desăvîrșită armonie. Vă mulțumim tuturor pentru dragostea ce ne-ați arătat-o și-i mulțumim marelui cîntăreț al neamului nostru pentru cuvintele lui calde în care a salutat venirea noastră. (E vorba de Octavian Goga, *n.n.*). Suntem numai niște trubaduri rătăcitori, dar plini de dragoste și aducem prinosul nostru de admirație scriitorilor d-voastră mari: Octavian Goga și Ion Agârbiceanu, care, adîncind sufletul poporului românesc, desfășoară o muncă rodnică pentru luminarea poporului românesc de pretutindeni. Mulțumim și valorosului organ românesc „Tribuna", care ne-a adunat aici, dîndu-ne prilejul să ne cunoaștem...»

Aflat de față, Silviu Dragomir vorbește din punctul de vedere al tinerilor:

„Noi, tinerii, care am ieșit de pe băncile școlii, ne întrebăm unde trebuie să plecăm, ce cale trebuie să apucăm?... Voi, scriitorii trebuie să vă adresați în rîndul întîi nouă, tinerilor, arătîndu-ne calea adevărată. Noi vă urmăm, voi mergeți înainte!"[7]

Ședința literară a avut loc în seara aceleiași zile în sala mare de la „Crucea Albă". Începutul l-a făcut Cincinat Pavelescu, descris de cronicar după cum urmează:

„Chipul lui rumen, cu linii drepte și bine pronunțate, impunea... Își spunea poeziile cu o dicție curată, cu o mică nuanță de romantism înduioșat, un lucru care-l făcea cu atît mai simpatic." (Atunci nu avea încă un volum și nici o colaborare mai cunoscută la o revistă). A plăcut în special poezia

Vulturul: „o poezie de concepție ca aceasta părea că și corespunde mai mult sufletului nostru . . . "

A urmat Octavian Goga, care a citit *Noi*, *Dăscălița*, *Un om*, *Cosașul* și *Oltul*, „cu glasul d-sale limpede și sonor ce stăpînea întreaga sală".

Despre Emil Gârleanu se precizează că „are o apariție simpatică, încît cîștigă de la început. Ochii lui mari și limpezi, paloarea feții lui distinse, glasul lui moale, învăluit și dulce, vorba lui moldovenească impresionează adînc". A lecturat schița *Trandafirul*, precum și schița cu subiect anecdotic *Ochiul lui Turculeț*, care „era ușoară, blajină, fără scînteieri, dar plină de o bunătate de suflet emoționantă".

Scriitorul Dimitrie Nanu e prezentat ca autorul unui volum de versuri, fiind „un fin observator al sufletului omenesc, poeziile sale atacă totdeauna interesante probleme omenești, într-o singură poezie, *Înviere*, ce „a cîștigat prin claritatea și sonoritatea versului ei curat, iar aplauzele publicului exprimau o anume înțelegere și apreciere, care trebuie să-l impresioneze pe d-l Nanu, d-sa care este mai puțin cunoscut la noi".

E prezentat apoi C. Moldovan, „așa timid și blînd cum este . . . , cu glasul d-sale scăzut, cu recitarea lipsită de gesturi, a impresionat publicul nostru". A primit multe aplauze poezia sa *Închinare lui Ștefan cel Mare*, „iar celelalte poezii erotice ne-au înduioșat. *Cîntarea cîntărilor*, din care poetul ne-a citit la șezătoare și care este cel mai consistent volum de versuri al d-sale este răsfirat pe la casele cărturarilor noștri. D-l Moldovan are o vădită expresie de suferință în față și în poeziile sale".

Despre Agârbiceanu se spune că „este un maestru al prozei noastre. D-sa își înmoaie condeiul în toate durerile noastre; d-sa a descris mai adevărat pe țăranul nostru . . . Figura de apostol [sa — n.n.] [. . .] a mișcat pe toți ascultătorii, dintre care mulți nu-l văzuseră încă. Barba lui mare, castanie, care-i încadrează întreaga față, îi dă un aspect de propăvăduitor al adevărului. În ochii lui albaștri, din care străbat raze nesfîrșite de bunătate, se răsfrîng zîmbete discrete de melancolie. De pe fruntea părintelui Agârbiceanu, luminată de ideal, răsare seninătatea artistului mare, creator. D-l Agârbiceanu citește

Scanned with OKEN Scanner

simplu, fără să caute efecte, deși în glasul d-sale tremură un accent de durere". A lecturat nuvela *Fefeleaga*.

Dinu Ramură (A. Hertz) „a citit frumos, sentimental și putem spune că simțul fin al domnișoarelor noastre a fost mai plăcut atins de cele trei delicate poezii ale lui . . ." A fost apreciată, mai ales, *Răvaș de nuntă*.

Al. T. Stamatiad a citit din volumul *Din trîmbițe de aur*, apărut de curînd.

O veche cunoștință a publicului cititor, poetul Victor Eftimiu, „a citit foarte frumos și cu temperament o scenă din piesa d-sale în versuri *Înșiră-te mărgărite*".

În încheiere, deși șezătoarea a ținut de la orele 21 la 23 și jumătate, Cincinat Pavelescu a delectat asistența cu zece epigrame pline de spirit.

Apoi, ca un omagiu adus marelui poet Mihai Eminescu, pentru care s-a luat hotărîrea ridicării unui bust la Sibiu, Cincinat Pavelescu a mai citit și poezia sa *Lui Eminescu*, după care a făcut un apel călduros la public să contribuie cu cît binevoiește pentru realizarea statuii. Se consemnează că s-au strîns, cu această ocazie, 830 de coroane[8].

Deși își anunțaseră sosirea, Ion Gorun, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Sadoveanu, Al. Ciura, C. Theodorian și H. Lecca n-au venit. Telegramele și scrisorile lor de aderență au fost prezentate înainte de începerea șezătorii literare. După desfășurarea întîlnirii literare s-a dansat pînă în zori.

Plecarea scriitorilor s-a făcut de la Hotelul „Vàs", unde au fost găzduiți. La gară s-au dus cu douăzeci de trăsuri, iar cei ce i-au condus s-au reîntors în două autobuze, cîntînd *Pe-al nostru steag e scris unire!*

După încheierea acestei mari și frumoase sărbători culturale, „Tribuna" a continuat seria comentariilor, arătînd că șezătoarea a fost „o izbîndă mare și deplină . . . Nu a fost numai succesul acestui ziar sau al cîtorva oameni, ci a fost succesul tuturor românilor, al cauzei și al culturii românești generale". Se remarcă, mai cu seamă, rolul ziarului privind îndrumarea luptei naționale:

«În complexul convingerilor noastre, nevoia acțiunii culturale se află la locul întîi . . . Lupta de deznaționalizare e în rîndul întîi o luptă culturală, e încercarea de a înlocui în sufletul unui popor cultura lui națională cu o cultură străină,

Scanned with OKEN Scanner

care altoindu-se în gîndirea lui trebuie să-i prefacă toată ființa națională. [...] Șezătoarea literară cu citirile ei, cu impresiunea directă a personalității fiecărui scriitor, este cel mai eficace mijloc de propagandă culturală... Prin venirea ei aici, Societatea Scriitorilor Români a lărgit granițele culturii românești [...]. Venind la Arad, scriitorii au făcut un adevărat drum de cucerire în aceste ținuturi. România nu ne-a trimis înșiruiri de oști nenumărate, nu a trimis batalioane și tunuri, ci o ceată de șapte tineri scriitori, „trubaduri rătăcitori", cum s-au numit singuri, printr-un exces de modestie. Arma ei e „penetrațiunea pacifică" și lentă a culturii naționale în toate ținuturile românești... Niciodată încîntarea unei serbări culturale nu a fost atît de adîncă și curată la publicul nostru, niciodată poate triumful unui succes național nu s-a îmbinat în măsură egală cu bucuria curată și superioară a plăcerii estetice»[9].

Este necesar însă, pentru a avea o imagine cît mai completă asupra șezătorii, să cunoaștem și impresiile mai detaliat prezentate în paginile „Tribunei":

„O seară senină, caldă și înstelată. Ai fi zis că [o] mînă dumnezeiască mai darnică decît oricînd aprinsese în noaptea asta de april toate candelele cerești, pentru ca luminile lor sfinte să aducă prinos sublim cîntăreților inspirați, înălțați mai mult ca oricînd în clipele unei iubiri poate mai frumoase decît amorul.

Veniseră poeții patriei libere, la frații îndepărtați, însuflețiți de dorul neastîmpărat ce-l aninase în sufletele lor, un cîntec dureros, mai trist ca doina, un cîntec duios și furtunos, purtat de zvonul vînturilor, prin Carpați, pînă la inimile celor ce au tresărit înfiorați de jalea povestirii sufletelor noastre zbuciumate. Au venit în mijlocul nostru ca geniul bun și răsunetul plînsetului amărît îl citeam în scînteia privirilor înflăcărate: a noastră-i și durerea voastră!

În fundul unei săli arhipline, pe înălțimea unui podium, în cadrul simplu al cîtorva minunate scoarțe și ștergare românești, frunțile senine și frumoase ale tinerilor poeți apăreau în splendoarea unui pitoresc de un farmec negrăit. Pe două sofale și cîteva scaune, îmbrăcate cu frumoase covoare românești, ședeau așezați în neregulă poeții, privind pe după plantele ce ascundeau, cu o discretă cochetărie, o cunună din cele

mai frumoase flori de primăvară. Vreo cincisprezece fete tinere, îmbrăcate în splendide porturi originale de pădurence și de Tulgheș, cu capetele legate în băsmăluțe roșii înflorite, stau înșirate în jcs, jur-împrejurul podiumului. La un colț, lîngă masă, un gigantic buchet de liliac, dintr-o doniță, împrăștia parfumul puternic al florilor lui umilite, parcă sub puterea dominatoare a tulpinelor de crini cu ochi de mure și cicoare, ce se legănau grațioase în fiorul neastîmpărat al tinereții — flori printre flori. La masă, cu mîna sprijinită pe un ulcior, Goga citea *Cosașul*.

În sală o tăcere evlavioasă. Nici răsuflările nu se simțeau. Glasul poetului străbate curat și limpede, ușor înăbușit uneori, ca de unda unor lacrimi, abătută din vadul durerilor adînci, în care puterea lui scăpărătoare și neasemănată ne purtase o clipă să privim cu toată pătrunderea luminei ce ne furișase în suflete. Ascultam și-n ațintirea încordată a privirii, poetul, fetele, scriitorii și buchetul de liliac se contopeau, se ștergeau, ca într-o negură ușoară din mijlocul căreia se înălța puternic, uscat, pîrlit de soare, aspru și obidit, cosașul, plin de sudoare, în arșița dogoritoare, cu coasa strînsă în palma bătătorită. Încet, foarte încet, undeva în sală parcă se auzi un ceva așa, ca un oftat prelung. Poetul isprăvise și mulțimea, ca trezită din vis, toți într-un strigăt, aclama pornită într-un suprem transport de entuziasm. Un curent puternic, cu neputință de stăpînit, ce prinsese întreg auditoriul, ca într-un fir electric, nemaicontenind aplauzele.

Așa am ascultat *Vulturul* lui Cincinat Pavelescu și *Învierea* lui Nanu și versurile suave ca un parfum de garoafe ale lui Dinu Ramură și C. Moldovan și poeziile colorate ca cerul orientului ale lui Stamatiad și fragmentul vitejesc din minunatul *Înșiră-te mărgărite* al lui Eftimiu și schițele delicate și spirituale ale lui Gârleanu, precum și adorabila nuvelă *Fefeleaga* a iubitului nostru Agârbiceanu.

Un puternic moment de emoțiune a fost pentru toți pomenirea nemuritorului Eminescu. Cincinat Pavelescu a citit admirabile versuri dedicate acestuia, cu ocazia dezvelirii bustului marelui poet, în pădurea de la Dumbrăveni. Scriitorii, ridicați în picioare, au ascultat foarte mișcați, în timpul cît s-a vorbit de Eminescu.

Scanned with OKEN Scanner

Dar verva lui Cincinat, ca și puternicul talent al tragedianului Noveli, care din emoția cea mai profundă, din plîns, te face să rîzi numaidecît cu toată inima, — a găsit curînd o fericită trecere și încheiere a ședătorii, a urmat o desfătare și o înviorare generală; publicul rîdea mai apoi cu hohote. Cincinat dăduse drumul epigramelor și începuse o luptă, în dant și o învolburare de spirite care de care mai scîntîietoare, mai aprige și mai de haz.

O seară de neuitat, — cu cele mai frumoase și mai senine clipe în desfătări ideale"[10].

Redacția transmite, număr de număr, amănunte semnificative referitoare la ședătoarea scriitorilor români. Se exprimă mai întîi regretul pentru absența lui A. Ciura și Il. Chendi, cărora le trimite o telegramă de simpatie și dragoste. Cele mai vii manifestații le-a făcut mulțimea poetului Octavian Goga. După discursul său de la banchet, lumea s-a ridicat în picioare și a ovaționat cu frenezie. Cu acea ocazie a fost sărbătorit venerabilul fruntaș al Partidului Național Român din Transilvania, dr. Nicolae Oncu. În sănătatea lui a toastat dr. Ion Lupaș:

«La Viena, pe la anii șaptezeci, era un tînăr absolvent al Universității, despre care scria M. Eminescu d-lui Titu Maiorescu, la Iași, în termenii următori: „Er ist arbeitsam, ehrlich, aber etwas zu roth" („El este muncitor, cinstit, dar prea liberal"). Acel tînăr era d-l dr. Nicolae Oncu, pe care-l recomanda Eminescu pentru catedra de economie politică de la Universitatea din Iași. [...]

A contribuit cu sprijinul domniei sale la înființarea mai multor instituții naționale, dintre care dacă am numi numai „Tribuna", ar fi destul. În toată activitatea sa și-a păstrat însușirea distinsă de care pomenea Eminescu în scrisoarea lui către d-l Maiorescu, acel liberalism, pe care îl găsim și acum, într-o vîrstă atît de frumoasă, la d-sa.».

Luînd cuvîntul, Nicolae Oncu a evocat în cuvinte emoționante „vremurile cînd sta la Viena cu marele Eminescu, cu care discuta și punea la cale sărăcăcioasa noastră viață publică de atunci"[11].

După plecarea scriitorilor, din Predeal, se expediază pe adresa lui Nicolae Oncu, următoarea telegramă:

Scanned with OKEN Scanner

„În numele scriitorilor români care au dus cu ei cele mai dulci și neuitate amintiri de la șezătoarea ce ați patronat, vă trimitem, ilustre și venerate d-le Oncu, recunoscătoarele noastre salutări. Cincinat Pavelescu și Emil Gârleanu".

În aceeași zi (joi, 21 aprilie—4 mai 1911, *n.n*), Nicolae Oncu răspunde telegrafic:

„După plecarea voastră simt și mai mult că nu voi, ci noi am rămas îndatorați pentru adînca încîntare ce ne-ați prilejuit și pentru imensul serviciu de însemnătate istorică ce ați adus culturii românești prin șezătoarea literară"[12].

Fiind un eveniment important, șezătoarea scriitorilor de la Arad a avut un real ecou în presa vremii. În încheiere dăm două exemple, edificatoare în această privință, din ziarele „Viitorul" și „Dimineața".

În numărul său din 17 aprilie 1911, „Viitorul" publică un articol, ce exprimă opinia scriitorilor:

«Astăzi, cînd cea mai mare parte a revistelor noastre săptămînale au dispărut și cînd publicul nu mai poate urmări evoluția literară a scriitorilor noștri tineri, pe care i-a îndrăgit atît de mult în ultimul timp, „Tribuna" dă prin coloanele ei literare putința să nu regretăm revistele dispărute. În „Tribuna" zilnic vor găsi numele scriitorilor generației de astăzi, care au luat nestrămutata hotărîre de a da tot sprijinul lor „Tribunei" și de a face toate jertfele pentru ea în caz de nevoie».

Autorul acestor însemnări face aprecieri elogioase cu privire la șezătoarea literară:

«Manifestarea asta de simpatie din partea scriitorilor noștri este răsplata cea mai mare, cea mai bogată la care s-a putut aștepta vreodată un ziar românesc [...]. I-a fost rezervată această bucurie, această mîndrie „Tribunei", care azi cu drept cuvînt poate să se mîngîie"[13].

Tot „Viitorul", cu cîteva zile mai tîrziu (21 aprilie 1911), adăuga despre șezătoare că: „a dat loc la una din cele mai frumoase manifestațiuni de solidaritate sufletească", iar „Aradul n-a trăit zile de sărbătoare mai frumoase ca acelea pe care scriitorii români le-au petrecut laolaltă în acest mare oraș și principal centru de cultură a românismului de peste munți... Scriitorii au plecat din Arad încărcați de flori...

Scanned with OKEN Scanner

La gară publicul român le-a reînnoit dragostea lor frățească și admirația nețărmurită".

În aceeași zi cu „Viitorul", „Dimineața" se grăbește să consemneze faptul că scriitorii au mers în Ardeal „să consolideze prin citirile lor unitatea sufletească a românilor de pretutindeni", să ducă „mai departe cuvîntul românesc, care în frămîntarea zilelor acestea de trudă pentru cei de peste munți este cea mai puternică îmbrățișare". Scriitorii au dus cu ei „ecoul celui mai curat și sfînt sentiment de iubire frățească pururea în stare să fie o legătură indestructibilă între sufletele de dincoace și dincolo de Carpați".

Scanned with OKEN Scanner

POEȚI DE LA „LUCEAFĂRUL" TIMIȘOREAN

Privit de la distanța unei jumătăți de secol, deceniul al patrulea al veacului nostru ni se înfățișează plin de frămîntări politice, sociale și economice. La sfîrșitul primului război mondial, Europa era devastată și se căutau căi pentru refacerea grabnică a cursului vieții. Conștiințele se radicalizau, așteptînd cu speranțe mărite o schimbare a situației. În ceea ce privește țara noastră, la 1 Decembrie 1918 se realizează Marea Unire — act istoric de importanță majoră cu implicații fundamentale nu numai în viața politică, dar și culturală a poporului român. Se constată o creștere a forțelor scriitoricești, precum și o substanțializare a literaturii scrise; aceasta capătă o arie de circulație mai largă, năzuind la o afirmare tot mai accentuată pe plan european, punîndu-se acent mai ales pe valențele ei naționale. Cu toată instabilitatea epocii interbelice, frămîntată de acute probleme politice, cu implicații din ce în ce mai grave în planul social-economic, se cuvine a fi subliniată efervescența spirituală nemaicunoscută pînă atunci, care a dus la înfăptuiri remarcabile, impunînd valori artistice de necontestat. În ceea ce privește literatura română, în perioada dintre cele două războaie mondiale asistăm la apariția și consacrarea unor scriitori de marcă: M. Sadoveanu, T. Arghezi, L. Rebreanu, L, Blaga, E. Lovinescu, Camil Petrescu, G. Călinescu, Tudor Vianu, Ion Pillat, Adrian Maniu etc.

Mișcarea literară se dezvoltă în jurul unor publicații prestigioase, care au jucat un rol hotărîtor în dezvoltarea literaturii și culturii noastre. Dintre acestea, un loc aparte l-au avut

Scanned with OKEN Scanner

„Sburătorul“ (1919), „Gîndirea“ (1921) (sprijinită de „Cuvîntul“ și „Curentul“), „Gîndirea“ imprimînd apoi orientarea sa și revistelor „Ramuri“ (1919), „Familia“ (1926), „Datina“ (1930), „Secolul“ (1932), „Gînd românesc“ (1933), „Linia dreaptă (1935)[1]. Alături de acestea, menționăm și „Viața românească“, ce reapare după război și polarizează forțele scriitoricești cele mai reprezentative: Ion Agârbiceanu, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu, Lucian Blaga, Ion Barbu, Tudor Vianu, Mateiu Caragiale, H. P. Bengescu, Zaharia Stancu, Geo Bogza etc. Șirul publicațiilor literare poate fi continuat, amintind „Cetatea literară“ (1925), „Bilete de papagal“ (1928), „Azi“ (1932), „Revista fundațiilor regale“ (1934), „Revista română“ (1941) etc.; acestea, chiar dacă n-au creat direcții și curente literare distincte, și-au adus contribuția la dezvoltarea literaturii române.

În aceeași situație se află și revista „Luceafărul“, apărută la Timișoara în ianuarie 1935, avîndu-l ca director pe Aurel Cosma, iar ca secretar de redacție pe Dorian Grozdan. După mărturisirile directorului ei, revista dorea să fie la nivelul celor mai bune publicații din capitală sau din străinătate, „cu aspect modern și cu material redacțional reprezentativ“, ea fiind „locul de întîlnire al scriitorilor bănățeni cu cei din alte centre culturale“[2].

Mărturisind că a primit un important sprijin și încurajare din partea lui Cezar Petrescu, Adrian Maniu, Ion Pillat și Victor Eftimiu, în editarea „Luceafărului“, Aurel Cosma precizează, necesitatea acestei reviste pentru Banat, menite „să-i lumineze calea progresului său spiritual și literar în cadrul unitar al țării. Am vrut o revistă bănățeană cu specific și tradiții locale, dar care să aducă universalității de literatură românească o contribuție aș zice, un fel de zestre intelectuală și sufletească de cultură și de artă, care să marcheze, în condiții optime, aportul bănățenilor pe plan național“[3].

De altfel, într-o însemnare din primul număr al publicației se arată că: «„Luceafărul“ care apare astăzi pe orizontul frontierei de vest, va fi o revistă literară și artistică menită să ridice un zid de cultură românească de-a lungul acestei granițe. Arhitectura spirituală a acestui zid va fi așezată pe fundamentul istoric al culturii bănățene și va fi construită de către scriitorii din Banat cu ajutorul celor mai bune condeie din București și din toate regiunile țării»[4].

Scanned with OKEN Scanner

Cercetătorul care răsfoiește colecția revistei rămîne de la început impresionat de frumusețea ilustrațiilor sale: reproduceri de artă, pictură și sculptură — executate în mod deosebit de Catul Bogdan, Virgil Simonescu, Corneliu Liuba, Ion Isac, precum și de conținutul ei enciclopedic.

La 28 februarie 1937 s-a fondat *Astra Bănățeană,* iar „Luceafărul va sta în slujba acesteia, urmîndu-și «drumul de afirmare românească, tot pe atît de însuflețit, de strădalnic și de jertfelnic, ci mai metodic, așa cum i se cere unei reviste servind un așezămînt de cultură. Credincios înaltei sale meniri, „Luceafărul" va fi o revistă de cultură, cu considerare în primul rînd la preocupările și manifestațiile de creație bănățene»[5].

În 1943, „Luceafărul" își schimbă numele în „Revista Banatului", editată tot de *Astra Bănățeană,* ca „o torță pe drumuri de lumină întremătoare de suflet" și fiind condusă de Traian Topliceanu[6].

Poezia ocupă, de-a lungul vremii, un loc important în paginile revistei. Alături de poeți de prestigiu ai literaturii noastre, publică versuri mulți bănățeni, dintre care îi amintim pe C. Miu-Lerca, Dorian Grozdan, Gr. Popiți, Grigore Bugarin, Pavel Bellu, P. Bogdan, Petru Sfetca etc. În legătură cu creația acestora, „Luceafărul" aprecia că: „Poezia bănățeană, reală astăzi, determinantă mîine, e tradiția noastră versificată, e forța de regenerare a mitologicului Anteu, contactul nemijlocit cu folclorul, cu acel patrimoniu al etnicității noastre, care este însuși specificul regional, ființa proprie a unui loc... În ritmul poeziei bănățene este echilibrată toată muzicalitatea cuvîntului spus sau cîntat, toată inerția temperamentală sau dinamismul accelerat al unui joc"[7].

PAVEL BELLU (n. 14 martie 1920) se remarcă printre poeții bănățeni cu o bogată colaborare la „Luceafărul". El debutează în momentul cînd poezia noastră se orienta spre modernism. Prima sa apariție în revista lui Aurel Cosma a fost poezia *Un trandafir* (nr. 3/martie 1936, p. 109):

Un trandafir am rupt...
Un trandafir de foc
Cu o corolă muiată-n sînge
De-un roș ce-l poartă ciorile în cioc
Cînd trist se lasă-amurgul care plînge...

I-am sărutat acele catifele
Din pleopele-i plăpînde de rubine,
Și-apoi l-am pus în geam la tine
Ca să-l găsești
Cînd s-or aprinde stele...

Și să-l săruți
Cu buze calde... moi...
Pe jarul lui cu jarul tău iubită
— Dar mîine zi cu haina zdrențuită
Eu l-am găsit
În șanțul cu noroi!

În manieră clasică, cu versuri viguroase și muzicale este poezia *Romanța unui muzicant* (nr. 9/septembrie 1936, p. 416), în metaforele căreia se topește toată dragostea eroului pentru iubita ce rămîne indiferentă, deși „Plînge-arcușul pe vioară / Lunecînd din strună-n strună!"

Plin de nostalgie, poetul se reîntoarce în ținutul de origine și constată cu regret că timpul i-a „ros norocul" (*Reîntoarcere*, nr. 2/februarie 1937, p. 60). Tînărul de șaisprezece ani, elev în clasa a VI-a la liceul din Oravița, înrobit de muze, rămîne orfan de mamă la patru ani, trăind în lipsuri, ajutîndu-se din meditații, plătindu-și locuința, cumpărîndu-și haine și cărți.

Rînduri pentru fata de la oraș (nr. 1—2/ianuarie—februarie 1939, p. 9) exprimă atmosfera rurală, peisajul montan, în maniera versului popular:

De n-ai să-mi pricepi
Dorul simțului
Să apuci, apuci
Calea cîmpului
. . . . . .
Nu m-ademenesc
Plîngătoare șoapte
Tac și m-adîncesc
Într-o neagră noapte
Unde alb s-aprinde
Steaua mea crăiță

Minunat luceafăr
Mîndră ciobăniță.
Iar de nici acum
N-ai să mă pricepi
Înfloresc cu brumă
Vorba mea din urmă:
— Lasă-mă! Căci visul
Mi se-ndreaptă-ntruna
Doar spre ciobăniță
Și spre alba turmă!...

„E curios lucru — spunea Mircea Șerbănescu — că în timp ce poeții năzuiesc spre Verlaine, Baudelaire, Pöe, aici, în Banat, tinerii poeți caută motive de inspirație în folclor, în viața de la țară, în natura românească. Așa ne-a dăruit C. Miu-Lerca minunate poezii *(Joc)*, Gr. Bugarin volumul *La nana-n vale*, așa a publicat Pavel Bellu, *Toaca, toaca, nelele... Pasăre de pe izvor, Haiducească*"[8].

Un frumos pastel, cu versuri originale, publică Pavel Bellu în numărul 5—6/mai—iunie 1937, p. 172 al „Luceafărului" timișorean, din care reținem versurile:

Amurgul tremură pe valuri verzui de grîu
Trei porumbei sălbatici zbor spre gai
Lîngă-o trăsură mușcă un copil felia de mălai
Cu nuia de raze soarele se joacă-n rîu
[...]

Iar firul de porumb sărută rochia verii
Tremurîndu-și frunza, încovoiată ca o pană de cocoș
Pe coasta orizontului soarele-a pierdut un tulipan roș
Două stele, pocnesc ape de lumină în inima tăcerii...

(Inserare)

În 1942, la 22 de ani, Pavel Bellu avea tipărite două volume de versuri: *Candelabre albastre* (1936) și *Flori de piatră* (1940) și-l pregătea pe al treilea: *Cartea codrului*. Cel de al doilea volum conține cîteva piese durabile, ce vor înfrunta

credem, cu sorți de izbîndă, timpul, cum însuși poetul se exprimă:

Nu v-am scris pe scoarțe de copac
Nici pe coli de nufăr nu v-am pus
Ci în cleanț de piatră — peste veac
Să îmi rămîneți cu fruntea sus!

(Flori de piatră)

Poezia sa este purificatoare de suflet. În versurile tînărului bard găsim comori de gingășie și sensibilitate", mai cu seamă în ciclul *Inimi și zăpezi*. Firea poetului e bine reflectată în poemul *Regret:*

Eu înțeleg c-ai vrea să fiu cu tine
În colțul genei să zdrobesc o lume
Dar glasul ursitoarelor a fost ciudat cu mine
Că nu mi-au sorocit decît un cap și-un nume!

Ciclul cel mai reușit însă din volumul *Flori de piatră* e intitulat *Fluture de lumină* și cuprinde o serie de poezii în metru popular. Ciclul *Țară*, din același volum, înmănunchează versuri de factură patriotică:

De Iancu brazii și Horea-mi spun
Atunci, — poveste falnică de mîndri căpitani;
Destinul românesc e peste ani
Încrustat la Țebea pe gorun...

(Spre codru)

Pavel Bellu „se simte legat de păduri, de haiduci, durîndu-l destinul săracului român":

Prea i-e, de-o vreme, mersul aplecat ca de iobag
Ce Dumnezeu! că doar e țara noastră![9]

Poezia *Uliți moarte*, tipărită în „Luceafărul" (nr. 3—4/septembrie—octombrie 1937, p. 23), împreună cu *Poemul pămîntului*, care cuprinde secvențele *Seceta*, *Rugăciunile* și *Ploaia*,

apărut în aceeași publicație timișoreană (nr. 7—8/iulie—august 1938, pp. 38—40), vor fi incluse în volumul *Flori de piatră*. Prin versurile sale armonioase, clare, bogate în imagini delicate se impune atenției noastre poezia *Ploaia:*

A apărut întîi un nor pe vale
Suflat ca o petală dintr-un măr domnesc
Plămada de bujori și portocale
Vestea-n amurg șuvoaiele ce cresc
. . . . . .
Cu primul strop, întîia bucurie
Și miros sec de piatră arsă-n aer
Din norii-nalți, cu cozi de colilie
Torcea doar fir de apă negru caier
. . . . . .
Doar fulgere în brațele de pară
Aici puneau o piatră, dincolo diguiau-un ram
Departe s-arcuia blond curcubeu pe Țară
Și roș zîmbeau mușcatele la geam...

Vorbind despre poezia lui Pavel Bellu, Ion Potopin aprecia că aceasta «are maturitate, dar și frăgezime de livadă. Încearcă și ascensiuni metafizice, dar îi place în preajma candorilor naturale: „Ca la fulgii albi, rămuriș de cer / La jocul lor te uiți atît de calmă / Lucrezi cînd vezi cum se topesc în palmă / Și-n trandafirii mîinii tale pier...“ Pavel Bellu este un panteist. Poezia sa e a celor mai pure incantații, a descătușărilor, a însingurărilor, a contopirilor cu pădurea, care îmbracă haina de logodnă suprastelară: „Că-apoi cînd moartea veșnic călătoare / Mă va căta pe țărmul meu de lut / În sînul tău, pădure, nu voi fi pierdut / În freamăt alb, tăceri avînd și soare“. Poezia lui e hrănită de seva diafană a talentului!»[10]

În afara volumelor amintite, Pavel Bellu a mai publicat următoarele cărți de versuri: *Elogiul simplității* (1967), *Arhitectura gîndului* (1977) și *Lebăda solară* (1984).

GRIGORE BUGARIN (1909—1960) a fost cel mai fecund poet bănățean. Din 1935, cînd debutează editorial cu volumul *Simfonia rustică*, pînă în 1942, i-au fost tipărite șapte volume de versuri. El s-a născut la Ohabița, județul Caraș-Severin, în

Scanned with OKEN Scanner

21 mai 1909, din părinți țărani. A fost încurajat de profesorii săi Lucian Costin și Matei Armaș de la Liceul „Traian Doda" din Caransebeș. A colaborat la „Banatul literar" din Caransebeș „Fruncea" și „Luceafărul" din Timișoara. A lucrat ca secretar la Revizoratul Școlar din Lugoj. Primul volum de versuri al lui Grigore Bugarin a fost bine primit: despre el a scris favorabil și „Revista mea" din Cluj.

Grigore Bugarin preferă sonetul. Își începe colaborarea la „Luceafărul" cu *Seara mare* (nr. 12/decembrie 1935, p. 541). Urmează un *Sonet*, inspirat din viața păstorească:

Prin ușa strungii una cîte una
trec oile la mulsul de-nserare
ciubarele cu gura-n storcătoare
din vechi vîrzob și-au împletit cununa.
. . . . . .
Cu cheag făcut din rînze mici de miel
se-ncheagă cașul serilor tîrzii
în cîntec lin — iar micul ciobănel
din văi adună bucălăile
în strunga odihnei visului dintîi . . .
De-acum, ascunse-n noapte-s căile!

Cu aceeași tematică sînt și poeziile din ciclul *Cîntecele ciobăniței* (din volumul aflat atunci în manuscris *Unde se adapă curcubeul*), care sînt tipărite în „Luceafărul", nr. 3/martie 1936, p. 150. Din alt volum, ce-l pregătea pentru tipar, *Craiul Amurg*, publică poezia *Cîntă ciobănița* (nr. 3—4/septembrie—octombrie 1937, p. 21):

Tu te joci de-a prinsa
În suflet la mine
Cînd zarea aprins-a
Vîrfuri de coline.

Soare de văpaie
Călări pe cal murg
Flori de vîlvătaie
Tinere amurg

Se topește-n tine
Fericirea mea
Hai, ține-mă bine
Să nu cad din șea!

Du-mă-n veșnicie
Peste vîrf cu dor
Ca să-ți fiu soție
Floare de bujor!

Din volumul de versuri pe care îl pregătea, *Cîntarea munților*, apar în paginile „Luceafărului" *Știubei* și *Praznic*, în nr. 1—2/iulie—august 1937, p. 3. În prima poetul realizează un frumos portret al ciobăniței, încadrat într--un tablou policrom:

Crîmpei de cer în fund de izvor
Și chipul ciobăniței aplecate
Un cap cu plete negre răsfirate
Doi ochi sfioși ca ochii ciutelor...

Strălimpezimile împrumutate
Știubeiului din luciul ochilor
Dau cerului lumina stelelor
Văzduhului cîntări nemaicîntate.

Pîrîul curge din izvor la vale
În tremurat ușor, sub firul ierbii
Și zdrăngănește clopoțel de-argint

În el se vede a legendei cale
Apusu-adapă miorile și cerbii
Și florile sălbatice se-alint!

Apreciat ca urmaș al lui Goga, corelează în poezia sa Grigore Bugarin o „mare putere de plasticizare, imagini adecvate, o muzicalitate limpede de orchestrație vegetală, simfonizînd în același timp și un potențial sufletesc destul de bogat"[11]. Și lucrurile se adeveresc tot mai mult, pe măsură ce sînt parcurse versurile sale din „Luceafărul". Din ciclul *Sat muntenesc*, men-

ţionăm poeziile *Peisaj*, *Vrajă* şi *Vis* (nr. 5—6/mai—iunie 1937, p. 157), în care sînt exprimate sentimentele de dragoste pentru locul natal, pentru obiceiurile statornicite acolo, pentru mamă:

Acolo unde-n cerc se învîrteşte
Şuviţa de pîrîu, mi-e ursitoare
Cu trei vergele de alun vrăjeşte
Ca să-mi întorc spre satul meu cărare.

Un cînt ispititor e vraja ei
Parcă-i un cor de îngeri peste sat
Ecou îndepărtat de clopoţei
Şi cîntul mamei cînd m-a legănat.

Obiceiurile satului fac obiectul volumului, aflat atunci în manuscris, *Chemările satului*, din care îi apare în coloanele revistei, *Descîntec de ciumă* (nr. 1—2/ianuarie—februarie 1938, pp. 24—27). Chipul mamei revine şi în *Cîntec pentru mama* (nr. 1—3/martie 1940, p. 16):

Mama mea, tu vai de mamă
Ţi-aud graiul cum mă cheamă
Din cuvinte jucăuşe
Ai făcut flori de brînduşe
Dintr-un vers mărgeaua-n salbă
Dintr-un gînd cămaşe albă...

Munţii străbuni şi doina sînt cîntate în poezia *Voi culmilor* (an. VIII/1942, p. 19):

Zamolxis se roagă în peşteri
Şi vorbele lui răsfirate
Prin vremuri şi singurătate
În cîntece munţii le duc
Toţi munţii în cîntece meşteri.

De-atunci în Carpaţi străluceşte
A doinei îndumnezeire
Şi sufletul fu nemurire
De-atunci munţii mei s-au sfinţit

Voi culmilor știți o poveste
A soarelui viu cînd răsare
Pe-a gîndului nostru altare
E viața și moartea în munți
Străvechi precum vorbele-aceste.

Fiind un bun cunoscător al spiritualității vieții de la țară, poetul a sesizat comoara de simțiri cuprinse în limba poporului și expresiile ei caracteristice. În baladele tipărite în „Luceafărul" se urzesc povestiri atrăgătorae prin prezentarea vieții patriarhale românești[12]. Versuri mlădioase captează cititorul prin lumina patriotismului sincer exprimat:

Un cîntec dincolo de vechi balade
L-am auzit în inimă la mine
Și e frumos... și cine-l cîntă, cine?
— Din liniști noaptea peste munte cade.

Dar să-l păstrezi ca pe-o icoană rară —
Din sîmbure străvechi e răsărit
Și vechiul duh i-a trebuit să-nfloară

A mugurit din vremea ce-a murit
Ca munții la-nceput de primăvară
Acolo unde gîndul s-a oprit!

(Pe drumul baladelor)

Două cîntece de dragoste sporesc vibrația sentimentului pur, nerostit și mișcă resorturile intime ale unei iubiri înflorite în primăvară:

Tu parcă ești ca umbra unui gînd
Ce n-ar putea trăi decît în vis
Și mă întreb: au nu mi te-au trimis
Să vii la mine-n suflet surîzînd
. . . . . .
A înflorit întreaga primăvară
Și cîntec de iubire-a înflorit
Cu primăvara, suflete dorit
Și-a înflorit în noi o floare rară
. . . . . .

Scanned with OKEN Scanner

Se culcă seara. Zarea amurgită
Își spală fața-n iazul liniștit
Tăcerile cu boarea s-au vorbit
Să cînte poezia negrăită.

A înflorit în noi iubirea-ntreagă
Și îi sorbim paharul nesorbit
Făptura ta icoană dintr-un schit
Străvechi, îmi este-acum atît de dragă!

(Înflorirea)

Să culc comoara-ntîiului surîs
În leagăn de cîntec și de stea
În leagăn de poveste și de vis
În leagăn de argint și fulg de nea
În legănarea unui vers nescris
În leagăn dulgherit de mîna mea!

(Rodul)[13]

Mai multe sonete, datate fie Ohabița, fie Lugoj, 1938, sînt publicate în „Luceafărul", aproape în numere consecutive, cu mențiunea că fac parte din volumul în pregătire, *Liturghie de sonete*. Amintim dintre cele mai reușite: *Sonetul prieteniei*, *Sonetul omului*, *Sonetul înserării mele* și *Sonetul horei*, pe care îl reproducem în întregime:

Strămoși din văi și piscuri carpatine
Te-au făurit cu mitul lor deodată
Tu salți în ii, poiană semănată

În ritmul tău, un drum stelar s-arată
— Frîntura armoniilor divine —
Și cîntul codrilor răsună-n tine
Cu străluciri de piatră nestemată

M-am prins în legănarea ta superbă
Luceferi au venit pe frunte jerbă
Și dănțuiesc sclipire de lumină.

Pricep în pașii tăi și-n melodie
Cărări făcute pentru veșnicie
— Pămînt și cer prin tine se-nsenină[14].

Poezia lui Gr. Bugarin „îmbină fericit toate convergențele — condiția primordială a unui poet liric: talent, bonomie, tezaur liric și vivacitatea expresivității“[15]. Finețea și grația lirismului său le găsim mai ales în pasteluri. Două dintre ele, făcînd parte din volumul în pregătire pe atunci, *Cîntece de seară*, ne-au reținut atenția prin frumusețea imaginilor specifice înserării:

Amurgu-nchide gene lungi
Amurgu-adoarme florile
Amurgul culcă cerul clar
În pat de vis și de cleștar.

Dorm apele în crou afund
Dorm apele sub sălcii, dorm
Dorm apele în pat de flori
În cînt de nevăzute-viori.

Trec doinele prin sat cîntînd
Trec doinele spre depărtări
Trec doinele, foi verzi și flori
Și fete mîndre-n sărbători.

Se culcă floarea de cireș
Se culcă îngerii în cer
Se culcă-n cerul de cleștar
Adîncă pace și sfînt har!

(Amurg)[16]

Soarele topit-a-n vîrful spicelor
picături de aur
a fugit după colină
lăsînd dîră de lumină
văile topesc chiot de flăcăi..

În apus
a plesnit inima soarelui
și văile umplutu-s-au de sînge!...

(*Apus*)[17]

O remarcabilă poezie, avînd la bază mitul lui Pan, fiul lui Hermes, cel ce a născocit naiul din șapte țevi de trestie, reprezentînd întregul univers, a apărut în nr. 4—6/1943, p. 24. Poartă titlul semnificativ *Cîntă Pan* și o reproducem în continuare:

Apusul purpură rămîne
Ca un imens potir de vin
Îl beau pădurile bătrîne
Și sorb de cîntecu-mi senin
Cu setea zeilor și-a mea,
Chemînd din hăuri stea cu stea
Să-nchin.

Am cheia cerului la mine
Amici, veniți să vă descui
Sunt pivnițele serii pline
Și cimpoiașii sunt destui
Și-alaltă seară pe ăst timp,
În cîrciuma de pe Olimp
Băui!

Din întreaga poezie a lui Gr. Bugarin, mai ales din versurile publicate în „Luceafărul", respiră o atmosferă de baladă. Volumele tipărite au fost bine primite în epocă, iar cel în grai bănățean, *La nana-n vale* (1937), este menționat și de G. Călinescu în *Istoria literaturii române* ... Cîteva din poemele volumului *Ameaz liniștit* (1939) au fost traduse în limba maghiară de Greta Bogdan.

Vorbind despre cartea lui Ion Stoia-Udrea, *11 poeți bănățeni*, Ion Potopin se oprește și asupra versurilor lui Gr. Bugarin spunînd cu îndreptățire, că acesta „scrie o poezie a plenitudinii sufletești, o poezie a vieții trăite patetic, pînă la extaz. Cu voluptatea albastră a neliniștei, căreia, însă, poetul nu se abandonează ..."[18].

ROMULUS FABIAN (1902—1975) un poet al pustei. Din poezia lui se degajă o „originalitate proaspătă care țîșnește exuberantă printr-un fior nostalgic ce palpită ca o inimă în adîncul misterios al versului“[19]. Nostalgia nu este un element nou, ea apare și la ceilalți poeți bănățeni contemporani cu Romulus Fabian, dar în variante deosebite. La Dorian Grozdan găsim nostalgia după peisajul patriarhal, la Petru Sfetca — un dor fierbinte după clipele extazului, la Gr. Popiți apare „o frenezie cu frică fără de moarte de fata pururi îndrăgostită“, la Gr. Bugarin — „o formidabilă răsculare lăuntrică a substraturilor ancestrale, pentru a da retușare poruncită de veac destinelor“[20].

Coleg într-ale scrisului cu Ion Stoia-Udrea, C. Miu-Lerca, Petru Sfetca și alți bănățeni, Romulus Fabian colaborează la „Luceafărul“ cu poezii ce evocă pusta și munca grea a oamenilor din acele locuri:

Pe masa pustei calde
sub cer vînăt-deschis
un cal pierdut
aleargă-orbiș
— cu nările-n vînt —
[...]
Pe-un val
de aur fuge-un pup de nor
de gris
mîngîind ușor
obraji care au înscris
pe ei, truda cu sudori.
Case de oglinzi
fierbinți
cu brațe de părinți
cu dor se-ntind
în larg
[...]
Pe urmă-n tempo viu
răsar,
ca dunele-n pustiu
piramizi de grîu
[...]

Pe zări de apă trece
luna nouă, albă
și-n cuiburi de grîu
așternute-n loc de pat
în luncă
argint curat
aruncă!

(Seceriș în pustă)[21]

Volumul *Drumuri cu lună* (1937) exprimă simțăminte simple, gînduri nostalgice ivite în prag de înserare, „parfumul satului bănățean, cu scîrțîituri de care în apusuri sîngerii, cu destrămări de lună în nopțile de cleștar"[22].

Simplitatea și imaginile frumoase din poezia *Almăjenii* (an. VIII/1942, p. 23), cuprinsă în acel volum, reține atenția cititorului:

Cîmpul larg e plin de lună
pe borugă
două rațe stau la rugă,
cîteodată-ncearcă una —
să scoată din funduri luna.
Satul doarme, parcă nu e,
luna plină abia suie
dorm cosașii, tac și cîinii
— un plîns — cumpăna fîntînii
Trei cosași veniți din zare,
după lucru, după pîine
și-au întins
truda în iarbă
și așteptînd ziua de mîne
au aprins
focul, să-și fiarbă
— foamei mari care le strigă —
brusturi verzi și-o mămăligă.

Luna-i sus, dar tot mai suie
satul tace, parcă nu e
Dorm băgrinii
dorm vecinii

doarme vîntul
ca pămîntul
— și cînd tot e-n albă barbă
almăjenii dorm în iarbă!...

Concepute în manieră coșbuciană, poeziile *Noapte-i iară* și *Numai eu* au fost tipărite în „Luceafărul", nr. 1—2/iulie—august 1937, p. 4. Se impune prin originalitatea versurilor prima poezie, tablou al înserării în pustă:

Ultimul bang într-o dungă
În largul pustei se stinge
Un fes — soare-n vîrf de strungă
Prin grîul maci — stropi de sînge.

Un stîrc-pui-fără pereche
Caută-ngîndurat la mine,
— Sub cer ca arama veche
Așteptăm ce nu mai vine.

Ursitoare! noapte-i iară,
Boarea îmi atinge chica,
Cîntă-un piptalac a vară...
Aș vrea... n-aș mai vrea nimica!

Un gînd pios, de recunoștință, își îndreaptă poetul și către ființa ce i-a dat viață. Versurile se singularizează „în acea tihnă de viață", artistul îmbrăcîndu-și „gîndurile într-o mantie melancolică cu acel farmec al serilor cuprinse de tăcere... Poetul se adîncește în gînduri, trece dincolo de timp și-și zugrăvește clipa... Trecutul se sfîșie cu prezentul... În jurul său cresc tăcerea și singurătatea"[23], toate dînd glas resemnării:

Scrisul tău de astăzi nu-i mai scris ca-n vremuri,
Te văd privind la mine și vorba-n plîns ți-o tremuri
Tu mă chemi aproape să-mi fii razim în gînduri
Descifrînd scrisoarea-ți, plîng tăcut pe rînduri

De pe creanga vieții cad zile — cad tomnatec
Și eu și azi fără ortac rămas-am singuratec

Mă plîngi privind prin vreme, cînd anii-or fi povară
Și-n juru-mi n-o fi nimeni c-o vorbă cînd se-nseară

Cînd iernile-asculta-vor în sobe cîntînd focuri
Și visuri și glăscioare aprinde-or casa-n jocuri
Alăturea-n pustie cine-mi va fi tovarăș?
Doritu-l-am, o, mamă, dorescu-l iar și iarăși.

Dar nu-mi fu dat pesemne, nici nu cred să-mi fie
Cuib spre bucurie — și liniștire ție
Povara ta uiți, mamă, te bat a mele gînduri
— Fii binecuvîntată! Îți țuc strîmbele rînduri.

(Mamă)[24]

Vorbind despre volumul *Carte din Pustă,* prozatorul Gh. Atanasiu îl caracterizează pe Romulus Fabian ca pe un „poet sensibil, cu putere de concentrare artistică a gîndurilor și a simțirii omenești". El „se situează pe linia zbuciumărilor intelectualilor de la sate", „în sufletul" cărora „luminat de visuri se dau lupte și frămîntări pentru o lume care poate a fost dorită, dar care, cu anii, tot mai mult se depărtează de realizare... Viața patriarhală a satului trece încet, încet cu toate obiceiurile și credințele și deșteaptă atîtea amintiri în suflet... Poeziile ne aduc miresme sănătoase de pustă și în versuri sensibilitatea și creația poetului înfrățit cu pusta"[25].

DORIAN GROZDAN (n. 2 noiembrie 1912) scrie un vers colțuros, cotrușian, exprimînd, în acei ani, truda și obida celor legați de lutul românesc. Este poetul cu cele mai multe colaborări la „Luceafărul", într-o vreme îndeplinind și munca de secretar de redacție, ținînd o permanentă legătură între revistă și colaboratorii bănățeni. „Poetul Bîrzavei" — cum i s-a spus, nu fără temei —, pe numele său adevărat Rusalin Grozdan, a publicat în 1930 prima lui poezie, *Cad frunzele,* în „Adevărul literar și artistic" de sub conducerea lui Mihai Sevastos. Fostul elev al Aradului, în publicațiile căruia a semnat de timpuriu, s-a stabilit în Timișoara în urmă cu mai bine de jumătate de veac, colaborînd, în perioada interbelică, la majoritatea gazetelor ce apăreau în metropola bănățeană.

La „Luceafărul" e prezent cu versuri începînd cu numărul al doilea al revistei, din februarie 1935. E vorba de poezia *Gînd*

negru, conținînd imagini triste, ca o revărsare tăcută, căci lumea poetului „are seninare duioasă, dar neumilită“[26]:

Am ascultat cîinele nopții lătrînd
și plesnetul apelor pe văile zării
pe creste de brazi luna, ca apele mării,
și-a-ntins poalele unduind.

Mugurii gîndului rău au țîșnit
prin întunericul negru coclit
și glas de lut mucezit
mi-a chemat numele către Finit.

Am ascultat cu frica mai sarbădă în vine
glasul chemărilor sterpe
și vremea cu buze uscate de stepe
mi s-a uitat o clipă pe geamul ca de rubine.

Am ascultat frica și gîndul ce-l port
și-am tremurat peste anii pierduți:
ce hoț i-a furat anii hoinari, anii cei mulți?
și atunci am simțit mirosuri de mort!...

Aceeași tonalitate o găsim și în *Zădărnicie* (nr. 3/martie 1935, p. 114). Mădularele poetului parcă sînt de plumb, iar el se-n-treabă pe cine așteaptă în zadar. O reîntoarcere dorită poate, dar imposibilă, un gînd sfărîmat, în timp ce vrăji necunoscute și vînturi hoinare îl poartă pe drumuri știute — toate acestea alcătuiesc substanța poeziei:

Prietene,
mîna mea de lut plecată cuminte pe tîmple
nu știu ce gînd blestemat mi-a stîrnit
de am rămas cu privirile tîmpe
spre trecutul din care am pornit
[...]
Prietene,
ce mînă bună se pleacă de-acum
pe tîmple reci, pe tîmplele moi
și-mi țese cuminte alt drum
în zarea din față ori... mereu înapoi?!

(Cale)[27]

Vorbind despre volumul de debut, *Brazde păgîne* (1935), Gh. Atanasiu apreciază că poeziile lui Dorian Grozdan „au adus întotdeauna ceva nou pentru cititor, răscolindu-i sufletul . . . Ai impresia că a cucerit piscul unei înălțimi și în fața sa se ridică tot mai înalte alte piscuri scăldîndu-se în seninul cerului . . . Poezia lui e cuminte și tristă ca o zi de toamnă posomorîtă, dar bogată-n rod. În vîltoarea vieții se simte gol și pustiu . . . Un singur lucru îi mai umple sufletul ca ceva scump pe care nu l-a putut sfărîma nimeni: trecutul!"[28]

Primăvara, toamna sînt cîntate cu frenezie; uneori e exuberant, alteori trist și nostalgic:

Haide, dă-mi mîna!
Zvîcnetul inimii e clopot de liturghie
ești toată o tristețe, fată bună,
ți-s lacrimile ca un strop de rouă
ce moare cu zîmbetul de lună
dă-mi mîna, fată bună!
[. . .]
Primăvara va plesni pe crengi iar mugurii
și prunii din grădină iar vor înflori
[. . .]
Dă-mi mîna, ochii tăi doar lacrămi storc,
dragostea ne-a fost un vis
dar cineva în cartea lumii-a scris
că toate trec și nu se mai întorc . . .

(Despărțire)[29]

La fereastră caișii au înflorit
flori mărunte, lumînări pe crengi de fum,
gîndul meu în loc oprit
ce strajă ochilor mi-a găzduit
de-am rămas așa năuc și fără drum?
[. . .]
Au înflorit caișii la fereastra mea
simt în suflet cum mă doare,
ploaia asta grea de soare!

(Flori negre)[30]

Auzi? Auzi?
iară pică frunzele din duzi
peste zări e numai pîclă și păienjeneală
cerul, e o mare de cerneală

Plouă-ncet și cruciform
orizonturile toate dorm
auzi în vale morile
cum se-ntrec în plîns cu ciorile?

Auzi? Auzi?
inimă de ce te-ascunzi?
Toamna a trecut din nou pe lîngă noi
și-am rămas în vreme, amîndoi...

Auzi? Auzi?
inimă nu plînge-acum
că pe drum
au picat doar frunzele din duzi!

(Desfrunzire)[31]

Poetul știe să renunțe, nu face zgomot în jurul său. Totul pare o revărsare mută, înfrîntă, ca să nu mai izbucnească:

Nu vreau pe frunte zările să se topească
nici înflorirea nouă-n mine să oprească
laptele primăverii nu vreau să-l sug
cînd lumina se destramă din belșug.

Nu-mi trebuie luceferi grei de vis
nici florile prea albe de cais
nu vrea sfărîmările de lună plină
să-mi ude sufletul ca pe-o grădină

Din primăvara tuturor nu vreau nimic
decît o picătură de venin
mai dați-mi, prieteni, un pahar de vin!

(Renunțare)[32]

Poezia lui Dorian Grozdan, e ca o revărsare lină, pornită din împăcarea cu viața. Poetul e dornic de frumos și știe să se

reîntoarcă în satul de unde a plecat, lăsînd orașul ce-l incomodează; pe Bîrzava se simte în siguranță, pentru că tinerețea de-aici e veșnică:

Domniță din vis,
hai să plecăm din orașul cu turnuri de var
aici primăvara nu ne-ntîmpină-n flori de cais
nici toamna hainele nu-și leapădă-n drum
aici toate le-așteptăm în zadar
hai să plecăm, Domniță din vis...

La noi pe Bîrzavă,
toamna-și ascunde culcușul frunzelor grele
în moară, rodul cîmpului se toarce fără zăbavă
curcubeie întîrziate mai vin să se adape
în verzile și tulburatele ape
cînd sălciile-și scarmănă chica-n adîncuri cu umbre și stele.

Acolo, Domniță din vis,
zările porțile prea larg le-au deschis, —
dar pașii noștri-ntîrzie-n drum,
în cetatea aceasta cu zări de lînă și fum;
Domniță din vis,
ce mînă, aici, toate porțile mi le-a închis?...

(Intoarceri)[33]

Ocupîndu-se de volumul *Porți închise* (1942), publicistul Gurie Ursulescu remarcă mai întîi nostalgia poetului împletită cu regretul că a plecat de pe valea Bîrzavei. Aceste sentimente se îngemănează cu „dragostea rustică, curată și fără prihană". Poetul devine un „dezrădăcinat al locurilor copilăriei"[34].

Prin volumele *Brazde păgîne* (1935), *Cioplituri în lemn* (1936), *Porți închise* (1942) și cele ulterioare — *Umbre de cleștar* (1974) și *Anotimpuri aprinse* (1982) — Dorian Grozdan dovedește un talent viguros, originalitate mai ales în structura și organizarea poeziilor, o frenetică dăruire, fixîndu-și un loc propriu în peisajul liricii noastre actuale.

Despre poezia lui Dorian Grozdan, în articolul *11 poeți*, Perpessicius scria: „...poemele lui Dorian Grozdan, cele mai multe închinate toamnei, aduc în stihuri și peisagii ceva din

tristețea funigeilor plutind pe întinderi. Însă cea mai izbutită poemă și desigur cea mai personală este elegia *Răspîntie,* în care antiteza oraș—sat, de atîtea ori întîlnită în poezia noastră, e reluată sub forma unei emoționante invitațiuni" (*Mențiuni critice*, vol. IX, p. 465)[35].

Dorina Grozdan figurează, de asemenea, printre autorii trecuți de George Călinescu în *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*[36].

CONSTANTIN MIU-LERCA (1908—1985) mărturisește că a cunoscut multe personalități literare interbelice, precum Liviu Rebreanu, Ion Minulescu, Cezar Petrescu, Cincinat Pavelescu, Zaharia Stancu, Aron Cotruș, Ionel Teodoreanu etc., ale căror prietenii l-au stimulat în activitatea lui scriitoricească. Astfel, titlul poemului său istoric, *Pajura cu două capete* (1938), intitulat inițial *Coase dezdoite,* i-a fost sugerat de Zaharia Stancu[37].

Printre revistele din Banat ce l-au publicat se numără și „Luceafărul". Despre această publicație poetul precizează că „îndeplinea rolul de revistă literară asigurîndu-și colaborarea nu numai a scriitorilor bănățeni, ci și a multor condeie din întreaga țară, devenind astfel o punte de strînsă legătură spirituală"[38].

Chiar în primul număr al revistei i se publică pastelul *Sete* (nr. 1/ianuarie 1935, p. 20):

E-nspre amiaz
umbra sălciilor, pe iaz,
a întins măramă
verde de aramă
Turmele de boi,
își leagănă setea-n pulbere, spre ape,
frunzele le cheamă să se-adape,
soarele le mînă dinapoi.

Versurile lui Constantin Miu-Lerca, exprimă obiceiuri străvechi, trăite cu acuitate, în imagini de adîncă frumusețe:

Și azi îmi sună în auz
clopoței de cucuruz

glasul boabelor de aur
măcinate-n palma taichii
umbră-n locuri de balaur
și revăd războiul maichii
o uzină de stejar
cînd în ierni țîșneau din jar
feți-frumoși cu zmeii-n grindă
basmu-n paloș să-l cuprindă...
Năzăriri de vis și dor
zîne fermecînd norocul
se jucau cu busuiocul
printre gheme de fuior...
Am crescut așa-n povești
cu strigoi pe la ferești...
Buna-ntruna mă-mbuna
visu-n poală-l legăna
frunții-i săruta văpaia...

(Amintire)[39]

Poetul de viguroasă inspirație rustică scrie versuri „cu substanță pură", pătrunzînd „simplu pînă la rădăcina tainelor"[40]:

Pe ramurile răsfirate-n jorzi
cu mătăcina-n unduiri de ape
cu-ndemînate mlădieri de corzi
se zbate frunza-n nesfîrșite clape

Coboară-un plop în vînt și-i aplecat
mătanie-nchinată în altare
iar drumul parcă-aevea s-a sculat
și-și răscolește pulberea-n picioare.

Un zbor întunecat și obosit
de nepătrunsu-nvolburat al zării
în vîrfuri legănate-a poposit
și-a ațipit în poala înserării.

(Volbură)[41]

Unele versuri ale lui C. Miu-Lerca, dar mai cu seamă volumul *Sus stele, jos stele* (1971), sînt „o ipostază a eului său

liric — sentimental, îmbibate de amintirile copilăriei și ale adolescenței, chiar cînd se obiectiva în evocări ale vieții rurale bănățene, în care își are obîrșia“[42]. Reluînd textele mai vechi, citățm strofele următoare:

Casa noastră-i o bătrînă
prinsă-n bîrne și țărînă
cu șindrilă-mpropodită
știrbă-n streașină, cernită . . .

Curtea e cu buruieni, gardul e rupt
anii însă, ca o turmă
fără drum și fără urmă
pas cu pas se strecurară
și cu morții se culcară

(Casa noastră)[43]

Lumea copilăriei, imaginea neștearsă a părinților, obîrșia țărănească, — toate revin în versurile sale, ca niște aduceri-aminte, care-i mîngîie sufletul și-l liniștește, pregătindu-l pentru alte drumuri ce i se deschid în cale, spre împlinirea idealurilor:

M-am dezlegat de mama
pe un răstău de corn
[. . .]
creșteam cu turta-n țesturi
[. . .]
Mai mic, doar boata taichii
îmi fuse armăsarul
[. . .]
Mi-am arcuit în gene
cununi de sînzîiene
din ani, cînd turma-așa
de blînd în strungi doinea
să-nchid în ele-ntinsul
belșugului din coase
să port, etern, ne-nvinsul
țăran, în gînd și-n oase!

(Copilăria mea)[44]

Izvorînd dintr-un bogat filon folcloric, la care se adaugă dinamismul interior al poetului într-o strînsă comunicare cu natura și viața oamenilor, versurile lui C. Miu-Lerca pornesc din tradiție spre modernitate:

Rînchează armigii în frîu
iar mușchii sudoarea-și storc, rîu —
și-i roșu pămîntul de grîu

Spicele se scutură
ca la nuntă-o ciutură!

Cu voluptatea femeii-n desfrîu
aria-și dă darnică rodul
pe grinzi de stejar, se-ndoaie iar podul

Și la fiecare casă
duce-o cale de mătasă.

(Arie)[45]

Adăugînd la bogata sa activitate poetică, care însumează șase volume: *Biblice* (1932), *Colinde* (1941), *Sus stele, jos stele* (1971), *Unde concentrice* (1975), *Pajura cu două capete* (1978) și *Efemerele anotimpuri* (1983), pe ceă de ziarist, de conducător de gazete sau de inițiator pentru înființarea Asociației Scriitorilor Români din Banat (1933), avem oarecum imaginea întregită a personalității lui C. Miu-Lerca, „un lucid supraveghetor al atelierului său artistic, un respectuos al meșteșugului literar, meditînd atent și continuu asupra artei sale și îndrumînd-o energic în tematica și în expresia ei"[46].

GRIGORE POPIȚI (1900—1980) a scris o poezie inspirată din viața păcurarilor almăjeni, într-o manieră modernă, așa cum remarca Ovidiu Papadima în prefața volumului antologic *Cîntece din fluier* (1968)[47].

Fiul de țărani din Pătaș, județul Caraș-Severin a fost atras nu numai de literatură, ci și de documentul istoric, dînd la iveală, în 1939, volumul *Date și documente bănățene, (1728—1887)*. Totuși, de început, cu poezia a început: la vîrsta de douăzeci și unu de ani publică cele dintîi versuri ale sale în *Cronica*

ilustrată din Timișoara, iar debutul editorial cu volumul de versuri *Glasul sufletului și al trupului* (1932) avea să înscrie un nume nou în peisajul liric bănățean.

Colaborarea la „Luceafărul", n-a fost atît de bogată, el fiind preocupat în anii apariției acestei publicații de cercetările privind istoria Banatului. Cu toate acestea, poeziile publicate în coloanele revistei îi recomandă suficient talentul remarcat, de altfel, de Perpessicius, cel ce afirma că Grigore Popiți are o „rîvnă statornică pentru valorile poetice permanente, al căror orizont trece cu mult dincolo de limitatul, tiranicul specific regional". Ovidiu Papadima completa aprecierile lui Perpessicius, considerînd că volumul se «încadra în efortul caracteristic în lirica noastră ... de a depăși simbolismul înspre formele poetice care păreau cele mai „moderne", pe atunci, avînd în centru suprarealismul».[48]

Poeziile lui Gr. Popiți s-au bucurat, de asemenea, mai tîrziu, de comentarii elogioase din partea lui Al. Piru și Dumitru Micu. Dar încă de la început textele sale convingeau. Iată un fragment probatoriu:

Prin ger de noapte albă mă avînt
Și vîntu-mi taie fața de pămînt
Din nod de corn mi-e trupul neînvins
De cînd, mîndruțo, viața ta m-a prins.

Prin ger de noapte albă port văpăi
Să le topesc, mîndruțo,-n ochii tăi,
La șezători să strălucești de foc
Din dorul meu, nădejde făr' soroc!

(Prin ger de noapte albă)[49]

Aducînd în literatura cultă farmecul simplității populare, Gr. Popiți scrie o poezie „fără tumulturi, fără căutări stilistice, o poezie limpede, sprintenă, ca un condur de codană ..."[50]:

Cine poate să pătrundă
Din nimic ce se-nfiripă
Cine, cristalina undă,
Cine, fîlfîit de-aripă,
Cine, freamătul sălbatic

Cine, viața mea de pustnic!
[...]
Cine-ndură cu răbdare
Focul verii sloi de gheață?
Și de codru plin de fiare
Cine-și leagă-a sa viață?
Cine dorul și-l sufocă
Și-l închide-n piept să coacă?
Cine?... Cine?...

(Cîntec de cioban)[51]

PETRU SFETCA (n. 22 noiembrie 1919) n-a fost un scriitor productiv, cum singur mărturisește, atunci cînd încearcă și o definiție a poeziei care după el „e o transfigurare, expresia unei nevoi profunde de exprimare și cunoaștere"[52]. Nici la „Luceafărul" n-a publicat prea multe poezii, deși directorul revistei, îi solicita, pe cînd avea șaisprezece ani, în 1935, prin scrisorile trimise la Lipova, versuri, încurajîndu-l. Prima poezie ce i-a publicat-o revista timișoreană a fost *Amurg* (nr. 1/ianuarie 1937, p. 32) — un pastel în maniera timpului:

Al zilei astru s-a topit
În sînurile zării
Lăsînd pămîntul liniștit
Sub umbrele-nserării

Un glas de clopot, clar, duios,
În liniștea-mpînzită
Îngînă lin, misterios
A zilei vieți sfîrșită

Și ninge, ninge tot mai des,
Funinginea-nnoptării
Iar stelele pe boltă ies
Vechi straje-a-ntunecării.

Natura patriei l-a inspirat cu dărnicie în toate anotimpurile, dar mai ales primăvara, cînd poetul proba un apetit deo-

sebit pentru frăgezimi și peisaje luminoase, trăind o comunicare candidă cu natura:

Zefirul cald a sărutat azurul
Și trilurile line-au înflorit
Viu sufletu-mi se-ntinde-n infinit
Izvoarele-și deschid divin murmurul.

Zvîrlindu-și peste unde tot aurul
Pe lacul amintirii te-ai ivit
Și cîntu-ți iar m-a-nvins și amăgit
Un nufăr alb și-a desenat conturul

Și totuși noul nostru răsărit
În estomparea tristelor uitări
Își va pleca amurgul peste zări
Căci uite azi mii frunze-au înverzit
Ce mîine-or dormita prin tină-ntinse
Sunt legile naturii neînvinse!

(Apele primăverii)[53]

În manieră clasică, poetul va continua să dea glas dragostei față de peisajul ce-l înconjoară, fie că e iarnă sau toamnă:

Un alb curat întins ca și [o] goană
Peste cîmpii cu toată iarna trece
Hai, hai, copiii au făcut coloană
Să ducă-n sănii cerul scund și rece
[...]
Spre mai departe ne-a durut tot pasul
Poate de alb, poate de zarea largă
Și-am ascultat în iarna mare glasul
Spre tot ce n-a putut să se mai steargă!

(Peisaj)[54]

Și:

S-a sculat văzduhu-n necuprins
Pămîntul are inima bolnavă
Cocoarele s-au scufundat în slavă
Și s-au zmucit din lume și s-au stins.

Și am rămas sub nesfîrșitu-ntins
Mai așteptăm din depărtări o navă
Și auzim o trăznitură gravă
Că-n Miază-Noapte bolta s-a desprins! . . .

(Viziune autumnală)[15]

Pentru o mai exactă fixare a profilului poetic al lui Petru Sfetca, amintim, în încheiere, titlurile volumelor originale publicate de autor pînă acum: *Solii către lumină* (1940), *Echinox* (1942), *Osmoze* (1947), *Treizeci de poeme* (1973) și *Cumpăna vieții* (1979), precum și titlurile volumelor de traduceri din literatura universală: Giuseppe Ungaretti, *Poeme* (1943); Umberto Saba, *Poeme* (1944); Eugenio Montale, *Poeme* (1945); Salvatore Quasimodo, *Poeme* (1946); Jacomo Leopardi, *Către Italia* (1956) și Novalis, *Poezii* (1969).

PETRE BOGDAN (1912—1971), tînăr poet bănățean, avea anunțat în 1936 un volum de versuri. Poeziile apăruseră, în marea lor majoritate, în „Hotarul" din Arad și apoi în „Luceafărul" din Timișoara. Primul text publicat în gazeta arădeană a fost *Rurală* (nr. 1/octombrie 1934, p. 6). Pînă în vara lui 1935 văzuseră lumina tiparului în „Hotarul" aproape douăzeci de poezii. Dintre toate reține atenția *Litanie* (nr. 8—9/mai—iunie 1935, p. 16):

Te regăsesc acum — în van
cărare prinsă-n șir de plopi
cu liniște-mbibată-n stropi
de rouă și-n mister silvan.
[. . .]
De-ar fi s-adorm în preajma ta,
cărare cu privighetori,
ce-n nopți cu plopi tremurători
m-ar străjui și mi-ar cînta!

Cele mai multe dintre poeziile apărute în „Luceafărul" sînt pasteluri. Ele cîntă cosașul: „De-am purces la cosit, ca argintul / lunei la toporîște de prun / apoi lanul de cîrstei-alintul / și-n tăiuș de lumină-l supun // . . . // Cînd se frînse în bulgăre

coasa / a țîșnit un șuvoi de lumini / lama sfîșie bolții mătasa / și-o stropiră corole de crin . . .“ (*Cosaș*, nr. 4/aprilie 1935, p. 183) sau primăvara:

Aveam robită-n mine primăvara
de tulipani de frunze de la tropic
și de bujori ce-și scînteiază para
pe-o unduire de tărîm utopic.
Dar n-o mai am. Jucînd rubine-n sînge
pieri, cu jertfa ei de chiparoase,
în astă dimineață care-mi plînge
cristal, pe ochelarii cu raze groase.
Se cuibărește-acum în miez de muguri
străin și gol privesc cum desfășoară
viața-mplinind solare cruguri
în piață orientală, moi covoare!

(Zbor din colivie)[58]

Cea mai frumoasă însă dintre poeziile din „Luceafărul“ rămîne *Mistreții* (nr. 5/mai 1935, p. 202). Ea ne duce cu gîndul la *Moartea căprioarei* de Nicolae Labiș și la *Mistrețul cu colți de argint* de Ștefan Aug. Doinaș:

Strîng la piept scumpătatea vieții
eia ho! — și s-ascund vînătorii
căci străbat luminișul mistreții
cu elan opulent în fiori

Anotimp de rugini vor să darme
și de trec sub ciorchinii umani
prinși în crengi — cu scăpat luciu de arme —
vina-i lanul cu bărbi de silvani . . .

Foc de zare pe culmi bănățene
glas de surle înfipt în auz
înjghebară, în cete viclene
înzăuînd, lanul de cucuruz

Crucișară cu vîntul plăieșii
sîngeroase de paloșe guri
iar în carne-nfloriră măceșii
buzdugane de aur, săcuri . . .

Steagurile năvalei se plecară
și-n amploarea greoaiei părăzi
timp zdrobit sub metalică placă
rumenește mormane de prăzi.

MIA CERNA (1883—1940), pe numele ei adevărat Maria Florescu, originară din Lugoj, s-a făcut cunoscută încă înainte de primul război mondial. În „Luceafărul" sînt de reținut pastelurile care o reprezintă. Mai izbutit ni se pare a fi *Pastel național* (nr. 12/decembrie 1936, p. 541):

Mulg lapte revărsări de zori
În carturi de lumină
S-au botezat cu rouă nouă
Bobocii din grădină
La poarta răsăritului
Ard steaguri purpurii
Și Împăratul-Soare s-a-mbrăcat
În hlamide aurii!

O dovadă a aprecierii versurilor sale este și premierea volumului *Caier de iubire* (1936) de către revista „Luceafărul".

În poeziile MIEI MARIAN, (n. 15 august 1912) sentimentul de iubire se împletește cu dragostea pentru natură, în versuri pline de muzicalitate:

Ascultă, cîntă apa un cîntec pe-nserat
Un cîntec dulce, un cîntec alintat
Și cîntă, cîntă apa doinind așa-n neștire
Un cîntec vechi de mult uitat, un cîntec de iubire
[. . .]
Ascultă, cîntă apa un cîntec de demult
Îmi pare că e nou, cînd stau să îl ascult
Și iubirea e aceeași, doar altul e iubit
Ascultă, cîntă apa un cîntec nesfîrșit

(Ascultă, cîntă apa)[11]

ANIȘOARA ODEANU (Doina Peteanu Crivetz: 1912—1972), cunoscută de publicul larg îndeosebi ca prozatoare, a scris și poezii. Unele dintre ele au fost publicate în „Luceafărul". O prezentare mai cuprinzătoare îi face Gr.-Bugarin cu ocazia apariției, în 1943, a volumului de versuri *Moartea în cetate:* «Calm, unitar, versul poetei Anișoara Odeanu se încheagă în imagini de o simplitate pură, ca începutul înserării în munți. Numai unde și unde rămîne cîte un pisc timid de luminat pentru deplinătatea unei armonii interioare unice, de farmec și cîntec: „O fată trecea peste cîmpuri în asfințit / Agale trecea. Și cînta: / Niciodată n-am iubit, niciodată n-am iubit / Sunt singură și limpede, sunt stingher / Fîntîni făcute nu pentru pămînt, ci pentru cer!" *(Cîntecul celor două orgolii).* Structura poeziei Anișoarei Odeanu nu are un stil individual, dar în ansamblul poeziei moderne românești aduce o aromă nouă și o colorare proaspătă. [...] Poeta și-a depășit generația prin neegalata putere de a evoca stări sufletești ce ne aparțin și le simțim mai puternic din versul său: „După fiecare zăvor zace un vechi blestem / Cine deschide zăvoarele / După care cărările sîngelui nostru visează și gem? / Cine va închide pleoapele / După care ochii noștri aud în întuneric așa de mistuitor / Așa de secați de lacrimi că simțim cum ne dor?" *(Murim în noaptea asta)*[58]».

Un pastel, *Toamna,* din „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 27, surprinde starea de însingurare a sufletelor:

Nu aștepta
Nimeni nu va veni să-ți bată la ușă,
Nimeni în seara asta nu mai trece
Pe potecile ude, prin ploaia rece,
Nimeni nu mai îndrăznește să treacă
Prin dansul ciudat al frunzelor zgîlțîiate de vînt.

S-a făcut atît de frig în casa ta
Ai uitat să-nchizi bine fereastra
Șerpii singurătății s-au prelins pe sub ea
Singurătatea aburește întîi oglinzile
Să nu-ți mai întoarcă imaginea
Pentru că ea știe că Narcis a murit fericit

Înecat în fundul fîntînii.
Ți-e frică de propriile tale mîini
Pe care le ții una într-alta
Ți se pare că din ele un diavol a cioplit cu dalta
Șerpi înghețați, hapsîni.

M. AR. DAN (inginerul Dion Mardan: 1886—1966). Tot în „Luceafărul" a publicat numeroase epigrame, adresate scriitorilor din țară și mai ales celor din Banat, cunoscutul epigramist M. Ar. Dan. Mai mulți ani președinte al Asociației Scriitorilor Români din Banat *Altarul cărții,* M. Ar. Dan a publicat volumele: *Drăcovenii* (1933), *Epigrame* (1935), și *Epigrame* (1939).

În textele sale, autorul a probat o ironie fină, deloc supărătoare. Iată un singur exemplu — epigrama scrisă la adresa poeților Romulus Fabian (preot) la volumul *Carte din pustă* și C. Miu Lerca, la volumul *Biblice:*

Amîndoi rămîn celebri
După felu-n care scriu,
Popa cîntă-n versuri pusta
Miu-Lerca ... în pustiu.

„Luceafărul" n-a fost o revistă regională. Alături de poeții din Banat, care au creat o adevărată mișcare literară, deloc neglijabilă în istoria literaturii noastre, aici au publicat versuri: Victor Eftimiu, Al. T. Stamatiad, Coca Farago, Emil Isac, G. Bacovia, Agata Grigorescu-Bacovia, Ion Pillat, Adrian Maniu etc. — nume impuse deja în literatura interbelică românească. Directorul revistei, Aurel Cosma, îl și prezintă în cuvinte de laudă pe ION PILLAT cu ocazia apariției volumului acestuia de versuri *Poeme într-un vers* (1936). Poeziile lui Ion Pillat constituie „o surpriză pentru lumea literară românească, fiindcă ele deschid un drum nou de gîndire, de expresie și de tehnică poetică. Ele creează o nouă direcție literară, pînă astăzi neatinsă de scrisul românesc ... Poetul desprinde, din imensitatea puterii sale de intuiție, un crîmpei de sinteză sufletească, pe care îl oferă cititorului spre meditare și prelucrare ... Fiecare rînd de vers cuprinde o idee completă ce poate da naștere unui poem întreg. Fiecare poem este o perlă de gîndire, născută spontan, dar poate plămădită și frămîntată tainic în ascunzișurile sufletești ale creatorului"[59].

Despre volumul lui ADRIAN MANIU, *Cîntece de dragoste și moarte* (1936), revista publică aprecierile lui Ilie Ienea, autor, acesta, al romanului *Ard luminile în viitor* și traducător din poezia franceză: „Volumul conține mostre de valoare incontestabilă. Cuvintele își pierd ființa materială și se transformă într-un impresionant cîntec al resemnării pe care îl auzi ca pe o imuabilă înțelepciune, venind spre tine din adîncuri de veșnicie“[60].

Aprecierile lui Ilie Ienea sînt susținute de versurile poetului apărute în coloanele „Luceafărului“, dintre care amintim: *Banatul* (nr. 2/februarie 1935, p. 61) și *Gînduri împotrivite* (nr. 10/octombrie 1935, p. 437).

Despre tînărul poet din Dorohoi, HARALAMBIE ȚUGUI, scrie Siomin Doru, (pseudonimul literar al lui Dorian Grozdan), cu ocazia apariției, în 1935, a volumului acestuia de debut, *Liane crude:* «... o carte scrisă admirabil, o carte cu „liane crude“, care ne picură o speranță de viitor. E o tinerețe care se înalță peste farmecul naturii din care prinde în plasa gîndului imagini de o plasticitate și o frumusețe rară. Volumul e plin de triste ți ușoare, ca păienjenișul toamnelor coapte“[61].

„Luceafărul“ îi publică lui Haralambie Țugui, mai multe poezii; dintre acestea amintim: *Poet* (dedicată lui Dorian Grozdan, în nr. 6/iunie 1935, p. 272), *Noapte* (nr. 7—8/iulie-august 1935, p. 307), *Țară în vis* (nr. 11/noiembrie 1935, p. 489) și *Pe drumul caravanei* (semnată Haralambie Dorian, în nr. 5/mai 1935, p. 5). Ultima poezie, de inspirație exotică, amintește de Al. Macedonski:

Pe arșiță de tropic o tristă caravană
ca trupul unui șarpe străbate în apus
și-n purpură de nouri — pulverizată sus —
nisipul își răsfrînge o ruginită rană...

Străin și bolnav, un drumeț răpus
în soare se desprinde de coloană
și-ncătușat în lanțuri de prihană
privește caravana ce s-a dus

Pustiu-și coace-n pulberi foi galbene de soare
și zarea se îmbracă-n mantie de sînge
iar trista caravană se-neacă-n depărtare...

Scanned with OKEN Scanner

Rămas stingher drumeţul meu îşi strînge
în tolba goală balsamuri solare
surîde-n zări, tresare şi iar plînge...

«Între purtătoarele de slovă, care au tras o dîră luminoasă pe cerul cultural al Banatului, pentru a-i închega conştiinţa şi a-i proiecta individualitatea cît mai în depărtări, pe tot întinsul ţării, mai ales în domeniul literar şi artistic, „Luceafărul"... va ocupa în istoria culturală de mîine a Banatului un loc între fruntaşe. După „Cele trei Crişuri" şi „Familia" ale Oradiei şi „Hotarul" Aradului [...] Banatul nu era sortit a rămîne în urmă într-o epocă de reculegere a energiilor sale creatoare"[62] scrie Sabin Evuţianu, preşedintele „Astrei" bănăţene, în „Luceafărul" nr. 1—2/iulie-august 1937, pp. 1—2, şi aceasta este, în esenţă, importanţa pe care au avut-o revista şi, deopotrivă, poeţii ce au colaborat, de-a lungul vremii, la ea, pentru istoria literaturii noastre.

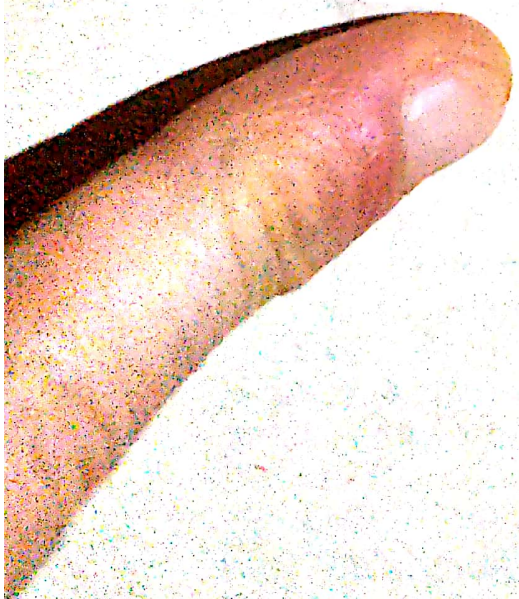

Scanned with OKEN Scanner

NOTE

Iancu Văcărescu (1792—1863)

1. George Ivaşcu, *Istoria literaturii române*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 388.
2. Poeţii Văcăreşti, *Versuri alese*, ediţie îngrijită de Elena Piru, cu o introducere de Al. Piru, E.P.L., Bucureşti, 1961, p. 103.
3. Iosif Pervain, *Studii de literatură română*, Editura Dacia, Cluj, 1971, p. 298.
4. Grigore Alexandrescu, *Poezii, Proză*, Editura Minerva, Bucureşti, 1977, p. 292.
5. Z., *O poezie nemţească de Iancu Văcărescu*, în „Tribuna poporului", nr. 145/3—16 august, 1900, p. 2. După România Jună".

Timotei Cipariu (1805—1887)

1. Ion Breazu, *Studii de literatură română şi contemporană*, vol. II, Editura Dacia, Cluj, 1973, pp. 80—83.
2. Iosif Pervain, *Op. cit.*, p. 294.
3. Msr. 269, fila 1, *Caietul II*, 1831—1855.
4. Msr. 62, fila 2, *Caietul I*, 1857—1861.
5. Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, Editura Tineretului, Bucureşti, 1961, pp. 195—196.
6. Cf. V. Gilu, *Romînii şi începuturile scrisului cu litere latine*, în „Românul" (Arad), nr. 89/1911, p. 8. Vezi şi T. Şăineanu, *Istoria filologiei române*, Bucureşti, 1892, p. 8.
7. Iosif Pervain, *Op. cit.*, p. 296.
8. I. Raţiu, *Cipariu şi ziaristica română*, în „Tribuna" (Arad), an. IX, nr. 111/15—28 mai 1905, pp. 4—5.
9. * * *, *Program la „Organ"*, în „Organul luminarei", an. I, nr. 1/4 ianuarie 1847, p. 1.
10. * * *, „Organul naţional", nr. 25/6 octombrie 1848, p. 2.

Scanned with OKEN Scanner

11. Sextil Pușcariu, *Timotei Cipariu* (Conferință ținută la Adunarea generală a *Asociațiunii*, 1905, în *Antologia scriitorilor români de la 1821 încoace* de Ion Clopoțel, *Biblioteca „Semănătorul"*, Editura Librăriei Diecezane, Arad, 1917, pp. 112—114).

Andrei Mureșanu (1816—1863)

1. Ion Lupaș, *Activitatea ziaristică a lui Andrei Mureșanu*, în „Pagini literare" (Arad), nr. 4/15 aprilie 1916, pp. 86—87.

2. Ion Lupaș, *Op. cit.*, p. 87.

3. Idem, *ibidem*.

Ion Creangă (1837—1889)

1. Ilarie Chendi, *Viața literară. În amintirea lui Creangă. De ce este Creangă atît de popular?*, în „Tribuna", nr. 7/12—25 ianuarie 1911, pp. 1—2.

2. Ion Creangă, *Soacra cu trei nurori*, în „Gura satului", nr. 50/16—28 decembrie 1875, pp. 357—358; nr. 51/23 decembrie 1875 — 4 ianuarie 1876, pp. 162—163.

3. Tudor Vianu, *Arta prozatorilor români*, E.P.L., București, 1966, pp. 156—157.

4. G. Călinescu, *Ion Creangă (Viața și opera)*, E.P.L., București, 1964, p. 257 și urm.

5. G. Ibrăileanuu o atribuie lui Miron Pompiliu, din care cauză, credem, ea nu apare în *Opere* de Ion Creangă, Editura Minerva, București, 1970, vol, I—II. Ediție îngrijită, note, variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brâncuși, studiu introductiv de Iorgu Iordan.

6. Ilarie Chendi, *Op. cit.*, p. 2.

7. Al. Sever, *Gînduri, fapte, vești... Ion Creangă*, în „Tribuna", nr. 30/10—23 februarie 1910, p. 5.

Ioan Slavici (1848—1925)

1. * * *, *Nuvelele lui Slavici*, în „Tribuna", nr. 260/21 noiembrie — 4 decembrie 1908, p. 2.

2. Idem. *ibidem*, p. 3.

3. Ioan Slavici, *Muguri și floare*, în „Tribuna poporului" (Arad), nr. 41/2—14 martie 1897, p. 194.

4. Idem, *ibidem*, p. 195.

5. Vezi Iulian Negrilă, *Ioan Slavici — două scrisori*, în *Almanah „Tribuna"*, 1981, Cluj-Napoca, pp. 213—215.

Scanned with OKEN Scanner

1. Teodor Ștefanelli, *Amintiri despre Eminescu,* ediție îngrijită, prefață, bibliografie și indice de Constantin Mohanu, Editura Junimea, Iași, 1983, pp. 54—55.

2. Ion Iliescu, *Eminescu în Banat,* Biblioteca Centrală a regiunii Banat, Timișoara, 1964, p. 19.

3. Petru Vintilă, *Eminescu — roman cronologic,* Editura Cartea Românească, București, 1974, p. 215.

4. G. Călinescu, *Viața lui Mihai Eminescu,* E.P.L., București, 1966, p. 267.

5. Apud Gh. Bogdan-Duică, *I. Slavici către Gherasim Sîrbu* (Scrisoare în care vorbește despre Eminescu), Viena, 26 februarie 1871, în „Mihai Eminescu", an. I, nr. 1/1930, p. 25; vezi și D. Vatamaniuc, *Eminescu și Aradul,* în „Ziridava" (Arad), nr. X/1978, p. 717.

6. * * * , „Biserica și școala", nr. 5/30 ianuarie — 11 februarie 1883, p. 39.

7. * * *, „Biserica și școala", nr. 26/25 iunie—7 iulie 1889, p. 204.

8. M. Eminescu, *Revedere,* în „Calendarul" din 1885, Arad, pp. 69—70; *Freamăt de codru, ibidem,* pp. 70—71; *La mijloc de codru verde, ibidem,* p. 72; *Ce te legeni,* în „Calendarul" din 1887, Arad, pp. 60—61; *Glossa,* în „Calendarul" din 1888, Arad, pp. 63—65; *Despărțire,* în „Calendarul" din 1889, Arad, pp. 62—63; *De ce nu-mi vii, ibidem,* p. 65; *Mai am un singur dor,* în „Calendarul" din 1890, Arad, pp. 50—51; *Doina,* în „Calendarul" din 1891, Arad, pp. 66—67; *Ce e amorul,* în „Calendarul" din 1892, Arad, p. 82; *Doină din popor,* în „Calendarul" din 1900, Caransebeș, p. 73; *Poporale* (Din colecția M. Eminescu), în „Calendarul" din 1903, Arad, p. 159; *Codrule, Măria Ta,* în „Calendarul" din 1904, Arad, p. 145; *Revedere, ibidem,* pp. 147—148; *Rugăciune, ibidem, pp.* 154—155; *Mîndro, mîndro, vrei nu vrei,* în „Calendarul" din 1905, Arad, p. 135; *La un nou născut (Arab),* în „Calendarul" din 1911, Arad, p. 64; *Către Moldova* (Un fragment), în „Calendarul" din 1920, Sibiu, pp. 127—128; *Cîntări de laudă,* în „Calendarul" din 1924, Sibiu, p. 140; *Ostășească din Banat* (culeasă de Eminescu), în „Calendarul" din 1939, Arad, p. 57 etc. În „Calendarul" din 1885, Arad, pp. 72—73, alături de M. Eminescu, a publicat și Veronica Micle următoarele poezii: *M-am gîndit, Ai plecat* și *Să pot întinde.*

9. Cf. Elena Stan, *Poezia lui Eminescu în Transilvania,* E.P.L., București, 1969, pp. 35—37.

10. * * *, „Tribuna poporului", nr. 59/28 martie — 10 aprilie 1902, p. 2.

11. Ștefan Cacoveanu, *Amintiri despre Eminescu,* în „Tribuna", nr. 131/18 iunie — 1 iulie 1909, p. 1.

12. * * *, *Informații literare,* în „Tribuna", nr. 124/3—16 iulie 1905, pp. 1—2.

13. * * *, „Tribuna", nr. 124/3—16 iulie 1905, p. 2.

14. * * *, *Eminescu — revizor școlar,* în „Tribuna", nr. 225/10—23 octombrie 1908, p.7.

15. * * *, „Tribuna" nr. 134/21 iunie — 4 iulie 1909, p. 4.

Scanned with OKEN Scanner

16. Ilarie Chendi, *Lenau (1802—1850)*, în „Tribuna poporului", nr. 198/24 octombrie — 6 noiembrie 1900, pp. 2—3. Reprodus după „Familia".
17. Ioan Gorun, *Operele lui Eminescu*, în „Tribuna poporului", nr. 180/1902, p. 2.
18. Nicolae Iorga, *Un roman de Eminescu*, în „Tribuna", nr. 23/30 ianuarie — 11 februarie 1904, p. 6.
19. * * *, „Românul", nr. 227/16—29 octombrie 1911, pp. 2—3.
20. Teodor Bucurescu, *Eminescu în Banat. La Sînicolaul Mare*, Periam, 1928, tipărit în Tipografia Alois Pirkmayer, pp. 1—7.
21. Idem, *ibidem*, p. 37.
22. Ioan Scurtu, *Traducătorii lui Eminescu*, în „Românul", nr. 224/1911, p. 2.
23. În afară de Em. Grigorovitza, ceilalți traducători nu sînt menționați de Constantin Crișan și Victor Crăciun în volumul *Literatura română în lume*, Editura Meridiane, București, 1969, p. 57.
24. * * *, *Mihai Eminescu*, în „Românul", nr. 227/16—29 octombrie 1911, pp. 1—2.
25. Eugen Todoran, *Eminescu*, Editura Minerva, București, 1972, p. 564.

Duiliu Zamfirescu (1858—1922)

1. Duiliu Zamfirescu, *Scrisori inedite* (Către Elena Miller-Verghy), ediție îngrijită, note și studiu introductiv de Al. Săndulescu, Editura Academiei R.S. România, București, 1967, p. 205.
2. Duiliu Zamfirescu, *Op. cit.*, p. 174.
3. Duiliu Zamfirescu, *Cele mai frumoase scrisori*, text ales și stabilit, prefață, tabel cronologic, note și indici de Al. Săndulescu, Editura Minerva, București, 1974, p. 268.
4. Duiliu Zamfirescu, *Op. cit.*, p. 304.
5. Mihai Gafița, *Duiliu Zamfirescu*, E.P.L., București, 1969, p. 82.
6. V. (Probabil Vasile Goldiș), *Cărți și reviste: „Anna" („Ceea ce nu se poate")*, în „Românul", nr. 59/13—26 martie 1911, p. 6.
7. * * *, *În chestia „poporanismului" ardelenesc. Conferința de la Academie a d-lui Nicolae Iorga*, în „Românul", nr. 114/26 mai—8 iunie 1911, p. 4.
8. * * *, „Românul", nr. 137/23 iunie — 6 iulie 1911, pp. 2—3.
9. * * *, *Cărți și reviste: „Îndreptări", roman de Duiliu Zamfirescu* (Biblioteca pentru toți, nr. 124—125), în „Românul", nr. 150/10—23 iulie 1911, p. 2.
10. * * *, *D. Duiliu Zamfirescu și Românul*, în „Românul, nr. 157/19 iulie — 1 august 1911, p. 3.
11. Duiliu Zamfirescu, *Poeții*, în „Românul", nr. 161/24 iulie — 6 august 1911, p. 6.
12. V. Goldiș, *Pentru d. N. Iorga*, în „Românul", nr. 165/29 iulie — 11 august 1911, pp. 3—4.
13. Duiliu Zamfirescu, *Opere, vol. I. Poezii*, ediție îngrijită, prefață, cronologie, note, glosar, indici și bibliografie de Mihai Gafița, Editura Minerva, București, 1970.

Scanned with OKEN Scanner

14. Corespondent, *Un vrea de toate (Poet și critic — Odrasla lui Lukaris și „Sasul" Agârbiceanu — Ce uită d. Duiliu Zamfirescu)*, în „Tribuna", nr. 110/19 mai — 1 iunie 1911, pp. 3—4.

15. Unele din aceste intervenții sînt amintite sumar de Mihai Gafița în volumul *Duiliu Zamfirescu*, E.P.L., București, 1969, dar precizăm că nu este vorba de „Tribuna" și tribuniștii de la Sibiu, ci de ziarul cu același nume și de redactorii lui de la Arad, deoarece „Tribuna" de la Sibiu își încetase apariția de la 16—29 aprilie 1903.

16. * * *, *Crezul d-lui Duiliu Zamfirescu*, în „Tribuna", nr. 116/28 mai — 10 iunie 1911, pp. 2—3.

17. * * *, *Două cuvîntări academice (I)*, în „Tribuna", nr. 178/14—27 august 1911, pp. 2—3.

18. * * *, *Două cuvîntări academice (II)*, în „Tribuna", nr. 181/19 august — 1 septembrie 1911, pp. 1—2.

Elena Farago (1878—1954)

1. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p. 703.

2. Perpessicius, *Biblioteca „Semănătorul"*, în „Tribuna nouă", nr. 197/12 septembrie 1925, p. 1.

3. Este vorba de următoarele poezii: *Vine toamna* din „Românul", nr. 284/15 decembrie 1912—7 ianuarie 1913, p. 17; *Unui drumeț* din „Românul", nr. 84/14—27 aprilie 1913, p. 20 și *Cîntec* din „Calendarul" pe anul 1913, p. 105.

4. Elena Farago, *Ispita*, în „Tribuna", nr. 55/11—24 martie 1910, p. 1.

5. Acest volum cuprinde selecții din: *Versuri*, Editura Luceafărul, Budapesta, 1906, *Șoapte din umbră*, Editura Ramuri, Craiova, 1908 (Premiat de Academia Română), *Din taina vechilor răspîntii*, Editura Ramuri, Craiova, 1913, *Șoaptele amurgului*, Editura Ramuri, Craiova, 1920 (Premiat de Academia Română) și *Nu mi-am plecat genunchii*, tiparul „Prietenii științei", Craiova, 1926.

6. Nicolae Iorga, *Elena Văcărescu*, în „Tribuna nouă", nr. 200/17 septembrie 1925, p. 1. După „Ramuri".

7. C. D. Papastate, *Elena Farago*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1975, p. 141.

8. Elena Văcărescu, *Amurg*, în „Tribuna nouă", nr. 200/17 septembrie 1925, p. 1, traducere de Elena Farago, necuprinsă în volum și reprodusă după „Ramuri", nr. 7—8/1923.

9. Elena Văcărescu, *Cîntec românesc*, în „Tribuna nouă", nr. 200/17 septembrie 1925, p. 1, traducere de Elena Farago.

10. E. Lovinescu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, Editura Minerva, București, 1973, p. 585.

11. Dumitru Micu, *Început de secol, 1900—1916, Curente și scriitori*, Editura Minerva, București, 1970, p. 468.

Scanned with OKEN Scanner

Octavian Goga (1881—1938)

1. Octavian Goga, *Pagini noi*, culegere îngrijită de Veturia Goga, Editura Tineretului, București, 1967, p. 8.

2. Ion Dodu Bălan, *Octavian Goga*, Editura Minerva, București, 1971, p. 45.

3. Constantin Mihulin s-a născut la 28 mai 1881, în Găvoșdia, plasa Sebiș, județul Arad, din părinții Augustin, preot în Găvoșdia și Persida, născută Popa. A urmat liceul de la Arad, unde românii erau numai „toleraţi". În 1891/92 era în clasa a II-a de liceu, cînd profesorul lor, Iosif Goldiș, unchiul lui Vasile Goldiș, marele patriot și luptător național care și-a legat numele de Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, a fost ales vicar episcopal la Oradea. Cu acest prilej s-au strîns toți elevii, pentru a-l felicita pe profesor. Un anumit elev a propus să-l felicite în ungurește, că se aflau în școală ungurească. Toți ceilalți s-au opus. Vestea a ajuns la direcțiune și mulți au fost pedepsiți, printre care și fratele său, Virgil. În anul următor, Constantin Mihulin, precum și alți colegi de-ai lui, pleacă la liceul din Sibiu, fiind persecutați la Arad. Acolo l-a cunoscut pe Octavian Goga, cu care a rămas prieten pentru totdeauna.

4. Constantin Mihulin, *Manuscris fără titlu*, aflat în arhiva familiei, transcris și pus la dispoziția noastră de către fiul său, Teodor Mihulin, pensionar C.F.R. din Arad.

5. Octavian Goga, *Op. cit.*, p. 10.

6. Constantin Mihulin, *Manuscrisul citat*, p. 8.

7. Ion Dodu Bălan, *Op. cit.*, p. 40.

8. Octavian Goga, *Op. cit.*, p. 9.

9. Ion Dodu Bălan, *Op. cit.*, pp. 57—58.

10. Iulian Negrilă, *Un text mai puțin cunoscut: „În taina serii"* (După Schopenhauer), în „Orizont", nr. 20/18 mai 1978, p. 3. (Aici a fost menționată pentru prima dată această schiță a lui Octavian Goga, apoi a fost reprodusă în volumul nostru, *Scriitori tribuniști din perioada arădeană*, Editura Facla, Timișoara, 1983, pp. 85—87.)

11. * * *, *Nicolae Iorga și tinerimea noastră*, în „Tribuna poporului", nr. 219/24 noiembrie—7 decembrie 1901, pp. 1—2.

12. * * *, „Tribuna", nr. 193/16—29 octombrie 1905, p. 5.

13. Ilarie Chendi, *Informațiuni literare*, în „Tribuna", nr. 195/19 octombrie—1 noiembrie 1905, p. 4.

14. * * *, „Tribuna", nr. 209/9—22 noiembrie 1905, p. 3.

15. * * *, „Tribuna", nr. 47/28 februarie—12 martie 1912, p. 3.

16. Scrisoarea se află în arhiva familiei Teodor Mihulin din Arad. O fotocopie a acesteia este în posesia noastră.

17. Simion Mioc, *Însemne mitice și mesianism în poezia lui Goga*, în volumul *Structuri literare*, Editura Facla, Timișoara, 1981, p. 9.

Ion Minulescu (1881—1944)

1. Claudia Millian, *Despre Ion Minulescu*, E.P.L., București, 1968, pp. 109—110.

2. * * *, *Primirea scriitorilor români*, în „Solidaritatea", an. II, nr. 31/6 mai 1923, p. 2.
3. Al. Negură, *Şezătoarea literară de la Palatul Cultural*, în „Solidaritatea", an. II, nr. 32/8 mai 1923, p. 1.
4. * * *, *Scriitorii noştri*, în „Solidaritatea", nr. 31/6 mai 1923, p. 3.
5. Al. Negură, *De vorbă ... cu d. I. Minulescu*, în „Solidaritatea", nr. 31/6 mai 1923, p. 1.
6. * * *, *Poetul I. Minulescu vorbeşte presei maghiare*, în „Solidaritatea", an. II, nr. 33/9 mai 1923, p. 1.
7. Ion Minulescu, *Cafeneaua boemilor*, în „Românul", nr. 226/18—31 octombrie 1911, pp. 1—2.

Alexandru Teodor Stamatiad (1885—1956)

1. Ed. I. Găvănescu, *Al. T. Stamatiad şi „Salonul literar"*, manuscris, pp. 1—2, aflat în arhiva familiei Găvănescu, Arad. O copie a textului se găseşte în posesia noastră.
2. Petru Bortoş, *Al. T. Stamatiad*, în *Evocări din trecutul Liceului „Ioan Slavici" fost „Moise Nicoară" din Arad*, Arad, 1971, pp. 122—125.
3. Michael Iovin, *Poetul Al. T. Stamatiad*, în *Evocări...*, Arad, 1971, p. 136.
4. Ed. I. Găvănescu, *Op. cit.*, p. 5.
5. Opera lui Al. T. Stamatiad: *Din trimbiţe de aur*, poeme, Bucureşti, 1910; ediţia a IV-a, Bucureşti, Cartea Românească, 1931; *Mărgăritare negre*, poeme, Bucureşti, 1918; ediţia a III-a definitivă, Bucureşti, Cartea Românească, 1934; *Pe drumul Damascului, poeme religioase*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1923; ediţia a II-a, Bucureşti, Cartea Românească, Bucureşti, 1929; ediţia a III-a definitivă, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1940; *Poezii, pagini alese*, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1926; *Peisagii sentimentale*, Bucureşti, Adevărul, 1936; *Cetatea cu porţile închise*, parabole, Bucureşti, Casa Şcoalelor, 1921; ediţia a III-a definitivă, 1938; *Cîţiva scriitori: Goga—Petică—Săvescu—Maetrlinck*, Arad, Biblioteca Semănătorul, nr. 80—81, 1925; *Femei ciudate*, piesă într-un act, în colaborare cu C. Rîuleţ, Bucureşti, 1911; ediţia a V-a, Bucureşti, Teatrul de mîine; *Sufletul lui Baudelaire*, cugetări şi paradoxe, Arad, „Salonul literar", 1927; *Pagini din Baudelaire: Poeme în proză — cugetări şi impresii*, Bucureşti, Adevărul; *Pagini din Wilde: Poeme în proză. Povestiri feerice şi morale, Balada temniţei din Reading*, ediţia a III-a, Bucureşti, Cartea Românească; *Ciclul morţii de Materlinck: Interior—Oaspetele nepoftit—Orbii*, ediţia a II-a, Bucureşti, Cartea Românească, 1923; *Catrenele lui Omar Khayyam*, Bucureşti, Cartea Românească, 1932; *Din poeziile lui Li po*, traducere de Al. T. Stamatiad, Bucureşti, 1933; *Din flautul de jad*, antologie chineză, Bucureşti, Cartea Românească, 1939.
6. Petru Bortoş, *Op. cit.*, p. 131.
7. „Salonul literar", an. I, nr. 7/1925, p. 52.
8. Dimitrie Nanu, *Puterea ideii*, în „Salonul literar", an. I, nr. 1/ martie, 1925, p. 3.
9. „Ţara noastră", Cluj, nr. 6/7 februarie 1926, p. 3.

Scanned with OKEN Scanner

10. Tudor Vianu, *Corespondențe*, Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, tabele cronologice de Henri Zalis, Editura Minerva, București, 1970, p. 192.
11. E. Lovinsecu, *Istoria literaturii române contemporane*, vol. I, Editura Minerva, București, 1973, p. 633.
12. G. Călinescu, *Istoria literaturii române*, compendiu, Editura Pentru Literatură, București, 1968, p. 332.
13. Victor Eftimiu, *Portrete și amintiri*, Editura Pentru Literatură, București, 1965, p. 397.
14. „Salonul literar", nr. 12/1926, p. 21.
15. Victor Eftimiu, *Cuvînt înainte* la volumul de poezii *Ecoul tăcerii* de Al. Popescu-Negură, Editura Minerva, București, 1972, pp. 3—5.

Gib. I. Mihăescu (1894—1935)

1. a.n. (Alexandru Negură), *„Gândirea"*, în „Hotarul", nr. 2/1933, p. 22.
2. Schița este prezentată acum pentru prima dată de la publicarea ei în „Tribuna nouă", nr. 10/1924.
3. Gib. I. Mihăescu, *Împrîcinații*, în volumul *Noaptea focurilor. Nuvele II*, E.P.L., București, 1967, p. 337.
4. a.n. (Alexandru Negură), *A murit un mare scriitor*, în „Hotarul", nr. 12/1935, p. 31.

Camil Petrescu (1894—1957)

1. * * *, *Scriitori români*, dicționar apărut sub coordonarea lui Mircea Zaciu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974, pp. 364—365.
2. Ion Th. Ilea, *O retrospectivă*, în volumul *Camil Petrescu — Trei primăveri*, ediție alcătuită de Simion Dima, Editura Facla, Timișoara, 1975, pp. 54, 59, 61.
3. Anișoara Odeanu, *Camil Petrescu așa cum l-am cunoscut*, în *volumul citat*, p. 70.
4. Nicolae Roman, *O suită de amintiri*, în *volumul citat*, pp. 83, 85, 86, 87.
5. Tudor Vianu, *Despărțirea de Camil, Tinerețea lui Camil*, în *volumul citat*, pp. 109 și 113.
6. Camil Petrescu, *Scrisori din Sibiu*, în „Banatul", nr. 18/21 mai 1919.
7. Camil Petrescu, *Chestiunea islazurilor*, în „Banatul", nr. 21/27 iunie 1919, semnat: *Milu & Can.*
8. Camil Petrescu, *Din durerile celor de jos*, în „Banatul românesc", nr. 93/28 noiembrie 1919, semnat: *Arcadius.*
9. Camil Petrescu, *Ce e de făcut?* în „Țara", nr. 5/30 mai 1920.
10. Camil Petrescu, *Situația funcționarilor*, în „Țara", nr. 16/8 decembrie 1920.

Scanned with OKEN Scanner

11. Camil Petrescu, *Țărănism cultural*, în „Țara", nr. 62/30 martie 1921.
12. Camil Petrescu, *Despre dreptul de critică*, în „Banatul românesc", nr. 53/20 august 1919, articol nesemnat. În volumul: Camil Petrescu, *Publicistică*, Ediție, prefață și note de Florica Ichim, Editura Minerva, 1984, pp. 135—137.
13. Camil Petrescu, *România de azi*, în „Limba română", nr. 11/8 mai 1920, articol nesemnat. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, p. 37.
14. * * *, *Programul nostru*, în „Țara", nr. 1/16 mai 1920, p. 1. În vol. Camil petrescu „Publicistică", pp. 245—246.
15. * * *, *„Țara" reapare*, nr. 11/2 decembrie 1920, p. 1.
16. Camil Petrescu, *De ce am scris la „Banatul românesc"; de ce am părăsit „Banatul românesc"; de ce apare „Țara"*, în „Țara", nr 1/16 mai 1920, p. 1.
17. Camil Petrescu, *articol citat* (II), *ibidem*, nr. 2/19 mai 1920, p. 1.
18. Camil Petrescu, *De ce am scris la „Banatul românesc"; de ce am părăsit „Banatul românes"; de ce apare „Țara"*, (III), în „Țara", nr. 3/23 mai 1920, p. 1.
19. Camil Petrescu, *Din ale vieții politice*, în „Țara", nr. 50/15 martie 1921, p. 1, articol nesemnat. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, pp. 389—390.
20. Camil Petrescu, *Membru al Partidului Național*, în „Banatul românesc", nr. 81/31 octombrie 1919, p. 1, semnat: *Grămătic*.
21. Camil Petrescu, *În fața alegătorilor*, în „Banatul românesc", nr. 80/29 octombrie 1919, p. 1. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, pp. 154—156.
22. Camil Petrescu, *Cronica Bucureștilor* (II), în „Banatul românesc", nr. 89/19 noiembrie 1919, p. 1, semnat: *Grămătic*.
23. Camil Petrescu, *Un calcul de probabilități*, în „Țara", nr. 4/27 mai 1920, p. 2.
24. Camil Petrescu, *O lege reacționară*, în „Țara", nr. 20/5 februarie 1921, p. 1.
25. Camil Petrescu, *Candidatul nostru*, în „Țara", nr. 42/4 martie 1921, p. 1.
26. Camil Petrescu, *Programul candidatului nostru*, în „Țara", nr. 64/1 aprilie 1921, p. 1.
27. Camil Petrescu, *Cronica Bucureștilor* (VII), în „Banatul românesc", nr. 11/1 februarie 1920, p. 1, semnat: *Arcadius*.
28. Camil Petrescu, *Parlamentul a luat vacanță*, în „Țara", nr. 1/1 ianuarie 1921, p. 2, semnat: *C.P.*
29. Camil Petrescu, *Dezamăgire*, în „Țara", nr. 17/2 februarie 1921, p. 1, semnat: *Bai*.
30. Camil Petrescu, *Sunt ei... soldații români*, în „Banatul", nr. 43/23 iulie 1919, p. 2.
31. Camil Petrescu, *România de azi. Pași spre viața românească*, în „Limba română", nr. 1/22 ianuarie 1920, p. 1, articol nesemnat. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, p. 208.
32. Camil Petrescu, *Note zilnice (1927—1940)*, Editura Cartea Românească, București, 1975.
33. Camil Petrescu, *Gînduri cu prilejul unui jubileu*, în „Universul", nr. 150/5 iunie 1933.

34. Camil Petrescu, *Cîteva lămuriri inevitabile*, în „Limba română", nr. 1/22 ianuarie 1920, p. 1.
35. Camil Petrescu, *Informații: Teatru-Muzică*, în „Limba română, nr. 1/22 ianuarie 1920, p. 2.
36. Camil Petrescu, *Teatru, muzică și literatură*, în „Limba română", nr. 2/27 ianuarie 1920, p. 2. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, pp. 217—218.
37. Camil Petrescu, *Teatru, muzică, pictură, literatură*, în „Limba română", nr. 3/29 ianuarie 1920, p. 3, articol nesemnat. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, pp. 217—218.
38. Camil Petrescu, *Audiție corală în onoarea generalului francez de Tournadre*, în „Banatul", nr. 21/28 mai 1919, semnat: *C.P.*
39. Camil Petrescu, *Artiștii Teatrului Național în Lugoj* (I), în „Banatul", nr. 22/30 mai 1919, semnat: *C.P.*
40. Camil Petrescu, *Cronica muzicală*, în „Țara", nr. 1/16 mai 1920, p. 2, articol nesemnat. În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, p. 248.
41. Camil Petrescu, *1 Decembrie 1918*, în „Țara", nr. 11/2 decembrie 1920, semnat: *Țara.*
42. * * *, *Tudor Vladimirescu*, în „Țara", nr. 46/10 martie 1921. În vol. *Camil Petrescu*, Publicistică, p. 384.
43. Camil Petrescu, *Limba de predare în licee*, în „Banatul", nr. 36/6 iulie 1919, semnat: *Petrescu.*
44. Camil Petrescu, *Liceul românesc din Timișoara*, în „Banatul românesc", nr. 50/10 august 1919, semnat: *Petrescu.*
45. Camil Petrescu, *Să se înființeze internate*, în „Banatul românesc", nr. 71/5 octombrie 1919.
46. Camil Petrescu, *Școala Politehnică din Timișoara*, în „Țara", nr. 11/2 decembrie 1920, semnat: *Rep.* În vol. Camil Petrescu, *Publicistică*, p. 276.
47. Vasile Netea, *De vorbă cu Camil Petrescu*, în „Vremea", nr. 686/14 februarie 1943, pp. 6—7.
48. Tudor Vianu, *Un scriitor nou*, în „Sburătorul", nr. 25/30 octombrie 1920, pp. 385—387.
49. E. Lovinescu, *Critica și literatura*, în „Sburătorul", nr. 20/28 ianuarie 1922.
50. Felix Aderca, *Contribuții critice*, în „Contimporanul", nr. 32/1923.
51. Perpessicius, *Mențiuni critice*, vol. I, Casa Școalelor, 1928, pp. 89—92.
52. G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini și pînă în prezent*, Editura Fundațiilor, București, 1941, pp. 658—666.
53. * * *, „Țara", nr. 5/7 ianuarie 1921, p. 1.
54. Idem, *ibidem.*
55. *Ibidem.*

Lucian Blaga (1895—1961)

1. Lucian Blaga, *Hronicul și cîntecul vîrstelor*, ediția a II-a Editura Eminescu, București, 1973, p. 91.
2. Lucian Blaga, *Op. cit.*, p. 94.

Scanned with OKEN Scanner

3. Ziarul „Tribuna" a apărut la Arad, nu la Brașov, cum afirmă George Ivașcu în *Introducere* la volumul Poezii de Lucian Blaga, E.P.L., București, 1966, p. IX. De asemenea, precizăm că este vorba de ziarul „Tribuna" din Arad și nu de „Românul", cum eronat apare în *Hronicul...*, Editura Eminescu, București, 1973, p. 94, precum și în volumul *Lucian Blaga — filozoful poet, poetul filozof* de Alexandru Tănase, Editura Cartea Românească, București, 1977, p. 7, iar prima poezie publicată de Lucian Blaga a fost *Pe țărm...* și nu *Noapte*, cum se susține în lucrările amintite mai sus.

4. Ambele poezii sînt reproduse în studiul lui Ov. S. Crohmălniceanu, *Lucian Blaga*, E.P.L., București, 1963, pp. 17—18, precum și în articolul nostru, *Lucian Blaga — debutul poetic și filozofic*, din „Limbă și literatură română", București, nr. 1/1979, p. 35.

5. Lucian Blaga, *Op. cit.*, p. 148.

6. Nicolae Iorga, *Rînduri pentru un tînăr*, în „Neamul Românesc" din 1 mai 1919, p. 1.

7. Lucian Blaga, *Op. cit.*, p. 211.

8. Idem, *ibidem*, p. 95.

9. *Ibidem*, p. 129.

10. *Ibidem*, pp. 141—142.

11. Lucian Blaga, *Mit și cunoștință*, în „Pagini literare", nr. 2/15 martie 1916, pp. 40—41.

12. Simion Mioc, *Lucian Blaga și Georg Trakl — omologie de simboluri*, în volumul *Structuri literare*, Editura Facla, Timișoara, 1981, p. 31 și 37.

13. Lucian Blaga, *Două tendințe în teoria cunoașterii*, în „Pagini literare", nr. 3/1 aprilie 1916, pp. 58—59.

14. Lucian Blaga, *Ipoteze indiferente*, în „Pagini literare", nr. 6/15 mai 1916, pp. 119—120.

15. Lucian Blaga, *Probleme fantome*, în „Pagini literare", nr. 9—10/15 iulie 1916, pp. 185—186.

16. Lucian Blaga, *Frînturi*, în „Pagini literare", nr. 3/1916, p. 59.

Scriitorii și sezătorile literare

1. Emil Gârleanu, *Șezătorile literare*, în „Românul" (Arad), nr. 82/14—27 aprilie 1911, p. 3.

2. * * *, *Șezătoarea literară din Sibiu*, în „Tribuna", nr. 51/4—17 martie 1911, pp. 1—2.

3. * * *, *Vin scriitorii*, în „Tribuna", nr. 81/10—23 aprilie 1911, p. 14.

4. * * *, *Șezătoarea scriitorilor români*, în „Tribuna", nr. 84/16—29 aprilie 1911, p. 5.

5. * * *, *Scriitori români la Arad*, în „Tribuna", nr. 85/17—30 aprilie 1911, pp. 1—2.

6. * * *, *Sosirea scriitorilor români la Arad*, în „Tribuna", nr. 85/17—30 aprilie 1911, p. 5.

7. * * *, *Serbările de duminică*, în „Tribuna", nr. 86/20 aprilie—3 mai 1911, p. 2.

8. Idem, *ibidem*, p. 3.

9. * * *, *Şezătoarea scriitorilor*, în „Tribuna", nr. 86/20 aprilie—3 mai 1911, pp. 1—2.
10. * * *, *La şezătoarea scriitorilor. Impresii*, în „Tribuna", nr. 86/20 aprilie—3 mai 1911, pp. 2—3.
11. * * *, *Şezătoarea scriitorilor*, în „Tribuna", nr. 87/21 aprilie—4 mai 1911, p. 5.
12. Idem, *ibidem*, p. 6.
13. „Tribuna", nr. 85/17—30 aprilie 1911, p. 4.

Poeţi de la „Luceafărul" timişorean

1. Apud Ov. S. Crohmălniceanu, *Literatura română între cele două războaie mondiale*, E.P.L., Bucureşti, 1967, p. 79.
2. Petru Novac Dolângă, *Mărturisiri şi repere*, Editura Facla, Timişoara, 1980, p. 51.
3. Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 52.
4. „Luceafărul", nr. 1/ianuarie 1935, p. 35.
5. Sabin Evuţianu, *Ne cheamă Banatul!*, în „Luceafărul", seria a II-a, nr. 1—2/iulie-august 1937, pp. 1—2.
6. „Revista Banatului", nr. 1—3/1943, p. 48.
7. C. Miu-Lerca, *Gînduri pentru un nou an literar al Banatului*, în „Luceafărul", nr. 1/ianuarie 1937, p. 1.
8. Mircea Şerbănescu, *Pavel Bellu: „Flori de piatră", Ed. „Astra" Bănăţeană*, în „Luceafărul", nr. 8—10/august-octombrie 1940, p. 79.
9. Mircea Şerbănescu, *Articolul citat*, p. 83.
10. Ion Potopin, *O perspectivă asupra poeziei bănăţene*, în „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 105.
11. Ion Potopin, *Articolul citat*, p. 107.
12. Apud T.T., *Grigore Bugarin: „Florile satului", Colecţia gazetei „Cuvîntul satelor", Lugoj, 1937*, în „Luceafărul", nr. 3—4/septembrie-octombrie 1937, p. 57.
13. Gr. Bugarin, *Cîntarea dragostei, Ciclul II: „Înflorirea", Ciclul III: „Rodul"*, în „Luceafărul", nr. 1/ianuarie 1937, pp. 3—8.
14. Gr. Bugarin, *Sonetul horei*, în „Luceafărul", nr. 9—10 septembrie-octombrie 1938, p. 20.
15. Lucian Costin, *Împăratul*, poem de Gr. Bugarin, în „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 120.
16. Gr. Bugarin, *Amurg*, în „Luceafărul", nr. 5/mai 1936, p. 270.
17. Gr. Bugarin, *Apus*, în „Luceafărul", nr. 6/iunie 1936, p. 307.
18. Ion Potopin, *Articolul citat*, p. 109.
19. Idem, *ibidem*, p. 110.
20. *Ibidem*, p. 111.
21. Romulus Fabian, *Seceriş în pustă*, în „Luceafărul", nr. 9/septembrie 1935, p. 405.
22. Siomin Doru, *Romulus Fabian: „Drumuri cu lună"*, în „Luceafărul", nr. 3—4/mai-iunie 1937, p. 61.
23. Gh. Atanasiu, *Romulus Fabian: „Carte din Pustă"*, poezii, în „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 113.
24. Romulus Fabian, *Mamă*, în „Luceafărul", nr. 7/iulie 1940, p. 11.
25. Gh. Atanasiu, *Articolul citat*, p. 114.

Scanned with OKEN Scanner

26. Gh. Atanasiu, *Dorian Grozdan: „Brazde păgîne"*, în „Luceafărul", nr. 12/decembrie 1935, p. 82.
27. Dorian Grozdan, *Cale*, în „Luceafărul", nr. 4/aprilie 1935, p. 160.
28. Gh. Atanasiu, *Articolul citat*, p. 83.
29. Dorian Grozdan, *Despărțire*, în „Luceafărul", nr. 1—2/ianuarie-februarie 1938, p. 17.
30. Dorian Grozdan, *Flori negre*, în „Luceafărul", nr. 4/aprilie 1936, p. 187.
31. Dorian Grozdan, *Desfrunzire*, în „Luceafărul", nr. 5—6/noiembrie-decembrie 1937, p. 20.
32. Dorian Grozdan, *Renunțare*, în „Luceafărul", nr. 4/aprilie 1940, p. 6.
33. Dorian Grozdan, *Întoarceri*, în „Luceafărul", nr. 1—3/martie 1940, p. 5.
34. Gurie Ursulescu, *Dorian Grozdan: „Porți închise"*, în „Luceafărul", an. VIII/1942, pp. 117—118.
35. Perpessicius, *Mențiuni critice*, vol. IX, p. 465, Edit. Minerva, București, 1979.
36. George Călinescu: *Istoria literaturii române de la origini pînă în prezent*, p. 1031, Editura Minerva, București, 1982.
37. Cf. Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, pp. 107—112.
38. Idem, *ibidem*, p. 101.
39. C. Miu-Lerca, *Amintire*, în „Luceafărul", nr. 4/aprilie 1936, p. 186.
40. Ion Potopin, *Articolul citat*, p. 110.
41. C. Miu-Lerca, *Volbură*, în „Luceafărul", nr. 4/aprilie 1940, p. 14.
42. Ovidiu Papadima, *Un „poeta artifex"*, în volumul *Unde concentrice (versuri) de C. Miu-Lerca*, Editura Facla, Timișoara, 1975, p. 5.
43. C. Miu-Lerca, *Casa noastră*, în „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 26.
44. C. Miu-Lerca, *Copilăria mea*, în „Luceafărul", nr. 7—8 iulie-august, 1936, p. 333.
45. C. Miu-Lerca, *Arie*, în „Luceafărul", ar. 1/ianuarie 1935, p. 39.
46. Ovidiu Papadima, *op. cit.*, p. 5.
47. Apud Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 125.
48. Mircea Șerbănescu, *O voce poetică*, în volumul *Grigore Popiți: „Pe cărările tinereții"*, Editura Facla, Timișoara, 1919, p. 8.
49. Gr. Popiți, *Prin ger de noapte albă*, în „Luceafărul", nr. 2/februarie 1935, p. 73.
50. Ion Potopin, *Articolul citat*, p. 110.
51. Gr. Popiți, *Cîntec de cioban*, în „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 29.
52. Petru Novac Dolângă, *op. cit.*, p. 141.
53. Petru Sfetca, *Apele primăverii*, în „Luceafărul", nr. 5—6/mai-iunie 1937, p. 172.
54. Petru Sfetca, *Peisaj*, în „Luceafărul", nr. 1—3/martie 1940, p. 36.
55. Petru Sfetca, *Viziune autumnală*, în „Luceafărul", an. VIII/1942, p. 30.
56. P. Bogdan, *Zbor din colivie*, în „Luceafărul", nr. 3/martie 1936, p. 150.
57. Mia Marian, *Ascultă, cîntă apa*, în „Luceafărul", nr. 9/septembrie 1936, p. 415.

Scanned with OKEN Scanner

58. Gr. Bugarin, *Anișoara Odeanu: „Moartea în cetate"*, în „Luceafărul", nr. 1—3/1943, pp. 46—48.
59. Aurel Cosma, *Ion Pillat: „Poeme într-un vers"*, în „Luceafărul", nr. 4/aprilie 1936, pp. 213—214.
60. Ilie Ienea, *Adrian Maniu: „Cîntece de dragoste și moarte*, în „Luceafărul", nr. 1/ianuarie 1936, pp. 46—47.
61. Simion Doru, *Haralambie Țugui: „Liane crude"*, în „Luceafărul", nr. 11/noiembrie 1935, p. 526.
62. Sabin Evuțianu, *Articolul citat*, p. 2.

POPA NECULAI
Bibliotecă Personală
Vol. Seria

Scanned with OKEN Scanner

CUPRINS

Gh. Bulgăr: Cuvînt înainte 5
Iancu Văcărescu 9
Timotei Cipariu 13
Andrei Mureşanu 20
Ion Creangă 25
Ioan Slavici 29
Mihai Eminescu 38
Duiliu Zamfirescu 54
Elena Farago 75
Octavian Goga 85
Ion Minulescu 96
Alexandru Teodor Stamatiad 106
Gib I. Mihăescu 121
Camil Petrescu 130
Lucian Blaga 148
Scriitorii şi şezătorile literare 153
Poeţi de la „Luceafărul“ timişorean 165
Note 201

Scanned with OKEN Scanner

POPA NECULAI
Bibliotecă Personală
Vol. Seria

Redactor: ION ANGHEL
Tehnoredactor: IOAN I. IANCU

Bun de tipar: 5.VIII.1987
Apărut: 1987
Coli tipar: 13,5

Tiparul executat
sub comanda nr. 218/1987,
la Întreprinderea Poligrafică
„Crișana", Oradea,
str. Leontin Sălăjan nr. 105.
Republica Socialistă România

Scanned with OKEN Scanner